KEMENESALJAI ÉLETRAJZI LEXIKON

Kemenesaljai Digitális Könyvtár
2019.12.04. 13:54

Kemenesaljai Életrajzi Lexikon

Kemenesaljai Regionális Ifjúsági Szervezet

2014

Kiadja a
Kemenesaljai Regionális Ifjúsági Szervezet
Csönge
2014-ben

Szerkesztő
Németh Tibor

Lektor
Horváth József

Tipográfia, műszaki szerkesztés
Györe Géza

© *Kemenesaljai Regionális Ifjúsági Szervezet 2014*

ISBN 978-963-12-0588-6

Üdvözlet az Olvasónak, köszönet a Szerkesztőknek!

Kemenesalja valamikor közigazgatási egységet – járást, kerületet jelentett megyénk állami és egyházi beosztásában egyaránt. Ha ma tesszük fel a kérdést, hogy mi is a „Kemenesalja", a legpontosabban talán tájként, tájegységként határozhatjuk meg, hisz a Teremtő nagyszerűen rendezte el ezt a szép vidéket. Szegélyezte két folyóval, a Rábával és a Marcallal, és ezzel olyan természetes határt adott Kemenesaljának, amely sokszor országoknak sem adatik meg. Ezt a vidéket díszítik a Somló szomszédságában a Ság hegy, a Kis-Somlyó, a Miskei-hegy és a Sitkéhez közeli Hercseg.

Szeretettel írt erről a tájról Antalffy Gyula: *„A kemenesaljai táj szépsége megragadó, lágy hajlatokkal ívelő felszínét rendkívül finom rajzúvá teszi az aprólékos tagoltság: az erdősipkás halomsorok, a nagy hullámokban ringatózó szántók, a ligetes legelők, a gyümölcsösök mélyén rejtőző falvak megejtő szépségűvé varázsolják a 'kékellő halmok' gyönyörű vidékét, Berzsenyi szeretett táját."*

Németh Tibor munkatársaival együtt több, mint két évtizeden keresztül szívügyének tekintette a Kemenesaljai Életrajzi Lexikon létrehozását. Munkájuknak hála, egy hiánypótló könyvet vehetünk a kezünkbe. Nem csak hiánypótló olvasmány, hanem szellemi kaland-túra is egyben, megismerni a Kemenesaljához kötődő vagy egykor itt élt személyiségeket. Köszönet érte a *szerzőknek* és *szerkesztőknek*!

A *Kedves Olvasónak* pedig azt kívánom, hogy e könyv segítségével is fedezze fel Kemenesalja dicső múltját.

Majthényi László
a Vas Megyei Önkormányzat
elnöke

Egyházashetye, 2015. Vízkereszt napján

Köszöntő

Egy térséget, várost számos módon ismerhetünk meg. Felfedezhetjük a táj természeti csodáit, beszélgethetünk az ott élő emberekkel, kutathatjuk a múltját. E kötetben életrajzokon keresztül ismerkedhetünk Kemenesaljával, azokkal a személyekkel, akik itt születtek, éltek, dolgoztak, akiknek élete városunkhoz, térségünkhöz kapcsolódott.

Egy biográfia megírása sokrétű, szerteágazó feladat, hiszen tudományos kutatások eredményeit tartalmazza. E kiadvány szócikkei előbb a világhálón kerültek az olvasóközönség elé, s most könyvformában is kézbe vehetjük. A digitális panteon – ahogy a Kemenesaljai Életrajzi Lexikon szerkesztője, Németh Tibor, a Kemenesaljai Művelődési Központ és Könyvtár Kresznerics Ferenc Könyvtára vezetője nevezi – így lett a kistérség tiszteletre méltó személyeinek emléket állító kötet. Talán nem is lehet órákban számolni azt az időt, melyet az életrajzok szerzői – helytörténészek, könyvtárosok – megírásukkal töltöttek. Köszönet a munkájukért. S bizonyára hosszas folyamat volt a folyamatosan bővülő adatbázisból kiválasztani, melyek kerüljenek a kötetbe, hogy a reprezentatív összeállítás hű képet adjon a térségről. Reméljük, az élet számos területét és a különböző korokat érintő életutak felkeltik az olvasó érdeklődését, s további kutatásra, olvasásra ösztönzik.

Celldömölk Város Önkormányzata örömmel támogatta a kötet megjelentetését, hiszen egy újabb helytörténeti értékkel lettünk gazdagabbak. Kívánom, hogy forgassák érdeklődéssel és örömmel a kötetet, mely évszázadokra repíti vissza az olvasót. *„Oh a szárnyas idő hirtelen elröpül”*, írta Kemenesalja költője, Berzsenyi Dániel. Az időt e kötettel sem lehetett megállítani, de felidézni igen. Tisztelet a múltnak és köszönet a jelennek.

Fehér László
Celldömölk Város
polgármestere

Előszó

Kedves Olvasó!

A Kemenesaljai Életrajzi Lexikon, helytörténészek és könyvtárosok széles körű összefogásának eredményeként e tájegység tiszteletre méltó, egykor élt személyiségeinek állít emléket. Azzal a céllal hoztuk létre, hogy segédlet legyen tanuláshoz, kutatáshoz vagy csupán a kíváncsiságot kielégítve erősítse a térségi identitást, hogy büszkék lehessünk példaképnek is tekinthető elődeinkre. A nemzet múltja jelentékeny részben a helyi folyamatokból tevődik össze, és a mikrostruktúrák beható tanulmányozása feltétele egy ország kellően árnyalt története bemutatásának. A kötetünkben szereplő Eötvös Loránd édesapjának, Eötvös Józsefnek klasszikus megfogalmazása a lokálpatriotizmus definíciójának is tekinthető: *„Az egész hazát csak eszmében foghatjuk fel, s így azon szeretet, mellyel az egyes falujához vagy környékéhez ragaszkodik, tulajdonképp azon kapocs, mely őt a hazához köti."*

Kemenesalja és Celldömölk nem bővelkedik a tájat és a várost bemutató monográfiákban. Porkoláb István 1927-ben megjelent „Celldömölk-Kismáriacell szabadalmas mezőváros története" című (időközben reprintben is megjelent) kötete óta számos fontos résztanulmány látott napvilágot, de talán csak az 1999-ben kiadott „Ság hegy, Kemeneshát, Kemenesalja. Kalauz turistáknak és természetbarátoknak" című mű tekinthető igazán átfogó kiadványnak. Bízunk abban, hogy az összefoglalók hiányát talán részben képes lesz pótolni lexikonunk.

Nem hagyható figyelmen kívül a személyes indíttatás és elkötelezettség sem. Az 1980-as évek közepétől a városi könyvtárban dolgoztam és a szombathelyi főiskolán végeztem tanulmányaimat. A tájékoztató munkában és a képzés során is gyakran bukkantak fel helytörténeti vonatkozású témák. Ezen ösztönző motivációk hatására kezdtem el a rendelkezésre álló forrásokból összegyűjteni a tájegységünkhöz kötődő személyeket. Hamarosan rájöttem: annyi érdekességet és újdonságot kínál e munka, hogy érdemes lenne teljes körűvé és nemzeti jellegűvé emelni. Ebből fejlődött ki három évtized napról napra történő adatgyűjtése révén a jelenleg több mint 338000 személy adatait karbantartó és folyamatosan gazdagodó „Magyar Életrajzi Kalauz" elnevezésű reprezentatív nemzeti digitális névkataszter, a legteljesebb magyar biográfiai adattár. Nem lettem hűtlen a szűkebb pátriához sem: ezt ékesen bizonyítja a Kresznerics Ferenc Könyvtár honlapján található Kemenesaljai Életrajzi Lexikon gyűjteménye.

Lexikonunk közvetlen előzményeként e helyi vonatkozású adatgyűjtésre alapozva az 1990-es évek első felében elkészültek az első kéziratos tanulmányok azzal a céllal, hogy majdan nyomtatott formában is hozzáférhetők legyenek. Az internet megjelenésével adódott a lehetőség és az ötlet, hogy az elkészült mintegy 80 szócikket tegyük hozzáférhetővé a világhálón, a Kresznerics Ferenc Könyvtár honlapján keresztül. Az idők folyamán 120 életrajzra bővülő kemenesaljai digitális panteon elérhetősége: http://www.cellbibl.hu/index.php/kemenesaljai-eletrajzi-lexikon. Ennek jelentősen kibővített és aktualizált változatát forgathatja most a Tisztelt Olvasó.

Gyűjtőkörét tekintve földrajzi vonatkozásban Kemenesalja tájegységének közigazgatásilag (kistérség, járás) is lehatárolható 28 települését öleli fel. Az adatgyűjtés lezárásának időpontja: 2014. december 31. Ebből következően számos nemrég elhunyt kortársunk életrajza is olvasható gyűjtemé-

nyünkben, illetve eddig az időpontig igyekeztünk követni az egyes személyek utóéletével kapcsolatos történéseket is. A gyűjtőkör tartalmi meghatározása minden helyi / térségi életrajzi lexikon neuralgikus pontja. Jellemzően három megközelítés vehető számításba: akik itt születtek és országos ismertségre tettek szert; akik helyben hoztak létre maradandó életművet, illetve azok a kiemelkedő magyar személyiségek, akik e tájon is megfordultak. Az elvekkel általában nincs is gond, az arányok kérdése azonban rendkívül eltérő. A gyakorlatban igyekeztünk az értékelvű mértéket szem előtt tartani. A terjedelmi korlátok miatt fájó döntéseket is kellett hoznunk, amelyek talán egy következő kötetben korrigálhatók lesznek. Senki ne irigyelje ezek miatt a lexikon szerkesztőjét, aki abban a reményben küldte nyomdába a kéziratot, hogy a közvélemény a feladat súlyához mérten méltányosan fogja megítélni tevékenységét...

A lexikonban 180 személyiség arcképe rajzolódik ki. A pályaív megrajzolása során tárgyilagos hangnemre törekedtünk, amely azonban lehetőséget nyújtott a személyiség karakterének megvilágítására is. Igyekeztünk mindenhol arcképet is közölni, ennek hiányában néhány esetben jellemző illusztrációt mellékeltünk. Fontosnak tartottuk a bibliográfiai függelékek közreadását, amelyek részben az illető – publikációs gazdagságtól függő – válogatott vagy teljességre törekvő műveit, részben pedig az adott személyről szóló irodalmat tartalmazzák. Lexikonunk keretei az érdemi teljesség igényével a helyi szempontból jelentős publikációk számba vételét tették lehetővé.

A szócikkek gazdagok egymásra történő hivatkozásokban, amire → jelzéssel utalunk. Ezek tovább árnyalják az adott személy életművét, nagyobb összefüggések és kapcsolatok megismeréséhez vezetik a figyelmes olvasót. Az egymást betűrendben követő életrajzok között a névváltozatokhoz, illetve a legfontosabb álnevekhez kapcsolódó utalók segítik a tájékozódást. Adattárunk szerves része a szócikkeket Kemenesalja helyneveihez kapcsoló mutató, valamint a kötetünkben szereplők foglalkozásainak regisztere. Ezeken kívül a szócikkek szerzői monogramjait feloldó lista és az alkalmazott rövidítések jegyzéke teszi teljessé a mutató apparátust.

A Kemenesaljai Életrajzi Lexikon digitális adatbázisának létrehozását a Vas Megyei Közgyűlés Tudományos Szakbizottsága és a Nemzeti Kulturális Alapprogram segítségével tudtuk megvalósítani. A jelenlegi nyomtatott kiadás a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium és az Európai Unió támogatásával, a Sághegy Leader Egyesület közreműködésével a Darányi Ignác terv keretében készült. A kötet megjelenését támogatta Celldömölk Város Önkormányzata, Vas Megye Önkormányzata és a Vas Megyei Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer.

Arra törekedtünk, hogy megbízható, pontos, tartalmilag hiteles forrást adjunk az Ön kezébe, de minden hibaigazítást és kiegészítést köszönettel fogadunk. Véleményét és javaslatait a Kemenesaljai Művelődési Központ és Könyvtár Kresznerics Ferenc Könyvtárában személyesen vagy a *kembiolex@gmail.com* e-mail címen is eljuttathatja hozzánk. Örömmel vennénk, ha a jövőben esetleg megjelenő második kötetre vonatkozó előfizetési igényüket e csatornákon keresztül is jeleznék számunkra.

Forgassák haszonnal és élvezettel a Kemenesaljai Életrajzi Lexikont, tájegységünk jeles személyiségeinek és csillagainak albumát!

Németh Tibor
szerkesztő
Kemenesaljai Életrajzi Lexikon

Celldömölk, 2015 újév napján

Ács Mihály

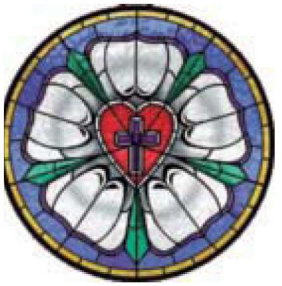

(Kemenesszentmárton, 1672. február 28. – Kassa, 1710. április 28.)

ev. lelkész, teológus

A győri rektoriából vallása miatt elűzött apa, id. Ács Mihály ev. lelkész családjával valószínűleg a kis kemenesaljai faluban húzta meg magát bujdosása idején. [A névazonosság miatt a szakirodalom gyakran összekeveri a két ~ személyét]. A fiú Győrött tanult, s itteni tanulmányait 1695-ben elvégezve, a magasabb tudományok megszerzése érdekében külföldre ment. Strassburgba iratkozott be 1699-ben, majd Wittenbergben folytatta tanulmányait 1700 júniusától. Fél év elteltével Tübingenbe megy és ott tölt el egy évet. Itt tanulótársa az a Czvittinger Dávid, aki a m. irodalomtörténet-írás megalapítója lett. Ezt követően ~ 1702-ben újra Strassburgban hallgatta a tudományokat. Amikor peregrinációjából hazatért – apjához hasonlóan –, Győrött lett az ev. latiniskola rektora, majd ugyanitt a gyülekezet másodlelkésze 1703-ban. Vélhetően az is közrejátszott győri állomáshelyének választásában, hogy az ottani ev. gyülekezetnek nagyobb összeggel tartozott, melyet tanulmányainak folytatásához kölcsön kapott azzal a feltétellel, hogy majd ledolgozza. Több forrás bizonyítja, hogy 1703 nyarától 1704 tavaszáig szülőfalujában működött. 1709-ben Vadosfára távozott, ahol megnősült. 1705 tavaszán II. Rákóczi Ferenc udvarában az evangélikusok udvari káplánja lett. Rozsnyón diakónus 1707 tavaszától, de már 1708 őszén Bártfán rektori állásban működött. 1709-ben újjászervezte a gimnázium irányítását és kinyomtatta a bártfai iskola tantervét. A helyi nyomda révén élénk irodalmi és kiadói tevékenységet fejtett ki. Vallásos műveiben korának pietista felfogása érvényesült. Rövidesen, 1710 tavaszán Kassára hívták rendes lelkésznek, de a pestis következtében hamarosan elhunyt.

Irodalom:

Sólyom Jenő: *A két Ács Mihály életrajzához.* In: Irodalomtörténeti Közlemények, 1963. 1. sz. pp. 55-58.

Jakus Lajos: *Két 17. századi prédikátor. A Vas megyei születésű idősb és ifjabb Ács Mihály.* In: VSz, 1990. 2. sz. pp. 225-245.

Kriedemann, Theresa: *Ifjabb Ács Mihály Bártfán.* In: M. Könyvszemle, 1993. 3. sz. pp. 333-337.

Csepregi Zoltán: *A magyar pietizmus 1700–1756.* Bp. 2000. 320 p.

N. L.

Antal Károly

(Bp., 1909. június 23. – Bp., 1994. május 26.)

szobrászművész

A svájci gyermekkori tartózkodása alatt a hegymászást is megkedvelő szobrász 1925 és 1927 között a bp.-i iparművészeti iskolában tanult díszítőszobrász szakon. 1934-ben végzett a képzőművészeti főiskolán. 1931-től Ohmann Béla műtermében dolgozott segédként, aki jelentős hatást gyakorolt stílusára. 1934-35-ben Rómában volt ösztöndíjas. 1935-től rendszeresen részt vett a Nemzeti Szalon „8 festő, 8 szobrász" elnevezésű évenként megrendezett tárlatsorozatán, műveit csoportos kiállításokon is bemutatták Rómában, Párizsban és három alkalommal a Velencei Biennálén. A Párizsi Világkiállításon 1937-ben ezüstéremmel jutalmazták. Mo-n Gellért és Juliánus barát (Bp., Halászbástya, 1937) c. bronzszobrával vált ismertté. 1938-tól a bp.-i Százados úti művésztelepen élt és alkotott. Több európai országban járt tanulmányúton. 1950 és 1959 között a képzőművészeti főiskolán a kőrestaurálás tanára volt. A római iskola második nemzedékének tagjaként az 1930-as évek elején indult szobrászgeneráció egyik legfoglalkoztatottabb művészeként tartották számon.

Stílusára leginkább az archaikus kultúrák és a román kor emlékei hatottak; műveit tömör formanyelv, a megjelenítés közvetlensége, eszmei emelkedettség jellemzi. Monumentalitás iránti hajlama emlékműszobrászatában, míg dekorativitáshoz való vonzódása épületplasztikáiban érvényesült. Kedvelt témája az emberi alak. Korai szobrait tömörítés és egyszerűség hatja át. Portréit – még a konkrét személyekről készülteket is – időtlennek ábrázolta. A klasszikus hagyományokat őrző m. emlékműszobrászat újjáélesztésén fáradozott. A realista és neoklasszicista törekvés érvényesül későbbi műveinél is, ennek köszönhetően pályája zökkenőmentesen folytatódott a vh. után. Ő készítette el 1945-ben az első – az obeliszk típusnak modellül szolgáló – szovjet hősi emlékműveket (Szabadság tér, Gellért tér). Az ötvenes évektől rendszeresen kapott épületplasztikai, restaurálási megbízatásokat a nagy köztéri feladatok mellett. Birkózók című szobrát felállították a Népstadion szoborparkjában, részt vett az Operaház szobordíszeinek elkészítésében is. A Munkácsy Mihály-díjat 1954-ben, a Csók István-érmet 1958-ban kapta meg. Életműve megkoronázásaként 1993-ban Kossuth-díjjal tüntették ki.

Az 1970-es évek elejétől kezdődően közel egy évtizeden át dolgozott Ka. „házi szobrászaként". A →Berzsenyi Dániel-mellszobor (1970) révén került első ízben a tájra, amelynek elkészítésére Egyházashetyéről, a költő szülőfalujából kérték fel. 1971-ben két emlékoszlopot készített Ka.-n: a Ság hegyen →Eötvös Loránd kísérleteinek emlékére, valamint Celld.-ön a vasút elindításának centenáriumi évfordulója tiszteletére. A helyiek kérésének megfelelően ostffyasszonyfai diófából készítette el a fiatal →Petőfi Sándor szobrát 1973-ban. Ugyanebben az évben – közel 30 alkotásának bemutatásával – első egyéni kiállítása nyílt meg Celld.-ön, a Ka.-i Művelődési Központban. Ő választotta ki 1979-ben azt a Ság hegyi bazalttömböt, amely a városi rang elnyerésének alapköve lett s tervezte a később eltávolított celld.-i felszabadulási emlékművet is. Egyéb alkotások is gyarapítják ka.-i vonatkozású munkásságát, mint például a jánosházi vár terrakottában és több Berzsenyi-plakett.

Irodalom:

Magyar Katalin: *A szobrász és a fejek.* In: Képes 7, 1989. 46. sz. (november 18.) pp. 34-37.

→Dala József: *Antal Károlyra, Kemenesalja „házi szobrászára" emlékezünk.* In: ÚK, 1994. szeptember 1. (16. sz.) p. 6.

Dala József: *Antal Károly Kossuth díja.* In: VN, 1993. 76. sz. (április 1.) p. 6.

A térség elismert szobrásza. In: VN, 2007. 55. sz. (március 6.) p. 18.

Julianus barát budavári szobra. [Összeáll Praimajer Mária]. 2. átd. kiad. Bp. 2013. 112 p.

G. T. – N. T.

Atzél Elemér

(Kemenesmagasi, 1888. április 10. – Bp., 1954. december 16.)

gyógyszerész, jogász, orvos, egy.-i magántanár

NV: *Csecsinovics Elemér*

A Komárom megyei Guta Őrangyal gyógyszertárában volt gyakornok, majd Laib Rezső segédje lett Bősön. A bp.-i tud.egy.-en 1911-ben szerezte meg a gyógyszerészi oklevelet. Alig kapta kézhez diplomáját, máris elkezdte orvosi tanulmányait és 1917-ben avatták doktorrá. A Népjóléti Min.-ba kerülve munkájához szükségesnek érezte a jogászi képesítést, amit 1921-ben szerzett meg a Pázmány Péter Tud. Egy.-en. 1921-től 1932-ig a Népjóléti és Munkaügyi Min.-ban titkár, 1933-tól a Belügymin. osztálytanácsosává nevezték ki. Lankadatlan tudásvágya révén 1931-ben a tisztiorvosi minősítés birtokosa lett, majd 1934-ben az ügyvédi vizsgát is letette, immár a Belügymin. XIII/a (eü.-i és rendészeti) alosztályának vezetőjeként. Igazi „self made man"-ként küzdötte fel magát és lett ismert a korabeli közvéleményben. Sokoldalú, de minden területen alapos tudását elismerve a Pázmány Péter Tud. Egy. bölcsészkarán 1926-tól az eü-i közig. magántanárává képesí-

tették, az orvosi kar pedig rk. tanári címmel tüntette ki.

Számos gyógyszerészeti vonatkozású rendelet kodifikálójaként a szaksajtó a „gyógyszerészek atyja"-ként jellemezte. Hangyaszorgalommal gyűjtötte össze „Az egészségügyre vonatkozó törvények és rendeletek gyűjteménye" című sorozatot, amelyből szerkesztésében az 1913 és 1943 közötti időszakról 5 kötet látott napvilágot 1928-tól 1944-ig. Egyik kezdeményezője volt a Gyógyszerészek Orsz. Jóléti Alapjának, amely több bérházat is megvásárolt Bp.-en, amelyek bevételéből nyugdíjat biztosított a patikusoknak, valamint özvegyeiknek és árváiknak. Elképesztő vitalitására jellemző, hogy 1945 után közel 60 évesen fogorvosi szakképesítést szerzett és rendelőt nyitott, amelyben haláláig dolgozott.

Irodalom:

Baradlay J. – Bársony E.: *Atzél Elemér.* In: A Magyar Gyógyszerészet Története II. köt. Bp. 1930.

Hegedüs Lajos: *Emlékezés egy neves magyar gyógyszerészre. Atzél Elemér (1888–1954).* In: Orvosi Hetilap, 1988. pp. 2479-2480.

N. T.

Bakonyi Károly

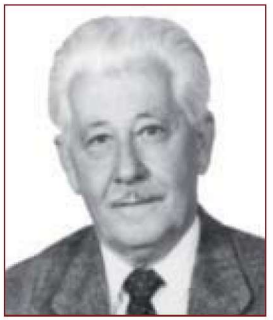

(Csopak, 1921. december 22.– Zalaegerszeg, 2010. május 26.)

kertészmérnök, szőlőnemesítő

Édesapja, Bakonyi István, egy híres csopaki szőlőbirtok vincellérje volt. Kilencéves korában apját kinevezték a keszthelyi Georgikon cserszegtomaji szőlészetének vezetőjévé. 1941-ben a Balatonarácsi Szőlészeti és Borászati Szakiskolában, majd egy esztendővel később a Budafoki Borászati Szakiskolában végzett. Frontszolgálata után 1942-ben hadifogságba került és csak közel 5 esztendő múlva szabadult. Hazatérve átvette apjától a cserszegtomaji telep szakmai irányítását és levelező tagozaton a Bp.-i Kertészeti Főiskolán 1959-ben kertészmérnöki diplomát szerzett, 1964-ben pedig már doktori oklevelet kapott. 1947 és 1981 között előbb technikusként, később pedig tud. főmunkatársként dolgozott a keszthelyi Agrártud. Egy. Kertészeti Tanszékénél, majd 2000-ig szaktanácsadó volt. Több mint 20 évig oktatott szőlőtermesztést és borászatot. 1960-tól a TIT, 1992-től a M. Növénynemesítők Egyesülete, 1996-tól pedig a Kertészeti Tud. Társaság tagja. 1985-től a Balatonvin–Csopak Borrend, 1997-től a Bogácsi Szent Márton Borrend tiszteletbeli tagja. 1982-től a Keszthelyi Választási Bizottság, 1991-től a Zalai Borosgazdák Egyesületének elnöke. Borversenyek sokaságának elnöke és bírálóbizottsági tagja volt. Előadásokat tartott, részt vett borfesztiválok, tudományos napok rendezésében. 2000. május 25-én az általa nemesített Cserszegi Fűszeres és a Nemes Olaszrizling szőlőfajtáiról bélyeg jelent meg. A cserszegi fűszeres napjainkra a harmadik legelterjedtebb m. szőlőfajtává vált.

A hetvenes évek közepén →Dala József és Káldos Gyula meghívását elfogadva jutott el a Ság hegyre. Korábban érő szőlőfajták telepítését javasolta: a személyes kapcsolat mellett a Kertészet és Szőlészet 1975. évi 24. számában tud. szakcikket publikált „Szőlő a Ság hegyen" címmel. 1994-ben fiával, dr. Bakonyi Lászlóval együtt lelkesen támogatta a Ság hegyi fajtakísérleti telep létrehozását, melyben nyolc, általa keresztezéses nemesítéssel előállított új szőlőfajta kísérletbe állítását segítette elő azáltal, hogy e fajták oltványait Fehér Tamás szőlősgazda rendelkezésére bocsátotta. A kísérleti szőlők fejlődését nagy figyelemmel kísérte és ellátta termelőket hasznos gyakorlati tanácsokkal. 1997-től kezdve 12 éven át tartott érés előtti fajtabemutatókra mindig eljött és határtalan lelkesedéssel beszélt az új fajtákról 60-80 főt is elérő érdeklődőknek. Boldog volt, hogy 2001 decemberében a 80. születésnapja alkalmával rendezett országos borversenyen egy Ság hegyen termett szőlőből készült cserszegi fűszeres bor kapta a legmagasabb pontszámot, s nyerte el a Hegyközségek Nemzeti Tanácsa különdíját.

Díjaiból és kitüntetéseiből: Miniszteri Dicséret (1960), Munka Érdemrend bronz fokozata (1972, 1982), Rácz Sándor Emlékplakett (1976), Kocsis Pál Emlékplakett (1984), Mathiász János Emlék-

plakett (1984, 1988), Keszthely Város Díszpolgára (1994), Magyar Gyula Nemesítő Nagydíj (1994, 1995), TIT Aranykoszorús jelvény (1996), Fleischmann Rudolf-díj (1996, 1997), Csopak Községért Érdemérem, (1999), Zala Megye Alkotó Díja (2000). Több mint félszáz tud. és népszerűsítő cikke, valamint értekezése jelent meg kertészeti és szőlészeti szakfolyóiratokban. Süttői mészkőből készült mellszobra, Orr Lajos szobrászművész alkotása 2012 óta a cserszegtomaji egy.-i kísérleti szőlőtelepen látható.

A keszthelyi Szent Miklós-temetőben nyugszik a Keszthely város által adományozott díszsírhelyen. Gyászszertartására zászlóik alatt vonultak fel 13 hazai és határon túli borlovagrend tagjai, hogy eleget téve végakaratának három legkedvesebb szőlőfajtájából, a Cserszegi fűszeresből, a Nektárbol és Pátriából készített és házasított borral meglocsolják koporsóját.

Művei:

Olasz rizling szőlőfajta klónszelektálása és klónjainak értékelése. Keszthely. 1968. 43 p.

A korszerű szőlőtermesztés alapjai. (Társszerző.) Bp. 1975. 329, XXIV p.

→Dala József: *Dr. Bakonyi Károly ünnepei.* In: ÚK, 2001. 25. sz. (július 5.) p. 5.

A szőlőalany nemesítés és eredményei hazánkban. (Társszerző). In: Kertgazdaság, 2006. 3. sz. pp. 25-32.

Irodalom:

Kiss Veronika: *Fajtabemutató a Ság hegyen.* IN: VN, 1998. 229. sz. (szeptember 30.) p. 12.

Bakonyi Károly szőlőnemesítő élete és munkássága. Keszthely. 1999. 59 p. (Georgikon Kiskönyvtár 9.)

Fehér Tamás: *Dr. Bakonyi Károly szőlőnemesítőre emlékezünk.* In: ÚK, 2010. 13. sz. (július 2.) p. 6.

Bozzai Zsófia: *Akinek a cserszegi fűszerest köszönhetjük: Dr. Bakonyi Károly.* In: Bor és Piac, 2010. 3-4. sz. pp. 8-11.

F. T.

Balogh József

(Pécs, 1951. december 15. – Szhely., 2011. december 20.)

dalszövegíró, költő, pedagógus

Felsőfokú tanulmányait a szhelyi tanítóképző főiskolán (1970–1973), majd a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán (1983–1985) végezte. 1973-ban Őriszentpéteren kezdett tanítani, 1975-től Nagysimonyiban folytatta pedagógusi pályáját, ahol 1987-ig dolgozott. Ekkor Szhelyre került a Hunyadi János Általános Iskolába, majd 1995-től a szhelyi Eötvös József Általános Iskolában tanított. Utolsó éveiben a Reményik Sándor Evangélikus Általános Iskola tanáraként tevékenykedett. Az intézmény könyvtárát 2012-ben róla nevezték el, amely személyes hagyatékát is őrzi.

Pályája során mindig figyelemmel és segítőkészen fordult a fogyatékkal élő emberek felé. A Mozgáskorlátozottak és Barátaik ART Fesztiváljára eredményesen készített fel vak embereket, egészségkárosodottak oktatását szervezte és támogatta. Gyermek színjátszó köröket vezetett, betegsége előtt a szhelyi börtönben is szervezett színjátszó csoportot.

Versei és publikációi számos megyei és országos antológiában szerepeltek. 17 önálló kötete látott napvilágot. Általános iskolai tankönyvek, feladatgyűjtemények és munkafüzetek szerzője, rendszeresen zsűrizett különböző versenyeken. Irodalmi munkássága, illetve tanári tevékenysége mellett a szombathelyi Lord együttes állandó dalszövegírója volt: 9 hanghordozó és Gidófalvy Attila önálló albuma őrzi keze munkáját. A nyolcvanas évek közepétől negyedszázadon át szövegei jelentősen hozzájárultak a lírai rock műfaját képviselő zenekar népszerűségének robbanásszerű növekedéséhez. Több versét a Tarisznyások Együttes zenésítette meg. Munkásságát 2005-ben Vas Megye Önkormányzata Szolgálatáért Kulturális Tagozata, 2008-ban Szhely Önkormányzata „Kiemelkedő Kulturális Munkáért”-díj II. fokozatával, 2011 okto-

berében pedig Megyei Príma díjjal és közönségdíjjal jutalmazták. Hatvanadik születésnapján mutatták be Reményringató című új verseskötetét.

2012-ben tisztelői emlékének ápolására, szellemi örökségének megőrzésére a létrehozták a Balogh József Öröksége Alapítványt. Célja: költői és dalszövegíró szellemi hagyatékának gondozása. Évente minősítő céllal vers- és prózamondó találkozókat rendeznek amatőrök részére és író-olvasó találkozókat, rendezvényeket szerveznek.

2014 januárjában ~ nevét vette fel Nagysimonyiban a felújított művelődési ház.

Műveiből:

Ikerlámpás. (Devecsery Lászlóval). Szhely., 1985. 145 p.

Varázskendő. (Devecsery Lászlóval). Szhely., 1988. 228 p.

Foltozott ég. Válogatott versek 1969-1999. Szhely., 1999. 191 p.

Reményringató. Szhely., 2011. 166 p.

A Lord zenekar dalszövegei, 1972–2012. Szhely., 2012. 153, [6] p.

Kó(o)rkönyv. Balogh József tárcái. Szhely., [2013]. 163 p.

Irodalom:

Szakály Éva: *A pálya nem módosult.* In: VN, 1987. 183. sz. (augusztus 5.) p. 5.

Tóth Ágota: *„Mint szavaim, annyit érek...” Portrévázlat Balogh Józsefről.* Kézirat. Celld., 1991. 18, [1] lev.

Völgyi László: *Interjú Balogh Józseffel.* In: ÚK, 1999. 20. sz. (október 21.) pp. 4-5.

Csala Péter: *Megtanultam dalban gondolkodni. Négyszemközt Balogh József költő-tanárral, aki újabb verseskötéteket tervez.* In: VN Vasárnap, 2007. 31. sz. (augusztus 5.) p. 3.

Némethy Mária: *Ez a vasi Nobel-díj.* In: VN, 2011. 253. sz. (október 28.) p. 1., 5.

Kultúrházat avattak. Balogh József nevét vette fel a szombaton felavatott intézmény. In: VN, 2014. 16. sz. (január 20.) p. 1., 2.

N. T.

Banyó Gyula

(Sömjénmihályfa, 1944. április 19. – Celld., 2013. szeptember 26.)

festőművész, pedagógus

A tehetségesen rajzoló, jól tanuló fiút az általános iskolát követően tanárai a bp.-i képzőművészeti gimn.-ba javasolták. Bár felvették, de kollégiumot nem kapott, családja pedig nem engedhette meg az albérleti költségeket. Mestere, →Rács Reich Imre mellett korán rátalált a címfestés és a templomfestés szépségére. →Dénes Lajos Szilveszter szakkörében tovább gyarapíthatta ismereteit, finomíthatta technikáját a festés és a rajzolás területén. A szobafestő szakmunkásvizsga után alig kétévvel, külön engedéllyel 1966-ban tette le a mestervizsgát. 1968-tól óraadóként, 1972-tól pedig főállásban szolgálta a celld.-i szakképzést. Közben 1971-ben letette a gimn.-i érettségit, majd 3 éves pedagógiai tanfolyamot végzett el. A pécsi Pollack Mihály Műszaki Főiskola műszaki tanári diplomájának megszerzését követően 1981-től 23 éven át a helyi szakképző gyakorlati oktatásvezetője volt. Munkáját 1986-ban „Kiváló pedagógus” kitüntetéssel ismerték el. Szakmai alapossága és tudásközvetítő egyénisége népszerűvé tette kollégái és diákjai körében is. 2004-es nyugdíjazását követően követően még több évig segítette az iskola munkáját.

1987-ben alapító tagja volt a Ka.-i Alkotó Körnek. Munkáit számos közös tárlat mellett több egyéni kiállításon mutatta be a közönségnek Celld.-ön és Vas megye több településén. Művei eljutottak Ausztriába, Belgiumba, Görögországba és Olaszországba is.

Többnyire olajjal dolgozott, kezdetben farostlemezzel, aztán vászonra festett. Emellett kipróbált más technikákat is, például selyemfestészettel is foglalkozott egy rövid ideig. Aztán belekezdett az akrilfestészetbe is az utolsó években, így 2011-től 2013-ig többnyire akril és vegyes technikákkal foglalkozott. Tájképeinek hangulatát meghatározta a Ka. és a dunántúli táj szelíd szépsége, Ság hegy-ábrázolásait az érdeklődésen és az alkotói kíváncsiságon túl az érzelmi kötődés is tovább árnyalja.

2014 januárjában Celld. várossá avatásának 35 éves jubileumán posztumusz Celldömölk Városért Érdemérem elismerésben részesült. 70. születésnapja alkalmából életműtárlata 2014 áprilisában nyílt meg a művelődési központ Móritz Sándor galériáján.

Irodalom:

Budai Rózsa: *A celldömölki szakmunkások nevelője.* In: VN, 1986. 135. sz. (június 10.) p. 5.

Sipos Tibor: *Szűkült a Kemenesaljai Alkotó Kör... Az elhunyt Banyó Gyula emlékére (1944–2013).* In: ÚK, 2013. 16. sz. (október 25.) p. 7.

70 év – 70 kép. In: ÚK, 2014. 8. sz. (május 2.) p. 9.

N. T.

Bartos Attila István

(Sárvár, 1938. szeptember 7. – Keszthely, 2000. március 4.)

agrármérnök, matematikus, egy. tanár

Édesapja Bartos Lajos pénzügyőr hadnagy, édesanyja Pécsi Rozália. Kétéves korától Celld.-ön élt. 1956-ban érettségizett a celld.-i Gábor Áron Gimn.-ban. 1960-ban szerzett mezőgazdasági mérnöki oklevelet Keszthelyen a Mezőgazdasági Akadémián. 1966-ban az ELTE matematika–ábrázoló geometria szakának lev. tagozatos elvégzése után tanári oklevelet kapott. 1968-ban a Gödöllői Agrártud. Egy.-en doktorált, 1978-tól a mezőgazdasági tud. kandidátusa lett. Keszthelyen a Mezőgazdasági Akadémia, később Agrártud. Egy., majd PATE Georgikon Mezőgazdaságtud. Kara Gazdaságmatematikai Tanszék tanársegédeként, később adjunktusaként (1960–68), főiskolai ill. egy.-i docenseként (1968–72), tanszékvezetőjeként (1972–97) dolgozott. Vendégtanárként a Pannon Agrártud. Egy. kaposvári Állattenyésztési Karán is oktatott (1967–74).

1971-ben vette feleségül Dallos Georgina gondnokot. Négy gyermeke született: Judit (1965), Noémi Katalin (1973), Georgina (1974) és Attila László (1975).

Külföldi tanulmányútjai során járt Németországban, Angliában, Lengyelországban, Csehszlovákiában, Jugoszláviában és Belgiumban. A mezőgazdaságban alkalmazható matematikai módszerekkel, biometriával, operációkutatással, számítógépes megoldási feladatokkal és modellezéssel foglalkozott. Ezen túl fontosnak tartotta a matematikai módszerek alkalmazásainak lehetőségeit az orvosbiológiai kutatásokban. Angol nyelvű dolgozatai eljutottak Ausztráliába és Amerikába is.

Tevékenységének elismeréseként számos rangos bizottság munkájában vehetett részt. 1960-tól a Bólyai János Matematikai Társ., 1978-tól az MTA Veszprémi Akadémiai Biz. Agrárökonómiai Szakbiz., a Matematikai és Számítástudományi Szakbiz., az MTA Agrárközgazdasági Biz. tagja. 1984-től az MTA Pécsi Akadémiai Bizottság Matematikai és Számítástechnikai Szakbiz. Operációkutatási Munkabiz. elnöke. 1995-től a New York-i Tud. Akadémia tagja. 1972-ben és 1982-ben Oktatásügy Kiváló Dolgozója kitüntetést kapott.

Egyik alapító tagja volt a Celld.-i Öregdiákoknak, majd a Ka.-i Baráti Körnek. Állandó vendége volt a találkozóknak, amelyeken az utolsó időszakban már betegen vett részt.

A Veszprémi Egyetem és a Georgikon Mezőgazdaságtud. Kar saját halottjának tekintette és 2004. március 10-én búcsúzott tőle a keszthelyi Új temetőben a tisztelők tömege. Az egy. vezetése mellett Dr. Horváth Jenő a celld.-i Öregdiákok és a Ka.-i Baráti Kör nevében, valamint az agráregyetemek matematikusai nevében vett végső búcsút ~-tól.

Műveiből:

Mezőgazdasági alkalmazott matematika. Kaposvár. 1970. 153 p.

A matematika alapjai. Egyetemi jegyzet. Keszthely. 1987. 305 p.

Operációkutatás a mezőgazdaságban. Gödöllő. 1987. 160 p. (Matematika és számítástechnika; 2. köt.)

Operációkutatási módszerek agrárgazdasági példákkal. Egyetemi jegyzet. Keszthely. 1997. 182 p.

Irodalom:

Horváth Jenő: *Dr. Bartos Attila 1938–2000.* In: KBKH, 2000. 1. sz. p.

Csete László – Szabó Ferenc: *Bartos Attila 1938–2000.* In: Gazdálkodás, 2000. 2. sz. p. 89.

Dr. Bartos Attilára emlékezünk. In: ÚK, 2000. 13. sz. (április 6.) p. 5. [Dr. Horváth Jenő gyászbeszéde]

N. T.

Batthyány Lajos

(Pozsony, 1807. február 10. – Pest, 1849. október 6.)

az első felelős m. miniszterelnök

Édesapját korán elvesztette, könnyelmű anyja pedig nem törődött vele, ezért egy bécsi intézetben nevelkedett, majd fiatalon katonai pályára lépett. A zágrábi akadémián jogi tanulmányokat folytatott. 1831-ben átvette az ikervári birtoka irányítását. Korszerűsíteni kezdte uradalmát, közben egyre inkább bekapcsolódott a politikai életbe. 1834-ben Pozsonyban házasságot kötött a 18 éves Zichy Antóniával. 1830-tól felsőtáblai tag a reformországgyűléseken, és néhány évvel később már a főrendi ellenzék egyik vezető alakja. 1841-ben az Iparegyesület, 1847-ben az Ellenzéki Párt elnökévé választották. 1848 március elején már nem volt kétséges, hogy ha megalakulhat a m. kormány, akkor annak vezetője csak ~ lehet. Március 17-én V. Ferdinánd kinevezte miniszterelnökké. Bár alkotmányos monarchista volt, a pillanat kínálta lehetőséget igyekezett azonnal kihasználni: egyik legelső intézkedéseként körlevélben utasította a hatóságokat a jobbágyfelszabadítás haladéktalan kihirdetésére – még a törvény királyi jóváhagyása előtt. Szimbolikus jelentőségű, hogy a forradalmi törvények királyi szentesítésének napján, április 11-én tette le a kormányfői esküt. 1848-ban, az első népképviseleti ogy.-re június 23-án először a kiscelli, majd a sárvári kerület is őt választotta követnek. A kormányfő elfogadta és vissza is igazolta a kiscelli mandátumot, de Széll József megyei első alispán kérésére – aki máig sem tisztázott okokból báró Mesznil Viktor celli megválasztását helyezte kilátásba – a sárvári képviselőség megtartása mellett döntött. A követválasztás emlékére a 2007-es bicentenáriumi Batthyány-emlékév októberében Celld.-ön emléktáblát helyeztek el az akkori Polgármesteri Hivatal falán, a választásnak helyet adó téren. Batthyány nevéhez fűződött a nemzetőrség megszervezése, és az első 10 honvédzászlóalj felállítása. Szeptember 9-én Jelačić betört az országba, 10-én ~ lemondott, majd visszavonult ikervári kastélyába, később →Vidos József seregében harcolt. Néhány hét múlva a pesti ogy.-re utazott. Tagja volt annak a békeküldöttségnek, amelyet az ogy. menesztett Windischgraetzhez.

A herceg 1849. január 8-án elfogatta Batthyányt. Budán, Pozsonyban, Laibachban, majd Olmützben raboskodott. Útban Ausztria felé Jánosháza lakossága ki akarta szabadítani Mo. volt miniszterelnökét és a többi foglyot. 1849. április 27-én Somlóvásárhely felől osztrák dzsidások által őrzött 18 szekér érkezett a településre. A szekereken élesre töltött fegyverű katonák vigyázta foglyok ültek. A jánosházi vendégfogadó udvarára gördültek be a szekerek, amelyeken a foglyok között forradalmárok voltak, köztük három gróf: ~, Károlyi István, Zelenszky László. A foglyokat a vendégfogadóban szállásolták el: a grófokat egy kisebb szobában, a többieket pedig egy nagy teremben. Az esti és éjszakai órákban Jánosházán és környékén egy forradalmi jellegű, nagyszabású népmozgalom bontakozott ki a foglyok kiszabadítására. 28-án hajnalban az összegyűlt tömeg körbezárta az épületet és követelte a foglyok szabadon bocsátását. Az őket őrző katonák vezetője, Langh kapitány a tömeg értésére adta, hogy élve vagy halva, de a foglyokat tovább kell szállítania, és felkérte Batthyányt, nyugtassa meg a tömeget. Ő a fogadó tornácának korlátjához lépve, eleinte kissé remegő hangon, majd egyre magabiztosabban tett eleget a parancsnak. Kijelentette, hogy nem fél a bíróság ítéletétől, és kérte a tömeg szétoszlását. Rövid beszédét – kezét szívére téve – így fejezte be: „Köszönöm a hazafias jóindu-

latot, melyet irántam és előttem többnyire még ismeretlen fogolytársaim iránt itteni ünnepélyes, de mindnyájunkra vészessé válható megjelenésükkel tanúsítottak. Isten áldja meg önöket a jóindulatért még késő unokáikban is, de éppen ennek az Istennek, a kiben mindnyájan bízunk, szent nevében kérem önöket, barátaink, hagyjanak minket, a mint eddig az ország fővárosából idáig békében jöttünk, békében vonulni tovább is. Ne kívánják halálunkat idő előtt, s ne idézzék föl, a mint már mondtam s most könyörögve újra mondom, a mit kerülni lehetetlen volna, Jánosházának végpusztulását."

A felkelők vezetői kézszorítással búcsúztak a volt miniszterelnöktől, akinek ez volt az utolsó nyilvános szereplése. A jánosházi felkelők ezen a napon beavatkozhattak volna a magyar történelem menetébe, ha Batthyány is úgy akarta volna...

Az ellene indított felségárulási per során az olmützi haditörvényszék csak rövidebb börtönbüntetésre ítélte. Bécsi ellenségei azonban, akik mélységesen gyűlölték amiatt, hogy egy közülük való „nagyúr" ellenük szegült, rábeszélték a hadbíróságot, hogy ítélje halálra, de rögtön ajánlják is kegyelemre s így Batthyány szabad lehet. Ezután hazahozták Pestre, ahol Haynau teljhatalommal rendelkezett. Október 5-én közölték vele halálos ítéletét. Sikertelen öngyilkossági kísérletét követően másnap Pesten kivégezték.

Művei:

Batthyány Lajos reformkori beszédei, levelei, írásai. Sajtó alá rend. és szerk. Molnár András. Zalaegerszeg. 1998. 278 p.

Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai. A dokumentumokat vál., a jegyzeteket kész., az előszót írta Urbán Aladár; [szerk. Róna Judit]. 1-2. köt. Bp. 1999. 1790 p.

Irodalom:

Borus József: *Népfelkelés Jánosházán : 1849. április 28.* In: VSz, 1964., II. köt. pp. 227-231.

→Zongor Ferenc: *Emlékező sorok és idézetek –„a földi jogán" – Batthyány Lajos életének utolsó évéről.* [Celld.], 1981. 61 p.

Urbán Aladár: *Batthyány Lajos miniszterelnöksége.* Bp. 1986. 842 p.

Stéfán Ildikó: *Batthyány Lajos halála és temetései.* In: Sic itur ad astra, 1993. 2-4. sz. pp. 6-17.

Erdődy Gábor: *Batthyány Lajos.* Bp. 1998. 271 p.

Batthyány Lajos emlékezete. Szhely., 2000. 135 p.

Urbán Aladár: *Gróf Batthyány Lajos emlékezete.* In: Aetas, 2000. 1-2. sz. pp. 132-158.

Erdődy Gábor: B*atthyány.* In: Erdődy Gábor – Hermann Róbert: Batthyány. Szemere. Bp. 2002. pp. 5-164.

Tulok Gabriella: *Szabadítási kísérlet korhű jelmezben.* In: VN, 2007. 106. sz. (május 8.) p. 19.

Németh Tibor: *Átverték a miniszterelnököt avagy egy választás anatómiája.* In: ÚK, 2007. 19. sz. (október 12.) Batthyány-mell. pp. III-V.

Reiner Anita: *Emléktábla gróf Batthyány Lajos tiszteletére.* In: ÚK, 2007. 19. sz. (október 12.) p. 5.

Batthyány Lajos. Válogatott életrajzi bibliográfia. Szhely., 2007. 142, [2] p.

N. T.

Bedy Zoltán

(Szhely, 1925. április 15. – Celld., 2003. október 5.)

erdőmérnök, helytörténész

Bedy Kálmán pórládonyi kisbirtokos és Horváth Terézia fia az elemi iskola után 1937 és 1945 között a soproni Berzsenyi Dániel Ev. Líceum hallgatója volt. Alig tette le az érettségit, 1945. május 8. és szeptember 9. között a bevonuló szovjetek kényszermunkára hurcolták el. 1946 szeptemberében kezdte el soproni erdőmérnöki egy.-i tanulmányait, amit 1950 szeptemberében fejezett be. Számos diplomás társához hasonlóan nem szűken vett szakmájában, hanem a MÁV alakulóban lévő építőiparában kere-

sett munkahelyet. Egy 3 hónapos szakmai tanfolyam elvégzése után Celld.-re helyezték, ahol egy ideig egész Dunántúlra kiterjedő tevékenység folyt. 1952. május 10-én tompaládonyi lakosként kötött házasságot a nagygeresdi Dénes Etelkával, amelyből két fiú (Csaba és Zsolt) született.

A család Celld.-re költözött, mert idővel egyre több feladat hárult a fiatal mérnökre, aki biztos egzisztenciális hátteret alakított ki. Tevékenysége kiterjedt a szhelyi MÁV Igazgatóság és a GYSEV hálózatára is. Feladataihoz tartozott a csomópontok és a köztes állomások kontúrjainak megtervezése, valamint a vonalak tengelynyomás és sebesség emeléssel történő átbocsátó képességének növelése. E komplex fejlesztés évente 30-40 km felépítménycserét és 60-80 csoport kitérő építését jelentette. Munkahelyi előmenetelét folyamatos előrelépés jellemezte: előbb kitűző mérnök, majd építésvezető, utóbb főépítésvezető, 1968-tól 1971-ig pedig műszaki főcsoportvezető beosztást kapott. 35 esztendei aktív munkájából az utolsó 15 évet 1971. július 1-től főmérnökként teljesítette. Nyugdíjazását követően még 5 évet töltött a Betonútépítő Vállalatnál. Munkásságát a nyolc ízben is kiérdemelt „Kiváló dolgozó", a „Miniszteri elismerés", a „Kiváló vasutas" illetve a „Munka Érdemrend" Ezüst fokozata kitüntetésekkel ismerték el. 2000-ben egy.-i oklevelének fél évszázados évfordulóján a képző intézmény jogutódja „Aranyoklevél tiszteletdiplomá"-ban részesítette.

Felelősségteljes munkája mellett családfa kutatással is foglalkozott, az 1600-as évekig visszamenőleg sikerült a család történetét feldolgoznia. 5 unokáját a lelkiismeretes munkára, az irodalom és a zene szeretetére nevelte. Gyakran idézett magyar költők verseiből, gyűjtötte és továbbadta az ókori filozófusok latin mondásait, bölcsességeit.

A Vasi Ev. Egyházmegye ügyeinek intézésében több éven keresztül- egyházmegyei felügyelőként- aktív szerepet vállalt. Szívügyének tekintette a celld.-i evangélikus templom felújítását, amelynek munkálatait tervezte, szervezte és irányította. Nyugdíjasként bekapcsolódott a celld.-i Honismereti Munkaközösség tevékenységébe és kutatta a celld.-i ev. gyülekezet történetét. A nemesdömölki templom 250 éves jubileumára az Apáczai Kiadó gondozásában összefoglalta a helyi evangélikusság históriáját. A Kresznerics Ferenc Könyvtár és a Honismereti Munkaközösség Magyar Millennium tiszteletére kiírt helytörténeti pályázatára 7 évi munkával, példamutató alapossággal feldolgozta 32 ka.-i település 14 ezer születési, keresztelési és temetési adatát az 1731 utáni 50 esztendő alapján. A tőle megszokott mérnöki precizitással az első kötetben közölte az összegyűjtött adatokat, a másodikban pedig elemző értékelést adott róluk.

Művei:

Befejeződött a balatonedericsi vonalkorrekció. In: Vasút, 1973. 1. sz. pp. 30-31.

A celldömölki evangélikus gyülekezet története. Celld., 1994. 47 p.

A nemesdömölki artikuláris gyülekezetben végzett keresztelések és esketések 1731–1781. 1-2. köt. Kézirat. Celld., 2000. 45 lev.

Irodalom:

Németh Ibolya: *Elismerés a Honismereti Kör pályázatán.* In: ÚK, 2001. 17. sz. (május 3.) p. 4.

N. T.

Beke Ödön

(Komárom, 1883. május 20. – Bp., 1964. április 10.)

nyelvész, egy. tanár, az MTA rendes tagja

NV: Berger Ödön (1900-ig)

Középiskoláit szülőhelyén és Pápán végezte. 1901-ben iratkozott be a bp.-i egy. bölcsészettudományi karának m. és latin szakára. A doktori oklevelet 1905-ben, a tanárit 1906-ban szerezte meg. Ugyanebben az évben helyettes tanári

állást kapott Bp.-en. Rendes tanárrá 1909-ben nevezték ki Nagyszebenbe, de már a következő évben visszahelyezték a fővárosba. 1919-ben a Tanácsköztársaság idején a bp.-i egy.-en finnugor nyelvészeti órákat tartott, emiatt középiskolai tanári állásától megfosztották. Bécsbe távozott, ahonnét 1923-ban tért vissza és csak 1926-tól foglalkozhatott újra tanítással.

Tud. munkásságát a m. népnyelv és népköltészet tanulmányozásával kezdte még egyetemista korában. Győr, Veszprém és Vas megyében körülbelül 80 falut járt be. A Pápavidék és Ka. nyelvéről írt monográfiájában rövid hang-, alak- és mondattani leírást adott és nyelvjárási szavakat közölt. A szavakat nem ábécérendben, hanem fogalmi körök szerint csoportosította. A felsorolásban helyet kaptak többek között a ruházat, játék, étkezés, bútorok és eszközök, a ház és részei, valamint a földművelés fogalomkörébe tartozó szavak, és úgyszintén a földrajzi nevek: vizek, kutak, források, falurészek, utcák, dűlők, rétek, erdők, dombok nevei. Nem hiányoznak a monográfiából a különféle népszokások leírásai és a találós mesék sem. Mindezeket néhány népdal és népmese egészíti ki.

A nyelvjárások iránti érdeklődését élete végéig megőrizte, azonban érdeklődése hamarosan kiterjedt a finnugor nyelvekre is. Leginkább maradandót a cseremisz (mari) nyelv kutatása terén alkotott. Az 1911-ben megjelentetett Cseremisz nyelvtan c. munkájával nemzetközi hírnevet szerzett. Az I. vh. alatt az MTA megbízásából több más kutatóval együtt a Mo.-ra került cseremisz hadifoglyok nyelvét tanulmányozta. Kutatásai megjelentetésének egy-egy kötetét a bécsi Tudományos Akadémia, az oslói Néprajzi Múzeum és a helsinki Finnugor Társaság vállalta. 1951 és 1961 között az MTA – melynek 1958-tól rendes tagjává választották – további 4 kötetet jelentetett meg munkáiból.

A finnugor nyelvek kutatása mellett – mint nyelvművelő – pályája kezdete óta foglalkozott a helyes m. nyelvhasználat kérdéseivel. 1946 és 1953 között a Magyar Nyelvőr c. folyóirat szerkesztője s fiatal kora óta egyik legbuzgóbb munkatársa volt. A nyugat-dunántúli nyelvjáráskutatások révén 1934-ben kezdett levelezésbe Pável Ágostonnal, a Dunántúli Szemle (utóbb Vasi Szemle) szerkesztőjével. 1935-43 között a folyóirat tevékeny szerzőjévé vált. Népnyelvi dolgozatai, könyvismertetései rendszeresen voltak olvashatók a folyóirat hasábjain, sőt a M. Nyelvőrben megjelent írásai is bővelkednek Vas megyei adatokban.

1948-tól az ELTE bölcsészettud. karának tanára volt: fő feladataként volgai és permi nyelveket oktatott. 1960-ban Kossuth-díjjal tüntették ki.

Vonatkozó főbb művei:

Pápavidéki nyelvjárás. Bp. 1905. 72 p.

Kemenesalja nyelve. Bp. 1906. 43 p.

Régi és ritka szavak. Dunántúl. Szhely., 1942. 70 p.

Dunántúli tárgy- és eszköznevek. Szhely., 1943. 35 p.

Irodalom:

Benkő Loránd: *Beke Ödön 1884–1964.* In: M. Nyelvőr. 1964. 2.sz., pp. 91-92.

Lőrincze Lajos: *Beke Ödön és a magyar nyelvtudomány.* In: Nyelvtud.-i Közlemények, 1983. 2. sz. pp. 257-264.

Velenyák Zsófia: *A pályakezdő Beke Ödön.* In: Nyelvtud.-i Közlemények, 1983. 2. sz. pp. 272-278.

Voigt Vilmos: *Beke Ödön mint folklorista.* In: Nyelvtud.-i Közlemények, 1983. 2. sz. pp. 265-271.

Tóth Péter: *„Én szörnyű robotosa vagyok ezernyi vállalt teendőmnek" Pável Ágoston és Beke Ödön levelezése (1934–1935).* In: VSz, 2002. 2. sz. pp. 214-234.

Beke-szimpózium, Beke Ödön Cseremisz nyelvjárási szótárának megjelenése alkalmából. Szombathely, 2001. december 13. Szhely., 2004. 123 p.

G. T.

Benedek István

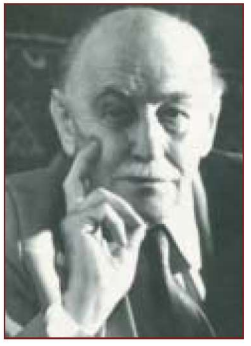

(Bp., 1915. január 17. – Velence (Olaszo.), 1996. június 9.)

író, művelődéstörténész, orvos

Benedek Elek unokája 1940-ben a bp.-i tud.egy.-en szerzett orvosi diplomát. 1940 és 1944 között a csepeli kórházban praktizált, majd 1945-től 1947-ig a kolozsvári Bolyai Egy.-en lett a lélektan vezető tanára. 1948-tól a bp.-i Orsz. Ideg- és Elmegyógyintézet főorvosa volt és 1951-ben elmeorvosi szakvizsgát tett.1953-tól 1957-ig az intapusztai munkaterápiás elmegyógyintézet igazgatójaként működött. 1957/58-ban internálták, majd ezután a Bp.-i XII. ker. pszichoterápiás szakrendelés vezetője, 1968 és 1971 között pedig ugyanabban a ker.-ben a Tanács művelődési osztályának tanácsadója lett.

1953 elejétől nevezték ki az intapusztai osztály élére. Első tájékozódását követően már március 26-án Diósi György megyei tanácselnöktől az elmeosztály bővítését kérte és ösztönözte a betegek fokozott kihelyezését munkaterápia keretében. Új műhelyt, személyzeti lakást, a kosárfonáshoz vesszőt kért és a betegek számára téli munkaruhát igényelt. Tevékenységének következtében az intézet az első m. nyílt elmeosztály lett. Főorvosi, majd igazgatói tevékenysége során alapozta meg az intézetet máig jellemző családias légkört. Ezt szimbolizálta, hogy az orvosok és a szakdolgozók jelentős része szinte együtt lakott a betegekkel. Ez a hozzáállás az ötvenes évek légkörében különösen nagyra értékelendő. Az elmúlt fél évszázad egyik legjelentősebb orvosi visszaemlékezése ~ Aranyketrec-e, amely a szabadság problémájának orvosi-szépirodalmi tárgyalásával tett szert maradandó népszerűségre. 1957-es első megjelenése óta összesen 10 kiadásban látott napvilágot. A könyv számos részletet árul el a különböző típusú elmebajokról és példákkal illusztrált jelentkezési formáikról.

Igazi polihisztor volt, rendkívül gazdag művelődéstörténeti és publicisztikai örökséget hagyott maga után. Kitüntetései: Szent György Albert-díj (1992), Széchenyi-díj (1992).

Műveiből:

Az ösztönök világa. Bp. 1948. 286 p.
Aranyketrec. Egy elmeosztály élete. Bp. 1957. 489 p.
Csavargás az Alpokban. Bp. 1958. 237 p.
Ideges emberek. Bp. 1966. 226 p.
Bolond világ. Bp. 1967. 533 p.
Semmelweiss és kora. Bp. 1967. 472 p.
Csineva. 1-3. köt. Bp. 1968-1983. 1273 p.
Párizsi szalonok. Bp. 1969. 716 p.
A tudás útja. Bp. 1972 308 p.
Benedek Marcell. Bp. 1977. 668 p.
A gyógyítás gyógyítása. Orvosi, orvostörténeti tanulmányok. Bp. 1978. 434 p.
Az író lelke. Bp. 1978. 502 p.
Mandragóra. 1-2. köt. Bp. 1979. 705 p.
Szirt a habok közt. Bp. 1984. 429 p.
Az értelem dicsérete. Bp. 1987. 274 p.
Ady Endre szerelmei és házassága. Bp. 1991. 302 p.

Irodalom:

Karinthy Ferenc: *Írószobám – Beszélgetés Benedek Istvánnal.* In: Kortárs, 1977. 9. sz. pp. 1475-1485.
Wutka Tamás: *Benedek István.* Bp. 1990. 138 p.
Széll Kálmán – Szigetváry Ferenc – Szabó Lajosné: *Az egészségügy története.* Celld. 1996. p. 46.
Szállási Árpád: *Benedek István (1915–1996), a kultúrtörténész orvosíró.* In: Orvosi Hetilap, 2005. 46. sz. pp. 2369-2372.

N. T.

Berecz Erzsébet (NV)→Berecz Skolasztika

Berecz Skolasztika

(Alsóság, 1898. november 12. – Bp., 1932. október 21.)

bencés apáca, hitoktatónő, Szent Benedek Leányainak Társasága megalapítója

NV: Berecz Erzsébet

Édesapja, Berecz Lajos virágkertész, ev. vallású, édesanyja, Horváth Anna pedig katolikus volt, és a vegyes házasság következtében Erzsébet lányuk is katolikus lett. Celld.-ön, az Isteni Szeretet Leányainak elemi és polgári iskolájában tanult. Alázata és imádságos élete korán feltűnt környezetének. Szülei ellenezték, de ő kikönyörögte, hogy 1915-ben önkéntes vöröskeresztes ápolónő lehessen dr. Király Jenő sebészfőorvos mellett. „Feltűnést keltett a Korona szálloda felső terme, ahol Erzsike kisasszony ápolta a háború sebesültjeit. Fehérujjas kötényében kis Terézkének hívták." A test ápolása már ekkor a lelkekért való aggódással párosult nála. Kiteljesedett benne a Szent Szív bensőséges tisztelete, minden bizonnyal az új plébános hatása alatt. →Kühár Flóris ekkortájt került Celld.-re, és az innsbrucki jezsuitáknál szívta magába a Jézus Szíve-tiszteletet. Bözsike apostoli lelkülete révén minden alkalmat megragadott, hogy egyszerű kedvességével, derűs mosolyával egy-két jó szót szóljon a lelkek érdekében. A katolikus leányok megszervezésére is gondolt: 1918. augusztus 15-én került sor a Celli Leányok Mária Kongregációjának megalapítására.

A virágkertész leánya nem csupán beszédeiben emlegette gyakran a virágokat, hanem éveken át ő díszítette a celli templom főoltárát. A I. vh. után az irgalmas nővérek pápai tanítóképzőjébe iratkozott be, és 1921. július 29-én jeles eredménnyel tette le a képesítővizsgát. A szeretet feszítő ereje ekkor már az isteni szolgálat hivatása felé húzta Erzsébetet. 1921 elején Kühár Flóris két szentbeszéde nagy hatással volt rá : „egészen fölgyújtotta a lelkemben szunnyadó tüzet s a vágyat a minél teljesebb lemondás után." Megtudta, hogy Tiszazugra hitoktatónőt keresnek. Nehéz szívvel, de örömmel vállalkozott a feladatra : „Mindent a jó Istenre bízok és a Nagy-Alföld portengerében picike homokszem leszek." Amikor Cellből távozott, ezt írta naplójába: „1922. november 6. A könnyek napja. Búcsúznom kellett azoktól, kikhez szívem leggyöngédebb szálai fűztek."

Az Alföldön megdöbbentette a vallási tudatlanság. Pártfogója, Steer Ferencné (Fechtig Adél) bárónő segítségével zárda céljára alkalmas épülethez jutott egy ispánsági házban. Virágzó hitéletet teremtett, missziósházakat alapított a környéken. Sikerének titka mindent átható szeretetében gyökerezett: „Ha mást örülni látok, nagyobb az örömöm, mintha nekem szerezték volna." 1923. október 3-án került sor Berecz Erzsébet bencés obláta beöltözésére Pannonhalmán celli barátnőjével, Fessler Erzsébettel együtt. Ekkor választhatott új nevet, s azóta hívták Skolasztikának. Az Alföldre visszatérve Tiszaújfalun megalakította a Szent Benedek Leányainak Társaságát, több helyen pedig létrehozta a Szent Skolasztika kongregációt. A nővérek gyalog, kerékpárral és lóháton fáradhatatlanul rótták a puszta poros útjait. A zárda kápolnájának 1927. július 28-i felszentelését követően a püspök hamarosan kinevezte Skolasztikát perjelnőnek. Szervezői-vezetői képességeinek köszönhetően nemcsak átvészelték a gazdasági válság nehéz éveit, hanem Pesten is sikerült letelepedniük. 1927-től kezdve küszködött a tüdővésszel, amely 1931-ben hatalmasodott el rajta. Ez év augusztusában járt – életében utoljára – néhány napra szüleinél. Beragyogta a családi otthont és Celld.-öt, szinte mindenkihez volt egy-két szava. 1932. október 21-re virradóra hunyt el Bp.-en, és két nap múlva temették el a rákoskeresztúri temetőben. Miután elkészült a tiszaújfalui zárdatemplom kriptája, az exhumálást követően hamvait ott helyezték el. 1939. június 16-án. Hanauer Árpád István váci püspök így emlékezett meg róla: „Mosolygó kedvessége a gyermekkor megőrzött ártatlanságának és a Szentlélek kegyelméből élvezett lelki békének volt tükröződése."

Szent Benedek Leányainak Társasága a rend 1950-ben történt feloszlatása után, a rendszerváltozást követően éledt újjá, és egyre többen költöztek vissza a tiszaújfalui anyaházba is, ahol naponta imádkoznak alapító perjelnőjük, ~ boldoggá avatásáért. 2005 októberétől a Berecz Skolasztika Szociális Intézmény nevet vette fel a tiszaugi gondozási központ. Az alapító bronzból készült mellszobrát 2014. október 25-én Tiszaalpáron a Szent Benedek Leányai Társasága zárdatemplomnál avatták fel.

Irodalom:

Ley Etelka: *Berecz Skolasztika Szent Benedek leányai alapítójának élete.* Bp. 1946. 78 p.

Radó Polikáp: *Tiszazugi történet – Berecz Skolasztika élete.* Pannonhalma–Szolnok. 1990. 304 p.

Reichardt Aba: *Egy „nem közönséges hivatás." Berecz Skolasztika.* In: Corona fratrum: Dr. Szennay András főapát úrnak 70. születésnapjára. Pannonhalma. 1991. pp. 311-320.

Botka János: *Hatvan éve halt meg Berecz Skolasztika.* In: Honismeret, 1993. 1. sz. pp. 10-17.

Reichardt Aba: *A celli kékszellem.* Pannonhalma–Tiszaújfalu. 1996. 228 p.

Mohay Tamás: *Bencés nővérek Tiszaújfaluban.* In: Néprajzi Látóhatár. 2000. 3-4. sz. pp. 235-251.

Reichardt Aba: *Akit a csillag hívott – [Berecz Skolasztika 1898–1932].* Tiszaalpár. 2002. 467 p.

N. T.

Berger Ödön (NV)→Beke Ödön

Bertha Bulcsu

(Nagykanizsa, 1935. május 9. – Bp., 1997. január 19.)

író, publicista

Apai nagyapja 15 holdas parasztember volt Nemeskeresztúron. A családi legenda szerint Erdélyből származtak és Mária Terézia telepítette le őket az Őrségben. Édesapja tanító volt, édesanyja őt és két kisebb testvérét nevelte. Gyermek- és diákéveit Zalahalápon, Tapolcán, Nemeskeresztúron és Balatongyörökön töltötte. Írásainak tanúsága szerint a II. vh. bombázásainak kezdetekor a szülők telepítették a nagyszülőkhöz. Így a gyermekkorát a 30-as évek végén, a 40-es évek elején Nemeskeresztúron töltötte. Nagyapja mellett a mezei munkákból is kivette részét, a Szálas alatti és a Csényében lévő földeken, a Marcal-part közeli kaszálókon. „A nemeskeresztúri ház volt az én szülőházam, bár nem ott születtem, s a Marcal völgye jelentette számomra először a hazát." – vallotta. Regényeiben, novelláiban is gyakran megjelenítette Ka.-t. Nemeskeresztúrra nagyanyja, Zimits Ilona haláláig rendszeresen hazajárt. Keszthelyen érettségizett 1953-ban. Politikai okokból nem tanulhatott tovább, ezért különböző vidéki üzemekben dolgozott ipari munkásként, majd később egy rövid ideig könyvtáros volt Pécsett.

Közben elvégezte a MÚOSZ Újságíró Iskoláját. 1956 előtt kezdett publikálni: élményanyaga a dunántúli, balatonmelléki falvak és az épülő gyárak világához kötődött. A megváltozó táj és a vele változó életmód foglalkoztatta. Írásait a Jelenkor közölte rendszeresen. Első novellás könyve (Lányok napfényben) 1962-ben jelent meg. 1967-es Bp.-re költözéséig pécsi napilapok kulturális rovatát szerkesztette, 1960–63-ban az Esti Pécsi Napló kulturális rovatvezetője, 1963–67-ben a Dunántúli Napló főmunkatársa volt. Első feleségét Nemes Teréznek hívták. Második feleségével, az író és újságíró Nagy Franciskával 1966-ban kötött házasságot.

A fővárosban néhány évig szabadúszó íróként tevékenykedett, majd 1971-től az Új Írás szerkesztője, később főszerkesztőhelyettese lett. 1976 és 1994 között az Élet és Irodalom főmunkatársaként dolgozott. Az irodalmi lapban Jelenségek címmel láttak napvilágot közvetlen élményeken alapuló, kritikus írásai. 1993-tól a Lyukasóra szerkesztőbizottsági tagja volt. A Kossuth-díj kimaradt elismerései közül. A rendszerváltás előtt kétszer terjesztették fel, második alkalommal a bizottság szavazatainak száz százalékát megkapta, de Aczél György kihúzta a listáról.

Életében összesen 26 könyve jelent meg: elbeszélések, regények, tárcák, publicisztikák, karcolatok, interjú-portrék és szociográfia. Több könyvét idegen nyelven is kiadták. A Fürdőigazgató című drámáját a Miskolci Nemz. Színház mutatta be 1977-ben. Művei alapján három film forgatókönyvét készítette el: a Harlekin és szerelmese, a Tűzgömbök mellett A kenguru című alkotás egy generáció kultuszfilmjévé vált. A mozifilmeken kívül 12 tévéjátékot is írt. 1992-ben a M. Művészeti Akadémia alapító tagja volt. Hosszan tartó, súlyos betegség után hunyt el 1997. január 19-én.

Tiszteletére 1998-ban Nemeskeresztúron, nagyszülői házának falán emléktáblát avattak, amelyet egyik legközelebbi barátja, Gyurkovics Tibor Kossuth-díjas író leplezett le. 1999-ben a Digitális Irodalmi Akadémia posztumusz tagjává választották. Nevét őrzi a 2004 óta Balatonfüreden átadásra kerülő Bertha Bulcsu-emlékdíj is, amely meghívásos pályázat és feltétele: a Balaton és térsége természeti, kulturális értékeinek, sajátosságának és gondjainak a méltó irodalmi bemutatása. 2007-ben a nemeskeresztúri polgármesteri hivatalban személyes tárgyaiból, műveiből állandó kiállítás nyílt.

Kitüntetései: József Attila-díj (1966, 1971, 1975); SZOT-díj (1978); A Művészeti Alap Irodalmi Díja (1978); Budapest Főváros Pro Arte Díja (1981), Gábor Andor-díj (1986); Az Év Könyvejutalom (1987); Füst Milán-díj (1991); Táncsics Mihály-díj (1992); Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje (1995); Illés Endre-díj (1996); Pro Literatura-díj (1997); Alternatív Kossuth-díj (posztumusz, 1997)

Irodalom:

→Dala József: A Marcaltól evezve. In: VN, 1987. 270. sz. (november 16.) p. 5.

Dala József: *Újabb irodalmi emlékhely Kemenesalján.* In: ÚK, 1997. 21. sz. (november 6.) p. 12.

Ölbei Lívia: *Emléktábla Bertha Bulcsunak.* In: VN, 1998. 106. sz. (május 7.) p. 1., 4.

D. Nagy Imre: *Bertha Bulcsu-emlékkönyv.* Bp. 1999. 155 p.

„...élni kell, ameddig élünk." Csorba Győző és Bertha Bulcsu levelezése, 1961–1995. Pécs, 2004. 230 p.

Merklin Tímea: *Sodródó falevél. Bertha Bulcsu állandó kiállítása a pár száz lelkes faluban.* In: VN, 2007. 152. sz. (július 2.) p. 7.

Bokányi Péter: *„Nemeskeresztúrra valójában haza lehetett menni".* In: Életünk, 2007. 8. sz. pp. 62-64.

D. Nagy Imre: *A gyanakvó ember.* Bp. 2010. 232 p.

Kiss László Tibor: *Balatoni indulás – Bertha Bulcsu regényes ifjúsága.* Szhely., 2011. 250 p.

G. T. – N. T.

Berzsenyi Barnabás

(Kemenessömjén, 1918. február 12. – Osnabrück, 1993. június 18.)

olimpiai és kétszeres világbajnoki ezüstérmes párbajtőrvívó

→Berzsenyi Dániel dédunokája, Berzsenyi György okleveles mezőgazdász és Szabó Etelka fia a hagyományoknak megfelelően a soproni ev. gimn.-ban végezte középiskolai tanulmányainak javát. Az érettségit a család Bp.-re költözése miatt már a fővárosi Werbőczy István Gimn.-ban tette le. A Pázmány Péter Tud. Egy. jogi karán doktorált 1941-ben. Ezt követően a Mezőgazdasági Min.-ban miniszteri személyi titkár lett 1953-ig, majd hét éven át a Bp.-i Vízellátási Hivatal munkatársaként dolgozott.

Fiatal joghallgatóként a Bp.-i Egy.-i Atlétikai Clubban Gerentsér László tanítványaként kezdett vívni és eleinte tőrvívásban aratott sikereket: főiskolai bajnokságokat nyert, majd 1940-ben egyéniben bronzérmet szerzett az orsz. bajnokságon. Kiemelkedő eredményeket azonban párbajtőrvívásban ért el: 1941 és 1960 között hétszeres m. csapatbajnok, közben öt alkalommal egyéniben is diadalmaskodott. Ez utóbbi teljesítménye révén hazai földön máig a legeredményesebb párbajtőrvívó. A tőrrel „kivívott" 4 csapatbajnoki cím teszi teljessé az 1945-től 1950-ig a KASE, majd a Bp.-i Vörös Meteor színeiben pástra álló ~ 17 m. bajnoki aranyból álló kollekcióját. Szerény, klasszikus vívóiskolát képviselő versenyző volt.

A sikereknek köszönhetően 1947-től 13 éven át tagja volt a válogatott kereteknek. Nemzetközi debütálására a helsinki olimpián került sor, ahol csapatban 5. helyezést értek el. Legnagyobb egyéni sikere az 1953-as brüsszeli világbajnoksághoz fűződik az ezüstérem megszerzésével a Sákovits József elleni m. „házidöntőt" követően. Az 1955-ös római világbajnoki csapatbronz után komoly reményekkel indultak a párbajtőr csapat tagjai a melbourne-i olimpián. A Balthazár Lajos, ~, Marosi József, Nagy Ambrus, Rerrich Béla, Sákovits József összeállítású gárda a végső győzelemre aspiráló franciák 9:7-es legyőzése után a döntőben már nem tudott komoly ellenállást kifejteni az ötvenes években taroló olasz sztárokkal szemben (3:9). Az olimpiai ezüstérem így is a m. párbajtőrvívás addigi legnagyobb sikerét jelentette. A következő évi párizsi világbajnokság újabb csapatezüstje egy sikeres generáció utolsó fellobbanásaként értékelhető.

~ még 41 (!!) évesen, 1959-ben is a legjobb lett a m. bajnokságon, de a válogatottnál már nem vették számításba. 1960-ban feleségével, Jolánnal és két fiával, Balázzsal és Zsolttal emigrált Mo.-ról és megkezdte kalandos külföldi edzői pályáját. Előbb 3 évig az egyiptomi válogatottat trenírozta, majd 2 évre a finn öttusa-válogatott vívóedzőjének szerződött, 1966-tól pedig 4 éven keresztül a portugál válogatottat irányította. Ezt követően haláláig Nyugat-Németországban tevékenykedett, ahol előbb Koblenzben, majd Osnabrückben volt vívómester 1983-as nyugdíjazásáig. A művelt, szerény ~ mindvégig megőrizte m. állampolgárságát, de csak 1988-ban lépte át ismét a m. államhatárt. Ezután évente hazalátogatott a sömjéni Berzsenyi-kastélyba, azonban felesége elvesztése 1989-ben nagyon megviselte. Osnabrückben hunyt el, de végakaratának megfelelően 1993. július 7-én a kemenessömjéni családi kriptában helyezték örök nyugalomra hamvait.

Irodalom:

Gál László–Hencsei Pál: *Berzsenyi Barnabás.* In: Vasi olimpikonok. Szhely., 2001. pp. 38-40.

Németh Tibor: *Olimpiai ezüstérmes Kemenesaljáról.* In: ÚK, 2002. 35. sz. (szeptember 26.) p. 6.

Németh Tibor: *Berzsenyi Barnabás, az olimpiai ezüstérmes.* In: ÚK, 2007. 1. sz. (január 12.) p. 12.

N. T.

Berzsenyi Dániel

(Egyházashetye, 1776. május 7. – Nikla, 1836. február 24.)

költő

A m. irodalom nagy magányosa, a „niklai remete" jómódú és régi középbirtokos nemesi család egyetlen fiaként 1776. május 7-én született Egyházashetyén. Apja, a különc természetű Berzsenyi Lajos jogi végzettségű, de hivatását nem gyakorló, a vármegyei közélettől visszahúzódó földesúr; a nemesi virtus és a hazafias kötelességérzet erényeit klasszikus bölcselők és történetírók olvasásával edző, kora átlagához viszonyítva művelt férfiú volt, aki azonban a költészetet nem sokra becsülte. Anyját, Thulmon Rozáliát, aki fiát nagy szeretettel vette körül, 18 éves korában vesztette el. A kezdetben gyenge szervezetű gyermek 10 éves koráig nem került iskolába; apjának a természetes nevelésről vallott elvei szerint a környék parasztgyerekeivel játszva, birkózva, réteken és lóháton nevelkedett, s apja tanította meg két hét alatt a betűvetésre.

1788-ban, 13. életévében került a soproni ev. líceumba, ahol korán beérte „az oskolai tanulmányokban rég izzadókat", viszont hamar meggyűlt baja a fegyelemmel. Kisebb megszakításokkal 7 esztendőt töltött itt. A javarészt német lakosságú Sopron az ország egyik legműveltebb városa, a líceum egyik legjobb iskolája volt ebben az időben. A Sopronban eltöltött évek döntő élményt jelentettek számára, bár későbbi megnyilatkozásaiban sokat tett azért, hogy iskolakerülő diák hírébe keverje magát, aki tanulmányai helyett inkább a városi polgárság körében „virtuskodott". Közismert Kazinczyhoz 1811. március 13-án írott írt levelének passzusa: „Én egykorúim között legelső magyar táncos voltam, lovat, embert, asztalt által ugrani nékem játék volt. Sopronyban magam tizenkét németeket megvertem, és azokat a város tavába hánytam, és az én szeretőm az én karjaim között elalélt..."

Ha az iskolai órákat gyakran el is mulasztotta, annál többet olvasott, főként történeti és költői műveket. Az akkori iskola legfőbb tárgyát, a latin nyelvet kitűnően elsajátította s jól megtanult németül is. 1793 márciusában kimaradt a líceumból és Keszthelyen csapott föl katonának, de nem sokáig tűrte a durva bánásmódot, s hazaszökött Hetyére. A következő évet otthon töltötte. Apja – akivel viszonya egyre feszültebb lett – 1794 őszén, édesanyja halála után vitte vissza Sopronba. Wietoris rektor kedvezéssel vette fel első retorikai osztályába, ahol épp Horatius ódáinak harmadik könyvét tanította.

1795-ben, a tanév vége előtt, egy sor adósságot hátrahagyva távozott végleg az iskolából, neve mellett a Wietoristól származó bejegyzéssel: „Valedicit vel patvarista vel oeconomus futurus. Mores no probavit" (Búcsút vett azzal, hogy joggyakornok vagy gazdálkodó lesz. Nem tanúsított jó erkölcsöket.) Anyai nagybátyjánál, Thulmon Jánosnál húzódott meg a Somogy megyei Niklán. A következő évben tért haza Hetyére, ahol a titokban versírásra kapott ifjú viszonya tovább romlott apjával, aki – állítólag – könyveit, kéziratait eltépve, gyertyáit eloltogatva próbálta lenevelni fiát a szerinte nemes emberhez nem méltó foglalatosságról.

1799. május 22-én kötött házasságot másodunokahúgával, a 16 esztendős, tehetős Dukai Takách Zsuzsannával, akit saját 1809-es vallomása szerint „együgyűségben talált, és abból fel azóta sem szabadított". A házassággal megkapta a kemenessömjéni birtokot is: az ifjú pár itt kezdte meg önálló gazdálkodó életét. Egykori sömjéni lakóháza falán emléktábla illetve a présházánál kialakított kis múzeumnál emlékkő idézi fel ~ alakját.

1802-ben került a nemesdömölki ev. gyülekezet élére →Kis János költő, Kazinczy barátja, akinek Berzsenyi megmutatta három versét. Berzsenyi második gyermekének keresztapja 1803 elején – miután szerzőjüket „lelkesedve serkenté írásra" – e verseket eljuttatta Kazinczyhoz.

Berzsenyi egy birtokvásárlást követően 1804-ben Niklára költözött. Nem tudható, hogy a későbbi versek és levelek tanúsága szerint is fájdalmas búcsúzás miért következett be: feltehetően anyagi, gazdálkodói szempontok játszottak közre benne. A Nikla felé kocsizó költő, aki út közben megállt azon a ponton – a történet szerint Bazsi község határában –, ahonnét látni még a Ság hegyet, így ír egyik legszebb, Búcsúzás Kemenes-Aljától c. versében:

„Messze setétedik már a Ság teteje,
Ezentúl elrejti a Bakony erdeje,
Szülőföldem, képedet:
Megállok még egyszer, s reád visszanézek.
Ti kékellő halmok! gyönyörű vidékek!
Vegyétek bús könnyemet."

1808-ban, Kis János közvetítésével 77 verset tartalmazó kéziratát küldte el Kazinczynak, aki felajánlotta segítségét a kötet szerkesztésében. 1810-ben verseskötetének ügyében Pestre utazott, ahol találkozott Kazinczy barátaival, többek között Vitkovics Mihállyal, Szemere Pállal, Kölcseyvel, akikre vidékiessége miatt nem tett jó benyomást és társaságukban idegennek érezte magát.

Verseinek első kiadása végül 1813-ban jelent meg. Költeményeiről a Tudományos Gyűjtemény 1817. júliusi számában Kölcsey Ferenc írt kritikát, amely sok igazságot tartalmazott, de bántó hangnemben íródott. A kritika Berzsenyit főként dagályossága és nyelvi provincializmusa miatt kárhoztatta. Kölcsey kritikáinak évekig betege lett, irodalmi levelezéseit is felfüggesztette és a gazdálkodással felhagyva egy évre Sopronba költözött

ott tanuló fiaihoz, hogy olvasson és tanuljon, ezáltal elérje azt az elméleti szintet, amelyen egyenrangúként mérkőzhet bírálójával. 1825-ben készült el az „Észrevételek Kölcsey recensiójára" végleges szövegével, 1826-ban a versformákról publikált tanulmányt, az Akadémia megbízásából Bírálatokat (1831–32) készített. 1832-ben írta meg Poétikai harmonistika címmel – miután az Akadémia 1830-ban filozófiai osztálya első rendes vidéki tagjává választotta – rendszerező, összefoglaló, akadémiai székfoglalóul szánt tanulmányát. 1830-ban több levelet váltott a költészetéért lelkesedő Széchenyi Istvánnal, aki tisztelgő sorok kíséretében megküldte neki Lovakrul című művét. Az 1830-as évek során többször személyesen is találkoztak, amikor Berzsenyi fellátogatott az Akadémia üléseire. 1833–35 között írta meg A kritikáról című tanulmányát. Ebben az időben már sokat betegeskedett, Balatonfüreden és – az akadémiai ülések idején – budai fürdőkben kúráltatta magát. 1836. február 24-én 8 napi súlyos szenvedés után hunyt el Niklán, ahonnét egész életében visszavágyott szülőföldjére, Ka.-ra, melynek máig legnagyobb tájfestő költője. Az Akadémián hajdani kritikusa – akivel életében nem engesztelődtek meg egymás iránt –, Kölcsey Ferenc búcsúztatta.

Az első m. moralista költő szellemi koordinátáit meghatározta, hogy az antik hagyományok és a felvilágosodás határának mezején jól gazdálkodott a klasszikus örökséggel, de nyitott maradt a modern nemzettudatot és nemzeti nyelvet megteremtő, az ész uralmát hirdető koráramlat iránt is.

A „magyar Horatius" emlékét az egyházashetyei szülőházában berendezett, 2002-ben felújított emlékszoba őrzi. A kiállítás a maga kényszerű tömörségében vizuálisan is pontosan érzékelteti azt, hogy Berzsenyi szemléletében a gazdálkodás és a „költészkedés" szerves egységet alkotott: alapját a föld művelése képezte s erre épült a lélek fényűzését jelentő literátori tevékenység. Nevét a celld.-i gimn. és a szhelyi megyei és városi könyvtár, illetve Nyugatmagyarországi Egyetem Pedagógusképző Kara őrzi, valamint a megszűnt egyházashetyei általános iskola viselte. Egyházashetyén születése napján, 1990 óta hagyományszerűen egész napos rendezvénysorozattal emlékeznek rá. A kaposvári székhelyű Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság celld.-i csoportja (Ka.-i Berzsenyi Asztaltársaság) 1988-tól működik a Kresznerics Ferenc Könyvtár munkatársainak szervezésében. A Sümeg közelében, Bazsiban – →Dala József kezdeményezésére – felállított emléktábláját Kósa Csaba író avatta fel 2001. május 18-án.

Művei:

Berzsenyi Dániel művei. Kis János emlékezései. Bp. 1983. 1130 p.

Berzsenyi Dániel versei. Merényi Oszkár tanulmányaival. Bp. 1976. 506, [4] p.

Irodalom:

Váczy János: *Berzsenyi Dániel életrajza.* Bp. 1895. 432 p.

Noszlopy Tivadar: *Berzsenyi Dániel és családja.* Kaposvár. 1910. 49 p.

Deák Gyula: *Berzsenyi estéje.* Színmű három felvonásban. In: Nyugat, 1921. 7. sz. (április 1.) 28 p.

Horváth János: *Berzsenyi és íróbarátai.* Bp. 1960. 293 p.

Merényi Oszkár: *Berzsenyi Dániel.* Bp. 1966. 471 p.

Berzsenyi a Kemenesalján. Egyházashetye – Szhely., 1971. 80 p.

Merényi Oszkár: *Újabb Berzsenyi-tanulmányok.* Bp. 1971. 152 p.

Berzsenyi emlékkönyv. Bp. 1976. 748, [3] p.

Orosz László: *Berzsenyi Dániel.* Bp. 1976. 232, [3] p.

Bécsy Ágnes: *„Halljuk, miket mond a lekötött kalóz...".* Berzsenyi-versek elemzése, értelmezése. Bp. 1986. 275 p.

Csetri Lajos: *Nem sokaság, hanem lélek.* Berzsenyi-tanulmányok. Bp. 1986. 428 p.

Németh László: *Berzsenyi Dániel.* Bp. 1986. 213 p.

Bécsy Ágnes: *Berzsenyi Dániel.* Bp. 2001. 255 p.

Németh Tibor: *A költőfejedelem és a szürke eminenciás. Berzsenyi Dániel és Kis János párhuzamos életrajza.* In: VHHK, 2004. 1. sz. pp. 15-36.

Kőrizs Imre: *„Először pechnek gondoltam" – Vaderna Gábor az új Berzsenyi-kéziratokról.* In: M. Narancs. 2012. január 12. (2. sz.) pp. 32-33. [Kis János Kazinczy Ferenchez írt, Berzsenyi Dániel verseit is tartalmazó levelének megtalálásáról]

A közelítő tél. A Szombathelyen, Celldömölkön és Egyházashetyén 2011. szeptember 30. és október 2. között rendezett A közelítő tél-konferencia szerkesztett és bővített anyaga. Szerk. Fűzfa Balázs. Szhely., 2012. 331 p.

G. T. – N. T.

Berzsenyi Lénárd

(Nemesmagasi, 1805. nov. 6. – Kemenesmagasi, 1886. szept. 17.)

honvéd ezredes (1848/49)

Kisbirtokos nemesi családból származott. Édesapja Berzsenyi Gábor ügyvéd, táblabíró, édesanyja Enderst Katalin. →Berzsenyi Dániel harmadfokú unokatestvére. A soproni ev. líceumban végzett. Közismert volt az iskola felvilágosult és hazafias szelleme, az ott folyó oktatás magas színvonala és a reformkort előkészítő nyelvi-kulturális mozgalomban rangos szerepet vivő M. Társaság működése. Aligha véletlen, hogy növendékei közül többen is kiemelkedő szerepet játszottak 1848-1849 eseményeiben.

Ügyvédi pályára készült, de apja halála arra kényszerítette, hogy elálljon a jogi tanulmányok tervétől: két évvel a líceum elhagyása után, 1825-ben felvételét kérte a 9. huszárezredbe. A katonai ranglétrán csak nagyon lassan jutott előre: 1846-ban még csak főszázados a 3. huszárezrednél, amely I. Miklós orosz cár nevét viseli. Ekkor tört ki a lengyel nemesi felkelés, és a harcokban Berzsenyi alakulata is részt vett. A gyors győzelmet követően első osztályú huszárkapitánnyá léptették elő és a Szent Anna-rend 3. fokozatú kitüntetését is mundérjára tűzhette.

1848 tavaszán a morvaországi Prossnitzban szolgált, és itt érték el a forradalmi eseményekről szóló hírek. Az ezred 56 tisztje közül 12 – köztük Berzsenyi is – azonnal mo.-i szolgálatra jelentkezett. A Miklós-huszárok szabályos menetparancs birtokában indultak haza. Az ezred nagy része hamarosan továbbindult a Délvidékre, mindössze Körmenden maradt egy osztály (két század) huszár Berzsenyi és Gosztonyi századosok vezényletével. Ez a két század, a Sándor-huszárezred Grazból hazaszökött 105 közvitéze és az Ernő-gyalogezred gyenge fél százada alkotta azoknak a népfelkelés által támogatott nemzetőrcsapatoknak a magvát, amelyek október elején kísérletet tettek Jellačić Nyugat-Mo.-ra betört segédcsapatainak feltartóztatására és megsemmisítésére. Az október 12-i horpácsi győztes csata után őrnaggyá nevezték ki; →Vidos József kormánybiztos az Orsz. Honvédelmi Bizottmánynak küldött jelentésében jónak látta külön kiemelni: „...A két Miklós huszár század Berzsenyi Lénárd és Gosztonyi lelkes százados urak vezérlete alatt oldalvást bévágott, s több mint ötven illyreket fölkoncolt..."

Ezután 1848 decemberéig Vidos Márton huszár főhadnaggyal együtt szervezte Sárváron a kiegészítésre szoruló Radetzky-huszárezredet, amelyet december közepén vezetett el Görgey feldunai hadseregébe. Január közepén átvezényelték a 8. számú Coburg-huszárezredhez, így Perczel táborában harcolta végig a téli hadjáratot.

1849. február 1-től alezredessé nevezték ki, május 14. után pedig már ezredes, a 9. huszárezred parancsnoka, később a VII. (feldunai) hadtest lovas hadosztályának parancsnoka. Valószínűsíthető, hogy a február végi, március eleji események (a tavaszi hadjáratot előkészítő kápolnai csata kudarca, a Dembinskit a főparancsnokságról leváltó tiszafüredi tiszti zendülés) érlelték meg benne az elhatározást, hogy megválik a csapattiszti szolgálattól, kiválik a dinasztiával szembeforduló forradalmi háborúból. Március elején beteget jelentett, s betegszabadságát a VII. hadtest kórházának igazgató törzsorvosa március 25-én újabb 4 héttel meghosszabbította. A betegszabadság lejártával mégis visszatért szolgálati helyére. Valószínű, hogy a tavaszi hadjárat sikerei átmenetileg feledtették kételyeit, s arra sem látott reményt, hogy a kormány hozzájárulna nyugdíjazási kérelméhez.

1849. június 26-án Görgey Artúr hadügyminiszter a II. hadtest parancsnokává nevezte ki, de Berzsenyi betegségére hivatkozva nem fogadta el a vezetői posztot. Katonai szakértők szerint szerint „rendkívülinek tetsző óvatoskodása" alkalmasint az életét

mentette meg: alighanem a kitérő válasznak köszönhette, hogy nem lett tizennegyedik vértanú az aradi „magyar Golgotán". Későbbi megnyilatkozásaiból kitűnik, hogy képtelen volt áttekinteni a nyár elejére kialakult katonai és politikai helyzetet, s döntésében nem annyira személyes állásfoglalása, politikai meggyőződése, mint inkább a hivatásos tisztikar egyre általánosabb szkepszise jutott kifejezésre.

A tavaszi hadjárat bizonytalan befejezése nem csupán megtorpanás, de egyben a vég kezdete is volt. Tisztek egész sora jelentett beteget, kérte magát térparancsnoki, hadfogó vagy pótlovazói állásba. A két és félszeres túlerővel szemben már csak a rajongók és a forradalmárok reméltek győzelmet. Berzsenyi nem volt sem ez, sem amaz. A természetévé vált katonás fegyelem és a „haza javát óhajtó tiszta szándék" sok társához hasonlóan őt is megtartotta a helyén egészen Világosig.

A szabadságharc bukása után a halálos ítéletet nem kerülhette el. Az aradi császári bíróság november 8-án golyó általi halálra ítélte, majd ezt november 17-én 18 év várfogságra változtatták. Börtönbüntetését Olmützben töltötte ki. A magyar forradalom és szabadságharc legnagyobb méretű és forrásértékű galériáját alkotta meg ~ az olmützi várbörtönben. Az első arcképeket még az aradi várbörtönben készítette, az 1854 februárjában elkészült utolsó portrék modelljei pedig egy ismeretlen hadbíróság előtt felelősségre vont foglyok. Összesen 132 fogolytársa (és saját) arcvonásait örökítette meg különböző méretben és technikával készült képein. Az ismert másolatok száma több száz körül van. Az első saját kezű másolatokat még maga Berzsenyi készítette, hogy azokat megküldhesse az Olmützben, illetve a szabadulásuk után elhunytak hozzátartozóinak. A kezdetleges rajztudással készült, dilettáns arcképek voltaképpeni becsét nem azok esztétikai értéke, hanem az arcképcsarnok keletkezésének körülményei, a képegyüttes tematikai egysége, mindenekelőtt azonban a képek hátoldalán olvasható jegyzetek adják. Berzsenyi csupán szignóval és dátummal látta el képeit, majd felkérte modelljeit, hogy a hátlapra vezessék rá véleményüket az ábrázolás hitelességéről, s röviden foglalják össze életpályájukat, különösen pedig 1848-49-es tevékenységüket, elítéltetésük okait. A nemegyszer személyes hangvételű autográf életrajzokból a forradalom és önvédelmi háború társadalmi bázisának, politikai és katonai vezetésének kontúrjai bontakoznak ki, lényeges adatokkal egészülnek ki ismereteink, több személy esetében pedig kizárólagos forrás birtokába jutunk a képek felhasználásával.

Berzsenyi 1856. július 15-én szabadult. Hazatérve előbb Somogy megyében telepedett meg és különböző birtokokon vállalt gazdatiszti állást, minthogy azonban valójában nem értett a gazdálkodáshoz, többnyire alkalmazás nélkül maradt és a testvérei anyagi támogatására szorult. Az ötvenes évek végén felhagyott a kilátástalan próbálkozásokkal, s visszahúzódott a kemenessömjéni családi birtokra. A kiegyezés után visszakapta tiszti rangját és kemenesmagasi örökrészét, nyugdíjat kapott a hadügyminisztériumtól. Közhivatalt soha nem vállalt, de alapító tagja volt a Vas megyei honvédegyletnek, amelyben birtokszomszédjával, egykori fogolytársával, →Újváry István alezredessel együtt fáradhatatlanul munkálkodott. Élete utolsó éveit az olmützi képanyag leltározásának és rendszerezésének szentelte, s festett néhány újabb tájképet is. A kemenesmagasi családi sírboltban nyugszik.

Munkái közül 122 képet őriz a szhelyi Savaria Múzeum. Ez a csaknem teljesnek mondható sorozat néhány eredeti munkája mellett főként saját másolataiból áll. A család birtokában maradt eredeti képek utolsó töredéke egy véletlen folytán került elő a hatvanas évek elején. Építőmunkások bukkantak rá a celld.-i postaépület tatarozásánál. E 41 portrét →Zongor Ferenc igazgató vette gondjaiba, és helyezte el az alsósági általános iskola helytörténeti gyűjteményében. Az iskola 1983 őszén vette fel ~ nevét.

Sírját a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság 2007. március 21-i ülésén a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánította. 2012. március 15-én kemenesmagasi ev. parókián átadták a ~ életútját bemutató állandó kiállítást és márványtáblát avattak tiszteletére a családi sírbolton.

Irodalom:

→Dala József: *„Az utolsó menetben". Berzsenyi Lénárd ezredes, a 48-as szabadságharc kiváló katonája.* In: VSz, 1974. 1. sz. pp. 111-118.

Prőhle Jenő: *Berzsenyi Lénárd honvéd ezredesről.* In: VSz, 1977. 3. sz. pp. 430-436.

Simon V. Péter: *Berzsenyi Lénárd honvédezredes hagyatéka.* In: VSz, 1978. 2. sz. pp. 261-273.

Zongor Ferenc: *Berzsenyi Lénárd, az olmützi várbörtön rajzolója.* In: Honismeret, 1982. 2. sz. pp. 34-39.

Simon V. Péter: *Bebörtönzött honvédtisztek az olmützi várban. Berzsenyi Lénárd honvédezredes képei és modelljei.* In: VSz, 1983. 2. sz. pp. 281-293.

Simon V. József: *Az olmützi foglyok arcképcsarnoka.* In: Barsi József: Utazás ismeretlen állomás felé. 1849–1856. Bp. 1988. 433 p.

Ambrus Lajos: *Az aktuális szabadsághagyomány. Berzsenyi Lénárd arcképcsarnoka.* In: Kortárs, 1998. 6. sz. pp. 60-64.

Söptei Imre: *Egy majdnem ismeretlen levél Berzsenyi Lénárdtól.* In: VHHK, 2005. 2. sz. pp. 5-15.

Merklin Tímea: *A huszárezredes emlékére.* In: VN, 2012. 63. sz. (március 14.) p. 7.

Berzsenyi Lénárd emléktábla avatás. 2012. március 15., Kemenesmagasi. Székesfehérvár. 2012. 1 DVD (78 perc)

G. T.

Berzsenyi Miklós (NV)→Berzsenyi-Janosits Miklós

Berzsenyi-Janosits Miklós

(Fiume, 1899. december 14. – Celld., 1990. április 27.)

építőmérnök

Anyja Berzsenyi Margit, apja Janosits József építőmérnök. 1914-ben a nagyapa kezdeményezésére Ferenc József a családnak és törvényes leszármazottainak az egyházasberzsenyi előnevet, a Berzsenyi-Janosits kettős családnév és a Berzsenyi címer használatát engedélyezte. Az elemi iskola első 3 évét Fiumében m.-olasz kétnyelvű állami iskolában járta ki. Édesapját, aki az államépítészeti hivatalnál dolgozott, gyakran helyezték át különböző munkák elvégzésére, így a gimn.-ot is több helyen: Szhelyen, a komáromi bencéseknél, valamint Bp.-en a Ferenc József Intézetben végezte. Az uralkodó halálakor, mint a nevét viselő intézet felsős tanulója díszöltönyben vett részt az uralkodó temetésén és közelről szemlélhette a szertartást.

1917-től katonai szolgálat következett. A háború végén beiratkozott a Műegy. mérnöki szakára és 1923-ban építőmérnöki oklevelet szerzett. Két évig maradt az egy.-en, a vízépítési tanszék tanársegédjeként. Vakációinak zömét Celld.-ön, a nagyszülőknél töltötte. A család birtokai Kemenesmagasiban, Kemeneshőgyészben és Magyargencsen voltak bérben. Apjuk halála után édesanyjuk és Berzsenyi Dezső nagyapa celld.-i ügyvéd úgy határoztak, hogy a két gyermek, Miklós és László vegyék át a gazdálkodás irányítását, előtte pedig végezzék el Óváron az akadémiát.

Az iskola elvégzése és az egy éves gyakornoki év után Celld.-ön a Marcalvölgyi Víztársulat alkalmazásába került, ahol a mérnöki munka minden ágát gyakorolhatta a tervezéstől a kivitelezésig. Megszerezte az építőmesteri képesítést és tagja lett a Mérnöki Kamarának. 1929 és 1939 közötti munkáinak nagy részét a hitelező pénzintézetek megbízásából a nagyobb birtokok parcellázása képezte Vas, Veszprém, Zala és Somogy megyékben. Önálló irodát nyitott, majd 1938-ban családot alapított. Számos középület,

családi ház, út, híd tervezése és mederrendezés fűződik nevéhez. Többek között az ev. iskola (Rákóczi u.), adóhivatal (Széchenyi u. 20.), a sportpálya a lelátóval, a főtéri patika, az ifjúsági egylet székháza (Baross u. óvoda), ev. templom Tokorcson, a Trianoni emlékmű építése, a Mágorta, Kódó, Cinca lecsapolás, a Marcal-szabályozás és a Marcal zsilip Kamondnál stb.

→Lázár Jenő bányaigazgató felkérésére 1940–45 között a sági bazaltbánya üzemmérnöke volt. Az 1945-ös földosztás mérnöki munkáit végezte Vas megyében. 1949-ben a Kőbánya Nemz. Vállalat vette át a sági bányát. A Kőbánya Trösztnél dolgozott előbb Tapolcán, majd Uzsabányán, ahol a beruházási osztályt vezette – innen ment nyugdíjba 1971-ben. Kavicsbányák műszaki vezetőjeként túl a nyolcvanas évein hagyta abba a mérnöki munkát. 1988-ban egykori egy.-én vasoklevelét vehette át. 1946-1988 között a celld.-i ev. gyülekezet, 20 éven keresztül pedig a Vasi Egyházmegyének is felügyelőjeként szolgált. A celld-i egyházközség 2009. október 17-én emléknapon idézte fel alakját. Aktív résztvevője volt a celld.-i honismereti munkaközösségnek.

Műve:

A sághegyi bazaltbánya leírása és története a technológia ismertetésével. Kézirat. Celld., 1975. 20 lev.

Irodalom:

→Dala József: *Vasdiplomás mérnök Berzsenyi-ágon.* In: VN, 1988. 238. sz. (október 5.) p. 5.

Káldos Gyula : *Vasdiplomás életpálya.* In: ÚK, 1990. 2. sz. (február) p. 6.

K. Gy

Blumentritt Ferenc (NV)→Virághalmi Ferenc

Boda Dezső

(Vönöck, 1863. május 9. – Máriabesnyő, 1918. június 22.)

Bp. rendőrfőkapitánya (1906 – 1917)

A földbirtokos családból származó fiatalember 19 éves korában, 1882-ben kezdte pályafutását a rendőrségnél. 1887-ben szerzett a bp.-i tud. egy.-en államtudományi doktorátust. Néhány évi szolgálat után kapitány lett, majd a bp.-i V. ker. kapitányság vezetője. 1902-től a főkapitányság közig. osztályát vezetve 1904-ben rendőrtanácsossá nevezték ki. 1906 elején már főkapitányhelyettes, majd rövid időn belül, március 3-án a fővárosi rendőrség főkapitánya lett. A főváros első főkapitánya, aki a ranglétra legalsó lépcsőjéről indulva foglalhatta el a főkapitányi széket. Képességeinek elismeréseként az ún. darabont-kormány bukása után a király és az új kormány is kiállt mellette, sőt Andrássy Gyula belügyminiszter saját állását is ~ személyének maradásához kötötte.

Az erőskezű és kitűnő diplomáciai érzékkel rendelkező ~ 11 évi vezetése alatt felállíttatta az orsz. bűnügyi nyilvántartó hivatalt és nevéhez kötődik a gyermekrendőrség létrehozása is. Javított a rendőri köztisztviselők fizetési helyzetén, és az egyes fizetési osztályokat a korábbinál arányosabbá tette, továbbá rendezte az erkölcsrendészettel kapcsolatos kérdéseket, valamint a rendőrorvosok fizetését. Szabályozta a rendőri gépkocsihasználatot és 1908-ban megalapította a testület bűnügyi múzeumát. A jó megjelenésű ~ irányítása idején, 1909-ben új egyenruhát kapott a testület, amely szakmai szempontból is nagyot fejlődött. Az alapvető reformok és újítások révén az ő időszakában érte el a bp.-i államrendőrség a nyugat-európai színvonalat. A kriminalizálódó Bp.-en jelentősen emelkedett a nyomozások eredményessége: 1907-ben 15094, az utolsó békeévben, 1913-ban pedig már 30806 eredményesen befejezett nyomozást hajtottak végre a testületben.

1912. május 23-án, a híres „vérvörös csütörtökön" részt vett azon a rendkívüli minisztertanácsi ülésen, amelyen az erőszakos fellépésről határoztak a százezres tömeg ellenében. Az utcai harcoknak két halottja és 186 sebesültje lett, akik közül 56 fő életveszélyesen sérült meg. Ebben az esztendőben nem múlt el hónap anélkül, hogy ne folyt volna vér a pesti utcán. A társadalmi feszültségek gyakorta vezettek tüntetésekhez és a hamarosan kitörő I. vh. időszaka sem segítette elő a rend és a biztonság megerősödését.

Tisza István kormányának bukásával Boda főkapitányi széke is megingott, és az 1917. június 27-i tüntetésen előfordult zavargások és rendőri túlkapások miatt Ugron belügyminiszter az események másnapján felmentette állásából. A 3 és fél évtizedig a rendőri testületet szolgáló ~ egy évvel sem élte túl leváltását...

Irodalom:

Pintér István: *Rendnek muszáj lenni...* Bp. 1973. 291 p.
A fővárosi rendőrség története (1914-ig). Bp. 1995. 578 p.

N. T.

Borgisz (ÁL)→Révész Mihály

Boross Mihály

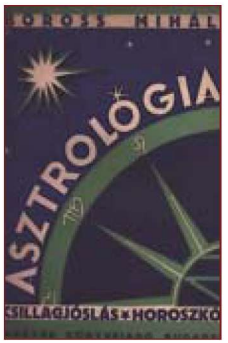

(Kiscell, 1877. december 30. – Sárbogárd, 1944)

író, mérnök, újságíró

ÁL: Jorio

Édesapja Boros (1876-ig Weiner) Salamon, édesanyja Kis Anna, a kerületi munkásbiztosító pénztár igazgatójának, →Kis Adolfnak a nővére. A fővárosi Markó utcai gimn.-i tanulmányai után 1903-ban szerzett mérnöki oklevelet a bp.-i József Műegy.-en. Már hallgató korában aktívan sportolt: atlétikával és labdarúgással is foglalkozott. 1903-tól 1907-ig a MÁV vidéki alkalmazottjaként dolgozott. Közben az érettségije után, 1896-tól kezdve publikált folyamatosan különböző helyi lapokban, 1897-től pedig rendszeresen a Bp.-i Naplóban. 1907-től főállású újságíró lett: 1918-ig a Budapest c. lap belső munkatársa volt. 1923-tól az Esti Kurír számára – melynek alapító főmunkatársa volt – írt színikritikákat. Az 1920-as évektől számos egyesületnek, szakmai szervezetnek volt vezetőségi tagja: a M. Kerékpáros Szövetség elnöke, a M. Színpadi Szerzők Egyesülete Filmszakosztályának titkára, a Globus Filmipari Rt. egyik vezetője, az Orsz. Filmegyesület főtitkára.

Számos népszerű elbeszélést, verset, színdarabot, filmforgatókönyvet és főként fantasztikus regényeket írt. A mo-i sci-fi irodalom előzményeinek tekinthető munkáiban gyakran utópisztikus keretek köré ágyazva a korabeli munkásmegmozdulásokat, a kommunista mozgalmakat mutatta be. A freudi elmélet alapján írt asztrológiai kötetei és álmoskönyvei a maguk korában szenzációnak számítottak. Több színdarabját is játszották fővárosi színházak. Balogh Béla két filmjéhez (Veszélyben a pokol, 1921; Lavina, 1922) írt forgatókönyvet. Szerkesztette az Aero és a Műszaki Világhírek c. szaklapokat, munkatársa volt a Tolnai Világlexikonának és az Erődi–Schöpflin-féle Magyar színművészeti lexikonnak is (Bp., 1929-1930). A „La Vie Contemporaine" c. párizsi lap mo-i tudósítója, munkatársa, majd szerkesztője volt. Az angolul, németül, franciául beszélő ~ utazásai során szinte egész Európát bejárta.

Művei:

A harmadik testamentum. 1. köt. A kék hattyú; 2. köt. Noé barlangja. Bp. 1918. 235 + 213 p.
Az álom természetrajza, jelentősége és magyarázata. Bp. 1923. 32 p.
Az ész sztrájkja. Fantasztikus regény. Bp. 1929. 330 p.
A bűvös szoknya. Regény. Bp. 1935. 127 p.
Jorio könyve a horoszkópkészítésről. Bp. 1936. 92 p.
A kanálosi ház. Regény Kisfaludy Károlyról. Bp. 1938. 304 p.

Osztályunk. A Markó utcai gymnasium 1896-ban érettségizett növendékeinek emléksorai és megemlékezés az elhalt iskolatársakról. Bp. 1943. 118 p.

Gy. G.

Böröcz Sándor

(Borgáta, 1913. március 16. –Kapuvár, 2006. december 25.)

emlékiratíró, ev. lelkész

Egyszerű, mélyen hívő, ev. paraszti családból származott. Elemi iskoláit szülőfalujában végezte. Képességeire a falu tanítója és a kissomlyói lelkész együtt figyeltek fel. Középiskolába a híres soproni ev. líceumba járt. Tanító vagy lelkész akart lenni. Életprogramját fiatalon a következőkben fogalmazta meg: „... paraszti fajtámat akarom majd tanítani, nevelni, emelni." Teológiai tanulmányait 1937 nyarán fejezte be Sopronban, 1938 szeptemberében szentelték lelkészszé. Ezt követően ún. „száraz-káplán" volt Kissomlyón, ahová Borgáta is tartozott. Segédlelkészi éveit 9 gyülekezetben töltötte, munkálkodását mély szociális érzék jellemezte. 1943 februárjában házasodott meg Vadosfán: felesége az ottani születésű Szentgyörgyi Horváth Ida lett. Pár nappal később kerültek Körmendre a Vasi Egyházmegyei Misszióba, ahol egy hatalmas szórványban, több mint 30 falu evangélikusait gondozta. Keresztyénség és magyarság szoros egymásmellettiségét vallva végezte munkáját az egyre nehezebbé váló politikai és egyházi légkörben.

1948. augusztus 19-én tartóztatták le. Az ateizmus és a növekvő embertelenség elleni megszólalásai, menekülő személy határon át történő átsegítése ürügyén, személyét a „kopjások" elleni perben használták fel. Mo.-i, ausztriai, ukrajnai börtönökben raboskodott, ukrán bíróság ítélte 1949. február 24-én száz évre. Ebből 6 és fél évet töltött a szibériai Vorkután szénbányában dolgozva. Az itthon maradt család is két részre szakadt, felesége fizikai bántalmazást, megaláztatásokat szenvedett, gyermekeiket egy ev. árvaház fogadta be. 1955-ben került vissza Mo.-ra. Jászberényben, majd Bp.-en raboskodott, és az 1956-os események kapcsán szabadult. Az ev. egyház „régi-új" vezetője Ordass Lajos kenyeret és menedéket adott neki. Hitoktató, illetve árvaházi lelkészként szolgált Szarvason. A Káldy Zoltán püspökségével kezdődő újabb korszakban nem tartottak igényt szolgálatára. Ettől kezdve életét egy kettős passió szorításában élte, világi és egyházi részről jobb esetben közönyt, rosszabb esetben megvetést és üldöztetést szenvedett. Felesége szülőfaluja fogadta be, itt építettek házat, és kezdték el közös életüket az addig árvaházban, illetve egy ref. lelkész házaspárnál nevelődő két leánygyermekükkel együtt 1959-ben. Itt írta meg a 60-as években a „Kiáltás a mélyből" című önéletrajzi regényét. A kötetet a rendszerváltás után az Ordass Lajos Baráti Kör adta ki 1993-ban, majd azt követően még négyszer. Mind világi, mind egyházi rehabilitációban részesült. Könyve hatalmas siker lett, itthon és külföldön élő sorstársai majdnem minden világrészbe elvitték hírét. Hazája és egyháza is visszafogadta. Élete végén szinte az egész országban szolgálhatott, úgy egyházi, mint világi környezetben. Az egyház és világ iránti érdeklődése mindvégig megmaradt. Sokat publikált, elsősorban az Evangélikus Élet, a Kisalföld és Vas Népe című újságokban jelentek meg aktuális témákhoz köthető rövid megszólalásai. 94. évében hunyt el, sírja feleségével együtt Vadosfán van. E falu ev. templomában, illetve szülőfalujában emléktáblák őrzik nevét.

Műve:

Böröcz Sándor: *Kiáltás a mélyből.* Bp. 1993. 363 p.

Irodalom:

Szibériai passió [videodok.] Böröcz Sándor evangélikus lelkész portréja. Bp. 2001.

Rác Dénes: *Böröcz Sándor életrajza.* In: Keresztyén Igazság. OLBK folyóirata. Új folyam 73. sz. 2007. tavasz. pp. 25-26.

Böröcz Enikő: *Igehirdetés Böröcz Sándor és Böröcz Sándorné Szentgyörgyi Horváth Ida búcsúztatásán.* In: Keresztyén Igazság. OLBK folyóirata. Új folyam 73. sz. 2007. tavasz. pp. 26-29.

Rőzse István: *Böröcz Sándor 1913-2006.* Nekrológ. In: Evangélikus Naptár 2009. Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója. pp. 211-212.

Böröcz Enikő: *Egy „emberi pap" portréja.* In: Keresztyén Igazság, OLBK folyóirata. Új folyam 100. sz. 2013. tél. pp. 65-82.

B. E.

Branyiszkói Tibor (ÁL)→Csorba Tibor

Bústavi (ÁL)→Kunoss Endre

Csapó Zsigmond (NV)→Politzer Csapó Zsigmond

Csecsinovics Elemér→(NV)→Atzél Elemér

Csoma János

(Celld., 1947. már. 26.– Balatonalmádi, 1996. jún. 9.)

kat. plébános

Csoma Ferenc pékmester fia a celld.-i általános iskolai tanulmányok után 1965-ben a Pannonhalmi Bencés Gimn.-ban érettségizett. 1971-ben a Bp.-i Római Kat. Hittud. Akadémián szerzett oklevelet. Pappá szentelését követően 1971 és 1983 között Zalaszentgróton volt káplán. 1982-től kezdve önálló gyülekezeteknek lett lelkipásztora: 1982-ben Zalakoppányban, 1983-tól 1987-ig Zalaudvarnokon, 1987 és 1996 között pedig Balatonalmádiban plébános. Itt néhány év alatt virágzó közösséget épített fel. Intelligens, karizmatikus és legfőképpen hiteles személye sokakat vezetett el Jézushoz. 1-2 év alatt az üresen álló templomot gyermekek, fiatalok töltötték meg, akiket vonzott vidám, lendületes stílusa, tartalmas hittanórái és hangulatos, gitárral kísért énekei.

Közben egyre inkább számítottak munkájára a veszprémi püspökségen is, hiszen 1987-től 1990-ig főszámvevőnek nevezték ki, 1990-től haláláig pedig gazdasági helynökként tevékenykedett. Főszámvevőségétől kezdve kapcsolódott be intenzíven a veszprémi egyházmegye központi szolgálatába. Komoly szerepet vállalt a lassan meginduló társadalmi változások rendezésében az egyházakat érintő ügyek és az egyházi kárpótlás területén. Részt vett az egyházmegye kat. oktatási intézményhálózatának újraszervezésében és kiemelten támogatta 1994-ben a Veszprémi Hittud. Főiskola és Papnevelő Intézet újraindítását. 1993-ban előkészítette az ezeréves püspöki székhely, Veszprém érseki rangra emelését. 1996-ban szervező munkájának is köszönhetően került a veszprémi Székesegyházba Boldog Gizella karcsont ereklyéje Passauból. Aktív előkészítője volt a Veszprémi Főegyházmegyei Zsinatnak, amelyet azonban már nem érhetett meg... Néhány nappal a zsinat megnyitása előtt a Balaton áldozata lett: máig tisztázatlan körülmények között, vélhetően úszás közben kapott szívinfarktust.

1991-től c. kaposfői prépost titulust viselt. 1994. december 21-i keltezéssel apostoli protonotárius lett: ez a legmagasabb kitüntetés, amit a pápa papnak adományoz. Az ezt tanúsító okiratot a veszprémi érsek 1995. március 18-án szentmise keretében adta át részére. Sírja szülőföldjén, Celld.-ön a Kiscelli temetőben található. Tragikus halálának első évfordulója alkalmából szentelte fel Szendi József érsek az 1944-ben elvitt és Csoma Ferenc által újraöntetett, közel 1 tonnás Szent Benedek-harangot.

Irodalom:

Völgyi László: *Csoma János vatikáni elismerése.* In: ÚK, 1995. 4. sz. (március 2.) p. 8.

Völgyi László: *Felszentelték az új harangot.* In: ÚK, 1997. 12. sz. (június 19.) p. 3.

Szabó Kalliopé: *Emlékezés Csoma atyára.* In: Új Almádi Újság, 2006. 7. sz. p. 8.

N. T.

Csorba Tibor

(Szepesváralja, 1906. március 15. – Bp., 1985. szeptember 5.)

festőművész, filológus, író, műfordító,

NV: Sz. Csorba Tibor; Szakácsi Csorba Tibor

ÁL: Branyiszkói Tibor

Ősei több nemzedéken át orgonaépítők voltak a Felvidéken. A m., német, szlovák és lengyel etnikum találkozási pontját jelentő tájon született. Édesapját az 1920-ban megalakult csehszlovák államból kiutasították, és az ötgyermekes család egy vasúti vagonban meghúzódva indult utána, majd Vácon telepedtek le.

A Lőcsén megkezdett gimn.-ot Pesten fejezte be. 1925 és 1929 között a bp.-i képzőművészeti főiskolán, a szegedi tanárképző főiskolán, a varsói kézimunka- és rajztanárképző főiskolán és a varsói egy.-en folytatott tanulmányokat. Ezután 1930-tól 1934-ig Kiskunhalason, később pedig 1937-ig Celld.-ön tanított. Itteni tanárkodásának éveiben a Szhelyre meghívott írókat már Cellben ő fogadta és kalauzolta előadásuk színhelyére. Így találkozott – többek között – Kosztolányi Dezsővel, Németh Lászlóval és Szabó Lőrinccel is. A celld.-i Tanácsteremben 1935. április 7-től 9-ig állította ki 40 festményét, amelyek között három friss, helyi ihletésű is szerepelt: „Sághegy", „Celli részlet" és „Kemenesaljai dombok". Önéletrajzi írásának címe: „Az utolsó lőcsei diák" s a kötet a helyi Dinkgreve Nyomda gondozásában jelent meg.

1936-ban az Új Nevelés Világligájának meghívottjaként vett részt az angliai Chelthamben rendezett összejövetelen, ahol a lengyel értelmiségiekkel megismerkedve érdeklődése Lengyelország felé fordult: a közép-kelet-európai népek közötti szellemi hídverés eszméjének szolgálatában választása a m.-lengyel kapcsolatokra esett. Lengyelországba távozott, ahol a varsói egy. m. nyelvi lektora lett, majd pár év múlva – a hitlerizmus halálos szorításából menekülve – visszatért Mo.-ra. 1939 szeptemberétől a lengyel menekültekkel foglalkozott Antall József kérésére. Ebben az időben tanított a Képzőművészeti Főiskolán és a Cserépfalvi Kiadó irodalmi vezetőjeként működött. Bölcsészdoktori disszertációjában („A humanista Báthory István") a lengyel-m. történelmi kapcsolatok feltárása terén alkotott maradandót. 1945-ben végleg Lengyelországban telepedett le, és a krakkói Jagello Egy. és a Kereskedelmi Akadémia tanáraként, majd nyugdíjazásáig a varsói rajztanárok továbbképző intézetében dolgozott. Gazdag koloritú impresszionista festményein erdélyi, m. és lengyel tájképek jelentek meg, és nyugat-európai útjai következtében gyakori témája volt Párizs is. Jelentősebb kiállításait Washingtonban (1960), New Yorkban (1961), Varsóban (1965) és Szhelyen (1965) rendezte. Posztumusz életmű-kiállítására Bp.-en (1987) került sor.

Műfordítóként is sokat tett a m.-lengyel kapcsolatok fejlesztéséért: többek között József Attila verseit és Németh László „Galilei" című drámáját is átültette lengyelre.

Aktívan részt vett a Magyarok Világszövetsége munkájában, és lengyel származású feleségével együtt állandó résztvevője volt az Anyanyelvi Konferenciának. A lengyel alapítású, nemzetközi hírnévre szert tett Mosoly Érdemrend első „külföldi" kitüntetettje 1971-ben ~ volt. A nyugat-lengyelországi Boleslawice város egyik általános iskolájában van egy nevét viselő képtár, az iskola rajzban kiváló tanulói pedig évente a róla elnevezett ösztöndíjban részesülhetnek.

Főbb művei:

A halasi csipke múltja, jövője. Kiskunhalas. 1933. 46 p.

Beszél a tanya. Kecskemét. 1934. 46 p.

Polgáristák. Bp. 1936. 190 p.

Az utolsó lőcsei diák. Celld., 1936. 157 p.

A humanista Báthory István. Bp. 1944. 264 p.

Lengyel-magyar szótár. (Szerk. ~). Bp. 1958. 976 p.

Irodalom:

Tibor Csorba. malarstwo. [wystawa]. Warszawa, maj 1981. Warszawa. 1981. [46] p.

Vallomások Sz. Csorba Tibor író- és festőművész munkásságáról. Kiskunhalas. 1983. (Halasi füzetek 3.) 36 p.

Szekér Endre: *Csorba Tibor emlékezete.* In: Forrás, 1986. 3. sz. p. 96.

N. T.

Czencz János

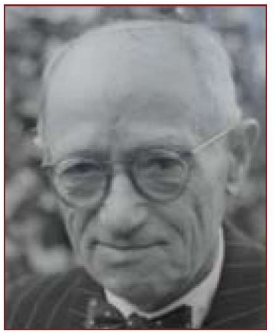

(Ostffyasszonyfa, 1885. szeptember 2. – Szekszárd, 1960. január 12.)

festőművész

Középiskoláit Sopronban és Győrött végezte, majd néhány évig tanítóskodott. 1907 és 1912 között festészeti tanulmányokat folytatott a Bp.-i Képzőművészeti Főiskolán, ahol mesterei Edvi Illés Aladár, Hegedűs László és Zemplényi Tivadar voltak. Művészi látókörének szélesítésére tanulmányutakat tett Olasz- és Németországban, valamint Hollandiában és Svájcban is. 1908-ban, alig 23 évesen már kiállítása volt a Műcsarnokban, és első sikerét is itt érte el, amikor 1913-ban „Tükör előtt" című kompozíciójával elnyerte a Halmos Izor-pályadíjat. 1918-ban „Fekvő akt" című festményéért Rudits-díjat kapott. 1921-ben „Marcella" című alkotásáért megszavazták a Képzőművészeti Társulat nagydíját, amelyet csak „beérkezett művész"-nek ítélhettek oda. A két vh. közötti időszak népszerű festője volt: sok gyűjteményes kiállításon való részvétele mellett önállóan is a közönség elé tárta műveit Pécsett (1925), Bp.-en (1929, 1935, 1936), Szhelyen (1931), Győrött (1935), Sopronban (1936) és Debrecenben (1941).

A II. vh. bombázásai során elpusztult alkotóműhelyét az 1960-ban bekövetkezett haláláig otthont adó Tolna megyei Báta községben kialakított műterme és lakása váltotta fel. ~ széles tematikájú festőink közé tartozott. Témaválasztásában az akt, arckép, életkép, valamint virág- és gyümölcs-csendéletek uralkodtak. Képeinek egyedi stílusát legjellegzetesebb vonásuk, a dekoratív naturalizmus hordozza. Pályájának legnagyobb sikereit elsősorban aktjaival aratta: a dús redőzetű, leheletlágyságú fátylak, drapériák közt ülő, heverő nőalakok a művész áhítatos csodálatát tükrözik (pl. „Guggoló akt"). Késői festményein elénk tárja a bátai tájat, a falu részleteit, a Duna változatos szépségét és megörökíti a sárközi népviseletű asszonyokat. Műveit számos bel- és külföldi magángyűjtemény mellett múzeumok őrzik, s így a M. Nemz. Galériában is 11 alkotása található. Születésének centenáriuma alkalmából a szekszárdi Művészetek Háza, 1998-ban a Bolgár Kulturális Intézet, 2005-ben pedig a M.-ok Háza rendezett életmű-kiállítást. 2009 júniusában Ostffyasszonyfán emléktáblát avattak a tiszteletére. Bátán leánya, Czencz Marietta a ~ Emlékmúzeumban példásan ápolja emlékét.

Műveinek galériája az interneten

http://www.terrasoft.hu/czenczj/MUVESZ.HTM [Letöltés ideje: 2014. 09. 27.]

Irodalom:

Egy ostffyasszonyfai festőművész sikere. In: Ka., 1913. 52. sz. (december 28.) p. 3.

Fóth Kálmán: *Czencz János – a vasi festőművész.* In: Vasvármegye, 1925. 9. sz. (január 13.) p. 2.

Pipics Zoltán: *Száz magyar festő.* Bp. 1943. 221 p.

Czencz János emlékkiállítás a festő születésének századik évfordulója alkalmából 1986. január 14-től március 31-ig. Szekszárd.1986. 12 p.

Czencz János. Szekszárd – Báta. 2012. 272 p.

N. T.

Cziráky György

(Sárosd, 1885. május 3. – Dénesfa, 1958. december 3.)

földbirtokos, nemzetgyűlési képviselő

Apja Cziráky Béla, Fejér vármegye főispánja; anyja Esterházy Mária volt. Középiskolai tanulmányait a székesfehérvári cisztercita kollégiumban végezte, majd 1906-ban a Magyaróvári Gazdasági Akadémián szerzett gazda oklevelet.

1911-ben apja halála után vette át az ősi kenyeri birtokok kezelését. 1912-ben Olaszországban, 1914-ben pedig Dél-Németországban és Angliában szerzett gazdálkodási tapasztalatokat. A családi birtokok megosztása után a Kenyeri és Rábakecskéd határában fekvő 36 holdas birtokán gazdálkodott, ahová 1917 tavaszán költözött. A Tanácsköztársaság idején ellenforradalminak titulált tevékenysége miatt letartóztatták és Csornán halálra ítélték, de súlyos nehézségek árán elmenekült a végrehajtás elől.

1921. október 20-án IV. Károly visszatérési kísérletekor ő szállította a királyt és Zita királynét hintón a repülőgép landolásának helyet adó dénesfai birtokról a Kenyeriben lévő kastélyába. Erre azért volt szükség, mert a dénesfai kastélyban éppen bátyja, József fiának keresztelési ünnepsége zajlott, többek között Andrássy Gyula részvételével.

A konszolidációt követően a Keresztény Nemz. Egyesülés Pártja (1919–1922), majd a Keresztény Nemz., Földmíves és Polgári Párt tagja (1922–1923). Az első nemzetgyűlésben a választásokon 8283 szavazatot szerezve pártonkívüli legitimista programmal a celld.-i kerületet képviselte. A Tisztelt Házban a földmívelésügyi és a vízügyi bizottság tagjaként működött.

~ mélyen vallásos kat. ember volt, aki legkedvesebb kikapcsolódásaként a vadászatnak hódolt. Uradalmának kenyeri erdejében gazdag őz- és szarvasállományt tartott.

Irodalom:

Parlamenti almanach az 1922–1927. évi nemzetgyűlésre. Bp. 1922. pp. 222-223.

Boroviczény Aladár: *A király és kormányzója.* Bp. 1993. pp. 223-230.

Talabér Sándorné: *Fejezetek Kenyeri történetéből.* Kenyeri. 2011. pp. 98-100.

N. T.

Cziráky József

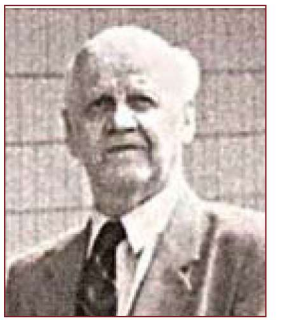

(Celld., 1921. augusztus 4. - Szhely, 2009. január 31.)

balneotechnikus, hidrogeológus mérnök

Édesapja a MÁV Fűtőházban dolgozott, de csak pár évig nevelhette őket három testvérével, mert 1927-ben fiatalon elhunyt. A család fenntartásának és az épülő családi ház tető alá hozásának gondja is édesanyjukra maradt. Az ifjú ~ a körülmények miatt öt elemit és négy polgárit végzett Celld.-ön, majd különbözeti vizsga letételét követően a pápai Szent Mór Bencés Gimn. bejáró tanulójaként érettségizett 1941-ben. Ezután Bp.-en végezte felsőfokú tanulmányait: az Eötvös Loránd Tud. Egy.-en állam- és jogtudományi doktorátust (1945-1951), a Műszaki Egy.-en pedig „summa cum laude" minősítésű mérnöki oklevelet szerzett.

Egy.-i hallgatóként már 1942-ben bekapcsolódott az Ásvány- és Földtani Tanszék Forráskutató Csoportjába, ahol méréseket végzett egyes bp.-i ásvány- és gyógyvizű forrásoknál. Doktori disszertációját erre alapozva készítette el 1951-ben „Korreláció számítások a Duna vízállása és a Szent Imre (ma Rácfürdő) gyógyfürdő forrásaink hozama között" címmel. 1952-től az Orsz. Reuma- és Fürdőügyi Intézetben működő Orsz. Balneotechnikai Kutató Intézetben dolgozott, a Hidrogeológiai Osztály tud.

munkatársaként. Az Intézet megszűnése után 1966-tól az Eü.-i Min. Orsz. Gyógyfürdőügyi Igazgatóságának főelőadója, majd 1970-től szakértője és szaktanácsadója volt. Négy évtizeden keresztül 1988-ig végezte a gyógyvizek és fürdők balneotechnikai vizsgálatait. A hazai ásvány- és gyógyvizeket fáradhatatlan munkabírással közel 100 tanulmányban, valamint 10 összefoglaló jelentésben ismertette itthon és külföldön. Balneotechnikai előadásokat tartott Olaszországban, Lengyelországban, Belgiumban franciául, az NDK-ban és az NSZK-ban németül, a Szovjetunióban pedig angolul.

Már gimnazistaként megszállottan gyűjtötte az egyes repülőgép-típusok képeit, leírásait és műszaki dokumentációját. 1939-ben tagja lett a Celld-i Vasutas Sport Egyesület Repülő Szakosztályának és az idők folyamán később A-B-C, majd a segédmotoros D minősítést is megszerezte. A gyűjtés és a repülés végigkísérte az életét. 26 kötetre rúgó típusgyűjteményében 8500 gép adatait dokumentálta. Több ízben előadásokat tartott Bp.-en a repülési világkiállításokról: pl. 1981-ben a Paris-Le Bourget-i és 1986-ban a London-Farnborough-i seregszemlékről. Rubik Ernő repülőgép-tervező mellett betöltötte a Gépipari Tud. Egyesület Repülési Emlékek Bizottságának titkári funkcióját is.

A M. Hidrológiai Társaság Balneotechnikai Szakosztályának titkára, majd 1968 és 1971 között elnöke volt. Külföldi kapcsolatainak beágyazottságát jelzi, hogy alapító tagjaként jegyezte a Nemzetközi Balneotechnikai Társaság. Tevékenységének elismeréseként Vásárhelyi Pál emléklap (1951), Dr. Dalmandy Zoltán emléklap (1974) és Pro Aqua emlékérem (1987) kitüntetésekben részesült és a M. Hidrológiai Társaság tiszteleti tagja (1991) lett.

1992 őszén kezdődtek a gyógyvízzel kapcsolatos kutatások Celld.-ön. A „Vas megye termál-gyógyvíz hasznosítási koncepciója" című munkája ekkor jelent meg. Kiemelt figyelemmel kísérte a celld.-i tervek megvalósulását.

Tagja lett az újjáalakult Bencés Diákszövetség Szhelyi Szervezetének és a Ka.-i Baráti Körnek. Amíg egészségi állapota engedte rendszeres látogatója volt a rendezvényeknek és eseményeknek. Az utolsó 10 évben feleségével, Tamás Gizellával Szhelyen élt. A Herényi temetőben családtagjain, Veronika lányán és Zsigmond fián kívül a szakmai és társadalmi szervezetek képviselői kísérték utolsó útjára. A családi kriptába felesége mellé helyezték örök nyugalomra.

Műveiből:

Vas megye közfürdőinek hévízkútjai és Kemenesalja két melegvízű közfürdője. In: Balneológia, Rehabilitáció, Gyógyfürdőügy. 1984. 5. sz. pp. 295-308.

Visszaemlékezés az Országos Balneológiai Kutatóintézetben, az Országos Gyógyfürdőügyi Igazgatóságnál és a Középdunavölgyi Vízügyi Igazgatóságnál végzett fürdőügyi munkámra. In: Hidrológiai Tájékoztató, 2001. pp. 14-17.

Irodalom:

Zsiray Ferenc: *Dr. Cziráky József 1921–2009.* In: KBKH, 2009. 1. sz. p. 10.

Pup Vilmos: *Dr. Cziráky József 1921–2009.* In: Hidrológiai Közlöny, 2009. 4. sz. p. 9.

P. V.

Dala József

(Köcsk, 1930. november 9. – Celld., 2001. július 30.)

helytörténész, Celld. tanácseln. (1979/80)

Az elemi iskolát szülőfalujában, a polgárit Celld.-ön végezte. Közig. munkásságát Jánosházán kezdte, ahol a Nagyközségi Tanács elnökhelyettese volt. Innen került Celld.-re a Járási Tanácsra, ahol elnökhelyettesként tevékenykedett, majd a Járási Hivatal elnöke lett az 1970-es évtizedben. A megyei vezetés akarata ellenére Szekér Gyula miniszterelnök-helyettes és →Gosztonyi

János ogy. képviselő hatékony támogatásának köszönhetően nagy szerepet vállalt Celld. városi rangra emelésében. 1979-ben Celld. várossá avatását követően ő lett a megalakult új Városi Tanács első elnöke. 1980 decemberében került Szhelyre, ahol a Vas Megyei Tanács V.B. Művelődésügyi Osztályának közművelődési csoportvezetője lett. Innen vonult nyugállományba 1988-ban.

Közig. munkássága során is mindig a kultúra, a közművelődés ügyeivel foglalkozott szívesen. Helytörténeti, néprajzi kutatással és gyűjtemény kialakítással szolgálta Ka. és Celld. kulturális életét. Fontos szerepet vállalt Gonda Györggyel abban, hogy 1972-ben felépült a Ka.-i Művelődési Központ épülete. Elévülhetetlen érdemei voltak a Sághegy 1975-ös tájvédelmi körzetté nyilvánításában és a Sághegyi Múzeum, valamint a tanösvény létrejöttében. Jellemző értékrendjére, hogy egy más orientációjú korban is fontosnak tartotta a Trianoni Emlékkereszt megóvását. A Ka.-hoz kapcsolódó művek kiadását mecénásként is segítette a járási hivatal elnökeként, szervezte és koordinálta a helytörténeti vonatkozású írások megjelentetését. Kiterjedt levelezést folytatott kora jeles íróival és költőivel. (pl. Ágh István, →Bertha Bulcsu, Gyurkovics Tibor, Kósa Csaba, →Weöres Sándor). Ez a levelezés is jelentős irodalmi értékkel bír. Alkotó módon tárolta magában a megszerzett információkat és amikor úgy érezte, hogy közlésre érett, akkor tanulmány, cikk, kiadvány, tudományos ülés és kiállítás keretei között a nyilvánosság elé tárta. Fontosnak tartotta a tájegység irodalomtörténeti emlékhelyeinek ápolását és bővítését. 1973-ban →Petőfi Sándor születésének 150. évfordulója alkalmából emlékünnepséget szervezett Ostffyasszonyfán, amelynek keretében emlékszobát és szobrot is avattak a költő tiszteletére. Köztéri szobrok, emlékházak, emléktáblák őrzik sokrétű tevékenységének emlékét. Honismereti és gyűjtőmunkája példamutató, jelentős mértékben gyarapította Celld. és Ka. kultúráját. Ösztönzésére készült el valamennyi ka.-i község orsz. visszhangot keltő krónikája a hetvenes évek elején illetve 1966-ban elindult a Kemenesaljai Napok negyedszázadon át közönséget vonzó rendezvénysorozata. Szívügyének tekintette a helyi sajtó újraindítását és több mint egy évtizeden át lelkesen vett részt az „Új Kemenesalja" szerkesztőbizottságának munkájában. Olyan gazdag, ezres nagyságrendű publicisztikai örökséget hagyományozott az utókorra, amelynek csupán számbavétele sem egyszerű feladat. Utolsó éveiben szülőfalujában, Köcskön vállalt oroszlánrészt a falumúzeum létrehozásában. Nem véletlenül nevezték a „Kemenesalja mindenesé"-nek és a „Sághegy polihisztorá"-nak. Szimbolikus jelentőségű, hogy utolsó munkájaként fél évi előkészítést követően magángyűjteményéből nyílt egy páratlanul gazdag kiállítás az ezerarcú Sághegyről.

Értékes gyűjteményének egy részét Csöngére, a kezdeményezésére létrejött Weöres Sándor Emlékháznak, más részét a celld.-i önkormányzatnak adta át családja.

1999-ben Celldömölk Városért Érdemérem kitüntetést kapott. Tisztelői emlékére a Sághegyen a Dala-pince szomszédságában haranglábat és emlékharangot állítottak. Születésének 72. évfordulóján, 2002 novemberében barátai emlékülésen idézték fel életútját és tevékenységét. 2009-ben, a várossá avatás 30. évfordulóján Celld. posztumusz díszpolgári címben részesítette.

Műveiből:

„Az utolsó menetben" →Berzsenyi Lénárd ezredes, a 48-as szabadságharc kiváló katonája. In: VSz, 1974. 1. sz. pp. 111-118.

Közművelődés – a nagyközségi tanácselnökök fórumán. In: Állam és Igazgatás, 1976. 11. sz. pp. 1007-1015.

A honismereti mozgalom gazdag évei. In: VHHK, 1980. 2. sz. pp. 33-38.

A közigazgatás főbb területi változásai a Kemenesalján Celldömölk várossá válásáig : különös tekintettel a felszabadulás utáni időkre. In: VSz, 1980. 3. sz. pp. 419-430.

Irodalom:

Völgyi László: *Ezerarcú hegyünk, a Ság.* In: ÚK, 2001. 24. sz. (június 21.) p. 3.

Kovács Ferenc: *Elhunyt a Sághegy polihisztora.* In: VN, 2001. 182. sz. (augusztus 5.) p. 4.

Kozma Gábor: *A Tündérvölgy gazdája volt.* In: VN, 2002. 262. sz. (november 11.) p. 7.

Fonyó Roberta: *Kemenesalja éltette.* In: ÚK, 2002. 44. sz. (november 28.) p. 4.

A Tündérvölgy gazdája volt. Dala Józsefre emlékeztünk. Sághegy, 2002. november 8. [Videodok.] Szhely., 2002. (150 min.)

Káldos Gyula: Dala József emlékére (1930–2001). In: Honismeret, 2004. 1. sz. pp. 92-93.

Kozma Gábor: Akiért a harang szólt. In: VN, 2004. 114. sz. (május 17.) p. 3.

N. T.

Deme Nándor (NV)→Dinkgreve Nándor

Dénes Lajos Szilveszter

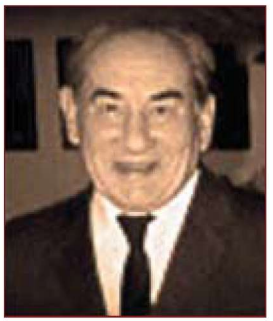

(Celld., 1924. május 11. – Celld., 2013. június 8.)

festőművész, pedagógus

Alapiskoláit szülőhelyén végezte, majd a szhelyi Premontrei Gimn.-ban maturált. A középiskolában Radnai Rezső rajztanár már felfigyelt a tehetségére. Nagy hatással volt rá nagybátyja, →Rács Reich Imre festőművész munkássága is. 1939-től a pápai Ref. Kollégium felső-kereskedelmi iskolájában képezte magát tovább. Az intézményben A. Tóth Sándor festőművész nem csupán rajztanára volt, hanem egyben mesterévé is vált. Itt kötött barátságot →Móritz Sándor festőművésszel és Nagy László költővel is. Tanulmányai után 1943-tól a celld.-i és a herényi malomban dolgozott, majd 1944-től kinevezték Enyingen állampénztári tisztviselőnek. 1946-ban került vissza Ka. „fővárosába", ahol a helyi adócsoport pénzügyi előadójaként alkalmazták. 1947-ben kötött házasságából egy fiú és egy leány született.

1963-ban előbb tanítói diplomát, majd 1965-ban Pécsett rajztanári oklevelet szerzett. Mesterei Horváth János és Kelle Sándor voltak. A Képzőművészeti Főiskola egy éves tanfolyamát is elvégezte. Rövid ideig művelődési otthon vezető volt, majd a celld-i Eötvös Loránd Általános Iskola rajztanára és két évtizeden át Vas megyei rajz szakfelügyelő lett. Az utóbbi minőségében színvonalas alkotó táborok és művésztelepek sokaságát szervezte. A művészetek teljessége iránti fogékonysága és tehetsége jegyében a celli zeneiskolában hegedűt tanított. →Nagy István kérésére indította el és 1960-tól 36 éven át vezette a művelődési központ képzőművész szakkörét. A műhelymunka sikerességét bizonyítja, hogy a szakkör tagjaiból közel félszázan választották a képzőművészetet hivatásukként. Jó néhány tanéven át tanított rajzot az ipari iskolában és a Berzsenyi Dániel Gimn.-ban is. Több ízben szerepelt orsz. pedagógus kiállításon (1982, 1986). Bemutatta alkotásait az ausztriai Güssingben [Németújváron] (1986) is. Közös és egyéni kiállítások sokaságán (Csepel, Pápa, Pécs, Székesfehérvár, Szhely, Zirc) mutathatta be gazdag tematikájú művészetét az érdeklődőknek. Leginkább az akvarell technikát alkalmazta: képeiről süt a táj szeretete, emberábrázolásait pedig áthatja a karakterkeresés igényessége. Nemzedékek szeretett Szilvi bácsija Ka. és Celld. művész-tanáraival számos emlékezetes kiállítást szervezett szülővárosában is. Első önálló tárlatára 1993 novemberében került sor az Ádám Jenő Zeneiskolában.

Irodalom:

Káldos Gyula: *Dénes L. Szilveszter műhelye.* In: ÚK, 1990. 13. sz. (december) p. 6.

Rozmán László: *Művészportré Dénes Lajos Szilveszter első önálló celldömölki tárlata nyomán.* In: ÚK, 1993. 13. sz. (december) p. 4.

Molnár Gábor: *Dénes Lajos Szilveszter (1924–2013).* In: ÚK, 2013. 12. sz. (augusztus 30.) p. 14.

N. T.

Dessewffy-Horváth Marietta (NV)→ Horváth Marietta

Dinkgreve Nándor

(Pápa, 1876. június 7. – Celld., 1952. május 14.)
kereskedő, nyomdász
NV: Deme Nándor

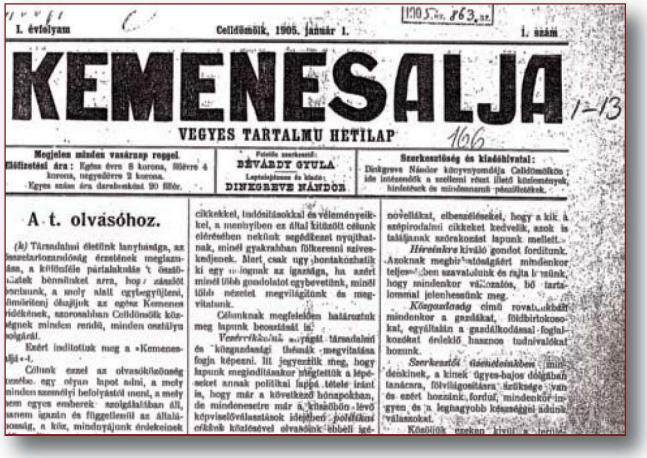

I. évfolyam — Celldömölk, 1905. január 1. — 1. szám

KEMENESALJA

VEGYES TARTALMU HETILAP

Megjelen minden vasárnap reggel.
Előfizetési ára: Egész évre 8 korona, félévre 4 korona, negyedévre 2 korona.
Egyes szám ára darabonként 20 fillér.

Felelős szerkesztő: BÉVÁRDY GYULA
Lapterjesztésre és kiadó: DINKGREVE NÁNDOR

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Dinkgreve Nándor könyvnyomdája Celldömölkön. Ide intézendők a szellemi részt illető közlemények, hirdetések és mindennemű pénzküldemények.

A t. olvasóhoz.

(h) Társadalmi életünk lanyhasága, az önszervezkedésünk érzésének meglazulása, a kitűnő pártalakulás 'c összeütközések bénítólag arra, hogy szándékunk szerint, a mely alatt egybegyűjtsük, fölvirágoztassuk az egész Kemenesaljának minden rendű, minden osztályu polgárait.

Ezért indítottuk meg a »Kemenesalja«-t.

Célunk ezzel az olvasóközönség szellemi szükséglete, egy olyan lapot adni, a mely minden szemelyi befolyástól mentes, a mely nem egyes emberek szolgálatában áll, hanem igazán és függetlenül az állásoktól, a kik, mindnyájunk érdekeinek cikkekkel, tudósításokkal és véleményekkel, a mennyiben ez által kitűzött célunk eléréséhez nekünk segédkezet nyújthatnak, minél gyakrabban fölkeresni szíveskedjenek. Mert csak úgy bontakozhatik ki egy vidéknek az igazsága, ha azért minél több gondolatot egybevetünk, minél több nézetet megvilágítunk és megvitatunk.

Célunknak megfelelően határozzuk meg lapunk beosztását is:

Vezérkikkeink az egyházi, társadalmi és közgazdasági ügyeink megvitatása fogja képezni. Itt jegyezzük meg, hogy lapunk megindításakor mellőztük a lépéseket annak politikai lappá tétele iránt is, hogy már a következő hónapokban, de mindenesetre már a kitűzött levő képviselőválasztások idejében *politikai* cikkek közlésével olvasóink többeit idő-

növelőket, elbeszéléseket, hogy a kik a szépirodalmi cikkeket kedvelik, azok is találjanak szórakozást lapunk mellett.

Híreinkre kiváló gondot fordítunk. Azoknak megbízhatóságáért mindenkor teljes erővel szavatolunk és fajta lesünk, hogy mindenkor valósnak, bő tartalommal jelenhessünk meg.

Közgazdasági czimű rovatunkban mindenkor a gazdákat, földbirtokosokat, egyáltalán a gazdálkodással foglalkozókat érdekelő hasznos tudnivalókat hozunk.

Szerkesztő tisztelőinkben minden olvasóinknak, a kinek ügyes-bajos dolgában tanácsra, felvilágosításra szüksége van és azért hozzánk fordul, mindenkor igyen, és a legnagyobb készséggel adunk válaszokat.

Közöljük ezeken kívül [illegible]

A II. vh. folyamán Dinkgreve nyomdája bombakárokat szenvedett. Egy ideig nem is jelentkezett termékeivel, csak 1947 szeptemberétől olvasható újra a neve a Celld. és Vidéke czímű lapon. A nyomda még 2 évig működött. 1949. december 29-én vették állami tulajdonná. A gépek és berendezések nagy többségét leselejtezték. A családi nevet ifjabb Dinkgreve Nándor „Deme”-re magyarosíttatta.

Pápán született, és ott tanulta ki a nyomdászatot. 26 éves korában, családos emberként telepedett le Kis-Czellben, s felesége vagyonából 1902-ben nyitott papírkereskedést, melyet a rá következő évben nyomdával is kibővített. A cég hamarosan ismert és elismert lett a Ka-n.

A kor szokása szerint a nyomdák újságok kiadásával is próbálták olvasótáborukat növelni. Dinkgreve – bár lapindítása idején a településnek már volt egy nem helyben készülő újsága – vállalta az anyagi kockázatot és 1905. január 1-vel útjára indította a Ka.-t (ma: Új Ka.) Celld. leghosszabb ideig fennmaradt hetilapját. A szándékainak megfelelően szerkesztett lap, a papír- és könyvkereskedése anyagi jólétet, társadalmi megbecsülést szerzett neki. Alapító tagja lett a Hitelszövetkezetnek s annak igazgatósági munkájában is részt vett. 1917-ben özvegyként újranősült. Második felesége kitűnő üzleti érzékkel rendelkezett, így Dinkgreve idővel a város legtehetősebb polgárai közé került. 1943-ban 746 pengő adójával a legtöbbet fizetők sorában a 21. helyen állt, s ezzel bekerült a 20 rendes és 6 póttagú virilis testületbe.

Nyomdájában, saját lapján túl, másutt szerkesztett újságokat is nyomtatott. 1907 novemberétől a Jánosháza és Vidéke, 1908 februárjától a Sárvári Járás és 1911 januártól, majd 1914 januártól újra a Sárvári Járási Hírlap is időlegesen az ő nyomdájában készült. 1919-ben, a Tanácsköztársaság idején államosították a nyomdákat, így – lapjával együtt – a cellit is. Miután Dinkgreve visszakapta, nyilatkozatban határolódott el az akkori Ka.-tól, melynek szerkesztését a Tanácsköztársaság időszaka alatt korábbi inasa, →Lencz Géza végezte. 1926-ban a Szagán-Hajnal névvel elindult konkurens nyomda piacra lépésével a celldömölki iparosság jó része elpártolt Dinkgrevétől. A megcsappant megrendelések hatására alkalmazottainak a számát felére csökkentette. Anyagi helyzetét azonban mindez nem befolyásolta jelentősen. Azzal is csak gondjain akart könnyíteni, hogy 1943-ban lapjának kiadási jogát átengedte a Celld.-i Katolikus Körnek.

Irodalom:

Kuntár Lajos: *Szombathelyi nyomdák és nyomdászok.* Szhely., 1969. 295 p.

Kuntár Lajos: *A nyomdászat és a sajtó Celldömölkön.* In: VSz, 1980. 3. sz. pp. 397-412.

N. L

Dorffmeister István

(Pozsony, 1729 – Sopron, 1797. május 29.)
festőművész

A restaurált kenyeri szentély és a diadalív

A családra erős művészi hajlam jellemző: apja műöntő volt; testvére, György neves szobrász, a Bécsi Akadémia tagja. 1751. október 13-án beiratkozott a Bécsi Képzőművészeti Akadémia festőművész szakosztályára testvérével együtt. 1764-ben telepedett le Sopronban. Egész munkássága Mo.-hoz köti, külföldi kapcsolatairól és megrendelésekről nem tudunk. Évtizedeken át mint soproni festő a Dunántúl templomait, kolostorait és kastélyait díszítette alkotásaival. Kétszer nősült: első felesége Francz Anna, a második Csilling Katalin. Nagyon népes családja volt. Talán ez volt az egyik oka, hogy igen szegény maradt élete végéig, mert amikor meghalt, akkor egy-két képen és adósságon kívül mást nem hagyott második feleségére. Szegénységének másik eredője, hogy víg kedélyű lévén neve sokszor szerepelt a soproni kihágási naplóban éjszakai rendbontás és mulatozás miatt. Rendkívül termékeny művész volt, az általa szignált művek sokaságát másképp megérteni nem tudjuk, minthogy munkájában István fia és tanítványai is segítségére voltak. Életművének főbb állomásai és legkiemelkedőbb alkotásai a következők: 1760-ban a csornai prépostságon dolgozott. 1762-ben készült a soproni színház mennyezet képe és galériája, valamint a sárvári Nádasdy kastély freskódísze. Időközben gyakorlata, tudása folyamatosan növekedett. 1770-ben a kismartoni ferencesek és a gutatöttösi plébánia templom, 1771–72-ben a mesztegnyői ferences templom és a soproni fiú árvaház jelentették a fejlődés állomásait. 1771-ben a magyaróvári templom főoltárának képét festette meg. 1775-76-ban jött létre egyik legsikerültebb alkotása, a Komárom megyei Császár plébánia templomának freskó dísze. 1779-ben Szily János püspök megbízásából készítette el a szhelyi székesegyház kupoláinak mennyezeti freskóit. 1780-82-ből Sopronban találhatók művei. 1784-ben jött létre a szentgotthárdi ciszterciita templom oltárképe, melyen a szentgotthárdi csatát örökítette meg. 1787-ben székhelyétől távol, Pécsett dolgozott. 1788-ban festette élete egyik legjelentősebb alkotását: a szigetvári plébániatemplom mennyezeti képét. Későbbi képein egyre érezhetőbbé vált a fáradtság és stílusának megöregedése is. Ide tartoznak a Szhelyi Székesegyház oltárképei, és a Szhelyi Szemináriumi Könyvtár mennyezetképei.

Általunk ismert ka.-i művei a következők: 1769-ben készült a celld.-i római kat. Nepomuki Szt. János oltárképe, amely lendületes barokkos alkotás. 1774-ben felsőbüki Nagy György özvegyének, Niczky Borbálának megbízásából a nagysitkei templom számára festett monumentális képet (5x2 m), mely a Szentháromságot ábrázolja. 1779-ben festette a kenyeri templom mennyezet és fali képeit. A mennyezet freskón a Szentháromság diadalát, az oltárképen Mária látogatását Erzsébetnél, az oldalfreskón Szt. József halálát és Szt. Borbála utolsó óráját a börtönben örökítette meg. A freskókon a barokknak szinte minden jegye leolvasható. Az oltárkép lendületes, mozgalmas alkotás. Nagyon gazdagon festettek az architektonikus elemek. 1779-ben a kemenesszentpéteri templom szentélyén dolgozott. 1785. augusztusában Szily püspök megbízásából a kemenesmihályfai templom szentélyének mennyezetképét és oltárképét készítette. Az oltárképen Szt. István megkövezése, a szentély mennyezetének freskóján Izsák feláldozása látható. A főoltár két oldalán Szt. László és Szt. István található. Mindkettő szoborszerű aranyozott freskó.

Műveivel, egész életútjával a m. barokk szellemet szolgálta. A nemzetközi barokk festészet vívmányait a hazai szükségletnek

megfelelően alkalmazta. A freskók világos és derűs színadása, élénk és dinamikus kompozíciója bravúros illuzionizmussal párosulva bizonyítja a nagyszabású gyakorlatot, amely a művészt a monumentális festészet terén jellemzi. Jelentőségét sokféleképpen ítélik meg, helytörténeti jelentősége kétségkívül nagy. Ha a neve nem is tündököl úgy, mint a barokk nagymestereké, nekünk vasiaknak mégis óriási érték, hiszen a műemlékekben meglehetősen szegény vidék féltett kincsei ezek a kis falusi templomok.

Irodalom

Fábián Mária: *Dorffmeister művészi munkássága a szombathelyi egyházmegyében* 1-2. rész. In: VSz, 1935. 5-6. sz. pp. 296-316. ; VSz, 1936. 1-2. sz. pp. 16-36.

Szabó Annamária: *Dorffmeister István élete és munkássága a kemenesaljai rk. templomokban.* Kézirat. Pécs. 1983. 46 lev.

Dorffmaister István emlékkiállítása. Szhely., 1997. 350 p.

Budai Rózsa: *Idegenforgalma lehetne. A Dorffmeister-freskók több restaurálást, beázást is megértek.* In: VN, 2001. 225. sz. (szeptember 26.) p. 8.

S. Zs.-né

Döbrentei Gábor

(Nagyszöllős, 1786. december 1. – Buda, 1851. március 28.)

író, irodalomtörténész, nyelvtudós, az MTA rendes tagja

Kora ifjúságát Ka.-n töltötte. Apja, Döbrentey Lajos ev. prédikátor 1799-től Bobán volt lelkész, 1802-től pedig a ka.-i egyházmegye esperese. Iskoláit Pápán, a ref. kollégiumban kezdte, majd a soproni ev. líceumba ment, ahol már korán felébredt benne az írói hajlam; az ottani tanulók m. egyesületének (Magyar Társaság) először könyvtárnoka, majd titkára lett. A társaság tagjainak műveiből 1804-ben kiadott emlékkönyvben jelentek meg első versei. 1806-ban pesti utazása során megismerkedett Virág Benedekkel és Révai Miklóssal. 1806 májusában iratkozott be Wittenbergbe – odaútja során Bécsben felkereste Batsányi Jánost és Bárótzi Sándort is. 1806 őszétől már Lipcsében tanult. A két egy.-en világtörténetet, esztétikát, lélektant, poétikát, klasszika-filológiát, jogot és szentírás-magyarázatot hallgatott, közben francia, olasz és angol nyelven tanult.

Németországból visszaérkezve Kazinczy ajánlatára Oláhandrásfalván (Küküllő megye) gróf Gyulay Lajos gyermekeinek nevelője lett. 1817-ben Marosvásárhelyen tanítványával együtt elvégezte a jogot, s Hunyad megye táblabírájává választották. Az itt eltöltött idő alatt megismerkedett az erdélyi szellemi élet jeleseivel (Aranka Györggyel, Cserey Farkassal, Gyarmathy Sámuellel, Bolyai Farkassal). Barátságot kötött Wesselényi Miklóssal és vele, valamint néhány ifjú arisztokratával nagy körutat tett Olaszországban. Hazatérőben meglátogatták →Berzsenyit Niklán, Kisfaludy Sándort Sümegen, →Dukai Takács Juditot Dukán, →Kis Jánost Sopronban.

Az évek múltával egyre jobban kiteljesedett sokrétű irodalmi és tud. munkássága. Szerteágazó, széleskörű levelezést folytatott írókkal, politikusokkal, különböző tudományszakokban munkálkodó tudósokkal, művészekkel. A korabeli lapokban sorra jelentek meg cikkei és tanulmányai. Kolozsváron 4 évig szerkesztette az Erdélyi Múzeum c. folyóiratot. 1819-ben kidolgozta az Erdélyi M. Tudós Társaság tervezetét.

1820-tól Pesten telepedett le. Széchenyi Istvánnal megismerkedve, a pozsonyi ogy. után a Nemz. Kaszinó és a lóversenytársaság jegyzője lett. Részt vett a M. Tudós Társaság (Akadémia) alapszabályait kidolgozó országos küldöttségben. 1830-tól a Társaság filozófiai osztályának rendes tagja, 1831-től 4 éven át titkára is.

Mint író eleinte Kazinczy köréhez tartozott és a nyelvújítás híve volt, s csakúgy mint Kazinczy, az irodalom fellendülésétől várta a nemzet újjászületését. Szóleleményei közül többet ma is gyakran használnak, például a helynevek közül: Pasarét, Gazdagrét, Csillebérc. Az 1820-as évek végére azonban Kazinczyval elhidegültek egymástól. →Kisfaludy Károllyal és az Auróra körrel is meg-

romlott a kapcsolata; 1835-ben a kibontakozó polgári irodalomtól való elszigetelődése miatt akadémiai titkárságát át kellett adnia Toldy Ferencnek.

Tevékenyen részt vett a színi kultúra hazai megteremtésben: folytatta Kármán József eredetiségprogramját, és hozzájárult a m. dramaturgia kibontakozásához. Lefordította Moliére A fösvény és Shakespeare Macbeth c. darabját. Egyike volt a m. ifjúsági irodalom megteremtőinek. Írt ábécéskönyvet és elbeszéléseket is gyermekek számára. 1838 és 1846 között nyelvemlékeket gyűjtött és adott ki (Régi Magyar Nyelvemlékek). Felfedezte a róla elnevezett Döbrentei-kódexet, a XVI. századból származó egyik leghíresebb m. nyelvemléket. 1842-ben sok önkényes változtatással 3 kötetben kiadta →Berzsenyi Dániel összes műveit. 1844-ben királyi tanácsossá nevezték ki. Az akadémián 1851. május 26-án Toldy Ferenc tartotta felette a gyászbeszédet.

Irodalom:

Bodor Aladár: *Döbrentei Gábor erdélyi szereplése.* Bp. 1906. 76 p.

Goriupp Alice: *Döbrentei Gábor nyelvújítása.* Bp. 1916. 56, [4] p.

Jancsó Elemér: *Döbrentei Gábor élete és munkássága.* Kolozsvár. 1944. 133 p.

Soós István: →*Kis János levelei Döbrentei Gáborhoz.* In: Soproni Szemle, 1987. 2. sz. pp. 128-141.

Csetri Lajos: *Döbrentei irodalomszemlélete.* In: Egység vagy különbözőség? Bp. 1990. pp. 298-322.

Némethy Mária: *Múltidéző nap volt Bobán.* In: VN, 1992. 241. sz. (okt. 12.) p. 1., 2.

Döbrentei-kódex, 1508. Bp. 1995. 1087 p. (Régi magyar kódexek ; 19.)

Döbrentei Gábor : az akadémiai titoknok és az író. Pápa. 2005. 158 p.

Kiss Jenő: *Döbrentei Gábor és a magyar nyelv ügye.* In: M. Nyelvőr, 2006. 1. sz. pp. 8-13.

G. T. – N. L.

Dugovics Titusz

(Sárkút, ? – Nándorfehérvár, 1456. július 21.)

„nándorfehérvári hős"

Bonfini olasz történetíró szerint Vas megyei származású volt a m. vitéz, aki Nándorfehérvár ostromakor egy törököt magával rántott a mélybe, hogy megakadályozza a török zászló kitűzését. Nagysimonyiban szilárdan tartja magát az a hiedelem, hogy ~ a falu szülötte.

A Dugovicsok családi kapcsolatainak legendája →Döbrentei Gábortól ered, aki elmarasztalta Bonfinit, mert az krónikája megírásakor nem járt utána annak, hogy ki is volt név szerint a nándorfehérvári toronynál magát „magyar módra" feláldozó vitéz. Döbrentei leírta, hogy 1821-ben a Nemesdömölkön élő Dugovich Imre vármegyei esküdt átadta neki Mátyás király adománylevelét, melynek tartalma szerint Mátyás Dugovich Bertalannak – atyja hőstettéért – „Teu", azaz Tejfalu (Pozsony vármegye) birtokot adományozta 1459-ben. Az oklevél szerint a család nemesi eredetű (Mátyás adománylevelében „egregii Titi Dugovitz" olvasható) s nem csupán I. Lipót adományozott nekik Sárkúti előnévvel nemesi kiváltságot és címert (1674).

A Tejfaluban született Dugovics Mihály kerülhetett el Nagysimonyiba vélhetően a 18. században. Adatok igazolják, hogy a család tejfalui birtokát ő adta zálogba, s ezt még Nemesdömölkön lakó fia, Imre is zálogos birtokként hasznosította.

Egy Ebergényi nevű nemes úr Bükön 1588-ban keltezett levelében arról értesíti a Drugeth zászlaja alatt katonáskodó egyik Dugovicsot, hogy egyik atyjafia, aki a zágrábi várban raboskodott: „...Sárkuthy Dugovucz T. unokája, ez elmult napokban ith volth, az mi azth il ethy jó nemes ember az condescensioth az nagy withiz Belgrády Thitushoz tette." Egy Bercsényi Miklós által 1705-ben keltezett levél Dugovich György nemzetes urat említi, „kinek Tit Eleje Belgrádi toronál Magyar mód el holt [...]

s most Németnek embere".

Sokáig úgy tűnt, hogy a Nagysimonyiban és Nemesdömölkön lakos Dugovicsok törzsatyja tehát valóban ~, de ő maga soha nem járt Nagysimonyiban. Sárkúton született, amely falu akkoriban a nagykanizsai vár tartozéka volt, valószínűleg innen vonult be Hunyadi János seregébe. A helység egyébként már az 1450-es években prédium, pusztahely volt.

Dugovics Mihály a nándorfehérvári diadal 410. évfordulóján (1866) emlékkőkeresztet állíttatott Nagysimonyiban, ami ma is áll az általános iskolával szemben – amely ~ nevét viseli.

A legújabb kutatások forráskritikai elemzései egyértelműen bizonyítják, hogy a Döbrentei által hivatkozott oklevelet hamisnak kell tekintenünk, ezáltal a kedves Olvasó egy valójában nem létező, fiktív személy szócikkét olvashatta. Lexikonunkból azonban nem hagyhattuk ki, mert valós történeti gyökerekkel rendelkező hagyománya van Ka.-n és a mítoszok velünk, a legendák pedig köztünk élnek...

Irodalom:

Döbrentei Gábor: *Dugovics Titus, ki magát, csakhogy nemzete győzzön, halálra szánta.* In: Tud. Gyűjtemény, 1824. VIII.

Dömötör Sándor: *Dugovics Titusz hősi halálának 500. évfordulóján. Dugovics Titusz vasi kapcsolatai.* In: Vasmegye, 1956. 171. sz. (júl. 21.) p. 4.

Illés György: *Dugovics Titusz.* Bp. 1991. 82 p.

→Nádasdy Lajos: *Legenda vagy valóság Dugovics Titusz nagysimonyi származása?* In: ÚK, 1994. 10. sz. (május 26.) p. 5.

Szőcs Tibor: *Egy „legendás" hős. Dugovics Titusz története.* In: Hadtörténelmi Közlemények, 2009. 1. sz. pp. 3-35.

Csordás Lajos: *Ugrott, de nem Dugovics.* In: Népszabadság. 2009. nov. 7. (Hétvége melléklet) p. 3.

Jung Károly: *Dugovics Titusz tündöklése és bukása.* In: Híd, 2012. 11. sz. pp. 26-50.

N. L. – N. T.

Dukai Takách Judit

(Duka, 1795. augusztus 9. – Sopron, 1836. április 15.)
költő

ÁL : Malvina

A korabeli Mo. egyik legműveltebb, legpolgárosultabb vidékének, Ka.-nak középnemesi családjából származott Takách István és Vittnyédy Terézia leánya. A ka.-i ev. hagyományokhoz híven Sopronban tanult, majd megszakította tanulmányait, hogy beteg édesanyját ápolja. Anyja betegágyánál fogalmazta első versét. A költészetére jellemző mélabú gyökerei vélhetően erre a válságos időszakra, az anyához fűződő érzelmi biztonság megszakadására vezethetők vissza. Édesanyjának halála után ismét visszatért Sopronba, hogy folytassa a tanulást. Versei kéziratos másolatokban terjedtek, így jutottak el – Horváth József Elek közvetítésével – Berzsenyihez, Kazinczyhoz, →Kis Jánoshoz, →Kresznerics Ferenchez és →Döbrentei Gáborhoz, akik felfigyeltek Judit tehetségére. Lírájára leginkább →Berzsenyi Dániel útmutatása hatott, akivel egyébként rokoni kapcsolatban is állt, hiszen a „magyar Horatius" felesége Judit unokanővére, Dukai Takács Zsuzsanna volt. Dani uraság rokoni-baráti alapon csak Dudinak nevezte „költőtársát".

Első nyomtatásban megjelent verset Döbröntei közöltette az Erdélyi Múzeumban. Ő viszonylag közeli kapcsolatban állt vele, mert mostohaanyja tartotta keresztvíz alá Juditot. 1815-ben Festetics György meghívta a keszthelyi Helikon ünnepségre, amelyeken házasságáig rendszeresen részt vett, sőt a vendéglátó által adományozott irodalmi díjakból is részesült. Verseiben a ka.-i tájat, a paraszti életformát alig túllépő kisnemesi világot, a körülötte élő nép dalait, gondolatait szólaltatta meg. Lírája népdalszerűségét később a klasszikus időmértékes verselés váltotta fel. Sikerének titka elsősorban abban rejlett, hogy szinte megtestesítette a polgárosult hazai nőideált: több nyelven olvasott, zenélt, vala-

mint járatos volt a poétikai és esztétikai tudományokban is. Népszerűségében közrejátszott ezen kívül szépsége, derűs és közvetlen egyénisége. Schöpflin Aladár a Nyugat hasábjain így fogalmaz arcképéről: „Barna hajú, őzike tekintetű, picike szájú, hamvas őszibarack arcú leány, görögös piros köpeny van hanyagul átalvetve mélyen kivágott fehér empire-ruháján, melynek ujja éppen, hogy csak a vállat födi el, gömbölyű karja meztelen, apró kis kezei egy hárfa húrjain játszanak... Csupa poézis... csupa illat, csupa édesség. Ezt a képet csak mosolyogva lehet nézni."

Irodalmi közszereplése 1818-ban, 23. születésnapján történt házasságkötésével véget ért, költeményeinek éltető forrásai elapadtak. 1818-ban a 70 000 forintnyi örökséggel rendelkező költőnőt Geöndötz Ferenc vette feleségül. Ezután annak felsőpatyi birtokán élt, s itt minden idejét lefoglalta a gazdaság, a férj és az egymás után születő négy gyermek (Nina, Fanni, Pepi, Juliska). Asszonykorában írt költeményei az életbe való belenyugvásáról tanúskodnak, a felszíni nyugalom azonban belső izzást, nyugtalanságot és kielégületlenséget takar. Első férje 1830-ban meghalt, két év múlva Judit titokban kötött házasságot Ágfalván Patthy István ügyvéddel. Ebből a házasságból egy fiú- és egy 11 napot élt leánygyermek született. A kislány születését követően 1836. április 15-én Judit tüdővész következtében Sopronban hunyt el. Földi maradványait április 19-én a dukai temetőben helyezték örök nyugalomra.

A „magyar Sappho" emlékét őrzi Ka.-n a színházkedvelők által életre hívott celld.-i ~ Játékszín Alapítvány, amelynek szervezésében évente megrendezik a nevével fémjelzett versmondó versenyt. Szülőfalujában 1999 szeptember végén emlékparkot és –oszlopot avattak. Sírját a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság 2007. március 21-i ülésén a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánította. Duka központjában áll az egykori Dukai Takách-kúria, melyet a „magyar Szapphó" életében édesapja készíttetett. Az épület egy ideig →Simonffy András otthona volt, aki ide költözve ápolta a költőnő emlékét.

Főbb művei:

Vadász Norbert: *Dukai Takács Judit élete és munkái.* Bp. 1909. 210 p.

Az én képem. Dukai Takách Judit válogatott versei. Vál. és szerk. Papp János. Sárvár. 1986. 59 p.

Irodalom:

Badics Ferenc: *Dukai Takács Judit 1795–1836.* In: Koszorú, 1882. pp. 228-255.

Horváth János: *Dukai Takács Judit.* In: Berzsenyi és íróbarátai. Bp. 1960. pp. 275-286.

Hegedüs Ferenc: *„Halhatatlanná leendő leánya az Éneknek...".* In: VSz, 1967. 3. sz. pp. 458-464.

Kocsis Rózsa, R.: *Dukai Takách Judit élete és költészete.* Bp. 1972. 112 p.

Péterffy Ida: *A kemenesaljai Sappho Göcsejben.* In: Göcseji Helikon, 1974. 7. sz. pp. 105-118., 171-177.

Péterffy Ida: *Dukai Takács Judit emlékezete.* In: VSz, 1975. 1. sz. pp. 140-144.

Csányi László: *A kalitkába zárt madár.* In: Kortárs, 1983. 1. sz. pp. 93-105.

Papp János: *Dukai Takács Judit kiadatlan levelei.* In: VSz, 1986. 1. sz. pp. 131-139.

Dukai Takách Judit. Szerk. Katona Istvánné. Szhely., 1988. 47 p. (Vasi életrajzi bibliográfiák, 21.)

Cséby Géza: *Dukai Takács Judit kéziratos vers-füzetei.* In: Zalai gyűjtemény. Művelődéstörténeti tanulmányok. 31. köt. Zalaegerszeg. 1990. pp. 97-119.

Fenyő István: *Dukai Takách Judit költőnő a magyar klasszicizmus korszakában.* In: Soproni Szemle, 1990. 1. sz. pp. 1-10.

Simonffy András: *Dániel és Judit.* In: Kortárs, 1992. 7. sz. pp. 79-83.

Németh Tibor: *Dukai Takách Judit ismeretlen szilveszteri verse.* In: VN, 1994. 1. sz. (január 3.) p. 8.

Simonffy András: *Dukai Takács Judit 1795–1995.* In: Életünk, 1995. 12. sz. pp. 1127-1132.

Fábri Anna: *„A szép tiltott táj felé". A magyar írónők története két századforduló között (1795–1905).* Bp. 1996. pp. 27-32.

Tóth Péter: *A magyar Sappho. Dukai Takách Judit (1795–1836) és íróbarátai.* In: Életünk, 2000. 11-12. sz. pp. 1016-1029 p.

Cséby Géza: *Dukai Takács Judit a Balaton-vidék egyik korai tájleírója.* Balatonfüred, 2002. 32 p.

Cserági István: *Istentől kapott szépség és tehetség. Kétszáztíz éve született Dukai Takách Judit.* In: Ev. Élet. 2005. 36. sz. [Az azóta elhunyt kissomlyói lelkész írása ~ szeptember 4-i születési dátumát adja meg!]

Szépirodalom:

Deák Gyula: *Berzsenyi estéje. Színmű három felvonásban.* In: Nyugat, 1921. 7. sz. (április 1.) 28 p.

Dobai Péter: *Versek egy elnémult klavírra. Nemes és nemzetes Dukai Takách Judit késő rokokó és kora biedermeier styljében.* Bp., 2002. 222 p. (Mai magyar líra, 1.)

Gy. L. A. – N. T.

Éberhardt Károly

(Pápoc, 1825. január 27. – Gecse, 1906. december 8.)

szabadságharcos honvéd százados, olasz királyi tábornok

Családi neve az ó-német „Epurhart" („erős mint a vadkan") személynévből ered és ősi német dinasztiát jelöl, amelynek tagjai Württemberg fejedelmei voltak. Éberhardt János tanító és Kabay Julianna fia középiskolai tanulmányait a bencés gimn.-ban kezdte Pápán, majd Magyaróvárott végzett 4 osztályt. 1844-ig segédtanítóként működött Kajáron és Vaszaron, de szíve a katonai pálya felé húzta. A pozsonyi 2. számú Sándor gyalogezredbe állt, ahol szabad idejében is hadászati kérdésekkel foglalkozott. 1848-ban őrmesterként hagyta el a császári hadsereget és lépett át a forradalmi Zrínyi önkéntes zászlóaljba. 1849. január 1-től hadnagy, június 23-tól pedig főhadnagy a Felső-mo.-i Hadsereg 9. hadtestének 35. honvédzászlóaljában. Különösen kitüntette magát a szenttamási ütközetben, ahol vérző sebe dacára is tovább küzdött. A szabadságharc végén Guyon hadseregében már századosi rangot viselt.

A világosi fegyverletétel után Törökországba emigrált és a török vendégszeretetet meghálálva Abdurrahman aga néven alőrnagyként harcolt az oroszok ellen a krími háborúban (1853–1856). Érdemei elismeréseként a legmagasabb török katonai kitüntetést, a Medzsid-rendet is megkapta. 1857-ben a világhírűvé lett m. orientalistát, Vámbéry Ármint anyagilag támogatta és első keleti útján kalauzolta, majd megélhetést szerzett számára. Vámbéry hozzá írott hálalevelében így fogalmaz: „Ha hazámnak és a világnak valahára használhatok, az Ön érdeme leend..."

1859 júliusában Éberhardt Kossuth hívására Itáliába sietett, s átvette a szerveződő m. légió egyik zászlóaljának parancsnokságát. Kossuth őt kívánta a légió főparancsnokává tenni, de Türr István – kiről Kossuth Ferenc megjegyezte: „a derék Éberhardtnak ellensége" – Telkessy ezredes kinevezésével keresztülhúzta számításait. A m. légióhoz fűzött remények azonban szertefoszlottak, s a vezetők – köztük Éberhardt – félzsolddal piemonti szolgálatba, várakozási állományba kerültek. Garibaldi szabadságküzdelmének fellobbanásakor Éberhardt azonnal a vörösingesek oldalára állt, és a híres „Marsalai ezer" soraiban találjuk. A felkelés egyik legfényesebb ütközete az októberi volturnói csata. A nápolyi monarchikus erőknek már-már sikerült megrendíteniük Garibaldiék állásait, amikor olyan lendületesen tört előre dandára élén Éberhardt alezredes, hogy megzavarta a nápolyiak vezérkarát, s ezalatt rendezte a felkelők sorait. Nem kis mértékben neki köszönhető a kivívott diadal. Garibaldi visszavonulását követően az egységes olasz parlament Piemontot a hozzácsatolt területekkel együtt Olasz Királysággá nyilvánította. ~ ezredes felajánlotta szolgálatait a királyságnak. Döntésében a biztos megélhetés reménye is fontos szerepet játszhatott. 1862-ben Garibaldi Róma felszabadítására indult. Augusztus 29-én az Aspromonte-hegy melletti ütközetben Éberhardtra hárult az a hálátlan szerep, hogy volt vörösingesként vezényeljen sortüzet egykori bajtársaira, amelyben maga Garibaldi is megsebesült... Magyarázatot ad a történelmi szituációra

Kossuth egy nappal korábbi nyílt levele Garibaldihoz, amely szerint a Róma felszabadítására irányuló akció polgárháborút szít, Olaszország hazafias királyát támadja, s előidézheti a francia császárral történő összeütközést, tehát veszélyezteti az olasz egység megszilárdulását. Éberhardt 3 évig volt Szicília parancsnoka, közben tábornokká léptették elő. Vitézsége jutalmául II. Viktor Emánuel a Savoyai-rend lovagkeresztjét tűzte a mellére.

Pályafutásának újabb dicső szakaszát hozta az 1866-os olaszosztrák háború, amelyet követően öt újabb kitüntetésben részesült. 1874-ben nyugdíjazták és az 1880-as évek elején tért vissza hazájába: Gecsén, majd Vaszaron telepedett le. Baráti, bizalmas levelezésben maradt Kossuth Lajossal, aki eljuttatta hozzá a szabadságharcban kitűnt honvédek számára készíttetett M. Katonai Érdemrend Keresztje kitüntetést. Az elismerés értékét növeli, hogy mindössze 7 fennmaradt példánya ismeretes. 81 éves korában szűnt meg dobogni ~ sok csatát megért katonaszíve: temetésén ismerősök és bajtársak sokasága vett részt. Érző ember volt, de ízig-vérig katonatípus, aki a realitások alapján volt képes ítélni. A politika csupán a hadi erőviszonyok függvényében hatott gondolkodásmódjára. Aspromontéig ennek ellenére elsősorban a szívére hallgatott, de ekkor – történelmileg súlyos pillanatban – elérkezett számára az önmagával történő szembenézés ideje is. Görgey-típusú személyiség volt, akinek ugyanazt a keserű döntést jelentette Aspromonte, mint Görgeynek Világos...

Irodalom:

Haczky Dániel: *Éberhardt Károly.* In: Magyarország és Nagyvilág, 1868. 14. sz. p. 157.

Takács Gedeon: *Eberhard Károly [negyvennyolcas honvédről].* In: Ka., 1906. 52. sz. (dec. 23.) p. 6.

Lukács Lajos: *Aspromonte és a magyar emigráció 1862-ben.* In: Századok, 1963. pp. 32-66.

Exner István: *Kossuth Lajos kapitánya.* Pápa. 1989. 22 p.

Németh Tibor: *Három nemzet katonája.* Kézirat. Celld., 1994. 38 p.

Uő: *Éberhardt Károly emlékezete.* In: Honismeret, 1995. 4. sz. pp. 25-29.

Cs. Lengyel Beatrix – Makai Ágnes: *Eberhardt Károly életútja és kitüntetései.* In: A Magyar Nemzeti Múzeum történeti évkönyve. 2002-2004. Bp. 2004. pp. 123-160.

Eberhardt Károly kalandos élete – Elfelejtett hős. In: Élet és Tudomány, 2005. 30. sz. pp. 934-937.

Csorba György: *„Köszöntse Vámbéryt, ha ott van". Vámbéry Ármin, az 1848-1849-es események és a negyvennyolcas emigráció.* In: Keletkutatás, 2013 ősz. pp. 119-130.

N. T.

Edvi Illés Pál

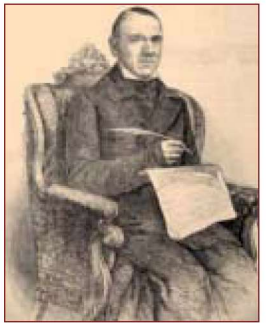

(Réti, 1793. június 29. – Pest, 1871. január 22.)

ev. esperes, író, költő, az MTA lev. tagja

Apja Edvi Illés Ádám ev. prédikátor volt, aki 7 gyermeke nevelésére szerény jövedelméből nem sokat költhetett. Már fiatal korában kitűnt tehetségével ~ a soproni ev. líceumban, ahol 1802-től 1813-ig tanult. Tudását a jénai egy.-en bővítette. Hazatérve a lelkészi hivatást választotta: 1817 októberében Rétiben atyja mellé segédlelkésznek →Kis János szentelte fel. 1818-tól Nagygeresden, majd 1823-tól a Veszprém megyei Vanyolán lelkész. Itt vette feleségül 1826-ban Németh Teréziát, aki hét gyermekének lett anyja. A nagy kolerajárvány idején, 1831 őszén, kalandos úton érkezett meg Nemesdömölkre. →Perlaki Gábor püspök mellett itt volt segéd-

lelkész apja is. A Marcal folyó merseváti átjáróján nem engedték be Vas megyébe, ezért Karakó felé kerülve, a kertek alatt érkezett meg kocsija a parókiára. Az évek során Nemesdömölkön teremtett magának egy kis irodalmi szigetet, ahol szívesen tartózkodott és alkotott. Itt jöttek létre akadémiai kézikönyvei, hitszónoklatai, jelentek meg versei és tanulmányai. 1835-ben az MTA filozófiai osztálya lev. tagjai sorába választotta.

A templomba új orgonát szerzett be, a tornyot magasíttatta, a templom körüli mocsarat lecsapoltatta és a templomot kőfallal bekeríttette. Az egyházmegyei levéltár kezelője, esperes, iskolai felügyelő, törvényszéki tanácsos, táblabíró is volt. Szinte egész életében foglalkozott a neveléstudománnyal, tevékenyen részt vett az ev. népiskolák kiépítésében. Gyermekeit maga nevelte, de nem talált a tanításhoz megfelelő m. tankönyvet. Mint tanfelügyelő, ismerte az iskolák állapotát, ez is ösztönözhette egy tankönyv elkészítésére. Amikor 1833-ban az Akadémia egy elemi tanítói kézikönyv megírására pályázatot írt ki, Edvi Illés Pál elkészítette könyvét és elnyerte vele az első díjat. Könyvét felekezetre való tekintet nélkül használhatták, az MTA 4 alkalommal adta ki.

Szükségesnek tartotta a nevelés korszerűsítését és kiterjesztését az iskola előtti időre. Egy sági takácsmester elveszett 4 éves fia példáját említve követelte, hogy állítsanak a falvakban óvodákat. Sokat foglalkozott a falusi tanítók hiányos tanítási felkészültségével és kínzásokat sem nélkülöző módszereivel. A megoldást az óvodák és megyénként egy-egy tanítóképző felállításában látta. Nemesdömölkön ~ Convictust tartott fenn, amelyben a tanulók szállást és élelmezést kaptak. A gyülekezetet, falvakat járva kellő tapasztalata volt a családokban uralkodó állapotokról és szokásokról. A gyermekek mostoha helyzete, a lányaikat erőszakkal házasítók, a férj zsarnoksága és hasonlók ellen emelte fel a szavát. Írásaiban foglalkozott az olvasás-önművelődés fontosságával, hangsúlyozta ebben a falusi bíró és jegyző felelősségét. Külföldi éveiben a teológiai tanulmányok mellett módot talált az orvostudományokkal való ismerkedésre. A bonctermekben gyakran figyelte a tanulókat, műtéteken vett részt. Nem meglepő tehát, hogy elérhető közelségben lévő gyógyszertárak felállítását szorgalmazta lakóhelyén.

Figyelmét nem kerülték el a környék gazdasági ügyei sem. A század közepén Kis Czell és a környék polgáraival egy zártkörű takarékpénztárt hoztak létre, amelynek első évtizedében választmányi tagként működött közre.

A templom mellé épített sekrestyében alakította ki dolgozószobáját. Itt írta – sokszor kétségek közt – az 1848-49 eseményeit megörökítő Vas Megyei Krónikákat. A krónikákban hiteles képet nyújtott Ka. akkori történéseiről, benne saját, a polgári átalakulást, nemzeti függetlenséget támogató felfogásáról: „Tanultunk név szerint sok új szókat, melyekhez ugyanannyi féle eszmék és tények bokrosan csatlakoznak. De a legszebb szó mégis a nagyszerű nemzeti felébredésünkkel kapcsolatos, a haza szava." A betegség, ami látásának elvesztéséhez vezetett, állásának feladására kényszerítette. 1863-ben Pestre költözött fiához. Itt halt meg 1871. január 22-én a közügy csendes szolgálója, a falusi pap, aki egyben népművelő és az ember életének jobbításán fáradozó sokoldalú személyiség volt. Sírjára a fia készítette a következő felírást: *„Volt ő pap, férj, atya, iró s hő népbarát".*

Sírhelyét a Nemzeti Kegyeleti Bizottság 10/2004. (II. 25.) sz. határozata értelmében nemzeti sírhellyé nyilvánították. Tiszteletére Celld.-ön, 1998. november 29-én, az ev. templom falán emléktáblát avattak.

Főbb művei:

Első oktatásra szolgáló kézikönyv. Buda. Magyar Tudós Társaság, 1837. 666 p.

A latin nyelvtudomány elemei magyar nyelven. Tíz-tizenkét esztendős tanuló fiúk, és ilyeneket oktatók számára. Pest. 1840. XII, 120 p.

Öntanulás gyakorlatian tárgyalva. Pest. 1843. XIV, 169 p.

A nemes-dömölki evangélikus hívek templomának évszázados ünnepélye. Emlékirat. Pest. 1844.

Edvi Illés Pál elszórt költészetei. Pest. 1853. VIII, 208 p.

Irodalom:

Haberern Jonathán: *Edvi Illés Pál emléke.* Pest. 1872. 14 p.

Vörös Károly: *A Kemenesalja 1848/49-ben. Edvi Illés Pál visszaemlékezése.* In: VSz, 1964. 1. sz. pp. 75-87. ; 1964. 2. sz. pp. 214-226. ; 1964. 3. sz. pp. 410-420.

Káldos Gyula: *Edvi Illés Pál. Egy sokoldalú akadémikus a Kemenesalján.* In: ÚK, 1990. 4. sz. (április) p. 5.

Baloghné Lasics Judit: *Edvi Illés Pál végbúcsúja →Vidos Józseftől 1849-ben. Gondolatok egy 145 évvel ezelőtti esemény évfordulóján.* In: VN, 1994. 234. sz. (október 6.) p. 6.

Kovács Etelka – Tóth Péter: *Használni akart, nem tündökölni.* In: VHHK, 1997. 1. sz. pp. 35-42.

Tersztyánszky Krisztina: *A polihisztor lelkész emlékezete.* In: VN, 1998. 280. sz. (nov. 30.) p. 4.

Tóth Péter: *Edvi Illés Pál: „Vas Megyei Krónikák".* In: VHHK, 1999. 4. sz. pp. 41-55.

Tóth Péter: *„Vas megyei KRÓNIKÁK" Edvi Illés Pál följegyzései.* In: VSz, 1999. 4. sz. pp. 515-538.

Ujváry Zoltán: *Kis folklórtörténet 1. köt. Edvi Illés Pál 1793–1871.* Debrecen. 2000. 111 p.

Ujvary Zoltán: *Foglalkozásának fő tárgya az istenáldotta nép. Edvi Illés Pál néprajzi írásai.* In: A Hermann Ottó Múzeum évkönyve, 2000. Miskolc. 2000. pp. 575-583.

Oláh János: *Edvi Illés Pál a tanulásról és a tanításról.* In: Módszertani Közlemények, 2008. 4. sz. pp. 183-187.

K. Gy.

Ego (ÁL)→Mende Bódog

Elek László

(Kemenesmihályfa, 1928. március 4. – Bp., 1965. december 14.)
kertészmérnök, a mezőgazdasági tud. kandidátusa

Az Agrárgazdasági Kutató Intézet, az Intézet MSZMP szervezete, valamint a gyászoló

dr. Elek László

tudományos főmunkatárs

1965. december 14-én, életének 37. évében, tragikus körülmények[illegible]

Mezőgazdasági tudományos életünk egy kiváló szakemberét veszítettük el. Egész fiatal élete a kertészeti kutatás fejlesztésének szentelte, igen felelős munkakörökben élete utolsó napjáig dolgozott. A munkaszerű mellett szeretve is a halál.

Fiatal korá óta részt vett a munkásmozgalomban, s e területen is kiadhatatlanul dolgozott szülei és kisnagy szeretteinek.

Dr. Elek Lászlóban olyan szeretetre méltó elvtársat, barátot és munkatársat veszítettünk el, akit egész élete során munkatársai megbecsülése és szeretete övezett.

Halála szerelt tekintélyes fájdalmunk, mert szinte szeretett szülőhelye Hazájára, élete utolsó helyének tagjaivá lett kertészeinek.

Halottunkat 1965. december 23-án 12 órakor temetjük a Farkasréti temető halottasházából.

EMLÉKÉT ÖRÖKKÉ ŐRIZZÜK!

ruyt. sk.

A földműves szülők gyermeke elemi és polgári iskolai tanulmányait Celld.-ön végezte, majd rövid ideig napszámosként, alkalmi munkásként dolgozott. 1946-47-ben a Népi Ifjúsági Szöv. titkára volt, majd 1949-ig a M. Agrártud. Egy. munkástanfolyamán vett részt. 1952-ben az Agráregy. Kert- és Szőlőgazdaságtud. Karán mezőgazdasági mérnöki oklevelet szerzett. Tud. kutatómunkáját a Kertészeti Kutatóintézetben kezdte meg, ahol előbb az üzemszervezési csoport munkatársa, majd 1958-ban megbízott igazgatói kinevezést kapott. 1964-ben az Agrárgazdasági Kutató Intézet tudományos főmunkatársa lett. Kutatásai közben 1959-ben megszerezte a kert- és szőlőgazdasági tudományok doktori oklevelét. Elkészítette a mezőgazdasági tud. kandidátusi fokozatának elnyeréséhez szükséges disszertációját, amelynek megvédésében halála megakadályozta, de értékére jellemző, hogy 1966-ban posztumusz megkapta az elismerést.

Tud. munkássága a gyümölcstermelés üzemszervezésének közgazdasági kérdései felé irányult. Kidolgozta a gyümölcstermelő üzemek területi elhelyezése módszerének alapjait, s ezen belül monográfiákban elemezte Bp., Győr és Miskolc ellátó övezetének modelljét. Alapos előkészítés után létrehozta a kutatás orsz. fenológiai megfigyelő és felvételező hálózatát. Az üzemi gyümöl-

csösök problematikájában figyelmét egyre inkább a gyümölcsszedés, -válogatás, -osztályozás gépesítése ragadta meg. Kutatómunkája és publikációi mellett cikkek és üzemi tanácsadás formájában rendszeresen segítséget nyújtott a gyümölcstermelő gazdaságok megszervezéséhez. Széleskörű publikációs tevékenységet fejtett ki: tanulmányai a megyei folyóiratok mellett orsz. szakfolyóiratokban jelentek meg. Fiatalon halt meg, de már rövidre szabott élete során a gyümölcstermesztés makroökonómiai vonatkozásaiban elméleti és gyakorlati tevékenysége révén iskolateremtő képessége nyilvánult meg.

Főbb művei:

A gyümölcstermelés üzemszervezési kérdései. Bp. 1962. 33 p.

Kertészeti alapismeretek. (Szerk. Elek László, Mőcsényi Mihály). Bp. 1963. 371 p.

A gyümölcstermelés alakulása Magyarországon 1895–1959. In: Agrártörténeti Szemle, 1966. 3. sz. pp. 272-302.

A gyümölcstermő tájak és tájoptimumok kutatása. In: Földrajzi Értesítő, 1966. 5. sz. pp. 299–324.

Irodalom:

Dr. Elek László. In: Kertészet és Szőlészet, 1965. 24. sz.

N. T.

Eötvös Loránd

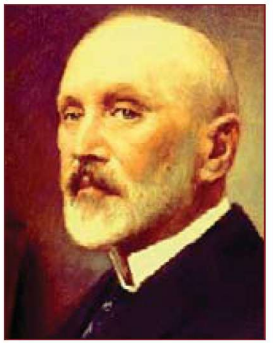

(Buda – Svábhegy, 1848. július 27. – Bp., 1919. április 8.)

fizikus, egy. tanár, az MTA elnöke

A költő, regényíró és politikus Eötvös József fia, Loránd 1848. július 27-én született Budán. Az 1848. szeptember 28-i véres események (Lamberg gróf Láncfidon történt meglincselése) után a család Münchenbe költözött, ahonnan csak 1853 őszén tértek vissza Mo.-ra. 1860-ig a szülői házban Keleti Gusztáv és Vécsey Tamás tanította. A pesti piarista gimn.-an érettségizett (kitűnően – bár fizikából csak elégséges osztályzatot kapott), ezután két évig a pesti egy.-en jogot tanult, de emellett magánúton természettudományokat is hallgatott. 1867-ben iratkozott be a heidelbergi egy.-re, ahol doktori szigorlatát 1870. június 8-án „summa cum laude" fokozattal tette le.

1871-től lett a pesti egy.-en az elméleti természettan c. tárgykör magántanára. 1878-ban, Jedlik Ányos nyugalomba vonulása után, a kísérleti fizikai tanszék vezetőjévé nevezték ki. 1891–92 között az egyetem rektori tisztét is betöltötte. 1873-tól az Akadémia lev., 1883-tól rendes tagja, 1899–1905 között pedig az MTA elnöke volt. A tudománytörténet a legjelentősebb fizikusok között tartja számon. Eleinte a kapilláris jelenségekkel foglalkozott: ennek során 1886-ban állította fel a róla elnevezett törvényt, amely a folyadékok felszíni feszültsége és a molekula-térfogat közötti összefüggést fejezi ki. A felületi feszültség mérésére új módszert is kidolgozott (Eötvös-féle reflexiós módszer).

Nevét a Föld gravitációs terének vizsgálata tette világhírűvé. 1888-ban kezdte meg vizsgálatait, és ehhez szerkesztette meg azt a műszert, amelyet ma Eötvös-ingának nevez a tudomány. A mérőműszer első példánya 1891-ben készült el, Eötvös az első terepen végrehajtott méréseket a Celld. melletti Ság hegyen végezte el munkatársaival. Az Akadémia matematikai és természettudományi bizottságához benyújtott kérelemben Eötvös munkatársai a következőket emelik ki: „A vasmegyei Sághegy szabályos csonka kúpalakjánál, teljesen izolált fekvésénél, ugyancsak eruptív kőzetű összetételénél fogva különösen alkalmas a mondott megfigyelések foganatosítására." Maga Eötvös levelet írt Erdődy Ferenc grófnak Vépre, hogy a birtokában lévő Ság hegy „ezen geophysikai elszigeteltségénél fogva magnetikai megfigyelésekre igen nevezetes helynek" a kiszemelt területét bocsássa a kísérlet rendelkezésére.

Eötvös az inga méréseire támaszkodva 1909-ben igazolta, hogy a gravitációs erő lényegében független a tömeg anyagi minőségétől. Ez a tény később fontos szerepet játszott Einstein általános

relativitáselméletében. Az inga – megsokszorozva a földtani kutatások hatékonyságát – a nyersanyagkutatásban is hasznos eszköznek bizonyult, és világszerte gyorsan elterjedt. Az első sikeres olajkutatásokat 1926-ban végezték a segítségével az Amerikai Egyesült Államokban, ahol 1935-ben már 40 Eötvös-ingacsoport dolgozott.

1894 júniusától a vallás- és közoktatásügyi miniszteri posztot töltötte be Wekerle Sándor kormányában. Miniszterségének 7 hónapja alatt 400 új népiskolát hoztak létre, és javaslatára megalapították az édesapjáról elnevezett Eötvös-kollégiumot.

1913-ban az MTA a Nobel-bizottság elé terjesztette munkásságát, a díjat azonban a holland fizikus, Heike Kamerlingh-Onnes kapta.

Aktívan részt vett a hazai turista mozgalom szervezésében. A Magyar Turista Egyesületnek nyolc éven át elnöke volt. Az Alpok több, addig meg nem hódított hegycsúcsát is megmászta.

1950-ben róla nevezték el a Bp.-i Tudományegyetemet. Krenner József egy Macedóniában talált tallium-, arzén- és kéntartalmú ásványt Eötvös Loránd tiszteletére loránditnak nevezett el. A Nemzetközi Csillagászati Unio által 1970-ben a Hold túlsó oldalán feltérképezett alakzatok és kráterek közül 8 neves magyar tudósok nevét kapta: az egyik Eötvös Loránd nevét viseli.

Celld.-ön Ság hegyi kísérleteinek emlékére 1971-ben emlékoszlopot állítottak fel, amelyet →Antal Károly szobrászművész készített. A korábbi 2. számú általános iskola 1972-ben vette fel ~ nevét. Az iskola új névtábláját →Mód Aladár leplezte le.

Művei:

A rezgések intenzitása, tekintettel a rezgési forrásnak és az észlelőnek mozgására. Bp. 1874. 23 p.

Vizsgálatok a gravitatio és a mágnesesség köréből. Bp. 1896. 46 p.

A Balaton nívófelülete s azon nehézség változásai. Bp. 1908. 61 p.

Irodalom:

Eötvös Loránd sághegyi expedíciója. Torziósinga-kísérletek 1871. Celld., 1972. 39 p.

Buday Tibor – Budayné Mosonyi Klára: *A fizika fejedelme.* Bp. 1986. 419 p.

→Dala József: *Eötvös-évforduló* (1-6.). In: ÚK, 1991. 1-3., 5-7. sz.

Meskó Attila: *Az Eötvös-inga.* In: M. Tudomány, 1998. 7. sz. pp. 783-795.

Kovács László: *Eötvös Loránd, a tudós-tanár.* Szhely, 2001. 106 p.

Eötvös Loránd Virtuális Múzeum. Internet: http://www.elgi.hu/cgi-bin/cnt_hun [Letöltés: 2014. 11.29.]

G. T.

Erdei Bódog (Ál)→Mende Bódog

Esseő Erzsébet

(Jánosháza, 1883 – München, 1954. szeptember 17.)

éremművész, szobrász

Iparművészként kezdte pályafutását: a közönség számára először 1911 júniusában a fővárosi Nemz. Szalon gyűjteményes kiállításán mutatta be egyedi bútorait, amelyek technikájáról könyvet is írt „A plasztikus fabeégetés” címmel. 1911-től 1913-ig Berlinben a Sezessions Akademie-n tanult Alfred Lörcher tanítványaként. A következő években Párizsban, majd Firenzében és Rómában dolgozott és folytatott tanulmányokat. 1916-ban Münchenben telepedett le és M. Dasiónál 3 hónapos érmészeti kurzuson vett részt. A Sezession tagjaként 10 éven át szerepelt emlékérmekkel és kisplasztikákkal a bajor fővárosban és a Münzkabinet pályázatain több díjat nyert alkotásaival. Nemzetközi tárlatokon is bemutatkozott: 1922-ben Velencében, 1927-ben Londonban, 1935-ben Helsinkiben, 1940-ben Milánóban és 1943-ban Bécsben állított ki. Szülőházájában 1939-ben szerveztek számára gyűjteményes bemutatkozási lehetőséget a bp.-i Műcsarnokban.

Öntési technikával létrehozott karakteres érmein erőteljesen mintázott, eleven képmásokat láthatunk. A hátlapokon szinte epigrammaszerűen jellemzi az ábrázolt személyiségeket és az emlékérmek tárgyát képező eseményeket. Többek között Beethoven, X. Pius pápa, Röntgen és Tagore portréját készítette el. A szócikkünkben illusztrációként szereplő önarckép-érmét 1919-ben formálta meg. Korai műveit a szecesszió határozza meg, később néhány alkotásában az expresszionizmus hatása is felfedezhető. Utolsó évtizedeiben munkáit a klasszikus jelleg uralja. Az érmeken kívül rézkarcokat is készített és több szobra a M. Nemz. Galériában található.

Műve:

A plasztikus fabeégetés. Bp. 1911. 59 [2] p.

Irodalom:

Soós Ferenc: *A magyar numizmatikusok panteonja.* Bp. 2010. pp. 68-69.

N. T.

Fehér Ernő

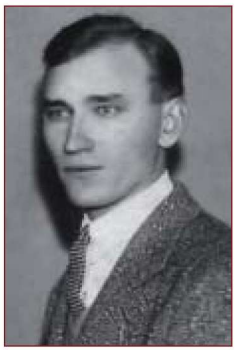

(Ostffyasszonyfa, 1902. október 31. - Szhely, 1957. október 17.)

jegyző, a forr. és szabadságharc (1956) mártírja

50 holdas kisgazda családba született. Az elemi 1-5. osztályát szülőfaluja ev. népiskolájában végezte el 1908 és 1913 között. Ezt követően 1917-ig a pinkafői m. kir. állami fiúiskolában ún. „cseregyerek" volt. Egy német ajkú családnál kapott szállást és ellátást, az ő gyermekük pedig Ostffyasszonyfára jött „magyar szót" tanulni. A 4 esztendő alatt ~ jól elsajátította a német nyelvet. 1917-től 1921-ig a szhelyi Felső-Kereskedelmi Iskola volt a tanulmányainak színhelye, ahol 1921. június 27-én tett érettségi vizsgát. 1921. augusztus 1-től 13 hónapon keresztül jegyzőgyakornok volt Ostffyasszonyfán, közben a kétéves szhelyi közig. tanfolyam hallgatója volt, amit 1923. június 18-án sikeres vizsgával fejezett be. Közben →Petőfi Sándor ostffyasszonyfai tartózkodását is kutatta és ezzel kapcsolatos levelét a „Nyugati Újság" 1922. évi 11. száma március 22-én a 2. oldalon közölte. 1923. június 28-án nagygeresdi segédjegyzővé választották, de hamarosan lemondott, mert anyai nagyszüleinek faluja, Gérce hívta ugyancsak segédjegyzőnek. Itt 1923. november 22-től 1926. augusztus 30-ig töltötte be az állást. 1926. szeptember 1-től visszakerült segédjegyzőnek szülőfalujába. 1935. június 27-én a körjegyzőség (amelyhez Csönge is tartozott) tisztújító közgyűlése „egyhangú közfelkiáltással" megválasztotta körjegyzőnek. 1936. augusztus 25-én vette feleségül az éppen akkor 23 éves Gősy Jolánt. Házasságukból öt gyermek (Tamás Ernő, Zsuzsika, Ferenc Csaba, Zsolt és Emőke Rózsa) született.

1946. április 1-jén Kovács István Vas vármegye alispánja Safrankó Emánuel kommunista főispán utasítására koncepciós fegyelmi eljárást indított ellene és állásából felfüggesztette. Többszöri fellebbezést és visszahelyezést követően – amelynek során az ügy még a Nagy Ferenc miniszterelnökből, Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád miniszterelnök-helyettesekből és Rácz Jenő pénzügyminiszterből álló másodfokú felülvizsgáló bizottságot is megjárta – 1948. március 18-án szolgálati érdekből Celld. nagyközséghez helyezték, előbb mint létszám feletti jegyzőt, majd üresedésben lévő segédjegyzői állásra helyettesítették be. Közben családjával az ostffyasszonyfai szolgálati lakásból 1948. október 4-én Kemenesmihályfára költözött, ahol Minnich Oszkár nyug. vezérkari ezredes fogadta be kastélyának földszinti helyiségeibe bérlőként. 1949-ben a tanácsrendszer kialakulásával munkaköre „segédelőadó"-ra módosult. 1951. július 18-án a Járási Tanács Végrehajtó Bizottsága rendelkezési állományba helyezte. 1952. szeptember 24-ig a Városlődi Állami Gazdaságban volt könyvelő, majd 1953. március 19-ig főkönyvelő. Ezután két és fél évig ugyanott méhész lett, amit 1957. május 31-ig a Marcalvölgyi Állami gazdaságban folytatott.

1956. október 29-én a Kemenesmihályfán tartott falugyűlésen megválasztották a Nemz. Bizottság titkárának. E tisztségét november 4-ig látta el, amikor a Nemz. Bizottság feloszlatta önmagát. 1957. május 31-én munkahelyéről a méhei mellől vitték be a celld.-i rendőrkapitányságra, ahol 3 hétig tartották fogva. Június 21-én a szhelyi megyei börtönbe szállították és előzetes letartóztatásba helyezték. Egy hónappal később, július 21-én B. Nagy János ügyész a „Népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés és egyéb bűntett miatt" vádat emelt ellene egy öt személy ellen indított eljárás másodrendű vádlottjaként. A tárgyalás kezdetét október 25-re tűzte ki Dr. Szendi József bíró. Október 17-én ~ a börtönben a kínzások következtében életét vesztette, a hivatalos verzió szerint azonban öngyilkosságot követett el. Mint utólag kiderült mártírhalála lehetővé tette, hogy társai felmentéssel illetve enyhe büntetéssel megúszhassák az ügyet. Holttestét a családnak nem adták ki, az október 22-én titokban tartott „temetés"-én csak a legközelebbi hozzátartozók vehettek részt a szhelyi Szent Márton úti temetőben. →Mesterházy Sándor kemenesmihályfai ev. lelkész a kötelességteljesítés szép példáját nyújtva a frissen hantolt sír mellett elmondott beszédével vett végső búcsút tőle. Földi maradványait a család 1988-ban exhumáltatta és hamvasztás után szűk családi körben a kemenesmihályfai temetőben lévő családi sírban helyezték végső nyugalomra. 1991. október 23-án Göncz Árpád, a M. Köztársaság elnöke posztumusz 1956-os emlékéremmel tüntette ki. Sírját a Nemz. Emlékhely és Kegyeleti Bizottság 2007. június 20-i ülésén a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánította.

Irodalom:

Pósfai János: *Rapszódia két tételben.* 1-2. rész. In: VN, 1991. 71. sz. (március 26.) p. 4 ; 72. sz. (március 27.) p. 4.

Fehér Tamás: *Kiegészítések édesapám élettörténetéhez.* In: VN, 1991. 85. sz. (április 12.) p. 7.

Dr. Ghiczy Tibor: *Kiegészítés egy tragikus élettörténethez.* In: VN, 191. 92. sz. (április 20.) p. 6.

Fehér Tamás: *A két kiegészítéshez.* In: VN, 1991. 169. sz. (július 20.) p. 6.

Kövér István: *Az 1956-os forradalom és szabadságharc vasi vagy vasi kötődésű mártírjai és vértanúi.* In: VSz, 2007. 5. sz. p. 565.

F. T.

Fenyéri Gyula (ÁL)→Zádor György

Fodor Lajos

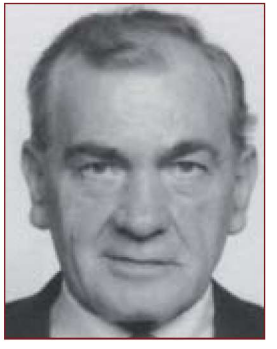

(Szhely, 1930. március 21. – Bp., 1993. február 8.)

vegyészmérnök, egy.-i tanár

Merseváti származású édesapját, aki a MÁV celld.-i állomásfőnökségén dolgozott, korán elveszítette. A maga erejéből, népi kollégistaként tanult Sopronban. 1953-ban vegyészmérnöki diplomát szerzett, ezt követően tanársegéd lett a Bp.-i Műszaki Egy. Vegyészmérnöki Karának Mezőgazdasági Kémiai Technológiai Tanszékén. 1963-ban a kémiai tud. kandidátusi, majd 1982-ben doktori címét szerezte meg. 1963-tól öt éven át a Művelődési Min. egy.-i főosztályának vezetőjeként a m. felsőoktatás irányításában működött közre. 1968-ban visszament tanítani az egy.-re, ahol 1975-től tanszékvezetőnek, 1983-tól egy.-i tanárnak nevezték ki. A műegy.-en felelős vezető posztokat töltött be. 1981–82-ben a Vegyészmérnöki Kar dékánja, 1982-től 1987-ig rektorhelyettes, majd 1987 és 1990 között az egy. rektora.

Oktató munkájának magas színvonalát a hallgatók szavazatai alapján megítélt a „Kar Kiváló Oktatója" cím is jelzi. Az irányító és nevelő-oktató munka mellett eredményes tud. tevékenységet is folytatott. Tud. munkássága gyakorlati eredményeket hozott a m. ipar számára: ezt bizonyítják a vegyipar és az élelmiszeripar területén megvalósított szabadalmai, melyek közül legjelentősebbek: a szorbitkristályosítás, a karbamid-zsírsav, karbamid-keményítő képzése és gyártása. Feltalálói tudományos munkásságát Állami-

díjjal ismerték el. Gazdag tanári, szervezői és tudományos életpályát elismeréseképpen megkapta az Oktatásügy Kiváló Dolgozója, a Munkaérdemrend, a Kiváló Feltaláló és a M. Köztársaság Csillagrendje kitüntetéseket is. Hű fia volt az Alma Maternek, s szűkebb pátriájának, Ka.-nak is. Alapító tagja volt a Celld.-i Öreg Diákok Baráti Körének és a Ka.-i Baráti Körnek is. Az utóbbi tevékenységét éveken át vezetőségi tagként irányította. Cecén, felesége családjának sírboltjában helyezték örök nyugalomra.

Művei:

Katalizátorok a modern kémiában. Kolozsvár. 1976. 98, [2] p.

„Biomérnöki műveletek és alapfolyamatok" gyakorlatok. [szerk. Nagy Ilona Katalinnal]. Bp. 1981. 227 p.

Irodalom:

Fehér Tamás: *Dr. Fodor Lajos emlékére.* In: ÚK, 1993. 4. sz. (ápr.) p. 9.

Gál Sándor: *Dr. Fodor Lajos (1930–1993).* In: Élelmezési Ipar, 1993. 4. sz. pp. 102-103.

M. G.

Fogarasi István

(Csönge, 1944. december 22. – Bp., 2008. március 2.)

gyártásvezető

Bp.-en járt általános iskolába. A film világával korán megismerkedett, hiszen 14 évesen már nyári munkát vállalt a Bp. Filmstúdiónál. Rendezőnek készült és középiskolás korában már sok mindent olvasott a filmkészítésről. A Petőfi Gimn.-ban érettségizett olasz-francia tagozaton, ahol iskolai filmklubot is szervezett. A Színház- és Filmművészeti Főiskola rendezői szakára nem vették fel, ezért nappal a filmgyárban dolgozott és esti tagozaton jogi tanulmányokat folytatott. 1966-ban a M. Filmhíradó Szerkesztőségénél kezdte filmes pályáját. Szabó István stábjában, a Bp.-ről készített kisfilmek forgatásán tapasztalta meg a szakmai együttműködés lehetőségeit. A 70-es évekbeli legendás Balázs Béla Stúdió vezetőségi tagjaként, gyártásvezetőjeként egy új szellemű filmes generáció kezdeti lépéseit és 1973-tól 1977-ig a BBS kísérleti filmjeinek gyártását irányította.

Pályája során gyártásvezetőként és főgyártásvezetőként több mint 70 film alkotásában vett részt. A MAFILM-ben a m. filmművészet nagyjaival dolgozott együtt: többek között Bódy Gáborral, Jancsó Miklóssal, Lányi Andrással, Sándor Pállal, Mészáros Mártával, Schiffer Pállal, Fehér Györggyel. A Bódy Gáborral együtt, →Weöres Sándor műve alapján készített két részes Psyché egyik legemlékezetesebb munkája: olyan alkotó légkörben fogant, amely hihetetlen teljesítményeket varázsolt elő a közreműködőkből. A Filmgyárban munkafegyelméről és minden gyártási akadályt megoldó intelligenciájáról lett híres. Karakteres arcát több ízben szereplőként is rögzítette a filmszalag.

A 80-as évek végén, megelőzve korát, a MAFILM gazdasági igazgatójaként a gyártási részlegek és a filmgyári struktúra modernizálását elsőként dolgozta ki. A m. filmgyártás új finanszírozási tervének modelljét is felállította.

Párttag soha nem volt, állami kitüntetéseit nem vette át. Nevéhez fűződik közvetlenül a rendszerváltás előtt az első, államtól független, alapítványi filmstúdió létrehozása is, M.I.T. Stúdió néven a volt Kinizsi Moziban, a mai Kultiplex helyén.

A rendszerváltás után – a mozgóképgyártás beszűkülésének időszakában– az InterPopulart Könyvkiadó alapítója és vezérigazgatója, sorozatban megjelenő szépirodalmi füzetei a kilencvenes években több mint 10 millió példányban az egész országnak és a határon túli magyarságnak tették elérhetővé a művelődést.

Az ezredforduló óta filmgyártó és utómunka stúdiót vezetett, és internetes vállalkozásokkal foglalkozott. Utolsó éveiben a saját kalandos, szerelmekkel teli életéről írt filmforgatókönyvén dolgozott.

Ars poeticája szerint: „tartom magam olyan fontos szakembernek, mint akár a díszlettervező vagy a rendező. Végül is mindegy, hogy történetesen mi a foglalkozásom. Lehetnék vegyész vagy

matematikus is, ha megvalósíthatom benne magamat, éppolyan boldoggá tenne, mint a mostani szakmám. Az alkotó élet a fontos számomra, semmi más".

Testvérei közül Éva gyártásvezető, Judit vágó lett, fia Gergely pedig a filmrendezői pályára lépett.

Irodalom:

R. Székely Julianna: *Foglalkozása: gyártásvezető.* In: Filmvilág, 1980. 3. sz. pp. 35-37.

Fogarasi István honlapja:

http://istvan.fogarasi.googlepages.com/ [Letöltés: 2014. 10.03.]

N. T.

Gáyer Gyula

(Kis-Czell, 1883. február 16. – Szhely., 1932. június 13.)

botanikus, jogász, egy. tanár

Polgári családból származott. Nagykereskedő édesapját 9 éves korában vesztette el. 1892-től húgával együtt édesanyja (Hübner Lujza) nevelte, aki emellett a család jólétének alapját jelentő üzlet irányítását is átvette. Szülői háza ma már nem áll, helyét emlékoszlop hirdeti. A család – apja halála után nem sokkal – a hatalmas, jól gondozott kerttel ellátott ún. „tornyos házba" költözött, amelynek szomszédságában áll az 1983-ban felállított mellszobor. A nagy kertkedvelés a Gáyer, ill. Hübner-családban szinte hagyomány jelleggel bírt, s itt szerezte azokat az első benyomásokat, amelyek egy életre eljegyezték a növények tudományával. E háznak a toronyszobájában születtek meg első szellemi termékei. Kilenc évesen kézírással készítette el „Képeskönyv - Kisebb gyermekek számára írta és nyomtatta Gáyer Gy." című munkáját, amelynek figuráit, növényeit, állatait is maga rajzolta, szövegét maga írta.

Elemi iskoláit Celld.-ön végezte. 10 éves korában Szhelyre került, ahol a premontrei főgimn. tanulója lett. A gimn.-ban még szélesebbre tárult előtte a világ, hiszen megismerkedhetett az iskola jól felszerelt szertárainak anyagával. Itt találkozhatott először Borbás Vince Vas vármegye növényvilágáról írt munkáival, amelyek hatására szakszerűen kezdett el növényeket és állatokat gyűjteni. Középiskolai tanulmányait befejezve Bp.-re került, ahol természetrajzi beállítottsága ellenére a Tud.egy. m.-latin szakára iratkozott be. Egy szemesztert hallgatott végig, majd átment a jogi fakultásra. 1904-től a kolozsvári egy. jogi karán folytatta tanulmányait. 1907 januárjában avatták jogászdoktorrá Kolozsvárott. 1912-ben bírói vizsgát tett, és önálló működési kört kapott. 1914-től a felsőőri járásbíróságon, majd a szhelyi kir. törvényszéken volt albíró. 1915-ben történt törvényszéki bírói kineveztetése már katonai szolgálatban találta. 1918. május 30-án tartalékos főhadnagyként szerelt le, szolgálatát a vitézségi érem szalagjával ellátott arany érdemkeresztt el ismerték el. 1918-tól a szhelyi törvényszéken bíró, majd törvényszéki tanácselnök; emellett a Vasvármegyei Múzeum külső munkatársaként is dolgozott.

A szegedi egy-en 1925-től a növényföldrajz, 1930-tól a növényrendszertan magántanára volt. Kétszer nősült: első felesége, Kárpáthy Margit 1920. március 15-én meghalt. Második felesége Szűcs Margit tanárnő volt. ~ 1932-ben, hosszú betegség után hunyt el Szhelyen és Celld.-ön, a családi kriptában helyezték örök nyugalomra.

Növénytani tevékenysége 3 fő fejezetre tagolható: florisztikai, növényföldrajzi, valamint szisztematikai-monográfiai munkásságára. Botanikai fejlődése szűkebb hazája flórájának gyűjtésével és további kutatásával indult meg. Fő gyűjtőterülete elsősorban szülőföldje Vas, továbbá Pozsony, Komárom, Sopron, Zala és Veszprém vármegyék voltak. Tapasztalatok gyűjtése végett hazánkon kívül eső területeket is felkeresett. Legjobban a Keleti- (osztrák) Alpokat kedvelte, amelynek kitűnően (nemcsak botanikai szempontból) ismerte egész vonulatát.

Florisztikai munkái közül a legjelentősebbek: „Komárom megye virágos növényeiről" és a „Supplementum Florae

Posoniensis". Botanikai munkásságának koronája a megye modern genetikai növényföldrajza, a legjobb ilyen jellegű részletmunka: „Vasvármegye fejlődéstörténeti növényföldrajza és a praenorikumi flórasáv".

Az inkább hazai érdeklődésre számot tartó florisztikai-növényföldrajzi dolgozatainál a nemzetközi tud. élet részéről nagyobb figyelemben részesült szisztematikai-monográfiai munkássága. Két növénynemzetség, a sisakvirág (Aconitum) és a szeder (Rubus) rendszertani feldolgozásával, valamint a szedrek m. határozókulcsának kidolgozásával nemzetközi hírnevet szerzett. Az őt megelőző Aconitum-specialisták meglehetősen kaotikus állapotokat hagytak maguk mögött. Megfeszített munkával, éles szemmel és kritikai érzékkel teremtett rendet az alakok és társnevek tömkelegében, biztos alapokra fektetve a sisakvirágfélék nemének rendszerét. (Aconitum burnati Gayer). Ennek tulajdonítható, hogy ekkoriban a legtöbb szerző őt kérte fel az Aconitumokról szóló fejezetek kidolgozására vagy legalább átnézésére. Tizenhat saját dolgozatában és több más szerző munkájában jelentek meg eredményei. Közülük a legfontosabbak: a „Vorarbeiten zu einer Monographie der europäischen Aconitum-Arten", Gustav Hegi közép-európai („Illustrierte Flora von Mitteleuropa"), Schinz és Keller svájci (Flora Schweiz), valamint Jávorka flóraműve („Magyar Flóra. Flora Hungarica") számára adott sisakvirág feldolgozásai.

A háború alatt, pozsonyi katonáskodása idején kezdett foglalkozni a szeder (Rubus) nemzetség tagjaival, amely az egyik legnehezebbnek tartott hazai növénynemzetség. Szakmai körökben a Rubus nemzetség előmunkálatai („Prodromus der Brombeerenflora Ungarns") a legnagyobb elismerést váltotta ki. Ez időben számos hazai és külföldi gyűjtemény revideálására kérték fel egy.-ek, tud. intézmények és múzeumok vezetői.

A tudománytörténet terén is otthonosan mozgott. Több életrajz és méltatás jelent meg a tollából Vas megye természetkutatóiról, vagy például a Rubus-tanulmányai kapcsán megismert botanikus kollégáiról.

A bíró és botanikus Gáyer egy harmadik – egész emberi pályának is beillő – hivatást is ellátott mint muzeológus. Széleskörű tevékenysége révén neve már rég ismert volt a tud. élet hazai és külföldi köreiben, mikor 1923-ban átvette a Vasvármegyei Múzeum Természetrajzi Osztályának (Tárának) vezetését. Néhány év alatt mintaszerűen berendezett, az ismeretterjesztést és a tudományos kutatást egyaránt szolgáló gyűjteményeket teremtett. Múzeumi tevékenysége során létrehozta a megye vadon élő és kultivált fáinak, cserjéinek törzsszelvényeit, termés-, illetve maggyűjteményét, valamint teratologikus (fejlődési rendellenességgel létrejövő) alakjait felsorakoztató dendrológiai gyűjteményt, továbbá az itt termesztett mezőgazdasági termények termés- illetve maggyűjteményét. Botanikai képgyűjteményt is létesített. Érdeklődése nem csak a botanikai értékekre terjedt ki, de eredményesen gyűjtötte Vas megye ásványait, kőzeteit, őslénytani leleteit és állatvilágának nevezetesebb képviselőit is. Természetrajzi laboratórium kialakításáért is küzdött, de olyan körülmények között, amikor az osztály évi dotációja még a felmerülő bélyegköltség fedezésére sem volt elegendő, s amikor Gáyernek saját költségén kellett tartania a gyűjteményeket konzerváló laboránst, ami nehezen ment.

Óriási értéket képviselt a több mint 30 éves florisztikai munkásságának gyümölcseként létrehozott növénygyűjteménye is, melyet élete végén a szegedi egy. növénytani intézetére hagyott. Ez utóbbi sajnálatos módon a II. vh. alatt szinte teljesen megsemmisült.

Gáyer Gyula életpályául a bírói hivatást választotta. A szhelyi törvényszéken elsőfokú polgári ügyeket tárgyalt. Ítéletei nevezetesek voltak éleslátásukról és szabatosságukról. Bírói egyéniségét jó barátja, Fodor Ernő törvényszéki tanácselnök így rajzolta meg: „... a szónak nem csak igazságszolgáltatásügyi, hanem tisztán emberi értelmében is jó bíró volt, mert – jó ember volt. [...] Kiváló képzettsége, nagy tudása mellett nem ferdült el a holt törvényszakaszok, a bírói gyakorlatban megkövesedett elvek ismeretének súlya alatt, hanem mindig igazságot szolgáltatott..." A bírói és emberi nagyságot megérezték benne a legegyszerűbb emberek is, akikkel összehozta a sors. Élete utolsó éveiben tagosító bíróként hosszabb időt töltött a trianoni határ mentén fekvő kis vasi községben, Gödörházán, és megoldotta az évtizedek óta húzódó tagosítás ügyét. A kis falu népe nagy hálával és tisztelettel

vette körül, s aggódó szeretettel kísérte betegsége alakulását.

Halála előtt nem sokkal kimagasló tud. tevékenységéért ~-t szülőhelye díszpolgárává, a Természettudományi Társulat Növénytani Szakosztálya tiszteletbeli tagjává választotta, s kinevezték az Országos Természetvédelmi Bizottság tagjává is. Megkapta a kormányzói elismerést jelentő Signum Laudist is. Nevét számos növény őrzi.

1983-ban, születésének centenáriumán leplezték le mellszobrát Celld.-ön, a Hunyadi utcában; a korábbi 1. sz. általános iskola pedig a Gáyer Gyula Általános Iskola nevet vette fel.

Sírját a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság 2007. március 21-i ülésén a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánította.

Irodalom:

Gáyer Gyula emlékszám. In: VSz, 1934. 1. sz. pp. 5-32.

Tóth János: *Gáyer Gyula lelki arcképe.* In: VSz, 1934. 2. sz. pp. 89-92.

Győrffy István: *Dr. Gáyer Gyula. Nekrologus + Dr. Gáyer Gyula búcsúztatója.* In: Acta Biologica Szegediensis. 1934. 1-2. sz. pp. 77-90.

Lengyel Géza: *Gáyer Gyula emlékezete.* In: Botanikai közlemények, 1934. 3-4. sz. pp. 66-91., 98-109.

Schreiner Vilmosné: *Gáyer Gyula élete és munkássága.* [Kézirat]. Szentgotthárd. 1977. 36 lev.

Gáyer Gyula emlékünnepség. In: VSz, 1983.4.sz. pp. 532-556.

Gáyer Gyula. Összeáll. Vértesi Péterné. (Vasi életrajzi bibliográfiák; 8.) Szhely., 1983. 81 p.

Balogh Lajos: *Gáyer Gyula (1883–1932).* In: Szombathelyi tudós tanárok 2. [szerk. Köbölkúti K.] Szhely., 2002. pp. 63-101.

Balogh Lajos: *Gáyer Gyula – az Alpok növényvilágának kutatója – Savaria Múzeumban őrzött alpesi növénygyűjteménye.* In: Savaria : A Vas Megyei Múzeumok Értesítője : 2002. Szhely., 2003. pp. 7-30.

G. T. – N. T.

Géfin Gyula

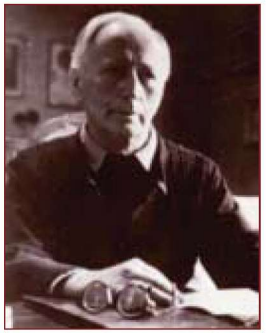

(Kiscell, 1889. január 26. – Szhely, 1973. november 10.)

egyháztörténész, pápai prelátus

Szülei: →dr. Géfin Lajos kórházigazgató főorvos és Hübner Janka. A család második gyermeke elemi iskoláit a kiscelli római kat. iskolában végezte. 1906-ban a szhelyi premontrei gimn.-ban érettségizett. A teológia első évfolyamát Szhelyen járta, azonban István Vilmos püspök Innsbruckba küldte ki, ahol 1912-ben szentelték pappá. Első szentmiséjét 1912. augusztus 4-én mondta a celld.-i apátsági templomban. Új püspöke, gróf Mikes János – maga is innsbrucki növendék – 1912-ben Királyfalvára helyezte káplánnak, és a doktorátus letételére biztatta. 1913–14-ben már a dogmatika és a filozófia helyettes tanára a szhelyi szemináriumban. 1914-ben szerzett teológiai doktori oklevelet, ezt követően 3 évig Zalaegerszegen volt hittantanár, ekkor került szorosabb kapcsolatba Pehm (Mindszenty) Józseffel, akit később utódjául is ajánlott. 1917-től ismét Szhelyen szolgált: püspöki szertartó, levéltáros, a dogmatika rendes tanára, a kisszeminárium prefektusa. A kommün alatt hitoktató, majd egy évig káplán Táplánfán. 1920-tól 40-ig a szeminárium vicerektora, majd 1952-ig rektora. Tud. működésének 3 nagy területe van:

1., Könyvtár- és levéltártudomány: 1927-ben Mikes püspök létrehozta a Herzan-könyvtárat, amelynek gazdag anyagát ~ tudományosan feltárta. 1930-tól a 8700 kötetes, értékes állománynyal rendelkező Szent Márton Kölcsönkönyvtár, Szhely egyik legolvasottabb könyvtárának vezetője lett. 1927–1929 között feldolgozta a püspöki levéltár anyagát is, mint annak igazgatója. Ennek felhasználásával íródott meg „A Szombathelyi Egyházmegye története" három kötetben. 1931-ben Mo. jelentősebb egyházi levéltáraiban (Bp., Eger, Esztergom, Győr), 1932-ben pedig fél évig a Vatikáni levéltárban kutatott.

2., Tevékenyen részt vett Szhely kulturális életében. 1931-től írt az Egyházmegyei Lapok-ba, 1933-ban pedig jó barátjával, Pável Ágostonnal megalapították a Vasi Szemlét, amelynek jogutódjában, a Dunántúli Szemlében 1942-től jelentek meg írásai. Mindig részt vett a felolvasóestéken, irodalmi összejöveteleken és jelentős szerepe volt a Faludi Ferenc Irodalmi Társaság létrehozásában. Tud. tevékenységének elismeréseként a Pázmány Péter Tud. Egy. hittudományi kara 1935-ben „Doctor Collegiatus" címet adományozott számára.

3., Érdeklődése később a művészetek, a régészet és a barokk világ felé fordult. Hefele Menyhért, Anreith, →Dorffmeister István és Faludi Ferenc neve jelzik újabb kutatási irányait. 1938-43-ig Járdányi Paulovics Istvánnal feltárták a Romkertet, és publikálták az ott talált római és középkori leleteket. A tudós világ is felfigyelt tevékenységére: 1941. december 9-én a Berlini Akadémia Régészeti Társulata lev. tagjává választotta. 1943-ban a Püspökvár Sala Terrena-jában létrehozta az Egyházművészeti Múzeumot; megindította az Acta Savariensia-t, megírta A Szombathelyi Székesegyház című jelentős munkáját. Nem késett az egyházi elismerés sem: 1944-ben kanonok, 1946-ban pecöli apát, 1947-ben a Szent István Társulat Akadémiájának tagja. 1950-ben pápai prelátus, de egyre inkább a háttérbe szorult: a bebörtönzött Mindszenty hercegprímással való kapcsolata és mivel 1956-ban előadást tartott a „Szabad Szombathely" rádióban és nov. 1-jén püspöki helynökké nevezték ki, felkerült a nyugdíjazandó, reakciós papok listájára. 1960-ban súlyos állami támadás érte könyve miatt (Géfin Gy. – Horváth T. – Kádár Z.: Savaria–Szhely műemléki monográfiája) amit zúzdába küldtek. 1964-ben – rehabilitációként – Szhelyen Rómer Flóris emlékérmet kapott s még ugyanabban az évben az innsbrucki egyetem aranydiplomása lett, 1968-ban pedig nagypréposti címmel ismerték el tud. tevékenységét. 1972. júl. 26-án mutatta be gyémántmiséjét a szhelyi székesegyházban. Részt vett a 200 éves jubileumára készülő szhelyi egyházmegye emlékkönyvének szerkesztésében és cikket jelentetett meg ebben a püspökkerti ásatásokról. Szinte élete végéig folytatta tud. munkásságát.

1973. november 10-én a szhelyi kórházban hunyt el. A székesegyház kriptájában helyezték örök nyugalomra.

Műve:

A Szombathelyi Egyházmegye története. I-III. köt. Szhely., 1929–1935. 1463 p.

A Romkert feltárása, 1938–1943. Szhely., 1992. 165, [4] p. (Acta Savariensia ; 6.)

Irodalom:

Szilágyi István: *Géfin Gyulára emlékezünk 100. születésnapja alkalmából.* In: VHK, 1989. 1. sz. pp. 1-4.

Géfin Gyula. (Összeáll. Dobri Mária, Mayer László). Szhely., 1993. 143 p. (Vasi életrajzi bibliográfiák ; 32.)

Dobri Mária: *...szívélyesen üdvözöl barátod és híved... (Pehm [Mindszenty] József és Géfin Gyula barátságáról).* In: VSz, 1995. 2. sz. pp. 273-285.

Dobri Mária: *Géfin Gyula (1889–1973).* In: Szombathelyi tudós tanárok 3. Szhely., 2006. pp. 120-137.

Géfin Gyula emlékezete. Szhely., 2008. 135 p.

Lőcsei Péter: *Dokumentumok Géfin Gyula hagyatékából.* In: VSz, 2010. 5. sz. pp. 573-582.

K. J.

Géfin Lajos

(Kiscell, 1849 – Celld., 1914. március 26.)

Vasvármegye tb. főorvosa, kórházigazgató-főorvos.

Nagyapja Géfin György pékmester. Az ő fia, Géfin Iván 1843-ban még nem fizetett adót, de 1861-ben már igen. ~ Szhelyen, a premontrei gimn.-ban érettségizett, egy.-i tanulmányait pedig Bécsben végezte, ahol doktorált. Szerette a császárvárost: a zenét, a színházat, a társasági életet. Erről későbbi feleségének nővére,

Hübner Irma számol be emlékirataiban. A diploma után közvetlenül Kis-czell orvosa lett, amely hivatását nagy tudással, pontossággal és lelkiismeretesen gyakorolta. Ennek jele, hogy 1909. augusztus 22-én, 25 éves orvosi jubileumán nem csupán a város vezetősége, de egész lakossága is ünnepelte őt. Ezt a társadalmi megbecsülést igazolják a címei is: Vasvármegye tb. főorvosa, a Kis-czell Ka.-i Kórház igazgató főorvosa, a MÁV orvosi tanácsa és az orsz. munkás-biztosító pénztár orvosa, az 1890-es években községbíró. Időszakában 3 neves orvos fémjelezte a híres „triász"-t: Géfin Lajos – Havasi Béla – Király János. Az 1896-ban működését megkezdett kórház első igazgatója volt, akinek nagy érdemei voltak annak felépítésében is. A századfordulóig általa irányított 40 ágyas kórháznál nagyobb nem volt a megyében, hiszen a szhelyi is ugyanennyi beteget tudott fogadni, míg a szomszédos sárvári pl. mindössze tízet. 1903-ban az intézményben 353 beteget ápoltak 8729 ápolási napon. ~ a celld.-i kat. temető családi sírboltjában nyugszik. Életművét a város vezetősége ünnepélyes jegyzőkönyvben örökítette meg.

Felesége Hübner Janka volt, a nagy magyar viselkedéséről nevezetes „szélsőbaloldali" 48-as politikus, a szhelyi Hübner János leánya. 4 gyermekük született: →Géfin Lajos színész, →Géfin Gyula pápai prelátus, Géfin Janka szhelyi tanárnő, Géfin Mária szhelyi francia-német szakos tanárnő.

Irodalom:

Nekrológ. In: Ka., 1914. március 26., p. 3.

Széll Kálmán: *Celldömölk és környéke egészségügyének története.* Kézirat. Szombathely. 1987. 226 lev.

K. J.

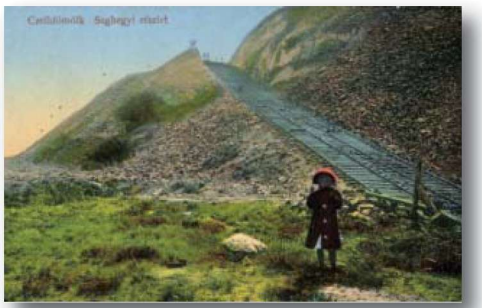

Géfin Lajos

(Kiscell, 1887. augusztus 7. – Bp., 1925. november 27.)

szerkesztő, színész, újságíró

NV: Kemenes Lajos

Dr. →Géfin Lajos, a kiscelli kórház első igazgató–főorvosa és Hübner Janka a fia. A gimn.-t Veszprémben, Csurgón, Szhelyen és Felsőlövőn (itt érettségizett) végezte. 1906 és 1910 között Bp.-en kitűnő eredménnyel végezte el a színiakadémiát. 1910-ben özvegy Makó Lajosnénál Szegeden kezdte színészi pályáját. Az 1910/11-es évadban Könyves Jenő vándorló színtársulatával lépett fel. 1911-től a bp.-i Vígszínház tagja. Az ekkor rendszeresített gyermekelőadások közkedvelt alakja volt. A Központi Sajtóvállalat megalakulásakor (az I. vh. idején) annak titkára lett és főleg a szervezési munkákból vette ki a részét. Bangha Béla jezsuita szerzetesnek, a m. katolikus sajtó irányítójának bizalmasaként a Központi Sajtóvállalat Gondolat c. hetilapját szerkesztette 1919 és 1921 között. 1921. szeptember 1-től a bp.-i Városi Színház művészeti titkára lett. Egyidejűleg az Új Nemzedék c. lap színházi rovatvezetőjeként dolgozott. Ide nem csak színházi kritikákat írt, hanem a művészet más területein szerzett nagy jártasságát is sikeresen tudta kamatoztatni.

A Színházi Életben több gúnyrajza is megjelent. 1924-ben egészsége annyira megrendült, hogy 6 hónapos szabadságra kellett mennie. Visszatért munkájához, de rövid idő múlva idegkimerültsége végleg levette lábáról. Bp.-en egy elmekórházban hunyt el, hamvait a celld.-i családi sírboltban helyezték örök nyugalomra.

Főbb szerepei: Peti (Komor Gy.: Jancsi király); Az író (Harsányi Zsolt: Mi lesz a darabbal?); Mill, segédlelkész (Shaw: Candida)

Irodalom:

Kemenes Lajos. In: Az Est, 1925. november 28.

Horváth Ferenc: *Egy vasi színművész centenáriumára. Kemenes Lajos (1887–1925).* In: VN, 1987. 185. sz. (augusztus 7.) p. 5.

Gulyás Pál: *Magyar írók élete és munkái.* X. kötet. Bp. 1992. h. 585-586.

Magyar színházművészeti lexikon. Budapest, 1994. p. 370.

Gy. G. – N. T.

Georgovits József (NV)→Györke József

Gosztonyi János

(Völcsej, 1925. október 21. – Bp., 1985. január 16.)

művelődéspolitikus, ogy.-i képviselő

A Győr-Sopron megyei Völcsej községben született, de tulajdonképpen kisgyermek korától Celld.-ön, a Marcal-majorban nevelkedett. Ha érdeklődtek gyermekkoráról, akkor mindig a győri vasút és a Marcal-folyó szögletében lévő kis majorról beszélt. Amit a majori cselédek, napszámosok között átélt, sorsuk ismerete meghatározta egész életpályáját. Celld.-ön és Pápán végezte iskolát: a pápai kollégium kereskedelmi középiskolájában érettségizett. Fájdalmasan rövidre szabott élete nagyobbik felét a politikának szentelte. 19 éves korában már a Győrffy-kollégium lakójaként a NÉKOSZ szervezője. Pályáján egy levél indította el, amelyre így emlékezett: „1943 nyarán történt. Megkaptam a kollégium behívó levelét a dunavecsei felvételi táborba. E levél hangja volt reám nagy hatással. Meglepett és szinte természetellenesnek éreztem, hogy írhat nekem, egy majorban élőnek egy valóságos doktor, egy kollégiumi igazgató – Kardos László – olyan megszólítással levelet, hogy Kedves Barátom!" A József Nádor Műszaki és Gazdaságtud.-i Egyetem Közgazdaságtud.-i Karán tanult, majd a M. Közgazdaságtud.-i Egyet.-en tanári (1948), később doktori (1949) oklevelet szerzett.

A földosztásnál min.-i biztos, majd a megyei földbirtokrendező tanács tagja lett. A Celld.-ön 1947-ben létrejött Felsőbüki Nagy Pál Népi Kollégium központi összekötője volt. 1948-tól az Egységes Parasztifjúság Orsz. Szöv.-nek főtitkáraként éveken át irányította a baloldali ifjúsági mozgalmat. 1947-től a Nemz. Parasztpárt színeiben lett ogy.-i képviselő s egészen haláláig Ka. küldöttje volt. Ezzel s a 22 éves korában megszerzett „honatyai" titulussal különleges szerepet töltött be a Tisztelt Házban. Számos felelős posztot töltött be: 1953 és 1963 között tagja a M. Népköztársaság Elnöki Tanácsának; előbb 1959-től 1962-ig, majd 1969-től öt éven át a Vas Megyei Pártbizottság első titkára, később újabb öt évet dolgozott a Népszabadság főszerkesztőjeként. 1970-től 1974-ig művelődési min.helyettes, majd 1980-ig okt. államtitkár volt. Vas megyei pártfunkciója alatt épült fel a gimn. (1958), avatták fel a Ka.-i Művelődési Központ épületkomplexumát (1972) és meghatározó szerepe volt abban, hogy Szhelyen 1971-ben megkezdhette működését a Tanárképző Főiskola. Az 1978-ban elindított oktatási reformok, új tantervek az ő irányításával készültek. A 80-as évek első felében a Magyarok Világszöv.-e főtitkáraként bejárta a világot, eljutott mind az öt kontinensre. A magyarságtudat erősítéséért, a világ magyarságának összefogásáért dolgozott.

Bármerre járt, soha nem szakadt el szülőföldjétől, Vas megyétől és bölcsőhelyétől: a Ka.-tól. „Ez az a hely, ahova jó visszatérni, ahol jó egy-egy kicsit megpihenni" – mondotta. 1985 februárjában örökre megpihent a celld.-i temetőben. Síremlékén – melyet Kiss-Kovácsné Tóth Emőke szobrászművész készített – ez áll: „Innen indulok a világba, de pihenni idetérek."

Irodalom:

Balázs Mihály: *Emlékezés Gosztonyi Jánosra 1925 – 1985.* In: Köznevelésünk évkönyve 1985. Bp. 1985. pp. 287-292.

Lőrincze Lajos: *Hite és hitele volt.* In: Nyelvünk és kultúránk. 1985. március (58. sz.) pp. 3-4.

Búcsú Gosztonyi Jánostól, a Kemenesalja nagy fiától. In: VSz, 1985. 2. sz. pp. 161-165.

→Dala József: *A marcalmajori ház.* In: VN, 1985. 302. sz. (dec. 27.) p. 5.

Berecz János: *Gosztonyi János síremlékének avatásán.* In: VSz, 1987. 2. sz. pp. 273-276.

→Tungli Gyula: *Gosztonyi János.* In: Uő: Szülőföldünk Kemenesalja. Celld., 1999. pp. 104-107.

Berecz János: *Kádár élt... 3. köt. Emberek, esetek, emlékek avagy Mire vadászott Kádár?* Bp. 2010. pp. 76-82.

M. G. – N. T.

Gömbös Antal

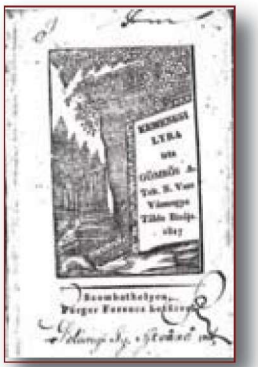

(Kemeneshőgyész, 1768. március 22. – Ostffyasszonyfa, 1819. szeptember 7.)

földbirtokos, költő, táblabíró

Negyven éves koráig a közt szolgálta, Vasvármegye táblabírája volt. Belefáradt a közéletbe és felesége, Kisgombai Polatsek Júlia halála után egy esztendővel, 1808-ban visszavonult ostffyasszonyfai birtokára és a gazdálkodás mellett a költészetnek élt. Itt nősült újra és vette el Gerber Annát, akitől három lánya és egy fia született. Megismerkedett →Kis Jánossal, a nemesdömölki artikuláris gyülekezet lelkészével, valamint →Berzsenyi Dánielle l is. Saját bevallása szerint – eltekintve egy-két iskoláskori próbálkozástól – azidáig nem írt verset. Egyetlen verseskötetében így vall erről: „Ne tekéntsd hát annyira munkácskám mivoltát, mint buzgóságomat érdemes Olvasó! kivált ha azon fellyűl még arra is figyelmeztetlek: hogy én, majd 40 esztendős koromig, más rendbéli hivatalok által el foglaltatván, soha Poeta nem voltam, s hogy az idő alatt (oskolai pályámat ki vévén) életemben talán két Verset sem szereztem ; és hogy ezen próba tételeim, egyedül egynéhány esztendei Poetai gyakorlásomnak, mezei nyugalmamnak, s magános életemnek gyenge Szüleményei." (Kemenesi Lyra. – Elő Szó.) Néhány cikket közölt a Tud. Gyűjteményben is 1818 és 1819 folyamán.

Műve:

Kemenesi Lyra. Szhely, 1817. 8, 227, 9 p.

A nemzetiségről. In: Nemzeti művelődések az egységesülő világban. Bp. 2007. pp. 32-44.

Irodalom:

Mesterházy Sándor: *Két vas megyei falu – Ostffyasszonyfa és Csönge – múltjából.* Ostffyasszonyfa. 1987. p. 26.

Gy. G.

Gömbös Ferenc

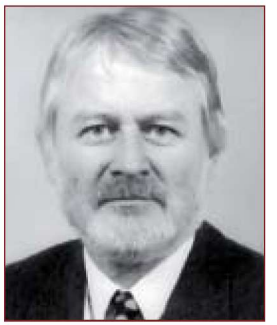

(Devecser, 1944. május 10. – Sárvár, 2003. júl. 17.)

fogorvos, országgyűlési képviselő, Jánosháza polgármestere (1998–2003)

Celld.-i gyermek- és ifjúsági évei után a bp.-i orvostud. egy.-en szerzett fogorvosi diplomát. 1967-ben került Jánosházára, körzeti fogorvosként.

A rendszerváltozás óta aktívan politizált. 1989 januárjában lett a Magyar Demokrata Fórum (MDF) tagja, majd május 3-án a kor viszonyaihoz mérten meglepően sok, 30 taggal létrehozta a párt jánosházi szervezetét, amely vezetőjévé választotta. 1990-ben Vas megye 4. számú (Sárvár-Celld.) választókerületében szerzett egyéni ogy. képviselői mandátumot. A 2. fordulóban a szavazatok 42%-ával, kevesebb mint 200 vokssal előzte meg SZDSZ-es vetélytársát. Vas megyében 4 szabad demokrata honatya mellett az egyetlen kormánypárti egyéni mandátumot ő szerezte. Nem

sorolta magát a párt egyetlen vonulatához sem, szélsőségektől mentes, következetes jobboldali politikus, a rendszerváltozás utáni első, Antall József vezette kormány megingathatatlan támasza volt. Ogy. képviselőként sokat dolgozott a térségért, igazi „kijáró" képviselő volt. 1993 nyarától egy éven át az emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottság tagja volt.

1994-ben újra indult az MDF színeiben, de a balra átcsapó inga őt sem kímélte. 1994 és 1998 között a Vas Megyei Közgyűlésben politizált, ahol az egészségügyi bizottság alelnökének választották. 1992-től 1997-ig volt az MDF Vas megyei elnöke. A néppárti kiválások után a Magyar Demokrata Néppárt (MDNP) megyei elnöki tisztségét töltötte be 2002-ig. 1998-ban az MDF-ből kivált tömörülés képviselőjelöltjeként indult az ogy. választásokon.

A Horn-kormány időszakában tudatosan távol tartotta magát a helyi politizálástól. 1998 októberében az MDNP-Fidesz-FKGP-MKDSZ közös jelöltjeként választották Jánosháza polgármesterévé a szavazatok 48%-ával. 2002-ben függetlenként újra sikerrel indult a posztért: a szavazatok 53%-át szerezte meg. A 3000 fős község sokat fejlődött, modernizálódott irányítása alatt. Befejeződött a csatornarendszer kiépítése, felújították az utakat, korszerűsítették a közvilágítást. Létrehozták a közétkeztetés alapjául szolgáló báziskonyhát. 2001-ben a kialakított millenniumi emlékparkban felállították a rendszerváltó miniszterelnök, Antall József bronz mellszobrát.

Tragikus hirtelenséggel, autóbalesetben hunyt el. Gyászszertartásán részt vett az Antall-kormány számos tisztségviselője, többek között Für Lajos, Szabó Tamás, Kónya Imre, Szabó Iván miniszterek és Pusztai Erzsébet volt államtitkár is.

Irodalom:

Burkon László: *Polgármester, mint családfő. dr. Gömbös Ferenc a nyíltság és a teljes nyilvánosság híve.* In: VN, 1998. 259. sz. (november 5.) p. 1., 3.

Megfelelőek az alapok a fejlődéshez: Beszélgetés a választási ciklus félidejében dr. Gömbös Ferenccel, Jánosháza polgármesterével. In: VN, 2000, 241. sz. (október 13.) p. 8.

Gróf István: *Dr. Gömbös Ferenc (1944–2003).* In: Sárvári Hírlap, 2003. 15. sz. (augusztus 18.) p. 5.

G. T.

Göttmann Bódog Félix

(Kissitke, 1843. január 15. – Celld., 1922. június 24.)

csendőr ezredes, városszépítő személyiség

Az uradalmi erdész gyermekeként született ~ 1904-ben Celld.-öt választotta pihenésre szánt éveinek helyszínéül. Sikeres csendőrtiszti pályát tudhatott maga mögött, amelynek csúcsán ezredesi rangban a bp.-i kerület parancsnok-helyetteseként és a Ferenc József Rend Lovagkeresztjének birtokosaként vonulhatott nyugdíjba. Agglegény lévén, új lakóhelyén töltött két évtizedét a köznek áldozhatta.

A természet szeretetét erdész édesapjától örökölte. Házának (a katolikus plébánia mostani, Koptik u. 9. sz. alatti épületének) kertjében főként facsemetéket nevelt. Átvette és felvirágoztatta a község faiskoláját. Árnyat és tiszta levegőt adó fákkal ékítette az utcákat. 1908-ban kezdeményezésére alakult meg a helyi Állatvédő Egyesület, melynek elnöki tisztét is ellátta.

Az 1910-es évek elején látott hozzá nagy álma, a később róla elnevezett „Félix-liget" alapozásához, melynek helyén az 1700-as évek végétől téglaégető volt. A gidres-gödrös terep egyengetése közben figyeltek fel közhasznú munkájára, amit az általa e célra létrehozott alapból finanszírozott. Gyalogmunkások és fogatosok kétkezi munkával, „egyesek és egyletek" pedig pénzbeli adományokkal segítették a sétahely kivitelezését, ligetté válását, majd csónakázótóval, tenisz- és korcsolyapályával történő gazdagítását. Ehhez nem kis támogatást kapott a saját és Mócsy G. Miklós kezdeményezésére 1912-ben megalakult Celld.-i Sport Egyesületek – főleg báli – rendezvényeinek bevételéből. A „japánkertté" formált

liget és környéke a celliek kedvenc sétaterévé és közéleti találkozóhelyévé vált az idők folyamán.

~ buzgó tagja volt mind a nagyközségi, mind a római kat. egyházközségi képviselőtestületnek. 1913-ban fontos szerepe volt Celld. első középfokú tanintézetének, az Államilag Segélyezett Községi Polgári Fiúiskolának az elindításában. Iskolaszéki tagként is kamatoztatta kezdeményezőképességét. Az említett intézmény első, 1913/14-es tanévet záró ünnepélyén a legjobb tanulók közül csak egynek nyújthattak át jutalmat. A jutalmazók között egyedül ~ 5 koronáját jegyezték fel. A római kat. iskolaszék tagjaként a zárdai polgári leányiskola alapozásából is kivette a részét. 1922. június 24-én – Celld. díszpolgáraként – hunyt el, s két napra rá, a celld.-i ún. „régi temető" északkeleti sarkában helyezték örök nyugalomra. A szertartást →Jándi Bernardin dömölki apát végezte. A város nevében dr. Pletnits Ferenc búcsúzott tőle.

Irodalom:

Czelldömölk új diszpolgára. In: Ka., 1921. 31. sz. (július 31.), p. 2.

A város hálája a Félix-liget megteremtője iránt. In: Uo., 32. sz. (augusztus 7.) p. 2.

Porkoláb István: *Celldömölk Kismáriacell Szabadalmas Mezőváros története.* Celld., 1927. pp. 147-149.

→Horváth Lajos: *Díszpolgárunk sírjánál. Göttmann Bódogra emlékezünk.* In: ÚK, 1992. 6. sz. (június) pp. 1-2.

→Kovács Jenő: *Göttmann Bódogra emlékezünk.* In: ÚK, 1996. 23. sz. (december 5.) p. 8.

H. L.

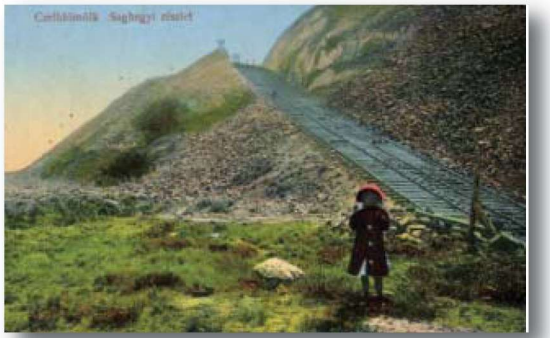

Guoth György Endre

(Kemenesszentmárton, 1885. december 11. – Bp., 1978. november 17.)

állatorvos, egy.-i tanár, az állatorvostud. kandidátusa

Elemi iskolai tanulmányait szülőfalujában végezte, majd a soproni ev. líceumban érettségizett.

A bp.-i Állatorvosi Főiskolán 1909-ben szerzett diplomát, s ezután 4 éven át a sebészeti klinika tanársegéde volt és megbízást kapott a patkolástan előadására. 1913-ban doktorált, 1914-ben pedig a patkolástan tüzetesebb tanulmányozására nyílt lehetősége Németországban. Az ottani állatorvosi főiskolán kívül tapasztalatokat szerzett a bécsi, berni, koppenhágai, stockholmi és zürichi főiskolák sebészeti klinikáin, illetve patkolástani intézeteiben. Hazatérése után adjunktussá nevezték ki és megbízták a Patkolástani Intézet vezetésével, amit 1929-ig látott el. 1925-től nyilvános rk. egy.-i tanár, 1930-tól pedig nyilvános rendes tanár, s egyben a sebészeti tanszék és klinika irányítója 1948-ig. 1944 és 1947 között a Műegy.-hez csatolt M. Agrártud. Egy. Állatorvostud. Kar dékánja. 1948-ban rendelkezési állományba helyezték, majd egy év múlva nyugdíjazták, de rövid időn belül koholt vádak alapján megfosztották nyugdíjától. Kénytelen volt munkát vállalni, ezért tíz éven át a székesfehérvári Állatkórházban fejtett ki jelentős diagnosztikai és gyógyító tevékenységet. Emberi tartására jellemző, hogy méltánytalan mellőztetése ellenére is folytatta kutatásait és 1952-ben megszerezte az állatorvos-tud. kandidátusa minősítést. Érdeklődésének centrumát az állatok mozgásszervi betegségeinek diagnosztikája és terápiája képezte: tud. közleményei e témakörben jelentek meg a hazai szaklapok mellett rangos külföldi folyóiratokban.

Kutatásainak középpontjában a ló végtagsebészete állt, de publikált a lovak mozgásszervi betegségei, a hajlító- és nyújtóinak funkcionális szerkezetének anatómiája, a patkolástan és a lovak sántasá-

gának műtéteinek megoldásainak körébe tartozó tanulmányokat is. 1944-ben kiadott „Állatorvosi sebészet" című egy.-i tankönyve közel két évtizeden át az állatorvosi általános sebészeti ismeretek bibliája volt. Oktatómunkáján kívül mindennapjaihoz hozzátartozott részben hivatali beosztása, részben pedig külön megbízás alapján a versenylovak betegségeivel való foglalkozás. Gazdag tapasztalatai és kutatói felkészültsége alapján már a sánta ló megpillantásakor felismerte a mozgászavar okát.

Az Állatorvostud.-i Egy.-en folytatott 4 évtizedes egy.-i oktató tevékenysége alatt állatorvosok generációi szereztek irányításával alapos elméleti és gyakorlati ismereteket.

Főbb művei:

A pata és csülkök ápolása és betegségei. Bp. 1926. [reprint: Székesfehérvár, 1998.] 258 p.

Adatok a lovak lábközépcsontjának csontszerkezetéhez és alakváltozásaihoz. Bp. 1929.

A háziállatok tartásával és használatával kapcsolatos sebészeti megbetegedések. Bp. 1941.

Sebészet. Állatorvosok és állatorvostanhallgatók számára. 1. köt. Sebészeti betegvizsgálat és általános sebészet. Bp. 1944. 296 p.

Irodalom:

Domán Imre: *Guoth professzor portréjához.* In: M. Állatorvosok Lapja, 1988. 4. sz. p. 196.

Kovács Gyula – Fehér György: *Biographia. Elhunyt tanáraink és előadóink életrajza.* Bp. 1986. pp. 62-64.

Vezér Amália: *Guoth Gy. Endre.* In: Magyar agrártörténeti életrajzok. 1. köt. Bp. 1987. pp. 707-708.

Fehér Dezső: *Emléksorok dr. Guoth Gy. Endre professzor (1885–1978), kétszeres dékán halálának 35. évfordulójára.* In: M. Állatorvosok Lapja, 2013. 12. sz. p. 716.

N. T.

Guoth Kálmán

(Kemenesmagasi, 1912. május 6. – Érd, 1949. július 23.)

levéltáros, történész

Édesapja MÁV-altiszt volt, aki fiát gimn.-ba adta. Előbb Szhelyen tanult, majd Bp.-en, a híres fasori Ev. Gimn.-ban érettségizett 1932-ben. Ezt követően a Pázmány Péter Tud. egy. történelem-latin szakos hallgatója lett. Az egy.-en Mályusz Elemér és Szentpétery Imre tanítványaként vált belőle jól képzett medievista (középkorkutató) és a latin nyelv kitűnő ismerője. Szorgalmasan és kitartóan szívta magába az ismereteket és vizsgáit kiváló eredménnyel tette le. Jellegzetesen markáns volt külső megjelenése: göndör haj, horgas orrú arc, séta közben zenei ütemre mozgó kéz. Fanyar humor és szkepticizmus társult kritikus alaptermészetéhez. Nem volt kifejezetten társasági lény, de kellemesen szórakoztató tudott lenni és vonzódtak hozzá az emberek. 1936. október 2-án szerzett bölcsészdoktori oklevelet, értekezésének címe: „Az okleveles bizonyítás kifejlődése Magyarországon".

Egy esztendeig állástalan diplomásként díjtalan gyakornok Szentpétery Imre professzor mellett. 1937-től az aszódi ev. gimn.-ban tanított Gyóni Mátyással, a híres bizantinológussal együtt. 1938 novemberétől francia állami ösztöndíjasként 9 hónapot töltött kutatással a párizsi könyvtárakban és levéltárakban. A II. vh. előtti utolsó pillanatokban emellett igyekezett magába szívni a Nyugat levegőjét, a számára irányt adó szabadságeszméket. Annak a m. értelmiségi nemzedéknek volt képviselője, amely szakított a feudális maradványokkal terhelt m. múlttal és demokratikus társadalmi változást akart. Tisztán látta, hogy ha a dolgok nem változnak, az a magyarság pusztulását eredményezheti. Egyik, Párizsból írt levelében így vall erről: „...utolsó és egyetlen mentsvár a végső pusztulás elől: bevenni a magyar milliókat nemcsak az alkotmány, hanem a nemzeti élet sáncai közé is. És soha erre nagyobb szükség nem volt, mint ma, amikor a germán nyo-

más olyan vészesen nehezedik ránk s olyan öntudatosodott formában, mint még soha".

Észak-Erdély visszacsatolásakor megpályázta és elnyerte Kolozsvár főlevéltárnoki (tulajdonképpen igazgatói) állását. 1942 és 1944 között itt írta meg máig alapvető forráskritikai tanulmányait az Árpád-kori krónika- és legendairodalomról. Elemzéseiben keményen szembeszállt az aktualizáló politikai magyarázatokkal, szigorúan a XI. század valóságának talajára helyezve az értékelést. Zseniális érzékkel és mesteri forráskritikával tisztázta Hunyadi Mátyás születésének pontos dátumát: 1443. február 24-én hajnali 3 óra 7 percet. Szakirodalmi tevékenységének teljességéhez tartoznak és alapos felkészültségét mutatják azok a publikációk, amelyekben történetfilozófiai és történetelméleti kérdésekkel foglalkozott. 1944. szeptember 15-e után Kolozsvár polgármesterének utasítására a városi levéltár egy részét Szhelyre szállította. Szolgálati helyére a háborús körülmények miatt azonban már nem tudott visszatérni. Bujkálásra kényszerült és történész kollégáival a Teleki Intézetben húzódott meg, mivel megtagadta a Szálasi-kormánynak az engedelmességet. 1945. január 20-án került a szovjetek fogságába és – többek közt Kosáry Domokossal – a gödöllői gyűjtőtáborba vitték. Innen néhány hónap múlva a romániai Focsaniba, majd a Szovjetúnióba került. A lágerélet gyenge idegrendszerét teljesen tönkretette, különösen akkor, amikor koholt politikai vád alapján egy évre különleges büntetőtáborba zárták. 1948. október 20-án tért haza megrongált egészséggel és megviselt idegállapotban.

1949 elejétől az MTA Történettud.-i Intézetben kapott állást és lehetőséget a tud. munkára. Nagy tervek foglalkoztatták: meg akarta írni a m. politikai gondolkodás történetét és egy, a m. történelem egészét átfogó mű ötlete foglalkoztatta. Ebben az egymással szembenálló vagy egymást váltó tendenciákat nagy történelmi személyiségek párhuzamos életrajzain keresztül bontotta volna ki. Látszólag kezdett magához térni, sőt a házasságot is fontolgatta. Találkozott egy.-i évei nagy szerelmével és a kapcsolat újra fellángolt. Súlyos betegségén, schizoid lelki alkatán azonban nem tudott úrrá lenni. Végzetes lépésre szánta el magát és július 23-án – alkoholtól sem mentesen – gyalog elindult a vasúti sínek mentén s Érd mellett egy kanyarban a vonat elé vetette magát. Az ilyen típusú öngyilkosok gyakori szokása szerint ruháját szépen összehajtotta s cédulát tűzött a csomagra „Elegem volt a Paradicsomból" felirattal. Az érdi temetőben hantolták el öt nappal halála után. A sors csapásai megtették a magukét: a talpig becsületes és komoly tudós összeomlott, bár mindig igyekezett erős maradni. Mindössze 37 éves volt. A m. történetírás nagy ígéretét vesztette el korai és tragikus halálával.

Művei:

Az okleveles bizonyítás kifejlődése Magyarországon. Bp. 1936. 75 p.

A magyarországi latinság helye az egyetemes latinságban. In: Emlékkönyv Szentpétery Imre születése hatvanadik évfordulójának ünnepére. Bp. 1938. pp. 169-182.

Egy forrás két történetszemlélet tükrében (István király Intelmei) In: Századok, 1942. pp. 43-64.

Kolozsvár város és a magyar szinügy kapcsolatai a XIX. század elején. In: Kolozsvári Szemle, 1942. pp. 14-24.

Mikor született Mátyás király? Kolozsvár. 1943. 19 p. (A Kolozsvári Szemle könyvtára 10.)

Megoldandó kérdések az Intelmekben. In: Századok, 1943. pp. 1-40.

Eszmény és valóság árpádkori királylegendáinkban. Kolozsvár. 1944. (Erdélyi tudományos füzetek 187.) 49. p.

Emlékezés Bél Mátyásra 1684–1749. In: A Ráday Gyűjtemény Évkönyve II. 1981. Bp. 1982. pp. 190-193.

Irodalom:

Benda Kálmán: *Guoth Kálmán.* In: A Ráday Gyűjtemény Évkönyve II. 1981. Bp. 1982. pp. 188-190.

Németh Tibor: *A történetírás nagy ígérete volt – Egy tragikus sorsú kemenesaljai tudós, Guoth Kálmán emlékének megidézése.* In: VN, 2013. 57. sz. (március 8.) p. 11.

N. T.

Gyömörei György

(Sümeg, 1873. december 27. - Gógánfa, 1949. augusztus 19.)

főispán, gépészmérnök, ogy. képviselő

Ősi zalai köznemesi családban született. Szülei: Gyömörey Vince zalai főjegyző és Blaskovits Izabella. A nagykanizsai piarista gimn. után a Műegy.-en és Charlottenburgban végezte felsőfokú tanulmányait. Gépészmérnöki oklevelét 1895-ben kapta, majd egy esztendeig a Műegy. Gépszerkezettani tanszékén tanársegéd volt. Előbb a Danubius Hajóépítő Gyár, majd a MÁV Gépgyárának mérnöke lett. 1903-ban vette feleségül Károlyi Rózát, aki három fiú és egy leány gyermekének édesanyja lett. Kréta blokádjában mint a pólai tengerésziskola önkéntese vett részt. A MÁV-tól rendelték be a Kereskedelemügyi Min.-ba, a Vasúti és Hajózási Főfelügyelőséghez, ahol a vasúti osztály főnöke lett.

Birtokkal rendelkezett Ukk térségében és egy nagyobb birtokot bérelt Intaházán is. Bérleti szerződése az intai uradalom erdőkön kívüli 1675 holdjának használatára szólt. Bérleti díjként holdankénti évi 85 kg bp.-i tőzsdei szabványú 77 kg fajsúlyú búza árát kérték, amit évi két összegben kellett a bérlőnek megfizetni. A kommün bukása után 1920-ban Keresztény Nemz. Egyesülés párti programmal képviselővé választották Celld.-ön. A T. Házban a közlekedési bizottság elnökévé választották. Később Klebelsberg Kunó gróffal együtt megalapította a disszidensek pártját. A politikától 1922-ben vonult vissza és Inkepusztán gazdálkodott. 1926-ban Zala vármegyei főispánná nevezték ki és 1935-ig töltötte be a tisztséget. A második Gömbös-kormány bemutatkozása után az összes megye közül egyedül Zalában a megyegyűlés leszavazta ~ bizalmi indítványát. Az ellenindítványt Mindszenty József jegyezte... A főispán távozása után a vármegyei törvényhatósági bizottságnak továbbra is tagja maradt. Megszervezte 1932-ben a Gyümölcstermelők Orsz. Egyesületét, amelynek elnöki funkcióját is ellátta.

A Celld-ön 1913 őszén hosszas előkészítés után megnyílt államilag segélyezett polgári fiú iskola 13 évig különböző bérházakban működött. Az elhelyezés tartós megoldatlansága veszélyeztette az iskola létét és fejlődését. ~ →Jándi Bernandin apáttal és dr. Pletnits Ferenc kormányfőtanácsossal összefogva megszerezte Schwöder Ervin államtitkár és Dulovits Árpád min. tanácsos támogatását, javaslatukra Klebelsberg Kunó kultuszmin. 1923-ban állami kezelésbe vette a polgári iskolát. Még az év őszén letették az iskola alapkövét, 1926. október 23-24-én pedig a hivatalos átadás is megtörtént, amelynek keretében az iskolát ~-ről nevezték el. A tanintézmény két évtizeden keresztül, 1946-ig viselte a politikus nevét.

Irodalom:

Nemzetgyűlési almanach 1920–1922. Bp. 1921. p. 56.
Káldos Gyula: *Díszpolgáraink.* In: ÚK, 2004. 4. sz. (február 27.) p. 9.

Győrffy Béla

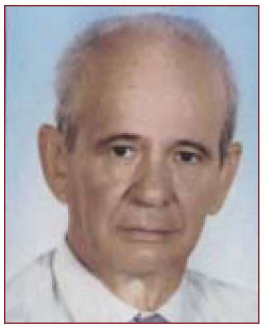

(Kemenesmagasi, 1928. január 14. – Martonvásár, 2002. május 8.)

agrármérnök, növénynemesítő,
c. egy. tanár, a mezőgazd. tud. doktora,
az MTA rendes tagja

Alapfokú tanulmányait szülőfalujában és Burgenlandban végezte. Középiskoláit is több helyen kellett folytatnia: Zalaegerszegen iratkozott be, majd Székesfehérvár következett, végül a szarvasi Gazdasági Tanintézetben kitüntetéssel maturált. Felsőfokú tanulmányait a bp.-i József Nádor Műszaki és Gazdaságtud. Egy.-en kezdte és jogutódjában, a M. Agrártud. Egy. Mezőgazdaságtud. Karán szerzett mezőgazdasági mérnöki oklevelet 1949-ben. Tehetségét mutatja, hogy utolsó évesként már a M. Közgazdaságtud. Egy. agrárpolitikai tanszékének munkatársa, aki Nagy Imre, a későbbi tragikus sorsú

miniszterelnök mellett dolgozott. Diplomájának megszerzése után 4 évig a moszkvai Tyimirjazev Mezőgazdasági Akadémia ösztöndíjasa. 1953-ban került Martonvásárra, az MTA Mezőgazdasági Kutatóintézetébe, ahol fél évszázadon át, egészen haláláig dolgozott. 1957-ig tud. igazgatóhelyettes, 1960-tól 1984-ig tud. főmunkatárs, majd 1990-ig tud. tanácsadói pozíciót töltött be. Közben 1980-tól egy évtizeden át az Intézet igazgatója, 1990-tól pedig kutatóprofesszora. A kutatás mellett egyenértékű tevékenységnek tekintette az oktatást is: 1977-től a Gödöllői Agrártud. Egyetem c. egy. tanáraként működött.

Kutatásainak középpontjában a kukoricatermesztés technológiája állt: foglalkozott a kettőstermesztés lehetőségeivel; három kukoricaherbicidet szabadalmaztatott; polifaktoriális kísérletekben tárta fel a növénytermesztési tényezők interakcióit; górcső alá vette a tápanyaghatás és az állománysűrűség problémáját a genotípus és a technológia összefüggésrendszerében. Sokrétű vizsgálódásainak eredményeiről több mint 150 m. és idegen nyelvű tud. közleményben számolt be. Iskolateremtő munkásságával jelentősen hozzájárult a nagyüzemi kukoricatermesztés, a tápanyag-gazdálkodás és a kemizáció magyarországi fejlődéséhez. Az ugyancsak ka.-i származású →Berzsenyi Dániellel együtt vallotta: „A míveletlen föld csak gazt terem".

Egyike volt az utolsó „osztrák-magyar" értelmiségieknek. A gazdálkodó ősök és a kétnyelvű gyermekkor, a literátus szemlélet olyan indíttatást adott számára, amely meghatározta européer életszemléletét. Személyes nézeteit mindig magánügynek tekintette és tud. munkáiban sohasem alkalmazkodott az uralkodó politikai irányzatokhoz: csak és kizárólag szakmai mércével értékelte a teljesítményt. Széleskörű műveltsége révén publikációi nem csak szűk agrárszakmai közönség számára jelentettek érdekes, tanulságos olvasnivalót.

1953-ban, alig 25 évesen lett a mezőgazd. tud. kandidátusa, majd 1986-ban doktora. Egy évvel később nyerte el az akadémiai lev. tagságot, 1993-ban pedig rendes taggá választották. Presztízsére jellemző, hogy 1990 és 1995 között az MTA elnökségi tagja és az MTA Felügyelő Bizottságának elnöke, majd 1996-tól 2001-ig az Akadémiai Kutatóhelyek Tanácsa Élettud. Kuratóriumának elnöke volt. Számos kitüntetése közül a legjelentősebbek: Akadémiai Díj (1962), Cserháti-díj (1982), Barossemlékérem (1995), Széchenyi-díj (1997). Tevékenységének elismeréseként Martonvásár 1995-ben díszpolgárává választotta.

Győrffy Béláról rajzolt vázlatos életrajzunkhoz feltétlenül hozzátartozik napjainak két fontos időtöltése: a borászat és a juhászat. Saját készítésű konyakjáról legendák keringtek, az általa csak „bari"-ként emlegetett rackajuhokat pedig élete végéig féltő szeretettel szaporította és gondozta.

Irodalom:

Balla László: *Győrffy Béla.* In: Növénytermelés, 2002. 3. sz. pp. 359-360.

Veisz Ottó: *Győrffy Béla 1928–2002.* In: M. Tudomány, 2002. 8. sz. pp. 1099-1101.

Agrárkutatás, agrárjövő. A Győrffy Béla Tudományos Emlékülés első hat éve, 2003–2008. Martonvásár. 2008. 200 p.

Avar László: *Győrffy Béla szakmai időszerűsége.* In: M. Mezőgazdaság, 2012. 5. sz. p. 22.

N. T.

Győrffy László

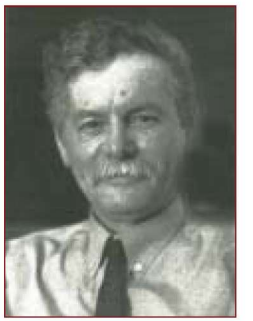

(Boba, 1943. június 27. – Szhely, 2009. november 16.)

agrármérnök, ogy. képviselő, tsz-elnök

Paraszt családban született és már ifjúkorában kitűnt határozott jellemével. A felnőtt kor küszöbét átlépve a celld.-i Béke Tsz főállattenyésztője lett. Ezután az egyházashetyei Berzsenyi Tsz-ben dolgozott. 1972-ben Keszthelyen szerzett agrármérnöki diplomát. Ennek birtokában a celld.-i Sághegyalja Szöv. főagronómusa lett. 1976-ban kérték fel az ostffyasz-

szonyfai Petőfi Tsz elnökének. Irányítása alatt az átgondolt és dinamikus fejlesztések eredményeként másfél évtized alatt a szövetkezet a megye legjobb gazdaságává vált. Az offai szövetkezet 1986-ban elnyerte a Termelési Nagydíjat. A szakmai sikerek mellett tevékenységének társadalmi elismerését jelentette, hogy 1985. június 8-án az első többes jelölésű parlamenti választáson a szintén agrárszakember Karáth Rezsővel szemben elnyerte a mandátumot. Vas megye 10 képviselője közül a második legnagyobb győzelmet aratta 60,2%-os szavazati aránnyal. Büszke volt rá. hogy Ka. képviseletében →Gosztonyi János utóda lehetett a T. Házban. 1985-től 1990-ig a rendszerváltó ogy. tagjaként egyik kezdeményezője volt a parlament agrártagozata létrehozásának. Erre az időszakra esett a Vas Megyei Mezőgazdasági Kamara elnökévé történt megválasztása. 1994-ben fő szervezője volt a köztestülettté alakult Vas Megyei Agrárkamarának, amelynek 2000-ig ügyvezető alelnöki tisztségét is ellátta. 1996-ban hozta létre a VAS-ÉSZ Beszerző és Értékesítő Szöv.-et, amelynek nyugdíjazása után is elnöke maradt.

Munkája elismeréseként a „Szövetkezetek Kiváló Dolgozója" címet (1980), a Munka Érdemrend Ezüst fokozatát (1985), valamint a Vas Megye Gazdaságáért Díjat (1998) kapta meg.

48 éven át szolgálta Vas megye agrárgazdaságát különböző színtereken, de ugyanazzal a szakmai hitelességgel és mindenütt innovatív lelkesedéssel.

Irodalom:

Sorsdöntő öt év előtt ál a mezőgazdaság. Interjú Győrffy Lászlóval, a Vas Megyei Agrárkamara ügyvezetőjével. In: VN, 1998. március 5. p. 8.

In memoriam. In: VN, 2009. november 24. p. 4.

N. T.

Györke József

(Celld., 1906. december 21. – Bp., 1946. szeptember 11.)

könyvtáros, nyelvész, egy.-i magántanár, az MTA levelező tagja, az OSZK főigazgatója (1945–1946)

NV: Georgovits József

Bár csak élete első évtizedét töltötte Ka. fővárosában, a tájat igazi pátriájának tekintette. Édesapja, a bp.-i származású Georgovits József MÁV-alkalmazottként szolgálati okból került Celld.-re távírdavezetőnek. A kis-czelli születésű Simon Máriával kötött házasságából látta meg ~ a napvilágot. A gyermek a római kat. elemi fiúiskola tanulója lett 1913-ban, amit jeles-dicséretes bizonyítvánnyal végzett el 1917-ben. Ezután apját Pécsre vezényelték, ezért tanulmányait már a pécsi ciszterci főgimn.-ban folytatta. A szigorú atyák a záróvizsgán görögből és latinból „meghúzták". Kalandos úton azonban a székesfehérvári Szent István reálgimn.-ban 1926 szeptemberében sikerült leérettségiznie és beiratkozott a pécsi Erzsébet Tud. egy. m.-történelem szakára.

Zolnai Gyula irányította érdeklődését a nyelvtudomány felé. Finn-ugor nyelvésznek készülve már egy.-i hallgatóként ösztöndíjat kapott. 1930-ban doktorált „Vogul jelzős szerkezetek" című értekezésével. A m.-észt csereegyezmény keretében a következő évben Tartu egy.-nek lektora, majd rövid időn belül az ottani m. intézet, a Litterarum Hungaricum Universitatis Tartuensis igazgatója lett. A vezetői megbízás m. állami ösztöndíjat takart, ezért bőségesen nyílt alkalma ismereteinek gyarapítására, tud. látókörének szélesítésére és gyűjtőmunkára. Ekkor már a Györke nevet viseli. Nyelvészek véleménye szerint ez lehet a György kicsinyítő formája, de megegyezhet a kisütött kenyérhéj kimagasló domborulatának (gyürke/ györke) közismert elnevezésével is. 1935-ben jelent meg addigi legnagyobb igényű alkotása, amely az uráli nyelvek összehasonlító elemzését nyújtotta és hézagpótlónak számí-

tott a m. nyelvészeti irodalomban, továbbá először adott teljes körű körképet az uráli nyelvek primer képzőinek állományáról. Tartui működése alatt Györke észt feleséget választott magának, akivel 1936 őszén tért haza.

Az OSZK-hoz ÁDOB-os gyakornokként került, de szakmai kapcsolatait tovább ápolhatta, miután 1936 végétől egészen haláláig a Finn-Ugor Kulturális Kongresszusok Állandó M. Bizottságának titkára lett. 1942-ben a Pázmány Péter Tud. egy.-en az Uráli szóképzéstan és szóragozástan tárgykörből magántanárrá képesítették. Figyelme egy időre a szamojéd nyelvek felé fordult, de mégis az általános nyelvtudomány területén összegezte kutatási eredményeit *Tő, képző, rag. Szó- és jelrésztan* című, 1943-ban megjelent munkájában. Véleménye szerint a töveket, képzőket és ragokat nem külön résztanulmányokban kell vizsgálni, hanem egy új stúdiumban, amelyet szó- vagy jelrésztannak nevezett. Úttörő megközelítésére jellemző, hogy nézőpontja a mai morfémakutatás egyik fő irányát képezi.

A M. Nemz. Múzeum óvóhelyén átvészelt háborús időszak után 1945 áprilisától júniusáig a m. nemz. múzeumi szervezet ügyeit intéző elnöki hivatal vezetője. Páratlan munkabírással szervezte a személyi-szociális kérdések és tudományos problémák megoldását. A rendkívüli erőfeszítés és a rossz táplálkozási viszonyok mellett gyenge szervezetét alattomos kór támadta meg. 1945. június 7-én a miniszterelnök az OSZK főigazgatójává nevezte ki. Legsürgősebb feladatának a dokumentumok biztonságos elhelyezését és a használók rendelkezésére bocsátását tekintette. Ezzel párhuzamosan nagy figyelmet szentelt a tud. tevékenység feltételei megteremtésének. A tisztviselők felvételekor a szaktudás, a tud. végzettség határozta meg döntéseit. Az infláció nehézségei közepette is szerzett fedezetet az ebben az időszakban az antikvár piacon nagy számban felbukkanó muzeális értékű könyv- és kézirataanyag megvásárlásához, valamint lehetőséget teremtett a M. Nemz. Bibliográfia újraindítására. Nem akart lemondani a szenvedélyévé vált nyelvészeti kutatásról sem: igazgatói szobájában plantatea mellett hetente tartott – ma úgy mondanánk – „workshop"-okat nyelvész kollégáival. Az MTA 1945 májusi közgyűlése addigi munkássága elismeréseként lev. tagjává választotta. Utolsó éveiben több nagyszabású tervet dédelgetett: szamojéd szótár összeállításán fáradozott és meg szerette volna írni az általános nyelvtudomány történetét.

A szüntelen munkát legyengült szervezete nem bírta tovább. 1946. szeptember 6-án, pénteken délután még a következő hét terveit egyeztette munkatársaival, de hétfőn váratlanul kórházba került. Alig 40 éves korában, szeptember 11-én, szerdán ragadta el a halál. A Farkasréti temetőben a főváros által felajánlott díszsírhelyet gyászoló nyelvészek, muzeológusok és könyvtárosok sokaságának virágai borították. Síremlékét felszámolták!

~ csak röpke 15 hónapig irányította a nemz. könyvtár ügyeit, de a háborút követő szervezett helyreállítás és a működés reorganizációja miatt különösen fontos időszakban kellett helytállnia. A hirtelen kettétört pályaív ellenére nyelvészként maradandó életművet, igazgatóként pedig szolgáltatóképes nemz. bibliotékát hagyott az utókorra.

Irodalom:

Tolnai Gábor: *Györke József.* In: M. Könyvszemle, 1946. 1-4. sz. pp. 1-4.

Lakó György: *Györke József.* In: M. Nyelv, 1947. pp. 77-80.

Hajdú Péter: *Portré Györke Józsefről.* In: Néprajz és Nyelvtudomány. 1999/2000. Bp. 2000. pp. 77-102.

Hajdú Péter: *Györke József (1906–1946)* In: Emlékbeszédek az MTA elhunyt tagjai felett. 1999/2000. Bp. 2001. pp. 75-87.

Tóth Péter: *A celldömölki születésű Györke József (1906–1946) nyelvész Észtországból írt leveleinek, és a hozzá írt leveleknek a közlése.* In: Folia Estonica. Tom. 8. (2003). pp. 117-142.

Fancsaly Éva: *Györke József nyelvész.* In: Pécsi Szemle, 2007 tavasz, pp. 24-29.

Tanár és tanítvány. Írások Györke József és Hajdú Péter tiszteletére. Bp. – Pécs, 2009. 269 p.

N. T.

Hadnagy Gábor

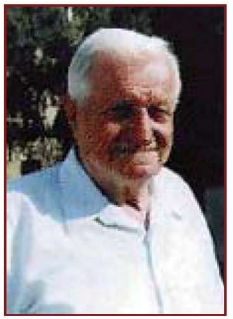

(Szentmiklósfa, 1924. szeptember 26. – Sopron, 1998. február 11.)

festőművész

Bár a mostani Pápochoz tartozó egykori Szentmiklósfán született, de gyermekkora óta a soproni Kurucdombon élt. A II. vh.-ban amerikai hadifogságba került. Hazakerülve két szénrajza alapján ingyenes tanítási lehetőséget nyert a Derkovits Kollégiumban, de családi okok miatt nem tudott élni a felkínált lehetőséggel. Soproni Horváth József, Mende Gusztáv, Lándori Angéla és Mühl Aladár mellett autodidakta módon gyarapította képzőművészeti ismereteit, akikkel 1947-ben már kiállításon is együtt szerepelt. A Győr-Sopron-Ebenfurti Vasút kötelékében dolgozott 1950-től 1984-ig, amikor műszaki főfelügyelőként ment nyugdíjba. Igazi örömet a festés, azon belül is szűkebb pátriájának, a Kurucdombnak a vásznakon történő megörökítése jelentett számára. Természetelvű alkotásait számos közös kiállítás keretében tárta a közönség elé, de 1994-ben a soproni Várkerület Galériában, 1996-ban pedig a Vas Villa aulájában önálló tárlattal is jelentkezett. Ez utóbbi tulajdonképpen festészeti életművét fogta át, hiszen a válogatásban fél évszázada készült képek is szerepeltek. A Soproni Képzőművészeti Társaság tagjának alkotásait a gyűjtők számos európai országba vitték magukkal.

Irodalom:

G. M.: *A Kurucdomb festője*. In: Kisalföld, 1993. 70. sz. (március 25.) p. 6.

G. M.: *A fény, a víz a levegő...* In: Kisalföld, 1996. 257. sz. (november 4.) p. 6.

Gabi bácsi elment... In: Kisalföld, 1998. 40. sz. (február 17.) p. 7.

N. T.

Hajas Ilona

(Nagysimonyi, 1951. január 21. –Bp., 1989. április 25.)

televíziós bemondó

Pedagógus szülők kései születésű harmadik gyermekeként jött a világra Nagysimonyiban. A nagyobb testvérek és a közelben lakó nagynénje meleg szeretetében nőtt fel. 1956 tavaszától a család Köcskön lakott és iskoláit is itt kezdte, de télen már Pesten folytatta, mert az 1956-os események miatt Kistarcsára internált édesapját a család innen jobban látogathatta. Tavasszal Inotán fejezte be az első elemit, mivel ott könnyebb munkát kapott az édesanyja.

Másodikban visszaköltöztek Köcskre, ahol szülei tanítottak és időközben édesapja is szabadult. A szülők által vezetett köcski irodalmi színpad és a vegyeskar tevékenységében aktívan részt vett. Szereplésüket több alkalommal nívódíjjal és közönségdíjjal jutalmazták A felső tagozatot és a középiskola első évét a celld.-i Berzsenyi Dániel Gimn.-ban bejáróként végezte, ahol végig kitűnő tanuló volt. A következő esztendőben a jánosházi gimn. tanulója lett. Itt is kimagaslott irodalmi tevékenységével, és kitűnő eredménnyel érettségizett 1969-ben.

Az ELTE m.-történelem szakára jelentkezett, de édesapja 56-os megbélyegzése miatt nem vették fel. Ekkor a család már Nagysimonyiban lakott és képesítés nélkül ott kezdett tanítani. A következő évben felvételt nyert a pécsi Tanárképző Főiskola m.-történelem szakára. A főiskola irodalmi színpadának vezető tagja lett. Részt vett a Péchy Blanka színésznő által indított „Szép magyar beszéd és kiejtés" országos versenyen, ahol 1973-ban Kazinczy-díjat nyert. Ebben az évben született kislánya, Vivien is. Gyermeke apja az irodalmi színpad másik vezetője volt.

Tanulmányai alatt külsősként dolgozott a M. Televízió Pécsi Stúdiójánál (1972–1974). Egyik operatőr társával készített pécsi riportja elkerült a M. Televízió hírműsorainak főszerkesztőjéhez,

Matúz Józsefnéhez, aki ennek alapján ajánlotta őt bemondónak. Ezzel a riporttal később díjat nyertek egy orsz. versenyen. 1974-ben jelentkezett a M. Televízió bemondói állására. Próbafelvételei kitűnően sikerültek, így elnyerte az állást. A felvétel készítői szerint régen volt ilyen gyönyörű és fotogén arc a képernyőn. Első pillantásra látták benne a tehetséget, hiszen beszédstílusa és orgánuma is egyedülálló volt.

Az első években – mivel tanári képesítése is volt – a műsorok bemondása mellett vezette az „Iskolatelevízió" című műsort is. Közvetlen, barátságos természete miatt mindenki szerette. Jó memóriája lehetővé tette, hogy minden konferálását hibátlanul, fejből mondja.

Felfelé ívelt a karrierje azáltal is, hogy az Orsz. Rendező Iroda szervezésében irodalmi és zenés műsorokat vittek ki Erdélybe, amelyeket ő konferált fel és megírta az összekötő szövegeket. Ez a 80-as években még nagyon merész és úttörő munkának számított.

Nagyon jó sajtója volt, a tévénézők kedvence lett. Megnyerő személyisége miatt számtalan népszerű folyóiratban készítettek vele riportot.

1980-ban házasságot kötött Szabó Gyulával. Budán, az Újház utcában vettek lakást, amelynek átalakításához sok pénzre volt szükség, amit a közkedvelt Ica vidéki fellépésekkel „termelt" ki. Az életét ebben az időben szinte gépkocsiban töltötte és éjjel-nappal úton volt, hiszen esténként 2-3 előadást is vállaltak.

Ez az életmód fizikai és lelki egészségét is aláásta. Anyagcserezavarok és látászavarok jelentkeztek nála. „Egyik napról a másikra megvakult. A bajai orvos hozta vissza a szeme világát. Bekerült a belgyógyászatra, mert egyéb gondok is támadtak. Besárgult a szemfehérje, sárgás lett a márványbőre. S közben? Közben élt. Vidáman, röhögcsélve, tréfálkozva. Imádta a társaságot, és szerette, ha imádták. Annál már csak egyet jobban: ha szerették. Mindent meg is tett azért, hogy szeretnivaló legyen. Pazarolta magát. Az új ház, a virágok, a kert , a szépen terített asztal – mindmind önmagáért és a környezetéért volt. Hogy elégedettek legyenek vele. Fontos volt számára, hogy mindent kibír... Azért fogy olyan gyorsan, azért ég olyan nagy lángon..... Kertész Zsuzsa" (Pesti Divat 1989. 1. sz. *„A bemondók korán halnak?"*)

Óriási lelki törést jelentett számára, hogy Vivient férje ellenállása miatt nem vehette magához, aki nem tűrt meg senkit a környezetében a családból. A házassága folyamatosan romlott, az agyonhajszolt életmód ledöntötte a lábáról és többször kórházba került. Beadta a válópert és a kórházi ápolások között a régi lakásába költözött vissza.

Utolsó szereplése az 1988-as szilveszteri műsorban volt. Egészségi állapota rohamosan súlyosbodott. Bp.-en, a Fiumei úti kórházban halt meg. A Farkasréti temetőben búcsúztatta az őt saját halottjának tekintő M. Televízió és kollégáinak, valamint rajongóinak tömege. Végső nyughelye Nagysimonyiban van szülei mellett. Sírhelyét a mai napig ismeretlenek csokrai díszítik.

Irodalom:

Hajas Ilonánál, Nagysimonyiban. In: VN, 1990. 249. sz. (október 24.) p. 4.

Sz. Gy-né

Haller Frigyes Gusztáv

(Vönöck, 1898. július 2. – Bp, 1954. november 07.)

fotóművész, szakíró

Egyes források az államosításig a M. Radiátorgyár főmérnökeként, más visszaemlékezők a Láng Gépgyár főtisztviselőjeként idézik fel alakját. Hivatali munkája mellett kezdett fényképezni, és a fotózás szinte minden területével kapcsolatba került. 1933-tól a M. Amatőrfényképezők Orsz. Szöv.-nek titkára volt. 1936-tól a Fotóművészeti Hírek szerkesztője, majd a Fotóművészet főszerkesztője lett. 1939-ben a m. fotótechnikai és esztétikai oktatás fő szervezője. 1945 után ő szervezte újjá a legnagyobb magyar fotóklubot, a M. Dolgozók Orsz. Művészfényképező Egyesületét (MADOME, jelenleg Bp.-i Fotó-

klub) – melynek alelnöki tisztségét is betöltötte – és a fotóamatőr-életet. Haláláig tagja volt a Fotó szerkesztőbizottságának és a M. Képzőművészek és Iparművészek Szöv. fotószakosztályának. 1929 és 1940 között több kiállításon bemutatott képeivel 19 kitüntetést nyert.

Magyaros stílusú fotóit a brilliáns kidolgozás, a klasszikus fény-árnyék kompozíciók és az egyszerű, népéleti témák jellemzik. Olaszországi, németországi és erdélyi utazásain számos jelentős zsánerképet készített. Rendszeresen publikált a Fényképészeti Hetilapban, a Fotóművészetben, a Fotószemlében, a Fotóban és más fényképészeti szaklapokban. Szakírói tevékenységével, kritikáival sokat tett a m. fotókultúra kialakításáért és a fényképészetnek mint művészeti ágnak az elismertetésért. Pedagógus, esztéta, kritikus, szervező és alkotó művész volt egy személyben. Az újjászervezett MADOME-ban az egy évtizedig, egészen haláláig tartott tanfolyam keretében alakult ki először Mo.-on a fotó területén a technika és esztétika rendszeres, egymásra épült oktatása. A Haller-iskola tanrendjében szerepelt először az elemző képbírálat. Egy-egy előadása külön élményt jelentett, s hallgatósága soraiban neves kiállító amatőrök mellett nem egy hivatásos fotográfus is fellelhető volt. „Pedagógus, esztéta, kritikus, művész és adminisztrátor volt egy személyben és aki a szó legszorosabb értelmében élete utolsó évtizedét emberfeletti munka végzésével szentelte a fotóklubnak és a fotókultúra ügyének."

Főbb írásai:

Miért nincs fotóesztétikánk? In: Fotóművészeti Hírek, 1936. 9. sz. pp. 185-186.

Fény és Kép. Rákospalota. 1938. (EFA fotókönyvek 1.)

Anyagszerűség, vagy tárgyias ábrázolás. In: Fotóművészet, 1944. 7. sz. pp. 3-5.

Irodalom:

Haller F. G. In: Fotó, 1955. 1. sz. p. 1.

Ábel P.: *H. F. G.* In: Fotó, 1971. 11. sz.

Albertini Béla: *Magyar fotókritika 1939–1945.* Bp. 1987.

Kolta Magdolna: *„A fény hangsúlyoz, jellemez, kiemel": Haller F. G. (1898–1954).* In: Fotóművészet, 2003. 5-6. sz. pp. 130-134.

G. T. – Gy. G.

Hetyey Sámuel

(Hetye, 1843. szeptember 13. – Karlsbad, 1903. szeptember 1.)

Pécs 77. kat. püspöke (1897–1903)

Elszegényedett köznemesi családba született Hetyey József és Benkő Terézia fiaként. A családi gyökerek fontosságát bizonyítja, hogy – immár főpapként – ő kutatta fel a família aragóniai eredetű címerét. A fiatalember a gimn.-ot Szhelyen kezdte, majd az érettségit Esztergomban szerezte meg. Teológiai tanulmányait az esztergomi szeminárium növendékeként a Hittudományi Főiskolán végezte. 1870. augusztus 2-i pappá szentelése után a nagyszombati érseki főgimn. tanára lett, majd 1874-től az esztergomi papnevelő intézet tanulmányi felügyelőjeként működött. 1885-ben a bécsi Pazmaneum spirituálisává (lelki igazgatójává) nevezték ki, 1893-tól pedig Vaszary Kolos bíboros irodaigazgatójaként tevékenykedett. Az egyházi karrier esztergomi kanonokká (1894) és c. apáttá emelésében (1896) folytatódott.

A Dulánszky Nándor halálát követő másfél éves interregnum után 1897. október 28-án nevezték ki pécsi megyés püspökké. Püspökké Vaszary Kolos bíboros szentelte Budán, 1898. január 2-án, beiktatására pedig január 27-én került sor. 1898-ban a pálos szerzetesek részére épült püspökszentlászlói kastélyt felújíttatta és nyaralónak építtette át. A hozzá tartozó hatholdnyi területen arborétumot hozott létre, amelyben csordogáló patakot a tiszteletére Hetyey-forrásnak nevezték el.

Fontosnak tartotta az oktatás és a nevelés kérdését: tanügyi tevékenysége a teljes iskolarendszer spektrumát átfogta. Ennek jegyében rendezte – az egyik legfontosabb területként – a Pécsi

Püspöki Líceum és a Tanítóképző Intézet helyzetét. Az anyagi és szervezeti megerősítés után 1899-ben egy pécsi székhelyű egy. létrehozását magánvagyonából készpénzben 100 ezer forintos alapítvánnyal támogatta. Ebből fele-fele arányban jutott a líceumra, illetve a tanítóképezdére. Szigorú rendre törekvése ellenére barátságos ember volt, aki élen járt a különféle vallási és kulturális egyesületek támogatásában, valamint személyes példamutatásával a jótékonykodás területén. A szegény sorsú ifjúság és elsősorban a tanítók gyermekei számára bentlakásos intézetet alapított.

Hosszabb ideje szenvedett bélproblémáival, amelyek felerősödésével orvosai tanácsára kúrára Karlsbadba utazott. Itt diagnosztizálták végső állapotban lévő bélrákját, amelyen már műtéttel sem tudtak segíteni. Haláláig hűséges maradt egy szavas püspöki jelmondatához: „Laborare" – „Dolgozni". A pécsi püspöki sírboltban helyezték örök nyugalomra. Pécsett utcanév őrzi emlékét.

Irodalom:

Komócsy István: *Hetyei Hetyey Sámuel pécsi megyés püspök 1845–1903.* Pécs. 1903. 59 p.

Majthényi László: *Egyházashetye.* Bp. 2002. pp. 118-119.

Kovács Zoltán: *Hetyey Sámuel pécsi püspök (1897–1903).* In: Egyházi arcélek a pécsi egyházmegyéből. Pécs. 2009. pp. 109-154.

N. T.

Holéczy Zoltán

(Szeged, 1896. október 5. – Celld., 1969. december 23.)

orvos, amatőr régész

Középiskoláit Szhelyen a premontrei főgimn.-ban végezte, 1914-ben tette le az érettségit. 1917-ben – három egy.-i év után – be kellett vonulnia katonának. Az I. vh. alatt mint a 35-ös közös tábori ágyús ezred, majd később a veszprémi 7. honnvédtüzér tábori ágyús ezred önkéntese harcolt az orosz és olasz harctereken. 36 hónapi katonai szolgálatot teljesített. Kitüntetései: ezüst és bronz érem, a Vöröskereszt tiszti keresztje, Károly-csapatkereszt. 1918-ban, az őszirózsás forradalom idején tartalékos hadnagy.

Félbemaradt tanulmányait az orvosi egy.-en csak a háború után folytathatta. 1921-ben avatták orvosdoktorrá a bp.-i Tud.egy.-en. Még ebben az évben megnősült, feleségül vette a celld.-i Horváth Izabellát. A kötelező gyakorló orvosi évet a szhelyi közkórházban töltötte le, majd ezt követően Celld.-ön nyitott önálló rendelőt, ahol nyugdíjazásáig, 1968-ig szolgálta az egészségügyet.

A II. vh. alatt négyszer vonultatták be. 18 hónapon át tevékenykedett katonaorvosként a pápai, szhelyi és a celld.-i hadikórházakban. 1945-től Celld. községi orvosa. 1950-től a celld.-i tbc-gondozó vezetője volt. 1953-ban tett tüdőszakorvosi vizsgát. Több évtizedes, a hajdani celld.-i járás területén végzett munkája elismeréseként 1965-ben „Érdemes Orvos"-i kitüntetést adományoztak számára.

Orvosi gyakorlata mellett kedvelte és aktívan művelte is a régészetet. E tudományban hosszabb időt igénybe vevő tanulmányokat is folytatott. Régészeti gyűjteményéből ízelítő látható a Sághegyi Múzeumban. Múlhatatlan érdemeket szerzett egy leendő Ka.-i Tájmúzeum megteremtésében, a régészeti kultúra helybeli kialakításában. Mint gyakorló szőlősgazda a kemenessömjéni hegyen emberközeli életet élt, kicsit példázva a nagy elődd – →Berzsenyi Dániel – emlékét.

Műve:

Az intapusztai XI. századi Árpád-kori sírmező részleges feltárása. In: VSz, 1964. 3. sz. pp. 421-427.

Irodalom:

Ilon Gábor: *Emlékezés a 100 éve született Holéczy Zoltánra (1896–1969).* In: VHHK, 1996. 4.sz. pp. 19-21.

M. G

Hollán Sándor

(Kiscell, 1846. március 15. – Bp., 1919. április 23.)

államtitkár, a vörösterror áldozata

Édesapja Hollán Adolf orvos, édesanyja Pingitzer Jozefa, testvére Hollán Viktor ogy. képviselő. 1868-ban lépett a közmunka és közlekedésügyi minisztérium szolgálatába. Szalay Rózával 1872. augusztus 12-én kötött házasságot a fővárosban. A következő esztendőben született fiuk, ifjabb Hollán Sándor. 1887. március 26-án a Postatakarékpénztár igazgatójává nevezték ki, 1890-ben lett miniszteri tanácsos. 1907-ben vonult nyugdíjba államtitkárként. A Magyar Királyi Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság 1911. június 28-án tartott rendes évi közgyűlésén igazgatósági tagjává választotta.

A Tanácsköztársaság idején a vörösterror egyik első áldozata lett. Cserny József sötétedés után indította Bp.-en a letartóztatásokat végző teherautós terrorosztagokat. Egy-egy különítmény összetétele: egy Cserny-féle leninfiú, egy politikai nyomozó, négy vörősőr, valamint a teherautó vezetője. Eligazításkor 6-8 nevet és címet tartalmazó papírt adott át minden csoportbizalminak Cserny. Ilyen bizalmasa volt Lázár Andor Endre is, aki a legelszántabb különítményesek közé tartozott. Mellé Sáska Jakabot rendelték politikai nyomozónak. Budára mentek a hideg széltől, esőtől zord estében. Lázár Andor Endre eleve harciasan viselkedett, s attól, hogy a névsorban szereplő első három személyt nem találták, egyre fenyegetőbbé vált. A Pauler utca következett, ahol a két Hollán Sándor, apa és fia lakott. Előbbi a belügyi nyugalmazott államtitkára volt, – utóbbi szintén belügyi államtitkár volt a Károlyi-forradalomig. Rá különösen haragudott Lázár: „Ennek most befűtök. Amikor behívtak katonának, elutasította a felmentési kérelmemet" – mondta a többieknek. Mindkettőt letartóztatták és feldobálták őket a teherautóra. Hason kellett feküdniük a vizes platón, hogy a vörösök kényelmesebben vigyázhassanak rájuk. Budáról visszatérőben a Lánchíd budai hídfője előtt Lázár Andor Endre ráparancsolt Berdon Rudolf gépkocsivezetőre, hogy álljon meg. Leszállította a teherautóról a két Hollánt. Maga mellé rendelte Sáska Jakab detektívet, miközben Mészáros Sándor szólítás nélkül is mellette termett. Lázár Andor Endre utasította a sofőrt, hogy menjen tovább és a pesti hídfőnél várakozzon. Majd megparancsolta szótlan foglyainak, hogy haladjanak előtte le a Duna-partra s odalent álljanak a mederszéli partfal peremére. De nem juthattak le, mert eltorlaszolta a rakpartra vezető lépcsőt a rengeteg deszka, léc és gerenda, amit már a május elsejei dekorációhoz halmoztak fel. Emiatt Lázár visszafordította apát és fiút, kényszerítve őket, hogy haladjanak az első pillérig s ott álljanak meg, szorosan a vaskorlát mellett, arccal a Duna felé. Közölte velük, hogy elérkezett kivégzésük pillanata. Mindez az Erzsébet híd felőli oldalon történt. Idős Hollán Sándor jobbról állt, mögötte pisztollyal Mészáros Sándor. Ifjú Hollán Sándor tarkójánál Lázár Andor Endre tartotta csőre töltött Steyer forgópisztolyát. A tarkólövéstől azonnal meghalt mindkét áldozat. Lerogyó testük hátra hanyatlott és a gyalogjáró aszfaltjára vágódott. Lázár Andor Endre és Mészáros Sándor korlátra emelte és a Dunába lökte a tetemeket.

1920-ban emléktáblával tisztelegtek előttük, amit azonban 1946-ban felszámoltak. A Hollán család kezdeményezésére 2009. március 21-én felavatott táblát pár hónappal később ismeretlenek vörös festékkel összemázolták, majd kalapáccsal összetörték. 2011. április 22-én, kivégzésük évfordulóján harmadszor is felállították a Lánchídon budai, déli pillérénél az eredetivel megegyező emléktáblájukat. Werner Gábor alkotását ~ dédunokája, Pauline Hollan is megkoszorúzta.

Irodalom:

Váry Albert: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon. Reprint* kiad. Szeged – Bp. 1993. pp. 16-17.

Idős és ifjú Hollán Sándor meggyilkolása. Internet: http://www.valtozast.hu/web/index.php?option=com_content&task=view&id=250&Itemid=36 [Letöltés: 2014. 11. 26.]

N. T.

Hollósy Jusztinián Ernő

(Nagyszombat, 1818. december 26. – Kiscell, 1900. január 24.)

csillagász, dömölki bencés apát, pedagógus, az MTA lev. tagja

Édesapja Nagyszombatban uradalmi erdőtisztként szolgált. A gimn. első osztályát szülőhelyén, a többit Pozsonyban végezte. A középiskolát követően 1835. szeptember 16-án lépett be a bencés rendbe, ahol a Jusztinián nevet vette fel. 1839-ben Győrben matematika-fizika szakos tanári oklevelet nyert. Teológiai tanulmányait Pannonhalmán végezte. 1843. október 8-án szentelték pappá. Győrben öt évet töltött kezdő tanárként; szabad idejét a költészetnek szánta: latinul és magyarul verselt, bár jobbára csak az asztalfiók számára. Emellett vers- és költészettant írt, de ezek is kéziratban maradtak.

Soproni tanár korában, mikor az ún. Thun-rendszerrel a közoktatásügy átalakult, ő a természettudományok, különösen a természettan művelésére szánta el magát. Lelkiismeretesen igyekezett tanítani, s hogy a német nyelven tanulásra szorított tanítványain segítsen, magyarra fordította és 1855-ben kiadta Schabus Jakab iskolakönyvét „Könnyen érthető alapelemei a természettannak alsó reál- és gimnáziumi iskolák számára" címen. A természettudományokban való elmélyedés, a folyamatos ismeretgyűjtés eredményeként megírta „Népszerű csillagászat" című művét, amelyet az Akadémia díjjal jutalmazott és íróját 1863. június 13-án lev. tagjai sorába is választotta. A távcső feltalálásáról és történetéről, valamint a Naprendszer fejlődéséről írt tanulmányai a maguk korában nagyon korszerűek voltak, ma tudománytörténeti forrás értékűek. Haláláig tagja az Osztrák Meteorológiai Társaságnak, az időjárással kapcsolatban folyamatosan rögzítette feljegyzéseit.

1865-ben a pannonhalmi főapát-választáson második jelöltnek választották meg és csak az ő személyes határozott ellenállása akadályozta meg az első helyre választott beteges Kruesz Krizosztomot azon szándékában, hogy az ő kedvéért visszavonuljon.

Három évtizedes győri, soproni, pannonhalmi és esztergomi tanári és tudományos munkája után 1874-ben lett a dömölki apátság első embere. Tudományos munkáját élete végéig folytatta, bár idejének nagyobb hányadában új és egyben utolsó lakóhelyének fejlesztésével foglalkozott. Nevéhez fűződik az Isteni Szeretet Leányai zárda, ill. az ott működő nemesdömölki leányiskola megalapítása 1891. október 5-én. Megtakarított pénzét és irodalmi munkásságának hozadékát az iskolára áldozta. Az ún. „régi" temetőben, a bencések kriptája fölé kápolnát építtetett. Sokoldalú munkája elismeréseként 1893-ban, aranymiséjének évében Kiscell díszpolgárává választották, majd az év végén megkapja a király által adományozott III. osztályú vaskorona-rend kitüntetést. 1899-ben, apáti működésének 25. évfordulóján – vallásküllönbség nélkül – ezrek köszöntötték. Pár hónappal ezután, 1900. január 24-én hunyt el. „Tisztelőinek hatalmas raja kísérte utolsó útján" – adta hírül a helyi sajtó. A pannonhalmi főapát mondott felette emlékbeszédet az Akadémián. Kiscell vezetői hálájuk jeléül róla nevezték el az apátsági székház előtt s a templom körül lévő teret.

A celldömölki kat. temetői kápolna kriptájában nyugszik, sírhelyét a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság „A" kategóriában a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánította. Halálának 100. évfordulója alkalmából a Honismereti Munkaközösség kezdeményezésére a bencés rendház főbejáratánál emléktáblát avattak tiszteletére.

Műveiből:

Könnyen érthető alapelemei a természettannak... Sopron. 1855. IV, 202 p.

Népszerű csillagászat. Pest.1864. VIII, 333, IV p.

A távcsők történelmének vázlata. In: Akadémiai Értesítő, 1864. 1. sz.

A naprendszer égitesteinek legősibb fejlődéséről. In: Új Magyar Sion, 1874. 3. sz. pp. 161-173.

Irodalom:

Fehér Ipoly: *Emlékbeszéd Hollósy Jusztinián lev. tag felett.* Bp. 1903. 19 p.

Mattyasovszky Kasszián: *Hollósy Jusztinián Ernő.* Esztergom. 1912. 40 p.

→Horváth Lajos: *A zárdaalapító dömölki apát.* In: ÚK, 1990. 1. sz. (január) p. 5.

Horváth József: *Hollósy Jusztinián 1819-1900.* = Gothard Amatőrcsillagászati Egyesület Egyesületi Híradó, 1994. 4. sz. pp. 1-4.

Völgyi László: *Emléktáblát szenteltek Cellben Hollósy Jusztinián tiszteletére.* In: ÚK, 2000. 15. sz. (április 20.) p. 1., 3.

Káldos Gyula: *Száz éve halt meg Hollósy Jusztinián apát.* In: ÚK, 2000. 2. sz. (január 20.) p. 6.

H. L.

Horváth Elek

(Csönge, 1822. január 12. – Sopron, 1876. február 19.)

ogy.-i képviselő, történész, ügyvéd

Gazdag ev. földbirtokos családban született: apja Horváth Mihály, anyja Pálffy Zsuzsanna. Keresztelését →Horváth Zsigmond, a tudós csöngei lelkész végezte. A kor sok más nemesi származású ifjához hasonlóan – iskoláit Sopronban, Pápán és Pozsonyban elvégezvén – jogi pályára lépett. Történeti vonzódása már fiatal korában megnyilvánult. 1841-ben, mindössze 19 évesen ő „mutatta meg nékem az első oklevelet 1264. évből Eszterházán, atyám családi iratai között" – jegyezte fel róla a majdani Dunántúli Történetkedvelők Társulatának egyik fő szervezőegyénisége, Nagy Imre. Ogy.-i ifjúként az 1843–44. évi diétán egy esti fáklyás felvonulás alkalmával nagy visszhangot kiváltó szónoklattal üdvözölte Perczel Mór és Szemere Bertalan képviselőket. A beszéd nemz. egységet szorgalmazó kitételeiért eltávolították Pozsonyból. Ügyvédi diplomáját megszerezvén, 1846-tól a ka.-i járás esküdtjévé választották. 1848 májusától a forradalmi megyei Képviseleti Bizottság tagja, majd júniustól önkéntesként a →Vidos József vezette Vas megyei mozgó nemzetőrezredben küzdött a Dráva védelmében. November elsejétől a 44. honvédzászlóalj századosa, utóbb hosszabb időszakon keresztül ideiglenes parancsnoka lett. A kápolnai ütközettől kezdve Nagy Sándor hadtestében részt vett annak minden csatájában a szabadságharc végéig. Családi zászlaja alatt küzdött az ütközetekben, amelyet a legyőzetés után derekára csavarva sikerült hazamentenie. (A szabadságharcos relikviát németországi rokonok őrizték és ~ celld.-i leszármazottjának, Ábrahám Ferencnek a közvetítésével becses ereklyeként 2008-ban került vissza Vas megyébe.) A világosi fegyverletételt követően kényszersorozták és Ausztriában az Erhg. Ludwig 8. számú morva ezredben szolgált 1855-ös hazaengedéséig.

Ebben az esztendőben kötött házasságot Koczor Etelkával, és néhány évig elsősorban a gazdálkodással törődött. Csak később, a politikai enyhülés kezdetével tért vissza a megyei közéletbe. 1860 végén a megyei bizottság tagjává, majd ezt követően a kiscelli választókerület ogy.-i képviselőjévé választották. ~ hű maradt 1848 eszméihez: erre utal, hogy amikor 1861. június 5-én a képviselőház az uralkodóhoz intézendő felirat vagy határozat kérdésében döntött, ő nem-mel, azaz a határozat mellett voksolt. Közben történeti érdeklődése mindvégig fennmaradt, és 1863. december 27-én alapító tagja lett a Dunántúli Történetkedvelők Társulatának. Kezdeményező-készségét bizonyította, hogy második találkozójuk helyszínéül csöngei birtokát javasolta. A történészek első vándorgyűlésére február 7-től 10-ig került sor a következő esztendőben. A rendezvény gazdag tematikájú előadásai sorában a házigazda régi m. orvos-szerekről értekezett. ~ találta meg 1866-ban Felsőbüki Nagy Sándor sitkei levéltárában →Martonfalvay Imre naplótöredékét és emlékiratát. Az 1867-ben létrejött M. Történelmi Társulatnak nem csupán alapító tagja volt, hanem az elnökség 40 tagú választmányában is helyet kapott, többek közt Eötvös József, Szilágyi Sándor és Toldy Ferenc mellett. Nem lankadó közéleti aktivitását bizonyítja, hogy 3 alkalommal (1865-ben, 1869-ben és 1872-ben) megújították képviselői mandátumát és jelentős szerepet vitt a Vas megyei Honvédegylet munkájában is. Kiscell fejlődését politikusi minőségében lobbizá-

sával döntően előmozdította. A „Kemenesalja” című hetilap róla emlékezve írta: „Elvitathatatlan érdemei vannak a vasutak s különösen a celldömölki állomás idevaló építésében”. Képviselői időszakához fűződött az egységes kiscelli járás létrejötte a korábbi alsó- és felsőkemenesi, valamint kiscelli szolgabírói járásokból. Az egyesítés jelentőségére utal a korabeli kortesnóta-töredék: „Összeolvadt Alsó, Felső-Kemenes, / Büszke lehet mind a polgár, mind a nemes...” Celld.-ön utcanév őrzi az első alkotmányosan megválasztott parlamenti képviselő, ~ emlékét. Az akkori polgármesteri hivatal épületének falán elhelyezett emléktábláját 2004. március 15-én avatták fel.

Irodalom:

Tilcsik György: *Egy Vas megyei ifjú nevezetes szereplése. Feljegyzések az 1843/44. évi országgyűlés idejéből.* In: VN, 1984. 236. sz. pp. 4-5.

Varsányi Péter István: *Vas megyei képviselők az 1861-es országgyűlésen.* In: VSz, 1987. 3. sz. pp. 353-369.

Németh Tibor: *Történészek vándorgyűlése Csöngén.* In: VN, 1989. 30. sz. (február 4.) p. 5.

Németh Tibor: *Horváth Elek (1822–1876).* In: ÚK, 1994. 18. sz. (szeptember 29.) p. 4.

Somogyi Lilla: *Horváth Elek.* Kézirat. [Celld.], 1998. 8 lev.

Németh Tibor: *Emléktábla, emlékképek.* In: ÚK, 2004. 5. sz. (március 12.) p. 9.

Erős D. Zoltán: *Ilka, a zászlóhozó.* In: VN, 2008. 194. sz. (augusztus 19.) p. 13.

N. T.

Horváth István

(Bp., 1909. augusztus 19. – Kenyeri, 1990. március 18.)

helytörténész, kanonok

Álnév: Takács Kálmán

A szhelyi premontrei gimn.-ban érettségizett. A tehetséges ifjút a Pázmány Péter Tud.egy. Hittudományi Karára küldte a püspöke, ahol 1933-ban teológiai doktorátust szerzett. Előtte 1932. június 12-én szentelték pappá Magyaróvárott. 1932 és 1936 között 4 helyen volt káplán: Letenyén, Alsóságon, Salköveskúton és Szhelyen. 1936-tól 1940-ig Szhelyen volt hitoktató. 1940-ben Kenyeribe került plébánosnak, ahol 1959-ig szolgált. Közben 1945-től kerületi esperes is volt a ka.-i-felső esperesi kerületben. Mindig érdekelte a múlt, annak a helynek története, ahol élt és működött, illetve a tágabb környezete. Nagyon sokat kutatott az egyházi és világi levéltárakban, neves könyvtárakban. Így igen tekintélyes anyaga gyűlt össze, amit otthon kéziratként őrzött. A 70-es években a honismereti mozgalom keretében helytörténeti pályázatokat hirdettek meg. Beadta első írását Fertőd néprajza címmel. Papként nem merte a saját nevét használni, félt a mellőzéstől, ezért a Takács Kálmán írói álnevet használta. A siker azonban feloldotta benne a lelki görcsöt: ezután már a saját nevén adta be pályázatait, megírva Kenyeri, Kecskéd, Pápoc történetét.

1959-ben Püspökmolnáriban lett plébánoshelyettes 10 esztendeig. Szhelyhez közelebb kerülve még többet kutathatott a levél- és könyvtárakban. 1968-ban beteget szállított gépkocsijával a kórházba, amikor elé hajtott egy ittas kerékpáros: félreránt ott a kormányt és a szembejövő autóbusszal ütközött. Utasainak és a kerékpárosnak haja szála sem görbült, de ~ medencecsont-törést szenvedett és 75 százalékos rokkant lett. A római szentszék engedélyezte, hogy előbb gipszágyban fekve, majd ülve is misézhetett. E helyzetből erényt kovácsolva még nagyobb szabású adatgyűjtés-

be fogott. Kenyeribe vonult vissza és szinte csak a tud. munkának élt. Közel 5000 oldalt kitevő kéziratos munkáival számos pályadíjat nyert el. Szívesen kertészkedett és szőlőfajták nemesítésével is foglalkozott. 1981-től betegágyba kényszerítve élt gondozójának, Kronberger Ilonának faluszéli házában. Hosszú, türelemmel viselt szenvedés után halt meg és a rábakecskédi temetőben helyezték örök nyugalomra.

Művei:

Pápoc története 1945-ig. Kézirat. Kenyeri. 1972. 222 lev.

Kenyeri – Kecskéd története [1200–1945]. Kézirat. Kenyeri. 1975. 701 p.

Pápoc története a középkori oklevelek tükrében [1291–1610]. Kézirat. Kenyeri. 1976. 268 p.

A nevek világa a Vas megyei Kenyeriben és Pápócon. Kézirat. Kenyeri. 1977. 187 p.

Pápoc története. Kézirat. Kenyeri. 1977. 471 p.

Mesél a Cser : Történetek a fonóból. Kézirat. Kenyeri. 1978. 713 p.

Ünnepi szokások a vasmegyei Kenyeriben a századforduló táján. Kézirat. Kenyeri. 1979. 158 p.

Általános tájszótár és szólások, szóláshasonlatok, közmondások a Vas megyei Kenyeri község múltjából. Kézirat. Kenyeri. 1981. 237 p.

Névmonográfia a Vas megyei Pápoc község múltjából és jelenéből. Kézirat. Kenyeri. 1981. 355 p.

Adatok Pápoc történetéhez. (Társszerző). Szhely., 1998. 196 p.

Irodalom:

Lakatos Ferenc: *A Cser krónikása.* In: VN, 1976. 243. sz. p. 5.

Szüts Dénes: *A kenyeri krónikás.* In: Hétfői Hírek, 1979. 42. sz. p. 3.

Mészáros Sándor: *Pályadíjas esperes : megőrizte a szó ízét.* In: Szabad Föld, 1980. 1. sz. pp. 12-13.

Szelestey László: *A múltat kutatva – a jelent gazdagítva. Látogatóban dr. Horváth Istvánnál.* In: VN, 1981. 220. sz. p. 5.

→Kovács Jenő: A Cser krónikása : Dr. Horváth Istvánról és munkásságáról. In: VHK, 1989. 1. sz. pp. 29-31.

→Kovács Jenő: *Búcsúzunk a „Cser krónikásá"-tól! : Dr. Horváth István 1909–1990.* In: VHK, 1990. 1-2. sz. pp. 147-148.

K. J.

Horváth Lajos

(Karakó, 1912. november 1. – Celld., 1997. április 3.)

helytörténész, pedagógus

Csecsemőként lett jánosházi lakos, ahol édesapja szabómesterként dolgozott. Közbeszólt azonban az I. vh.: apja 1918-ban hősi halottként lett a háború áldozata. Édesanyja két év múlva ment ismét férjhez és Horváth Lajost nevelőapja segítségével nevelte fel. Közösen hozták meg a nehéz döntést taníttatásáról: 1929–1934 között az Esztergomi Érseki Római Kat. Tanítóképző diákja lett. Az intézet sokoldalú és színvonalas képzése révén jól felvértezve lépett a néptanítói pályára. Ekkoriban a sok állástalan pedagógus miatt csak 3 év várakozási idő után lehetett tanítóvá válni, így ez idő alatt a szülői ház szabóságában kitanulta a mesterséget, sőt később segédlevelet is szerzett. Először a m.–történelem–ének szaktanítói vizsgát tette le Egerben, majd tanári képesítést szerzett Pécsett, m.–történelem szakon. 1937. március elsején a kat. fiúiskolában ideiglenes helyettesítéssel bízta meg az iskolaszék. Ez a másodkántori és tanítói megbízás hat hónapra szólt. 1937 szeptemberében →Uhlár Gyula akkori igazgató asszisztálása révén választották ki kéttucatnyi jelentkező közül. Ekkor lett véglegesen celld.-i polgár. A tanítói munka velejárója volt – hetenkénti váltással – a kántori teendők ellátása is, amit 1950. augusztus 31-ig végzett. 1948-ban az államosítás után szervezett fiúiskola tantestületének lett a tagja 1959-ig. Közben két alkalommal: 1950/51-ben, valamint 1958/59-ben m.-történelem szakos megyei szakfelügyelőként is tevékenykedett.

Az 1959/60-as tanévtől 9 éven át a leányiskola igazgatója volt. 1957-től egyben az ipariskola megbízott igazgatójaként is tevékenykedett. Az ipari iskola 1968-ban bekövetkezett önállósulásával pedig lemondott a leányiskola igazgatói posztjáról, hogy minden erejével a középfokú szakképzés megfelelő elhelyezéséért dolgozhasson. Nyugdíjba meneteléig, 1975-ig folytatta ezt a tevékenységet. Pályája során rövidebb ideig a Zeneiskolában és a Gimn.-ban is volt óraadó tanár.

A civil életben is tevékenyen részt vállalt. Celld.-re kerülését követően a Kat. Legényegylet világi elnökének választották meg. Hetente legényesteket szerveztek, amelyek az emberformálás műhelyei voltak. A műkedvelő színjátszástól a sportig gazdag programot kínáltak az önképzőköri jellegű egyletben. Ők szervezték minden év március idusán a →Virághalmi Ferenc-ünnepélyeket és e szerveződés révén jött létre a Kapisztrán János Cserkészcsapat is, amelynek vezetőségi tagja volt. A helyi népművelés irányítását 1938-ban vette át →Csorba Tibortól: az összes vallásos, társadalmi, kulturális és vasutas egyesület keretében évente ismétlődően rendezett előadások szervezése volt a feladata. A Kat. Körben – amely 1933-tól 1949-ig működött – vasárnap délutánonként színvonalas ismeretterjesztés folyt. Ennek kebelében alakult meg a Római Kat. Szalonzenekar 1936-ban. Feloszlatása után belőle jött létre a Neszményi Gyula és Török Gyula neve által fémjelzett Orvosok Szakszervezetének Zenekara, ahol először merült fel a „Munkacsoport Zeneiskola" gondolata. A háború után 1949-ig még működhetett a Kat. Legényegyleti csoport és ~ a helyi, valamint a járási szabadművelődés ügyvezetőjeként tevékenykedett 1950. augusztusi lemondásáig. 1955-ben kelt minősítése jelzi az addig megtett életutat: „Politikai magatartása, képzettsége jó, fel is tudja használni a nevelés területén, de nem olyan kemény, harcias kiállású, mint azt képzettsége megkívánná. Nem tud teljesen szakítani a régi nevelés maradványaival. Különösen vonatkozik ez vallásos érzületére..."

1940-ben kötött házasságot Perendy Margittal. A sok közösségi munka miatt feleségére hárult a gyermekek nevelésének fő terhe. Két lánya tanár lett.

Horváth Lajos az ÚK című helyi lap örökös főszerkesztője. Az újság kapcsán 1942-ben vetődött fel, hogy a Kat. Kör vegye meg a Ka. kiadói jogát →Dinkgreve Nándortól 10 ezer pengőért, amit végül 1943 júniusáig fizettek ki. Az év első felében már érezhető volt a tulajdonosváltás okozta tartalmi megújulás. 1943. november 23-án lett felelős szerkesztő és az év novemberében szerkesztette első ízben a Ka.-t. A lapban (-th-s) jelzéssel írta alá cikkeit. 1944 decemberében be kellett vonulnia, és hadifogsága után, 1946 tavaszán kezdett újra dolgozni, de az újság számai 1945 márciusáig a neve alatt jelentek meg.

Sokrétű volt honismereti tevékenysége is: tematikusan kijegyzetelte a 100 éves celli sajtó írásait, iskolatörténeti kutatásai során feltárta a tanintézmények irattárait az államosításig. Alapos tanulmányokban és előadásokban foglalkozott →Göttmann Bódog, →Hollósy Jusztinián, →Koptik Odó, →Lancsics Bonifác és →Magasi Artúr alakjával. Rengeteg középiskolásnak és legalább negyedszáz főiskolásnak, egyetemistának adott gazdag forrásanyagot a szakdolgozatukhoz. Élete történetét emlékiratszerűen több vaskos kézirat őrzi: „Egy népfia néptanító a Marcal-tájról" címmel.

Az 1994-ben keltezett interjúban üzen az utódoknak: „Tapasztalatom szerint a szeretet vágya életünk állandó kísérője, ugyanakkor gyengeségeink gyakran tartanak távol bennünket másoktól. Mindez akadályozza azt, hogy mindennapjainkban érezhessük a haza, az otthon melegét. A másokra szabott szigorú mértéket önmagunkkal szemben is alkalmazni kell, de önérzetünk, önbecsülésünk ennek fordítottját is megkívánja. /.../ Ne alázzuk meg magunkat a magas pozíciókban »trónolók« előtt, de adjunk meg minden tiszteletet a közösségért jó szándékkal, önzetlenül dolgozóknak. Ha vezetők, akkor nekik különösen, mert irányítani sohasem könnyű feladat. Az ok érthető: emberek vagyunk."

Horváth Lajosnak 1994 augusztusában Celld. önkormányzata életműve elismeréseként díszpolgári címet adományozott.

Főbb művei:

Horváth Lajos–Majnovics Mária–Tamás Judit: *Iparosképzés Celldömölkön.* 1887–1987. Celld., 1987. 113 p.

Kiscell alapozója. 250 évvel ezelőtt jött →Koptik Odó Dömölkre. In: ÚK, 1989. 1-2. sz. p. 4.

Egy költőre emlékezünk: Dr. →Magasi Artúr, Celldömölk szülötte. In: ÚK, 1989. 3. sz. p. 4.

A zárdaalapító dömölki apát. In: ÚK, 1990. 1. sz. (január) p. 5.

Göttmann Bódogra emlékezünk – Díszpolgárunk sírjánál. In: ÚK, 1992. 6. sz. (június) pp. 1-2.

Koptik Odóra emlékezünk : Születésének háromszázadik évfordulóján. In: ÚK, 1992. 11. sz. (november) p. 6.

Irodalom:

Németh Tibor: *Születésnapi beszélgetés Horváth Lajos díszpolgárral.* In: ÚK, 1994. 20. sz. (okt. 27.) p. 4-5.

Gyászoljuk Horváth Lajost, Celldömölk díszpolgárát, az Új Kemenesalja szerkesztőbizottságának örökös tagját. In: ÚK, 1997. 8. sz. (ápr. 24.) p. 1., 8-9.

N. T.

Horváth Marietta

(Sopron, 1930. február 3. – Sopron, 2009. november 15.)

hegedűtanár, író, szobrász

NV: Dessewffy-Horváth Marietta

Szülei Sopron zenei életének meghatározó személyiségei voltak: édesapja Horváth József (1900–1979) a helyi zeneiskola legendás művész-igazgatója volt; édesanyja Dessewffy Izabella (1896–1975) a M. Királyi Operaház magánénekesnője, „Sopron csalogánya".

Marietta iskoláit az Isteni Megváltó Leányairól elnevezett elemi iskolában, majd az Állami Leánygimn.-ban végezte, miközben – szülei őszinte örömére – szorgalmasan képezte magát zenei téren is. Mindössze 19 évesen az orsz. Bach-hegedűversenyen második lett, kamarazenélésben pedig első díjat nyert. Ennek ellenére érdeklődése egyre inkább a képzőművészet világa felé fordult. A festészetnél is jobban megragadta a szobrászat: Pátzay Pál invitálta a Képzőművészeti Főiskola szobrász szakára. Szülei kívánságára azonban 1950-ben a Zeneakadémiára került, ahol Rados Dezső és Szabolcsi Bence voltak a legkedvesebb tanárai. Rajongása azonban nem csökkent a szobrászat iránt sem és ezzel párhuzamosan titokban rendszeresen eljárt Kisfaludi Strobl Zsigmond műtermének magánszemesztereire. Négy zeneakadémiai félév után szervezete nem bírta a kettős terhelést és betegsége miatt haza kellett térnie Sopronba. Felépülését követően a győri Zeneművészeti Főiskolán szerzett hegedűtanár oklevelet 1956-ban. A diplomaszerzést követően 1973-ig a soproni, majd 1993-as nyugdíjba vonulásáig a celld.-i zeneiskolában tanított.

Mindkét városban népszerűségnek örvendett mind kollégái, mind pedig tanítványai körében. Pedagógusi hivatása mellett hű maradt a képzőművészethez is. A soproni évek során Szakál Ernő mentorkodásával mutatta meg szobrászati oroszlánkörmeit. Cell.-i időszakában létrehozta a Ka.-i Alkotók Körét, amelyben tíz író, illetve festő műhelymunkája felett bábáskodott. Keze munkáját dícséri – többek között – a celld.-i Ádám Jenő Zeneiskola előcsarnokát díszítő Kodály Zoltán- és Ádám Jenő-szobor, a Széchenyi István-dombormű a „legnagyobb magyar"-ról elnevezett utca elején, valamint a városi könyvtár névadásakor, 1993-ban felavatott Kresznerics-szobra.

~ alkotókedvét a testvérmúzsák szelleme is ösztönözte. A zene és a képzőművészet mellett a szüleivel jó barátságban lévő és írásait a társaságukban gyakran felolvasó Becht Rezső révén az irodalom világa is megérintette. Első történelmi regénye „Szivárvány havasán" címmel 1971-ben jelent meg az Ecclesia Könyvkiadó gondozásában Árpád-házi Szent Margit és a középkori kőfaragómester, Rovó Márton alakjáról. Alapos levéltári kutatásokat követően második regényében, 1980-ban Sopron nagy humanista polgármesterének, Lackner Kristófnak az életútját örökítette meg „Kezedben a mécs" címmel. Ez már a Móra Kiadó égisze alatt látott napvilágot és a kiadó ösztönzésére 1988-ban újabb művet írt „A vándorlantos" címmel Tinódi Lantos Sebestyénről. Utolsó munkája 2002-ben jelent meg a „Régi jó soproniak"-ról, amelyben – családja és édesanyja iránti tiszteletből – neve először szere-

pel a címlapon Dessewffy-Horváthként. A memoárban a XX. századi Sopron közel fél évszázadának jelentős alakjait idézi meg személyes élményei alapján.

Reneszánsz alkotó volt a művészetek szinte valamennyi ágában, ezáltal szinte törvényszerűen elrabolva egymástól a végső kiteljesedés lehetőségét egy becsületes, hittel és szeretettel megélt hegedűtanári pályagerincre felfűzve.

Celld.-ről Sopronba történt hazaköltözését követően hamarosan szívpanaszai jelentkeztek és 1998-ban infarktust kapott. Időleges felgyógyulását követően az Alzheimer-kór is egyre inkább elhatalmasodott rajta, ezért 2008 nyarán a Soproni Nyugdíjas Pedagógus Otthonba került és a halál is ott érte.

Művei:

„Szivárvány havasán...” Bp. 1971. 137 p.

Kezedben a mécs. Bp. 1980. 219 p.

A vándorlantos. Bp. 1988. 214 p.

Régi jó soproniak. Sopron. 2002. 301 p.

Irodalom:

Káldos Gyula: *Horváth Marietta a negyedik regényén dolgozik.* In: ÚK, 1990. 5. sz. (május) pp. 6-7.

Sarkady Sándor: *Dessewffy-Horváth Marietta emlékezete.* In: Soproni Szemle, 2010. 2. sz. pp. 194-197.

N. T.

Horváth Sándor

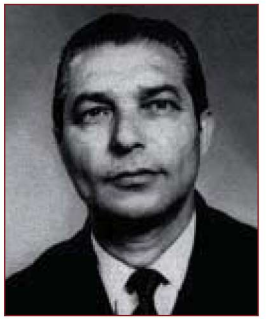

(Kemenessömjén, 1925 – Bp., 1996. május 28.)

testnevelő

Iskoláit Pápán és Sopronban végezte, majd hadapródiskolába járt Marosvásárhelyen. A II. vh. után a M. testnevelési Főiskola hallgatójaként főleg atlétikával és labdajátékokkal foglalkozott. Diplomája kézhez vétele után Debrecenbe került, ahol testnevelőként újjászervezte és irányította a Debreceni Agrár Sportegyesületet. 1963-ban Bp.-re költözött családjával. Az Állatorvostud. Egy. testnevelő tanáraként és az Állatorvosok Sport Egyesületének vezetőjeként, 1977-től pedig tanszékvezetőként működött 1990-es nyugdíjba vonulásáig.

Három évtizedes tevékenysége eredményeként az egy. sportélete a testnevelés oktatásában illetve sportegyesületi szinten is előbbre lépett. Kezdeményezésére bevezették a III. évfolyamosok kötelező úszásoktatását, valamint megteremtette a lehetőséget a lovaglás megismeréséhez és alapismereteinek elsajátításához, amely elvezetett a Nemzeti Lovarda keretein belül működő lovas szakosztály 1989-es megalapításáig. Támogatta a sokszínű turisztikai mozgalmat, a nyolcvanas évektől megszervezte a hallgatói és oktatói sítáborokat és teret adott a karate szakosztály működésének. Infrastrukturális vonatkozásban komoly előrelépést jelentett az 1976-ban átadott, jól felszerelt 30 x 18 méteres tornacsarnok, a kondicionálóterem, a szabadtéri kosár- és kézilabdapálya, a labdarúgópálya, a csónakház és az uszodabérlemények.

A testnevelési órák illetve az edzések alatt fegyelmezettséget követelt, de a gyengébb képességűeket is igazi pedagógiai érzékkel segítette. Megszállottan üldözte a nemtörődömséget, de mindig együtt érző ember, közösségformáló személyiség volt. Tevékenységének elismeréseként 1995-ben kiérdemelte a Toldi Miklós-emlékérmet.

Irodalom:

Kutas Ferenc: *Elhunyt Horváth Sándor.* In: Magyar Állatorvosok Lapja, 1996. 9. sz. pp. 572-573.

Fehér György: *Biographia. Elhunyt tanáraink és előadóink életrajza, 1787–2007.* Bp. 2007. pp. 149-150.

N. T.

Horváth Zsigmond

(Kisköcsk, 1782. január 20. – Kővágóörs, 1845. október 17.)
ev. lelkész, író, műfordító, az MTA lev. tagja

A csöngei ev. templom

Nemesi szülők gyermekeként született az akkoriban alig pár száz lelket számláló Kisköcskön. Középiskoláit Sopronban végezte, ahol tehetségét →Kis János fedezte fel az önképzőkörben. Az ő irányítása révén ébredt fel érdeklődése és nyílt meg szíve a m. irodalom iránt. Tanára támogatása tette lehetővé, hogy külföldi utazásokat tegyen és – egyházi szolgálatra készülvén – 1802 októberében beiratkozhasson a jénai egy.-re. Két esztendeig hallgatta a hittudományt, olyan tudós oktatók keze alatt, mint a filozófus Schelling. Művelődése forrásául az iskolai tanulmányokon és könyvtári búvárkodásain túl főleg németországi szünidei utazásai tekinthetők. Felkereste – többek között – Erfurtot és Wartburgot, a reformáció fellegvárát is. Jénától alig néhány órai járásra feküdt Weimar, ahol meglátogatta a nagy triászt: Herdert, Schillert és Goethét. Schnepfenthalban Salzmannak, a neveléstud. egyik megalapozójának előadásait élvezhette. Elképzelhető, hogy hazatérését követően az ő hatására nevelősködött két évig Nizsnyánszky György gyermekei mellett.

1806. január 6-án szentelték pappá és a csengei (ma: Csönge) evangélikusok választották lelkészül. Tizennyolc esztendeig vitte a gyülekezet irányítását s ezalatt egyre inkább rá kellett ébrednie, hogy ifjúi álmai szertefoszlanak, mert Magyarhonban s különösen vidéken egy önfejlődésű tud. kor feltételei még nem léteznek. Kis Jánossal fennmaradt barátságának és a híres irodalomszervező kitartó ösztönzésének köszönhető, hogy a körülmények dacára tollat ragadott a kezébe. Érdeklődése az eltelt idő alatt a teológiától a földrajz felé fordult és a Kis János által kiadott és szerkesztett „Nevezetes Utazások Tárháza" című sorozatban megjelentette Cook föld körüli útját (1810), Macartney kínai követi útleírását (1818) és Maermann Észak-Európai utazásait (1819). E művek sorában a legnevezetesebb az „Ámerikának haszonnal mulattató esmértetése" című 306 oldalnyi munkája, mely 1813-ban látott napvilágot Győrött. Érdemes idézni a kötet előszavából, amely október 25-én íródott Csöngén: „Minthogy a magyar literatúra még csak derültében vagyon s annak gyarapodása folyvást sok nehézségekkel s akadályokkal küszködik: ugyanezért méltán óhajthatni, hogy íróink bár arra szemügyet vennének, miképpen édesíthessék az olvasásba belé hazafiaikat s mint kedveltethessék meg velek mind jobban s jobban a tudományokat. /.../ Ilyen s mi lebegett énelőttem is, amidőn e jelenvaló munkának készítéséhez hozzáfogtam. Ami hasznos és interesszáns történeteket, históriai és statisztikai tudósításokat izolált helyheztetésemben Ámerikáról felhajthattam, mindazokat itt anyai nyelvünkön, természeti rendben előadva, együtt lelhetni." Széles érdeklődési körére utal, hogy természettud.-i és filozófiai értekezéseket is papírra vetett, történeti olvasókönyvet állított össze az ifjúság számára, továbbá összefoglalta a reformáció históriáját és kézikönyvben az egyházszerkezet jellemzőit. Ezen munkái azonban a kiadás nehézségei miatt kéziratban maradtak. Élete folyamán számos írást publikált a Tudományos Gyűjtemény lapjain, többek között a stilisztikáról és a nevelés problémáiról.

1824-ben a Zala megyei Kővágóörsre került, ahol Kis János nyomdokaiba is lépett, aki 1799-1802 között szintén az egyházközségben működött. Az egyházi ranglétrán egyre feljebb lépdelt.

Négy év múlva a zalavidéki esperesség jegyzői, majd 1831-ben Zala vármegyei táblabírói tisztségre emelték. Olyan vidéken élt, amely gazdag nyelvkinccsel bírt, ezért bekapcsolódott a M. Tájszótár munkálataiba s hamarosan egyik legaktívabb résztvevője lett a vállalkozásnak. Tevékenységének elismeréseként Kis János támogatásával az MTA 1833-ban osztálymegjelölés nélkül lev. tagjai sorába választotta. 1837-ben zalavidéki esperes lett s hivatalát egészen 1845. október 17-én bekövetkezett haláláig viselte. Az Akadémián Toldy Ferenc a felette tartott gyászbeszédét így fejezte be: „Az irodalomtörténet a helyen, amelyet egy áldatlan korban elfoglalt, őt is javallással fogja említeni."

Irodalom:

Németh Tibor: *Kisköcsktől Csöngén át az Akadémiáig. Horváth Zsigmond emlékezete.* In: VN, 1993. 38. évf. 304. sz. (december 30.) p. 8.

Gömböcz Elvira: *„Tanulni, úgy vélem, 's a' hibát elhagyni soha sem késő". Horváth Zsigmond (1782–1845).* In: Lelkipásztor, 2000. 2. sz. pp. 63-67.

N. T.

Illés Árpád

(Kisköcsk, 1908. május 20. – Bp., 1980. március 24.)

festőművész, grafikus

NV: Mayer Árpád (1941-ig)

Kisköcskön gazdálkodó atyjának Edvi Illés Herminnel kötött házasságából született. Apja a világháborúból 100%-os rokkantként tért haza. A család még gyermekkorában Győrbe költözött. Első komoly festői élményét Gulácsy Lajos alkotásaiból merítette: Borsos Miklóstól kapta ajándékba az Amicus könyvkiadónál megjelent, Lehel Ferenc által írt Gulácsy-monográfiát. Egy ideig Pandur József festőiskoljában, majd Békéssy festőiskolájába járt és már 16 éves korában szerepelt a győri Képző- és Iparművészeti Társaság kiállításain. A Képzőművészeti Főiskolán 1928-1933 között Rudnay Gyula tanítványa volt. 1930-ban egy hónapig Münchenben időzött. Tanulótársa volt többek között Ámos Imre és László Gyula is. Első kiállítását balatoni tájképekből 1933-ban Keszthelyen rendezték. A főiskola elvégzése után alkalmazott grafikusként illusztrációk, plakátok és könyvborítók tervezéséből élt. Gyakran hazalátogatott Győrbe és itt kötött életre szóló barátságot – többek között – Borsos Miklóssal és →Weöres Sándorral. A Zeneakadémia Kamaratermében működő Vígopera szcenikusa volt 1947/48-ban. Ezt követően a Nemzeti Múzeum, majd a Néprajzi Múzeum munkatársa volt, amelyekben 1949-től 1975-ig több mint félszáz kiállítást tervezett régészeti, néprajzi, irodalom-, zene- és technikatörténeti témakörökben. 1958-tól 1969-ig, nyugdíjazásáig egy bp.-i általános iskolában volt rajztanár. 1933-tól nyaranta gyakran festett Győrben és Keszthelyen.

Tanulmányútjai (pl. Németország, Franciaország, Olaszország, Hollandia) és múzeumi munkái során megismerkedett az őskori és ókori kultúrákkal, az afrikai és óceániai természeti népek alkotásaival. Eleinte figuratív, naturális olaj- és akvarellképeket festett. Témái a táj mellett az akt és a csendélet. Az 50-es években kezdett el egyedi jelképrendszeren alapuló absztrakt képeket festeni. Ilyen jellegű műveit először 1959-ben Szervánszky Jenő műtermében állították ki. Az 1960-as években alakult ki egyéni, lírai szürrealizmusa: természetes, tiszta színeivel, organikus-geometrikus formákban (tojás, csigavonal, teknősbéka stb.) fogalmazta meg gondolatait. Az álomvilág alakuló képeinek erejét vetíti bele az ébren lévő ember aggodalmaiba, örömeibe, szépségkereső szenvedélyébe. Belső világképe rokonságot mutat Weöres Sándor költői világával, akihez fiatalsága óta baráti szálak fűzték. Igazi kísérletező képzőművész volt: elsősorban tojástemperával festett papírra, de kísérletezett fajansszal és linóleummetszettel, faintarziával, ezen kívül ismertek üvegablaktervei, sőt versírással is foglalkozott. Művei a győri Xantus János Múzeumban, a M. Nemz. Galériában, a Petőfi Irodalmi Múzeumban, a londoni Tate Gallery-ben és számos m. és külföldi magángyűjteményben találhatók. Külföldi elismertségéhez egyetlen adalék: a bielefeldi Kunsthalle-ban megrendezett 1968-as „Künstler der

20. Jahrhunderts" című tárlaton a meghívott legjelentősebb 20. századi művészek között szerepelt. A m. művészetben egyedülálló jelenség és az egyetemes modern művészetben sem lenne könnyű előképeit felkutatni leegyszerűsítés nélkül. Ezáltal ~ szinte egymaga külön iskolát képviselt.

Számos kortárs muzsikus hanglemezét, CD-borítóját díszíti műveinek illusztrációja: pl. Takács Jenő Weöres Sándor „Holdbeli csónakos" című bábművéhez írt alkotásán. Díszlet- és jelmezterveket készített Weöres daljátékához, a „Tyunkankuru"-hoz is.

Három gyermeke közül a középső, a tragikusan fiatalon elhunyt Benedek (1951–1978) a Közlekedési Múzeum tárgyrestaurátora volt.

2013-ban Weöres Sándor születésének centenáriumán az OSZK „A teremtés dicsérete" címmel emlékező kiállítást rendezett, amely ~ és Weöres Sándor barátságát és termékeny alkotói kapcsolatát mutatta be.

Önálló kiállításaiból:

1962 Tanítóképző Főiskola, Szombathely – Balatoni akvarellek
1963 Fényes Adolf Terem, Bp.
1967 Kulturális Kapcsolatok Intézete, Bp.
1968 Országos Elmegyógyintézet Kultúrterme, Bp.
1970 Fészek Klub, Bp.
1971 Műcsarnok, Győr
1974 Ernst Múzeum, Bp.
1975 Xantus János Múzeum, Győr
1978 Művelődési Központ és Könyvtár, Szentendre
1980 Műcsarnok, Győr
1980 Műcsarnok, Bp. Emlékkiállítás
1981 Xantus János Múzeum, Győr. Emlékezés Illés Árpádra
1983 Móra Ferenc Múzeum, Szeged
1991 Szhelyi Képtár – Emlékkiállítás
1998 Szinyei Szalon, Bp.
2001 Akadémiai Galéria, Bp.
2004 „Színrelépés" – retrospektív tárlat Mű-Terem Galéria, Bp.

Díjai, kitüntetései:

1972 Fővárosi Pedagógus Képzőművészek kiállítása nívódíj
1977 XVII. Szegedi Nyári Tárlat nívódíja
1978 Munka Érdemrend Ezüst fokozata
1979 Magyar Festészet Napja kiállítás nívódíja

Irodalom:

Szíj Rezső: *Illés Árpád művészetéről.* In: Életünk, 1968. 2. sz. pp. 140-145.

S. Nagy Katalin: *Illés Árpád.* In: VSz, 1969. 2. sz. pp. 226-235.

Weöres Sándor: *Illés Sándorról.* In: Kortárs, 1974. 2.sz. p. 322.

Bosnyák Sándor: *A művész nem hazudhat. Beszélgetés Illés Árpád festőművésszel.* In: Confessio, 1981. 1. sz. pp. 67-74.

Albert Zsuzsa: *Életem, emlékeim. Beszélgetés Illés Árpád festőművésszel.* In: Művészet, 1981. 12. sz. pp. 34-39.

Csapó György: *Közelképek. Beszélgetések.* Bp. 1983. pp. 85-90.

Nagy Gáspár: *Az Andromédán túl és a Ság hegyen innen. Emlékezés Illés Árpádra.* In: Új Magyarország, 1991. 8. sz. (május 6.) p. 11.

Mezei Ottó: *Illés Árpád festészete és a magyar szürrealizmus.* In: Életünk, 1991. 10. sz. pp. 948-955.

Mezei Ottó: *Illés Árpád művészete.* In: Műhely, 1998. 5-6. sz. pp. 121-125.

Albert Zsuzsa: *Legenda Illés Árpádról.* In: Műhely, 2001. 6. sz. pp. 43-55.

Illés Árpád emlékkönyve. (Összeáll és szerk. Illés Eszter) Bp. 2005. 239 p.

Eisler János: *Illés Árpád.* Bp. 2008. 63 p.

Salamon Nándor: *Illés Árpád ürügyén (Levelezésem Nagy Gáspárral).* In: VSz, 2012. 4. sz. pp. 482-488.

„A teremtés dicsérete". Weöres – Illés honlap. Internet: http://weores-illes.oszk.hu/ [Letöltés: 2014. 11. 22.]

Gy. G. – N. T.

Illés Pál (NV)→Edvi Illés Pál

Janda Bernardin György (NV)→Jándi Bernardin György

Jándi Bernardin György

(Darázsi [Nyitra vármegye], 1863. november 29. – Pannonhalma, 1952. augusztus 28.)

bencés szerzetes, dömölki apát (1920–1950)

NV: Janda Bernardin György (1898-ig)

Sokgyermekes tanítócsaládban született. Középiskoláit a nyitrai piaristáknál végezte. Érettségijét követően 1881. július 31-én lépett a bencés rendbe, beöltözéskor Sienai Szent Bernardin nevét kapta. Pappá szentelésére 1888. július 8-án került sor. Ezután Pannonhalmán latin-német szakos főiskolai tanár, illetve 1891-től egyidejűleg főapáti szertartó lett. 1906 és 1910 között Pápán a házfőnöki és a gimn. igazgatójának tisztségét is betöltötte. Az 1900-as évek elejétől kezdve rendszeresen jelentek meg műfordításai. A szlovák nyelven kívül fordított spanyolból és lengyelből, olaszul pedig már gimnazista korában megtanult.

1910-től főmonostori perjel lett újfent Pannonhalmán, majd kormányzó perjel 1918. október 21-e után, 1920. május 18-án történt lemondásáig. A nehéz időszakot követően a főapáti szék várományosa volt, de meglepetésre nem kapta meg a szükséges számú támogató voksot. Rendtársai 80%-ának egyetértésével a frissen megválasztott Bárdos Remig főapát reá bízta a dömölki apátság irányítását.

Három évtizedig töltötte be a celld.-i búcsújáróhely vallási vezetőjének tisztségét. A nagyközség képviselő-testületének hosszú ideig tagja volt és elnöke lett a községi fiúpolgári iskolaszéknek. Széleskörű kapcsolatrendszerét és tekintélyét mutatja, hogy 1923-ban m. királyi kormányfőtanácsosi címet kapott és kijárta, hogy az okt. intézmény ugyanebben az évben állami kezelésbe kerüljön, majd 2 év múlva saját épülethez jusson. Figyelme kiterjedt arra is, hogy biztosítsa a zárdaépület bővítéséhez szükséges pénzügyi feltételeket a benne működő kat. polgári leányiskola számára. A kegytemplom az ő idején kapott új harangokat, kelyheket és az orgona felújítását is megszervezte. Az apátság alapításának 800 éves jubileumi ünnepségén, 1933-ban Serédi Jusztinián bíboros hercegprímást, Mikes János szombathelyi püspököt és Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapátot üdvözölhette: velük együtt körmenetben vonult a sokaság a település centrumából az ősi apátsági romtemplomhoz. 1948-ban Mindszenty József bíborost, esztergomi érseket köszönthette a kegytemplom 200 éves fennállásának ünneplésére – az egyházellenes hatalom minden kísérlete ellenére – a búcsújáróhelyre zarándokolt tömegek előtt. A jubileum tiszteletére a bombasérüléséből felújított templom homlokzatán a régi toronyóra helyére Palka József aranykoszorús üvegfestő-művész óriási mozaikját építették be, középen az Apokalipszis Napbaöltözött asszonyával. A Szűzanyát körülvevő egyik alakban ~t mintázta meg az alkotó.

Aranymiséjét 1938-ban, gyémántmiséjét 1948. július 8-án mutatta be a kegytemplomban. Az egyházak államosítását követően 1950-ben az Elnöki Tanács törvényerejű rendelete után a feloszlatás következtében kényszerből kellett elhagynia a rendházat és visszaköltöznie Szent Márton hegyére.

Alig két esztendővel később hunyt el, hamvait az ottani Boldogasszony Kápolnában helyezték el. A celld.-i egyházközség kezdeményezésére 1994. október 15-én Várszegi Asztrik pannonhalmi főapát az ünnepi szentmisét követően szentelte be ~ és →Nemes Vazul földi maradványait, amelyeket a Szent Benedek-oltárnál kialakított kriptában helyeztek örök nyugalomra.

Művei:

Don Luis Coloma elbeszélései (Ford. spanyolból). 1-2. köt. Bp. 1902. 310 p.

Moravski Marian: Esték a genfi tó partján (Ford. lengyelből). Bp. 1904. 231 p.

Luis Coloma: Spanyol képek (Ford. spanyolból). Bp. 1906. 222 p.

Luis Coloma: Juan Miseria. Regény. (Ford. spanyolból.) Bp. 1928. 157 p.

Irodalom:

→Horváth Lajos: *Október 15-én két neves bencés „hazatérő" hamvait helyezik el a celldömölki kegytemplomban.* In: ÚK, 1994. 18. (szeptember 29.) p. 5.

Jándi Bernardin dömölki apát. In: Sólymos Szilveszter: Ezer év száz bencése. Pannonhalma. 1997. pp. 361-364.

N. T.

Jankó Sándor (NV)→Jenei Jankó Sándor

Janosits Miklós (NV)→Berzsenyi-Janosits Miklós

Jánossy Gábor

(Nemesmagasi, 1870. szeptember 18. – Szhely, 1945. november 13.)

árvaszéki elnök, ogy. képviselő

Jánosi Lajos földműves és Lipáth Mária ev. vallású fia kisgazda szellemiségű családból származott. A soproni ev. líceum elvégzése után a bp.-i egy.-en szerzett jogi és államtudományi diplomát. Nagyobb külföldi útjai során járt Ausztriában, valamint Német- és Olaszországban. Néhány év ügyvédbojtárkodás után 1897-ben Vas vármegye szolgálatába lépett és a társadalmi, kulturális, valamint jótékony egyesületek munkájában is jelentős szerepet vállalt.

Árvaszéki jegyzőként kapta az 1899-ben megalakult Vasvármegye Kultúregyesületétől a szhelyi könyvtárigazgatói megbízatást. A korszerű könyvtári munka érdekében számos intézményt (Kolozsvár, Arad, Szeged, Szabadka, Debrecen, Bp.) látogatott meg. A szerzett tapasztalatok alapján javasolta az állomány csoportosítását, név-, szak- és helyrajzi címtár összeállítását. 1906-ban mondott le.

A különböző vidéki lapok hasábjain élénk publicisztikai tevékenységet fejtett ki: gyakran értekezett szociális kérdésekről, de több szépirodalmi munkája is megjelent. Mo.-on az elsők egyikeként foglalkozott önálló kötetben a feminizmus kérdéskörével. Korszerű (sőt korát megelőző) felfogását bizonyítja a kötet ars poeticájának tekinthető idézet: „az eszme hódító erejét, terjedését nem akadályozhatják meg azokkal az ismeretes, megunt frázisokkal, hogy tudniillik a nő nem való a közpályára, maradjon meg a természet rendelése szerint való hivatása körében, a családban, legyen anya, feleség, dajka, cseléd, rabszolga, maradjon meg régi, alárendelt szerepében – vagy feministaellenes, szép költői frázissal élve: fönséges rendeltetése mellett, mert ha beleszól a közdolgokba, ha szerepel a fórumon, a hivatalokban, az állami és társadalmi életben vezető pozícióra jut, hát akkor vége a családi életnek, a nőiességnek – a világnak. Ezeken a »magyar« frázisokon már, hála Isten, túlvagyunk."

A húszas évek közepén Vas vármegye árvaszéki elnökeként dolgozott. 1926-ban a celli választókerületben nem hivatalos jelöltként az Egységes Párt színeiben nyerte el a mandátumot Szombathy Kálmán ellenében. A képviselőházban a könyvtári és múzeumi, továbbá a közjogi és társadalompolitikai bizottság tagja lett. Beszédei során többször fellépett a hadigondozás törvényi rendezése érdekében, sürgette II. Rákóczi Ferenc rodostói lakóházának helyreállítását, a hadikölcsönök valorizálását és

ünnepi szónoklatokban emlékezett meg – többek között – Ady Endréről, Gyóni Gézáról, Jókai Mórról és →Kisfaludy Károlyról. 1931 nyarán a ka.-i választópolgárok újra bizalmukról biztosították: egységespárti jelöltként 9650 szavazatot gyűjtött be a független, de keresztény gazdasági párthoz közel álló, 7631 voksig jutó Ormándy Jánossal szemben. Bethlen István lemondását követően ~ visszavonult a politikai élettől.

Főbb művei:

Ifjúságom. Bp. 1902. 232 p.

A kivándorlók és egyéb elbeszélések. Szhely., 1907. 136 p.

A feminizmus Magyarországon. Szhely., 1911. 163 p.

Irodalom:

Tímár István: Az 1931. évi országgyűlési választások a helyi sajtó tükrében. In: VSz, 1990. 1. sz. pp. 95-107.

Baráthné Molnár Mónika: *Évfordulók 2000-ben a Berzsenyi Könyvtár életében, rövid kitekintés Jánossy Gábor életútjára.* In: A Vas Megyei Könyvtárak Értesítője, 2000. 2. sz. pp. 31-34.

N. T.

Jenei Jankó Sándor

(Vasvár, 1866. február 28. – Vönöck, 1923. május 14.)

erdőmérnök, főiskolai tanár

Nyugat-Dunántúl egyik legősibb nemzetségéből és az egyik ág révén a XVI. századtól kezdve Vönöckhöz is kötődő földbirtokos családból származott. Édesapja, Jankó József (1831–1896) kálócfai mintagazdaságában híres lótenyészetet működtetett és a reformkorban 2400 forintot adományozott többek között a M. Tudós Társaság és a M. Nemz.-i Múzeum támogatására. Édesanyja, Kiss Lídia (1844–1875?) Ostffyasszonyfán született és átlagon felüli műveltségét magániskolai tanulmányainak köszönhette. Három gyermekük közül mindegyik ikerszülöttként látta meg a napvilágot, de gyengébb párjuk valamennyi esetben meghalt. Az elsőszülött Sándor az elemi iskola öt osztályát Vasvárott végezte, majd 1877-től két évig árvaházi növendékként a kőszegi bencés gimn.-ban tanult, s ebben az időszakban viszonylag közepes eredményeket ért el. A középiskola további 6 osztályát a soproni főreáliskolában tette le, és egyre javuló tanulmányi előmenetele révén érettségije is fényesre sikerült. 1886-ban iratkozott be a selmeci akadémia erdészeti szakára, ahol 4 éven keresztül kitűnő eredményt ért el.

Erdészeti tevékenységét a lugosi kerületi erdőigazgatóságnál kezdte, majd a zalaegerszegi erdőhivatalhoz került, de rövid idő múlva már a Földművelésügyi Min. Erdőrendezési Ügyosztályának építészeti referense lett. 1895-ben jelent meg az „Erdészeti Lapok"-ban első publikációja: „Körszelvényes útkanyar kitűzése szögtükörrel". 1896-ban vette feleségül az anyai ágon kemenesmagasi eredetű Velancsics Gizellát s az ősök után így került közvetlen kapcsolatba Vönöckkel, ugyanis sógora Spissich János pozsonyi postafőigazgató lett, akinek ősi nemesi családi birtokai Vönöck környékén terültek el. 1901-ben főerdésszé nevezték ki, 1906-ban pedig egyidejűleg erdőtanácsosként a selmecbányai akadémia erdészeti földmérés professzora lett. A geodéziai tanszék létrehozása és korszerű kiépítése szinte kizárólag az ő erőfeszítéseinek köszönhető. A századforduló időszaka a földi és légi fotogrammetria kifejlődésének hőskora volt. ~ számos tanulmányt publikált az „Erdészeti Lapok", a „Kataszteri Közlöny", valamint a „Köztelek" hasábjain és tehetséges tanítványai (Lángos Lajos, Szabó Endre) segítségével elmélyült az új tudományos területen. Az I. vh. idején a hadvezetés is felfigyelt a gyors tájékoztatást nyújtó lehetőségre, ezért felszólították e tárgykör kézikönyvének elkészítésére. Műve az első m. nyelvű fotogrammetriai tankönyv lett. Kutatásainak legismertebb területét a háromszögelési hálózat hibaelméletének témaköre alkotta, de az erdészeti szállítóberendezések komplex szemléletű (műszaki–gazdasági–erdészeti) vizsgálata terén is alapművet publikált.

A világégés utáni határváltozások következtében a tanintézet (a mai Nyugat-Mo.-i Egy. Erdőmérnöki Karának elődje) Sopronba költözött, ahol az akadémiai tanács ~t választotta rektornak. Két évig töltötte be a felelősségteljes tisztséget, de a túlfeszített, rendszeresen éjszakába nyúló munka következtében 1922 augusztusában agyvérzést kapott, s így hosszabb pihenőre szorult. Állapota javulni látszott, azonban sógorának, Spissich Jánosnak vönöcki kúriáján a második agyvérzést már nem élte túl. Abban a szobában hunyt el, amely egy évszázaddal korábban →Kisfaludy Károly állandó hálóhelye volt.

Ősi selmeci szokás szerint fáklyát tartó erdész- és bányászhallgatók sorfala között tanítványai vitték vállukon, majd helyezték a sírba a korszerű m. földméréstudomány egyik úttörőjének koporsóját. A sors fintora, hogy özvegye ugyancsak Vönöckön halt meg, az 1942-es híres vönöcki vasúti szerencsétlenség alkalmával. Jenei Jankó Sándor sírját a Nemz. Emlékhely és Kegyeleti Bizottság 2007. március 21-i ülésén a Nemz. Sírkert részévé nyilvánította.

Főbb művei:

A csúsztató utak. Bp. 1912. 42 p.

Erdészeti szállítási eszközök és berendezések. Selmecbánya. 1913. 264 p.

Vadpatak szabályozás. Selmecbánya. 1916. 235 p.

Fotogrammetria. Pozsony. 1917. 78 p.

Erdészeti szállítóberendezések. I. rész. Mesterséges pályák. Sopron. 1920. 235 p.

Erdészeti földméréstan. II. rész. Gyakorlati mérés. Sopron. 1921. 330 p.

Erdészeti földméréstan. I. rész. Műszertan. Sopron. 1922. 240 p.

Irodalom:

Jenei Jankó Sándor. In: Erdészeti Lapok, 1923. 6. sz. pp. 197-200.

Bendefy László: *Jenei Jankó Sándor emlékezete.* In: VSz, 1973. 1. sz. pp. 147-160.

Kotlár Károly: *Jankó Sándor.* In: M. agrártörténeti életrajzok II. köt. Bp. 1988. pp. 33-35.

Barbalics Imre János: *Vasváron született 125 éve Jenei Jankó Sándor.* In: VN, 1991. 50. sz. (február 28.) p. 5.

Bácsatyai László: *Jankó Sándor (1866–1923) élete és munkássága.* Sopron. 2003. 43 p.

N. T.

Jónás Márton

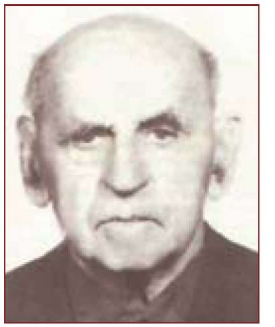

(Kislibercse, 1895. december 11. – Celld., 1987. január 22.)

pedagógus

A Nógrád megyei Kislibercsen született. Uradalmi gazdatiszt édesapja öt gyermeke közül ő volt a harmadik. A szarvasi gimn.-ban érettségizett, majd tanulmányait a Pázmány Péter Tud.Egy. matematika-fizika szakán folytatta. Közben megjárta az I. vh.-t, ahol fejlövést szenvedett, ennek nyomát és a kapott golyót élete végéig hordta.

Már tanulmányai alatt helyettes óraadóként Aszódon tanított, majd 1918 szeptemberétől a kiskunhalasi Ref. Gimn.-ba került, ahol oklevele megszerzése után 1920 őszétől véglegesítették. Több mint három évtizedet töltött tanintézetben. A 30-as években az új tanterv bevezetése körüli szakmai vitában több alkalommal kifejtette véleményét a Protestáns Tanügyi Szemle hasábjain az általa ideálisnak vélt tankönyvről és tanítási módszerről. Véleménye szerint a jó tankönyv egy kiválóan összeállított példatár, a tanítás alapja pedig a példadolgoztatás. Egyszerű nyelven, röviden kell tiszta gondolatokat közölni: a cél a logikus gondolkodásra szoktatás.

Szakmai ismertsége és elismertsége alapján őt bízták meg a református gimnáziumok számára készülő matematika tankönyvek megírásával. Színvonalukat bizonyítja, hogy az ev. iskolákban is ebből tanítottak. Az alsó 4 osztály számára az 1938/39-es tanév-

ben jelentek meg az új tantervhez igazodó tankönyvek, majd 1942-ig a többi négy. Megírásukra rendkívül rövid határidőt szabtak, így – bár a fizikatankönyvekről is kész elképzelései voltak – erre nem ő, hanem a hozzá hasonló elveket valló szeghalmi tanár és igazgató, Nagy Miklós a szegedi Dombi Bélával közösen kapott megbízást. Pontos és precíz fogalmazás, egyszerű és áttekinthető mondatok és a m. nyelv igényes használata jellemezte tankönyveit. Az egyes témaköröket rövid bevezetővel (minta feladattal) és elméleti résszel kezdte, majd ezt bőséges feladatanyag követte.

Abszolút tekintély volt tanítványai és kollégái szemében. Diákjai szigorú, de rendkívül igazságos tanárként jellemezték, akinek az udvariaskodás nem tartozott a tulajdonságai közé. Óráin nagy gondot fordított a m. nyelv szabatos használatára. Kristálytiszta logikával, röviden és tagoltan magyarázott. Példáit fizikaórán a mindennapi életből vette, kísérleteihez pedig használati tárgyakat alkalmazott (például fésű, tükör, gyertya).

Diákjai tisztelve szerették és megbíztak ítéletében. 1946 és 1948 között, a diákönkormányzat létezése idején őt választották tanárelnöknek. A fizikai munkát sem restellte, hiszen az egyháztól fizetés helyett kapott kiskunhalasi illetményföldjét maga művelte. Szívesen kertészkedett, értett a gyümölcsfákhoz, a szőlőműveléshez és ismerte a gombákat.

Az egyházi iskolák 1948-as államosítása után 1949-ben helyezték Celld.-re az 1947-ben alapított Gábor Áron Gimn.-ba. Áthelyezésének oka az lehetett, hogy nem törődve a mindenkori politikai elvárásokkal, kizárólag a saját maga által felállított erkölcsi mércének megfelelően viselkedett. Az 1949/50-es tanévet tanárként kezdte, majd 1954-től váratlan, valószínűleg az 1956-os értelmiségi ankéton történt felszólalása miatti nyugdíjazásáig, 1957. március 9-ig igazgatója volt a gimnáziumnak. Ezt követően még tíz évig tanított szerződéses tanárként, majd még egy évet óraadóként. Gyémántdiplomáját 1983-ban vehette át.

A tanítás művésze volt: saját, hivatalosan visszavont tankönyve alapján oktatta a tanulókat – nem használta az akkor érvényben lévőket. Eredményes munkáját bizonyítja, hogy 1952-ben és 1953-ban a Rákosi Mátyás Tanulmányi Versenyre – az OKTV elődjére – Vas megyéből csupán az ő diákjai kerültek be. Kiskunhalasi és celld.-i diákjai egyaránt szép számmal követték a pályán. A kiskunhalasi gimn. tanára lett tanítványai közül Babay Béla, Jeremiás Béla és a kémiatankönyv-író Bagó Jenő. Celld.-i diákjai közül pedig →Bartos Attila István, Horváth Jenő és Kósa András matematikusokként szereztek elismerést a tud. és egy.-i szférában.

A Ka.-i Baráti Kör születésének 100. évfordulója alkalmából, 1995. november 4-én emléktáblát helyezett el hajdani lakásának falán, a Sági út 10. számú házon. A baráti kör két tagja, Szita Jenő és Varga Imre félmillió forintos ösztöndíjat alapított (Jónás Márton Tanulmányi Pályázat), amelyből minden évben 3, arra érdemes celld.-i diák felsőfokú tanulmányait támogatják.

Művei:

Az ideális mennyiségtan tankönyv. In: Protestáns Tanügyi Szemle, 1933. 7. sz. 31-32. p.

A tanulói gyakorlatok szerepe a fizika tanításában. In: Protestáns Tanügyi Szemle, 1934. 8. sz. 193-197. p.

Mennyiségtan I., II., III., IV. osztályosok számára. 1938.

Mennyiségtan V., VI., VII., VIII. osztályosok számára. 1939–1942.

Irodalom:

Zsuffa Lajos: *Jónás Márton (1895–1987).* In: A Matematika Tanítása. 1995. 1. sz. pp. 20-24.

Jónás Márton celldömölki „utódai" lehetnek. Alapítvány a tehetséges diákok támogatására. In: Vas Népe, 1995. 270. sz. (november 17.) p. 5.

Kósa András: *Jónás Márton, a kivételes ember.* In: ÚK, 1995. 23. sz. (december 7.) p. 8.

Vinter Krisztina: *Egy tanárlegenda : Jónás Márton.* In: A celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnázium jubileumi évkönyve az iskola alapításának 50. évfordulója alkalmából 1947–1997. (Szerk. Vinter József). Sárvár. 1997. pp. 75-86. p.

Így kezdődött... : egykori tanárok és öregdiákok visszaemlékezései a gimnázium kezdeti éveire. (Szerk. Ragányi József). Celld., 1997. 132, [2] p.

Horváth Jenő: *Jónás Márton (1895–1987).* In: Velük kezdődött. A celldömölki gimnázium tanárai 1946-1953. Celld., 2011. pp. 20-25.

B. R.

Kalmár Gusztáv József

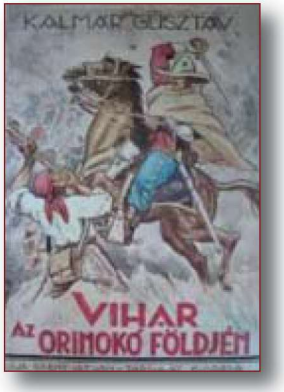

(Jánosháza, 1892. február 25. – Pápa, 1949. január 1.)

bencés szerzetes, geográfus, pedagógus

1911. augusztus 6-án lépett be a pannonhalmi Szent Benedek-rendbe. 1918-ban szerzett a bp.-i tud.egy.-en történelem-földrajz szakos tanári és bölcsészdoktori oklevelet. 1918. május 26-án tett ünnepélyes fogadalmat és június 29-én szentelték pappá. Szolgálata az ország sok tájára sodorta: a győri bencés gimn. tanára (1918–1922), lelkész Tárkányban (1922–1926), a pannonhalmi Hittud. Főisk. tanára (1926–1930), Csanakfaluban lelkész (1930–1933), a bencés rend győri házgondnoka (1933–1936), Zalaváron (1936-1937), majd Veszprémvarsányban lelkész (1937–1939), végül a pápai bencés gimn. tanára (1939–1948).

A magyarság földrajzával, a történelmi Mo. népeivel foglalkozó számos népszerű ismeretterjesztő mű szerzője. Önállóan vagy társszerzőként tankönyveket írt a kat. polgári fiú és leányiskolák, valamint a gimn.-ok tanulói számára.

Műveiből:

Európa földje és népei. Bp. 1930. 345 p.

Magyar hazánk és népei. Bp. 1932. 235 p.

Négy világrész földje és népei. Bp. 1934. 244 p.

Régi népek új világok. Bp. 1935. 291 p.

Lángoló tengerek. Bp. 1936. 348 p.

Vihar az Orinoco földjén. Bp. 1941. 172 p.

Magyar geopolitika. Bp. 1942. 191 p.

N. T.

Karczag Zoltán

(Kiscell, 1881. augusztus 17. – Bp., 1944. december 10.)

festőművész

NV: Krausz Zoltán (1901-ig)

Bp.-en a Képzőművészeti Főiskolán Székely Bertalan, Ferenczy Károly és Zemplényi Tivadar tanítványa volt. Később a müncheni akadémián és Párizsban tanult. Kiállításon 1909-ben szerepelt a Műcsarnokban Enteriőr című pasztelljével. 1918-ban Bp.-en telepedett le. A Nemz. Szalonban 1928-ban gyűjteményes kiállítást rendezett (Könyvek és virágok; Délutáni napsütés; Cséplés). Eleinte főleg figurális- és tájképeket festett. Az I. vh.-t követően elsősorban arcképeket alkotott. Önkezével vetett véget életének. Zöld kapu c. pasztelljét a Nemz. Galéria grafikai gyűjteményében őrzik.

Gy. G.

Kelemen Etelka

(Csönge, 1925. május 2. – Ostffyasszonyfa, 1992. március 1.)

festőművész, pedagógus

Tehetős parasztszülők gyermekeként született. A polgári iskolát Szhelyen végezte el bejáróként. Magánúton érettségizett, de továbbtanulni és elhelyezkedni származása miatt nem tudott. Eleinte szülei gazdaságában, majd Bp.-en szövőnőként dolgozott. A gyár képzőművész szakkörében kezdett festeni, tehetségét itt fedezte fel Bencze László, akinek ajánlására felvették a képzőművészeti főiskolára, ahonnan azonban hamarosan – mint osztályidegent – el is távolították. Ezt követően mezőgazdasági munkásként, majd szülei birtokának államosítása után segédmunkásként volt kénytelen dolgozni különböző helyeken. Egy ideig távírászként is dolgozott. Később felvételt nyert a Pécsi Tanárképző Főiskolára, ahol történelem-m. szakos tanári oklevelet szerzett. Tanulmányait megszakítás nélkül folytatta a szhelyi főiskolán, ahol Horváth János irányításával rajz szakon diplomázott. Az ostffyasszonyfai Petőfi Sándor Általános Iskolában több évtizeden át tanította és nevelte a helyi és csöngei diákokat.

Két évtizeden keresztül művésztelepek, nyári alkotótáborok rendszeres résztvevőjeként fejlesztette, tökéletesítette tudását, a hazai táj szinte minden zuga (Duna-kanyar, a Balaton, az Őrség, Kőszeg) felkeltette festői képzeletét. Jó felkészültségű, természetelvű festő volt, aki akvarelljein, olajfestményein elégikus és romantikus hangulattal ábrázolta legkedveltebb témáit, a Ka. és Kemeneshát lankáit, kisvárosait, falvainak utcarészleteit. Számos illusztrációja jelent meg folyóiratokban, újságokban. Tagja volt a Ka.-i Alkotók Körének is, melynek sok kiállításán részt vett.

Egyéni kiállításai:

Ka.-i Művelődési Központ, Celld., 1982

Nádasdy-vár, Sárvár, 1984

Videoton Kultúrotthon (→Dénes Lajos Szilveszterrel és Katonáné Erdély Györgyivel), Székesfehérvár, 1985

Vas Megyei Pedagógiai Intézet, Szhely (Dénes Lajos Szilveszterrel, Katonáné Erdély Györgyivel és →Nagy Istvánnal), 1989

Ádám Jenő Zeneiskola, Celld., 1989

Jurisics-vár, Kőszeg, 1992

Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ. Szhely, 1992

Irodalom:

Rozmán László: *„A rútság elborzaszt, a szépség megfog és fogva tart" : Beszélgetés Kelemen Etelka festőművésszel.* In: ÚK, 1990. 6. sz. (június) pp. 6-7.

Kiállításból emlékkiállítás. In memoriam Kelemen Etelka. In: VN, 1992. 56. sz. (március 6.) p. 5.

Hargitai József: *In memoriam Kelemen Etelka.* In: Emberközelben. Szhely., 1997. pp. 517-518.

M. G.

Kemenes Lajos (NV)→Géfin Lajos

Kirchner Elek

(Mucsfa, 1852. május 20. - Celld., 1932. október 5.)

ev. lelkész, karnagy, zeneszerző

Alap- és középfokú tanulmányait Sárszentlőrincen, majd Pozsonyban végezte. A Duna menti nagyvárosban tanult az Ev. Teológiai Akadémián, közben a hallei egy. előadásait is hallgatta. Karsay Sándor püspök 1875. október 7-én avatta lelkésszé. Hazatért szülőfalujába, ahol 13 évig szolgálta híveit. A mucsfai templomban apját és nagyapját követte a szószéken.

1888-ban lemondott állásáról és a győri ev. gyülekezet kántora, orgonista-karigazgatója lett. Bár éles váltás volt életében, de nem előzmények nélküli. Első zenei benyomásait a szülői háznál szerezte, hiszen apja szenvedélyes zenész volt és fiát is rendszeres zenei oktatásban részesítette. Ritka éles zenei hallásánal fogva már 7 éves korában tisztában volt az összhangzattan elemeivel. 1897-ben megszerezte a középiskolai énektanári képesítést az Orsz. M. Királyi Zene- és Színművészeti Akadémián. Jelentős szerepet kapott a Kapi Gyula által szerkesztett Korálkönyv összeállításában, sőt jónéhány korál is fűződik a nevéhez. 1915 és 1918 között a Győri Ének- és Zeneegylet férfikarát is vezényelte. Három és fél évtizedig volt a győri gyülekezet karnagya. 1922. május 20-án 70. születésnapja alkalmából a Győri Dalárda szerenádot adott a mester lakásán és a választmány részére a c. zeneigazgató címet adományozta.

1923-ban nyugdíjazták s ekkor telepedett le fiánál Cellben. Életútjának elismeréseként ~-et Celld. díszpolgárává választották. Temetésén Kapi Béla püspök búcsúztatta; a sírnál Turóczy Zoltán emlékezett rá a győri gyülekezet nevében és Bácsi Sándor celld.-i lelkész áldotta meg. Sírját a Nemz. Emlékhely és Kegyeleti Bizottság 2007. március 21-i ülésén a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánította.

Irodalom:

Petz Lajos: *Győr város zenei élete* 1497–1926. Győr. 1930. 442 p.
Kirchner Elek. In: Harangszó, 1932. 42. sz. (október 16.) p. 337.
Győri életrajzi lexikon. 2. átdolg. kiad. Győr. 2003. p. 170.

N. T.

Kis János

(Rábaszentandrás, 1770. szeptember 22. – Sopron, 1846. február 19.)

emlékiratíró, ev. püspök, költő, műfordító

A Festetics gróf birtokán élő jobbágycsalád hét gyermeke közül harmadiknak született. A nádtetős családi háznál példás családi életet tapasztalt. Az a néhány könyv, ami a szerény szobát díszítette, hamar fölkeltette érdeklődését. Még az iskola előtt édesanyja segítségével megtanult írni, olvasni. 10 éves korában került iskolába és tanítója a szülők tudtára adta, hogy fiuk tanulásra született. Sopronban a gimn.-i tanulmányai során kedvelte meg az ókori irodalmat és a modern nyelveket. Kitűnt vasszorgalma és kitartása, ami azután egész életében jellemezte – szerénységével együtt. A soproni líceum szelleme, a következetes magyar nevelés adta az ösztönzést számára a szervezett nyelvművelésre. Másfelől a műveltség fejlesztésére a más nyelveken írt munkák fordítását is szorgalmazta. II. József németesítési törekvéseinek idején, 1790-ben néhány társával megalakította a Soproni M. Társaságot, ez volt az első m. önképzőkör. Tagjai a m. nyelvű irodalom alkotásait szándékozták széles körben ismertté tenni. A társaság irodalomközvetítő szerepét jelzi, hogy kölcsönöztek könyvet a társaságon kívülieknek és vidékieknek, így Ka.-ra is. 1791-től Németország legjobb egyetemein, Göttingában és Jénában tanult. Az ev. egyház protestáns főiskolák hiányában külföldre küldte tanulni lelkészeit, ahol felkészült és felvilágosult tanárok előadásai révén a vallási kérdéseken túl világi tudományokkal ismerkedhettek.

1796-ban Nemesdömölkön szentelte pappá Hrabowszky Sámuel püspök, ezután különböző helyeken szolgált. Kővágóőrsön keresték fel a nemesdömölki gyülekezet képviselői, hívták lelkésznek. Nemesdömölk az egyik legnépesebb és legjövedelmezőbb gyülekezet volt. A felkérést ~ megtiszteltetésnek tartotta, és

1802. június 12-én el is fogadta. Ide érkezése után a környék köznemeseit látogatva elsőnek találkozott →Berzsenyi Dániellel, aki nem sokáig tudta titkolni asztalfiókjába rejtett irományait és bevallotta, hogy verseket ír. Átadta néhány versét ~nak, ő pedig Kazinczyhoz továbbította őket, akivel 1793 óta levelezett. Nemesdömölkön irodalmi tevékenysége kiszélesedett. Íróként a felvilágosodást kívánta elősegíteni: az igazságot megmutatni, a tudatlanságot oszlatni igyekezett. Munkái a nyelvtudomány, az esztétika, a történetírás, a nevelés, az életbölcselet körébe tartoznak. Itt nyert el egy, a magyar nyelv művelésére kiírt pályázatot. Gyakori vendégei voltak ka.-i paptársai: Zsigán János, az említett soproni társaság első jegyzője, Szüts István, Beliczay János, egykori soproni diákok, a magyar irodalom terjesztői, →Horváth Zsigmond, Döbrentei Lajos és fia, →Döbrentei Gábor, az Akadémia első titkára. Beszélgetéseik tárgya a prédikátori és egyéb tudományos munkáik mellett a már kinyomtatott és még kéziratban lévő dolgozatok s ezáltal a művelődés fontos helyévé avatták Nemesdömölköt.

1808 tavaszán elfogadta a soproni lelkészi meghívást. Nehéz szívvel búcsúzott az őt oly szívesen látó tájtól. Feljegyezték, hogy hívei egész Ka.-ról jöttek vasárnapi hitszónoklatait hallgatni. 1812-től haláláig a dunántúli ev. egyházkerület szuperintendense (püspöke). 1822-ben nemességet, 1840-ben királyi tanácsosi címet kapott. 1830-tól lett az Akadémia tagja. Kazinczy halála után a történeti osztályt vezette. Munkatársa volt számos korabeli lapnak és folyóiratnak, mintegy 70 önálló irodalmi műve jelent meg és sokat fordított görög, latin, német, francia klasszikusok műveiből.

Bár jelentős irodalmi tevékenységet folytatott, méltatói legnagyobb érdemének mégis kapcsolatteremtő, szervező és felfedező képességét tartják. Magát nem tartotta eredeti tehetségnek, versei közt sok a fordítás és átdolgozás. Feladatát a műveltség közvetítésében, az olvasók táborának növelésében látta. Igazi self-made man volt: a falusi szántóvető fia önerőből 135 gyülekezet főpásztorává emelkedett, egyházkormányzói karizmája révén három és fél évtizedig irányította a püspökséget; a felvilágosodás és a reformkor szinte valamennyi mérvadó személyiségével kapcsolatban állt és az anyagi javakkal gondosan gazdálkodva komoly vagyont, egzisztenciális biztonságot hagyott fiaira. E szédületes karrier ellenére megnyerő egyénisége, széleskörű műveltsége és keresztényi bölcsessége révén olyan emberként emlékeztek rá kortársai, akihez mindig bizalommal fordulhattak. E tulajdonságai tették lehetővé – többek között – Berzsenyi felfedezését és több évtizedes kapcsolatukat.

Művei:

Kis János superintendens emlékezései életéből maga által feljegyezve. 1-2. köt. Sopron. 1845-1846. 254 + 248 p.

Kis János poétai munkái. Pest. 1846. XLVI, 462 p.

Irodalom:

Németh Zoltán: *Kis János szerepe kora irodalmi életében.* Győr. 1941. 83 p.

Horváth János: *Kis János.* In: Berzsenyi és íróbarátai. Bp. 1960. 293 p.

Hegedüs Ferenc: *Kis János nemesdömölki évei.* Kézirat. Szhely., 1963. 43 lev.

Fried István: *Kis János klasszicizmusához.* In: Soproni Szemle, 1974. 4. sz. pp. 345-352.

Soós István: *Kis János levelei Döbrentei Gáborhoz.* In: Soproni Szemle, 1987. 2. sz. pp. 128-141.

Fried István: *„... törpe növény a' cédrusos erdőn"* In: Klasszika és romantika között. Bp. 1990. pp. 159-171.

Uő: *Kis János kritikusi munkásságához.* In: Soproni Szemle, 1992. 1. sz. pp. 57-62.

Káldos Gyula: *Százkilencven éve érkezett Nemesdömölkre a Berzsenyit „felfedező" Kis János.* In: ÚK, 1992. 7. sz. (július) p. 6.

D. Szebik Imre: *Kis János püspök-lelkész élete és szolgálata (1770–1846).* In: Lelkipásztor, 1996. 12. sz. pp. 460-463.

Tóth Orsolya: *A nagyszerű kritikus és a kis(szerű) poéta. Kis János és kortársi kritika.* In: Jelenkor, 2002. 7-8. sz. pp. 818-826.

Németh Tibor: *A költőfejedelem és a szürke eminenciás : Berzsenyi Dániel és Kis János párhuzamos életrajza.* In: VHHK, 2004. 1. sz. pp. 15-36.

K. Gy.

Kisfaludy Károly

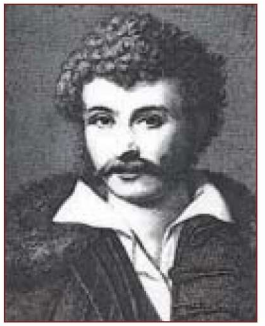

(Tét, 1788. február 5. – Pest, 1830. november 21.)

író

Legifjabb testvére volt az ugyancsak író Kisfaludy Sándornak. Kat. nemesi családban született a Győr megyei Téten. Születése édesanyja, Sándorfi Ilona életébe került, ezért apja „anyaölés" miatt kitaszította a családból. 1799-től Győrött a jezsuiták által alapított, majd 1802-től a bencések által átvett gimn.-ban képezte magát. Apja időnként meglátogatta, hogy keményen megverje, mivel rosszul tanult. Végül kivette az iskolából, ezért katonának szegődött. Adósságokba keveredett, apjával végleg megromlott a viszonya, csak Teréz nővére pártfogolta. 1812-ben megkapta anyai örökségét, amit rögtön el is mulatott. Festészetből tartotta fenn magát Bécsben. 1815-ben Olaszországban is megfordult, majd 1817-ben Pesten telepedett le. 1822-től szerkesztette az „Aurora" című folyóiratot. 1829-ben nagy beteg lett és egy év múlva tüdőbajban halt meg.

Vas megyébe Teréz nővére révén került, aki Farkas Gábor nyug. vönöcki kapitány felesége volt. A bohém természetű Károly meglehetősen gyakran látogatta szeretett Trézsi nővérét, aki úgyszólván egyetlen pártfogójaként nyújtott neki menedéket csendes vönöcki otthonában. 1810-ben Kisfaludy e sorokat írta nővérének: „A zajos pesti élet nem boldogít többé, nem találok élvezetet a pesti termek és bálok fényűző csillogásában. Vönöckön jobb nekem, ha valami módon pár napra elszabadulhatok, sietek Hozzád, hogy Nálad kipihenhessem magam."

Egy alkalommal, amikor hosszabb időt töltött nála, „önkéntes száműzetése" hónapjai alatt írta meg Vallomások című művét, melyben szerelme szomorú történetét foglalta írásba. De itt, Vönöckön dolgozta át 1809-ben megkezdett, „A tatárok Magyarországban" című első szomorújátékát is. Számos töredéke mellett „Ilka" című darabjának megszületése ugyancsak Vönöckhöz kötődik. Rajongásig szeretett nővére és sógora meleg otthonában igyekezett kigyógyulni szerelmi csalódásából is. Innen járt át a cseri dombok tetején fekvő, szomszédos Csöngére is, ahol rokonai éltek. Ilyen „búfelejtő", vidám rokoni látogatásra indult 1811-ben is, amikor már hónapokon keresztül ette nővére, sógora kenyerét, s élvezte vendégszeretetüket, hogy Csöngére átruccanva, tiszteletét tegye a rokon Andrássy-családnál. A rokoni szálakon kívül még régi barátság is fűzte őket egymáshoz, hisz Andrássy Terézia apja is huszártisztként szolgált, s egyszerre hagyták ott a katonaságot, hogy a tiszti mundért felcseréljék a falusi élettel, az otthon nyugalmával. Ezen kívül Károly elhatározását egy szerelem is motiválta. Feleségül akarta venni a teljesen vagyontalan, vönöcki Heppler Katalint. Szerelmében azonban csalódott, a számító leány kikosarazta. Apja pedig kitagadta, mivel a lány kedvéért lemondott huszártiszti rangjáról, s „bolondos házasságra készülődött". Kisfaludy testben-lélekben megtörve, mindenkitől félrevonulva, Vönöckön a nővéréénél húzta meg magát. Egyébként a Csöngén élő rokonához, Andrássy Teréziához is eszményi barátság fűzte, úgyanannyira, hogy őt 1811-ben egy szép festményen is megörökítette. A képre nem írta rá, hogy mikor készült, de nevét odaírta: „Kisfaludy pixit." Azaz: Kisfaludy festette. A festmény később a csöngei ev. parókiára került, ugyanis az egyik későbbi csöngei lelkész, Hutter Zsigmond Andrássy Terézia leszármazottját vette feleségül. A Vönöckön és Csöngén töltött szép és szomorú heteket, hónapokat sohasem feledte el ~. Akkor szakadt csak el – de csak testben – Ka.-tól, amikor Teréz nénje meghalt. Nem sokkal utóbb őt is eltemették Pesten, a Kerepesi temetőben.

Sírját Heppler Katalin virágai borították el – Kisfaludy Károly szerelmének végzetesen elkésett viszonzásaképpen... Andrássy Terézia pedig csáfordi és jobaházi Tóth Ferenc cs. és kir. őrnagyhoz, csöngei földbirtokoshoz ment férjhez, s az ő leányuk

volt az a Tóth Róza, akibe a 16 éves →Petőfi Sándor 1839 nyarán reménytelenül szerelmes lett. Így kötődött egy csöngei kúriához, egyetlen családhoz – földrajzilag egy helyen, csupán időben majdnem 30 esztendő távolában – két költő életének emléke.

~ tiszteletére 1997 júniusában emlékparkot avattak Vönöckön, ahol emléktábláját is elhelyezték.

Irodalom:

Porkoláb István: *Kisfaludy festette, Petőfi énekelte...* In: Új Idők, 1924. 1. sz. p. 19. ; 2. sz. pp. 34-35.

Porkoláb István: *A két Kisfaludy és Petőfi Vasmegyében.* In: Zalai évkönyv az 1928. évre. Zalaegerszeg. 1928. pp. 216-220.

→Laky Rezső: *Kisfaludy Károly Vas megyében.* In: VN, 1978. 31. sz. (február 5.) p. 5.

→Szerdahelyi Pál: *Kisfaludy Károly Kemenesalján.* In: VN, 1990. 205. sz. (szeptember 1.) p. 10.

→Dala József: *Mindenkinek lehet egy Trézsi nénije.* In: VN, 1992. 295. sz. (december 15.) p. 6.

Burkon László: *Kisfaludy emlékpark Vönöckön.* In: VN, 1997. 135. sz. (június 12.) p. 16.

N. T. – Sz. P.

Kiskos István

(Szergény, 1874. november 20. – Szhely, 1945. július 3.)

ügyvéd, Szhely polgármestere (1914–1930)

A szhelyi premontrei gimn.-ban érettségizett, majd a bp.-i jogi egy.-en diplomázott. A szhelyi királyi törvényszéken lett joggyakornok. 1896-ban lépett Szombathely város szolgálatába, mint aljegyző. 1901-ben főjegyző, 1902-ben másodtanácsnok, 1908-ban tanácsnok lett. A szombathelyi „Ébredés" Szabadkőműves Páholy tagja volt, annak 1920-as megszüntetéséig. A gyors és fényes közigazgatási karriert követően 1914. május 20-án választották meg Szhely polgármesterévé.

Hivatalba lépését követően az I. vh. kitörésekor legfontosabb feladata a közellátás és a hadisegélyezés megszervezése volt. Országosan is kuriózumnak számított, hogy sertéseket hizlaltatott a városnak és Dániából hozatott fagyasztott húst a világégés ínséges esztendeiben. 1930-ig, ogy.-i képviselővé választásáig töltötte be ezt a tisztséget. Polgármesteri működése alatt alakították át a városháza épületét, bővítették a csatornahálózatot és a vízműveket, ő létesítette a jéggyárat és vette városi kezelésbe az Uránia Mozgófénykép Színházat. Vas vármegye és Szhely ezer ágyas kórházának avatásával megszületett az ország egyik legjelentősebb vidéki eü.-i intézménye. A Kiskos-éra nem látványos, de annál hasznosabb eredménye volt a megyeszékhely rendezési tervének elkészíttetése, amely már egy nagyváros képét hordozta a tervrajzokon. 1923-ban kormányfőtanácsossá nevezték ki. Hivatali tevékenységén túl mutató érdekesség, hogy a korabeli tudósítások szerint „a dalnak nem csak lelkes barátja, hanem kiváló művelője is" volt. Érdemei elismeréséül 1930. október 16-án a „tapintatos politika" híveként számon tartott Kiskost a város díszpolgárává választották. Ezt követően ügyvédi gyakorlatot folytatott. Szhely leghosszabb ideig hivatalban lévő polgármesterének tekintélyét bizonyítja, hogy 1945 áprilisától haláláig a II. vh.-t követő újjáépítést szervező Nemz. Bizottság elnöke volt.

Irodalom:

Vasmegyei fejek. Szhely., 1930. p. 25.

N. T.

Kiss Adolf

(Kiscell, 1867. május 8. – Bp., 1938. április 28.)

szerkesztő, szociáldemokrata politikus, szociálpolitikus

NV: Klein Adolf (1898-ig)

1886-ban lépett be a Mo.-i Általános Munkáspártba és az Általános Munkás Betegsegélyező- és Rokkantpénztár tisztviselője, valamint a vezetőségválasztás utáni, február 7-i ülésen a Bp.-i Munkáskör titkára lett. 1890-ben az MSZDP kongresszusán a párt vezetőségi tagjává választották. A kiváló szónoki képességekkel rendelkező ~ neve sűrűn felbukkant a „Népszava" vezércikkei és tárcái után. 1893. augusztus 6-12. között a m. delegáció tagjaként Zürichben részt vett a II. Internacionálé kongresszusán. 1893. október 29-én egyik szónoka volt a szociáldemokrata párt bp.-i népgyűlésének, amelyen több mint 5000 fő vett részt. Az egyre erőteljesebbé váló munkásmozgalomban a mérsékelt reformista irányzat képviselőjének számított. 1895-ben a „Népakarat", majd az „Új Népszava" és több szakszervezeti lap szerkesztői teendőit látta el. 1896 után főleg az Általános Betegsegélyző Pénztár ügyében tevékenykedett, amelynek 1904-ben az igazgatója lett. 1906-ban ezt a szervezetet egyesítették a Bp.-i Ker.-i Betegsegélyző Pénztárral: az így létrejött integrált Pénztár ügyvezető igazgatójává, egyúttal 1907-től a Bp.-i Ker.-i Munkás Betegsegélyző Pénztár igazgatójává választották. Közreműködött az 1891. és az 1907. évi munkásbiztosítási törvények előkészítésében. Komoly érdemei voltak a munkásmozgalom szakmai szervezkedésének fellendítésében. 1910-től 1919-ig a „Munkásügyi Szemle" alapító szerkesztője volt. 1917/18-ban nevéhez fűződött az intézményes gyermeknyaraltatás megszervezése. A Tanácsköztársaság idején a munkásbiztosítási ügyek és a szociálpolitikai intézmények országos felügyelőjeként tevékenykedett. A proletárdiktatúra bukása után nyugdíjazták és emigrált. 1936-ban tért haza és haláláig az Általános Fogyasztási Szövetkezet tisztviselőjeként dolgozott. Sírja a bp.-i Kozma utcai izraelita temetőben található.

Irodalom:
A magyar társadalom lexikonja. Bp. 1930. p. 289.
Új magyar életrajzi lexikon. III. köt. Bp. 2002. p. 937.

N. T.

Kiss Jenő

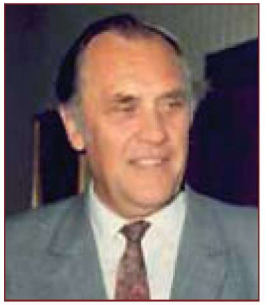

(Kemenesmihályfa, 1933. február 26. – Bp., 2003. július 21.)

könyvtáros, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatója (1980–1998)

Celld.-ön járt polgári iskolába és itt érettségizett az új gimn. második évfolyamában. 1955-ben szerzett könyvtárosi diplomát az ELTE Bölcsészettud. Karán. (A m.-történelem szakra jelentkezett, de a túljelentkezés miatt „csak" könyvtár szakra vették fel...) Már harmadéves korában a Népkönyvtári Központba került szakmai gyakorlatra, majd az egy. mellett heti 18 órás szerződéses munkatársnak. A diplomaszerzést követően egy évig a Békéscsabai Megyei Könyvtárban dolgozott az országosan ismert Lipták Pál mellett. Ezután 4 esztendőn át az OSZK módszertani osztályának tud. munkatársa volt. 1960 és 1968 között a SZOT kulturális osztályának könyvtárügyi előadójaként tevékenykedett. Pályája során a Művelődésügyi (később Kulturális) Min.-ban előbb az Orsz. Népművelési Tanács titkára lett, majd a Közművelődési Főosztály vezetését bízták rá. Számos alapvető dokumentum (pl. az 1976-os közművelődési törvény, illetve könyvtári törvényerejű rendelet) megalkotásában vállalt szerepet. 1963-tól másfél évtizeden át az ELTE Bölcsészettud. Karán külső előadóként oktatott könyvtártani, könyvtár- és közművelődés-politikai ismereteket.

1979-ben került a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárba, ahol egy évi főigazgató-helyettesség után a m. közművelődési könyvtárügy zászlóshajójának számító hálózat irányítója lett. 18 esztendeig vezette az intézményt: a főváros bibliotékáinak rendszerét moder-

nizálta, mind szolgáltatás-szervezés, mind pedig technológiai fejlesztés szempontjából.

Publikációi sorából kiemelkedik a „Könyvtárosok zsebkönyve" (1964); a „Libraries in Hungary" című összeállítás (1972), amely németül, oroszul és japánul is megjelent; valamint „A magyar könyvtárak" (1988), ami angolul is napvilágot látott. Ezen kívül mintegy száz könyvtári és művelődéspolitikai vonatkozású tanulmány jelent meg a tollából. Ismerte a német és angol nyelvet, de lengyelül és oroszul is tanult. A m. UNESCO Bizottság tagja volt, az IFLA közművelődési könyvtári szekciójában két ciklusون keresztül képviselte Mo.-t, igazgatói időszaka alatt pedig az INTAMEL-ben (Nagyvárosi Könyvtárak Nemzetközi Szövetsége) a FSZEK-et.

Segítségével jelent meg 1984-ben és az általa vezetett intézmény nyomdájában készült a Sági hegységnek Törvényei 1734-ből származó dokumentum hasonmás kiadása 120 számozott példányban.

Természetszeretete, a földhöz való vonzódása vidéki származásából táplálkozott, éppúgy, mint közvetlen egyszerűsége és ízes „vazsi" beszéde. Puritánságát vezető beosztásokban is megőrizte: kiszolgált Skodája az évek során anekdoták tárgyává vált.

Tevékenységét Kiváló Népművelő (1970), Szabó Ervin Emlékérem (1989), Pro urbe Budapest (1998) kitüntetésekkel ismerték el.

Művei:

Könyvtárosok zsebkönyve. (Bereczky Lászlóval és Papp Istvánnal). Bp. 1964. 167 p.

Libraries in Hungary. Bp. 1972. 58 p.

A magyar könyvtárak. Bp. 1988. 86 p.

Irodalom:

Pobori Ágnes: *„A feladatok önmagukban meghatározzák a jövőt". Beszélgetés Kiss Jenő főigazgatóval, a nyugdíjba vonulása előtti utolsó pillanatban.* In: Könyvtári Híradó, 1998. 9. sz. pp. 1-4.

Kiss Jenő: *Napjaim Békéscsabán. Hogyan és miért kerültem Békéscsabára?* In: A Békés Megyei Könyvtár Emlékkönyve, 1952–2002. Békéscsaba. 2002. pp. 58-77.

Bartos Éva: *Meghalt Kiss Jenő (1933–2003). Szabálytalan búcsú.* In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 2003. 9. sz. pp. 48-49.

Káldos Gyula: *Kiss Jenő (1933–2003).* In: KBKH, 2003. 2. sz. pp. 7-8.

Fodor Péter: *Kiss Jenő (1933–2003).* In: Könyvtári Levelező/lap, 2003. 9. sz. pp. 17-18.

Tóth Gyula: *Visszatérés a Szabó Ervin-i alapokhoz és korszerűsítés.* In: A főváros könyvtárának története. 2. köt. 1945-1998. Bp. 2008. pp. 256-454.

Tóth Gyula: *Kiss Jenő könyvtára.* In: Könyvtári Figyelő, 2009. 1. sz. pp. 11-16.

N. T.

Kiss Péter

(Celld., 1959. június 11. - Bp., 2014. július 29.)

gépészmérnök, ogy. képviselő, politikus

Édesapja, Kiss Alajos a celld.-i Gábor Áron Gimn. tanára volt 1958-ig, közben igazgatóként is tevékenykedett 1951 és 1953 között. Fia, ~ a szhelyi Nagy Lajos Gimn. reáltagozatos osztályában maturált. A pedagógusok kedvence volt: számos tanulmányi versenyen vett részt, a fizika és a matematika mellett a humán tárgyakból is jól teljesített A bp.-i Műszaki Egy.-en diplomázott 1983-ban a Gépészmérnöki Kar termelési rendszer szakán. A 80-as években az egy. tud. munkatársa, tanársegéde, szakkollégiumi nevelőtanára, KISZ-titkára is volt.

1980-ban lépett be a M. Szocialista Munkáspártba. 1986 és 1989 között a Bp.-i KISZ első titkára volt. 1989-ben az MSZP alapító tagja és a Baloldali Ifjúsági Társulás (BIT) alapító bp.-i elnöke, 1998-2000 között a párt ügyvezető alelnöke. 2001 januárjától az

MSZP Baloldali Tömörülés Platform elnöke, 2005-től 2009-ig az MSZP Vas megyei elnöke volt.

1995-től a ciklus végéig a Horn-kormány munkaügyi min.-e volt. 1998-tól 2000-ig az MSZP frakcióvezető-helyettese ként működött a Parlamentben. A Medgyessy-kormányban 2002/2003-ban foglalkoztatáspolitikai és munkaügyi min. volt, majd 2003-tól a Miniszterelnöki Hivatalt vezető miniszterré nevezték ki. 2004-ben, Medgyessy Péter miniszterelnök lemondása után a párt orsz. elnöksége őt ajánlotta miniszterelnöknek, de a kongresszus Gyurcsány Ferencet jelölte kormányfőnek. A kormányváltást követően 2006-tól előbb szociális és munkaügyi min. lett, majd 2007-ben visszatért a Miniszterelnöki Hivatal élére. 2009-ben társadalompolitikai koordinációért felelős tárca nélküli min. és egyben a miniszterelnök politikai helyettese a Bajnai Gordon által vezetett kormányban.

1992-től volt ogy.-i képviselő: ekkor és 2010-ben pártja orsz. listájáról került a T. Házba. 1994-ben, 1998-ban, 2002-ben, 2006-ban a 6-os számú, 2014-ben pedig a 11-es számú választókerületben egyéni jelöltként szerzett mandátumot Bp.-en.

2004-ben Celld. díszpolgárává választotta. Szülővárosában támogatta a kegytemplom felújítását, a művelődési központ átalakítását. Felkarolta a bölcsőde és az iskolák korszerűsítését, a tanműhely létesítését. A Vulkán fürdő kialakítását épp úgy patronálta, mint a Kemenes Vulkánpark megépítését. Segédkezet nyújtott, hogy az egyház visszakaphassa tulajdonába a kolostor épületét.

Felesége Petykó Csilla főiskolai adjunktus, akivel 1994-ben kötött házasságot. Lányuk, Diána Dóra 1995-ben született. ~ szenvedélyes horgász volt, a magyar konyha szerelmese, aki a halászlét, a pacalt és a csülköt jelölte meg kedvenceként, melyeket szívesen meg is főzött. Szabad idejében Steinbecket és Merle-t olvasott, a magyar költők közül Ladányi Mihályt, József Attilát és Nagy Lászlót részesítette előnyben.

Kitartó, következetes munka és rendíthetetlen hivatástudat jellemezte egész politikai pályafutását. A közjó megteremtése érdekében a szociáldemokrata eszmék megvalósítását hirdette és a munkavállalókkal, szakszervezetekkel való párbeszéd fontosságát hangsúlyozta. Élete utolsó évében, gyógyíthatatlan betegségében is emberi tartásáról tett tanúbizonyságot.

Irodalom:

Díszpolgárokat avattak a jubileumon. In: ÚK, 2004. 2. sz. (január 30.) p. 1.

Az ünnepeltek gondolatai. In: Uo. p. 5.

Zachár László: *„Nem szabad engedni, hogy az egész életen át tartó tanulás múló divat legyen”* Interjú Kiss Péterrel. In: Felnőttképzés, 2006. 2-3. sz. pp. 2-6.

Cseke Hajnalka: *A csendes szoci – Kiss Péter portréja.* In: Figyelő, 2007. 25. sz. pp. 12-14.

Galló Béla: *Most nehezebb – Egyenlítő-beszélgetés Kiss Péter kancelláriaminiszterrel.* In: Egyenlítő, 2007. 9. sz. pp. 21-24.

Baranyai-Vajda Zsuzsa: *Büszke vagyok Celldömölkre”. Interjú Kiss Péterrel, Celldömölk díszpolgáraival.* In: ÚK, 2014. 5. sz. (március 21.) p. 7.

Körmendi Zsuzsanna: *Kiss Péter képtelen volt elviselni a tétlenséget.* (2014. július 29.) Internet: http://gepnarancs.hu/2014/07/kiss-peter-keptelen-volt-elviselni-a-tetlenseget/ (Letöltés: 2014. 11. 15.)

M. László Ferenc: *Kiss Péter (1959–2014) politikusi portréja.* Internet: http://magyarnarancs.hu/belpol/kiss_peter_politikusi_portreja_ami_kesik_az_megjon-67306# (Letöltés ideje: 2014. 11. 15.)

In memoriam Kiss Péter. In: ÚK, 2014. 14. sz. (augusztus 8.) p. 5.

N. T.

Klein Adolf (NV)→Kiss Adolf

Kocsis József

(Nagysimonyi, 1914. május 13. – Bp, 1988. november 11.)

koronaőr törzsőrmester

A m. királyi 26. honvéd gyalogezred II. zászlóaljának géppuskás századánál indult katonai karrierje. 1939 és 1941 között a jutasi Kinizsi Pál Altiszt képző Iskolára vezényelték, majd 1942. február 1-jétől a koronaőrség állományában szolgált. A budai vár német megszállása során egy fegyveres incidenst követően az SS elfogta és lefegyverezte a koronaőrséget. Ezután a Tabán-beli kivégzőosztag fegyverei előtt várta a felmentésüket. Pajtás Ernő ezredes, a koronaőrség parancsnoka utasította, hogy Kappéter József törzsőrmesterrel őrizzék, ameddig lehet a koronaőr laktanyát.

A m. szentkoronát a budai várból először Pannonhalmára, majd Veszprémbe és innét egy kőszegi óvóhelyre menekítették. Kocsis József elmondása alapján: „Veszprémből – egy négy tonnás teherautóval – Kőszegre mentünk a koronával. Útközben hazaugrottam szülőfalumba, Ostfyasszonyfára…" E tényközlést a faluban úgy tekintik, hogy a korona ekkor járt a településen, és ezt a feltételezett látogatást őrzi Ostffyasszonyfa címerében a korona motívuma: a domb, amelyen a két templom látható, a korona körvonalait követi.

A koronázási ékszereknek a Salzburg közeli Mattsee-be való menekítésénél is ott volt. Részt vett a kincsek föld alá rejtésében is. A m. korona 1945. március 27-ről 28-ra virradó éjszaka hagyta el Mo.-ot. A tehergépkocsira történt felrakodásnál, – néhány koronaőr elbeszélése szerint, – „a Szent Jobb a bunkerben maradt, ekkor Kocsis József koronaőr törzsőrmester – nem törődve a nyilasok rámeredő géppisztolyaival – beugrott a bunkerbe, kihozta a kis ládát a Szent Jobbal és sietett vissza a tehergépkocsira."

A koronaőrség a II. vh. végét követően, 1945-ben szűnt meg. Tagjai visszatértek a civil életbe. A háborút követően ~ az óbudai hajógyárban dolgozott, majd egy bp.-i szakközépiskolában alkalmazták karbantartóként.

Az 1944–45-ös események során tanúsított hősies magatartásuk és tevékenységük miatt a koronaőrség tagjait rehabilitálták. Kocsis Józsefet a honvédelmi min. 73/1993. sz. parancsában poszthumusz főhadnaggyá léptette elő.

Szülőföldjén, Ostffyasszonyfán 1992. augusztus 16-án emléktáblát avattak tiszteletére. A táblát Worth B. Andrews, az amerikai hadsereg egykori őrnagya leplezte le, aki 1945. július 27-én részt vett a korona kiásásában. Az ünnepségen →Mesterházy Sándor nyugalmazott ev. lelkész a saját kérésére elmondott ima közben rosszul lett és elhunyt.

Irodalom:

Glant Tibor: *A szent korona amerikai kalandja.* Debrecen. 1997. 188 p.

Haranghy Miklós: *Országos koronaőrök és a koronaőrség.* Bp. 2012. 101 p.

Megemlékezés Kocsis József koronaőrre június 2-án Ostffyasszonyfán, 2007.06.02. (http://www.vitezirend.co.hu/Archive/ostffy%202007%20jun%202.htm) [Letöltés: 2014. 02, 15.]

Kodály Zoltán

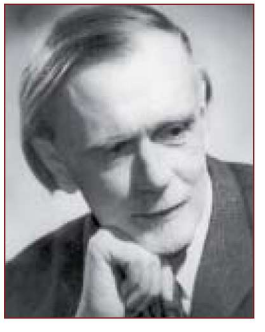

(Kecskemét, 1882. december 16. – Bp., 1967. március 6.)

népzenekutató, zeneszerző,
az MTA elnöke (1946–1949)

→Weöres Sándor még csak 15 éves volt, amikor megírta Öregek című versét, amely a Pesti Hírlap egyik vasárnapi mellékletében jelent meg. Kodálynak is kezébe került az újság és megtetszett neki a költemény, ezért levelet írt az ifjú szerzőnek, s engedélyt kért tőle verse megzenésítéséhez. „Mondanom sem kell hogy a legnagyobb megtiszteltetés volt ez számomra, örömmel válaszol-

tam, és megköszöntem." – írja visszaemlékezésében Weöres. A megzenésített vers ősbemutatóját Kecskeméten tartották, másodszorra pedig Szhelyen adták elő, Vásárhelyi Zoltán vezényletével. A bemutatóra a vasi székhelyre megérkezett Kodály Zoltán is feleségével. Így kezdődött Weöres Sándor ismeretsége és kapcsolata Kodállyal, majd folytatódott azzal, hogy a zenemű szombathelyi előadását követően mintegy másfél évvel meghívta a zeneszerzőt Csöngére. Invitáló levelében arra is felhívta Kodály figyelmét, hogy falujában bőséges szöveg- és dallamanyag él a nép ajkán. Kodály elfogadta a hívó szót és örömmel vállalta az utat. Erre Weöres emlékezete szerint 1933 őszén vagy 1934 tavaszán került sor.

Kodály Bp.-ről vonattal érkezett Celld.-re, ahová a költő édesapja, idősebb Weöres Sándor csöngei földbirtokos hintót küldött a vendég elé. Kodálynak a Csöngén töltött napjaira így emlékezik vissza Weöres Sándor: „Kodály meghallgatta az akkor még élő öregembereket, öregasszonyokat, az ő fejükben és szájukon élő dallam- és szövegkincset. Magnó vagy fonográf nem volt vele. Jegyezgetett, kottázott, de így is bőséges anyagot tudott Csöngén összegyűjteni... Egyik nap jött, nálunk töltötte az éjszakát, és a másik nap már ment is vissza Pestre. Hogyha hosszabb ideig maradt volna, bizonyosan még sokkal több anyag gyűlt volna össze. A falubeliek szívesen produkálják magukat, nem őrzik féltékenyen a fejükben rejlő folklórkincset. Voltak ott a kocsmában harmincan-negyvenen. Nagyrészt öregemberek, öregasszonyok, de voltak köztük fiatalabbak is. És persze nem tudták ők azt pontosan, hogy Kodály mire kíváncsi. Volt ott például olyan anya is, aki a kislányával azt produkáltatta, hogy »Éjjel az omnibusz tetején...« amihez Kodály természetesen nagyon fanyar képet vágott, de azért udvariasan végighallgatta." Kodály látogatása „utóhatásának" tekinthető, hogy ezután intenzív, gyümölcsöző munkakapcsolat alakult ki Weöres Sándor és Kodály között. „Alig volt olyan esztendő, hogy Kodálytól ne kaptam volna egypár tucat – olykor többszáz – kisdallamot, amihez szöveget kért." – írta Weöres.

Kodály csöngei tartózkodásának emlékére 1982. május 20-án – születésének 100. évében – avattak emléktáblát Weöres Sándor egykori csöngei lakóházának udvarán.

Irodalom:

Kodály-emléktáblát avattak Csöngén. In: VN, 1982. 117. sz. (május 21.) p. 8.

M. Csapó Piroska – Volly István: *Kodály Zoltán és a regös táj.* In: Életünk, 1982. 12. sz. pp. 1087-1092. [Többek között a csöngei regölésről.]

Egyedül mindenkivel. W. S. beszélgetései, nyilatkozatai, vallomásai. Bp. 1993. 485 p.

Sz. P.

Koloszár Zoltán

(Celld., 1940. március 28. – Győr, 1956. október 26.)

forradalom és szabadságharc mártírja (1956)

Édesapja Koloszár Ferenc, édesanyja Marton Jolán volt az ipari tanulónak. A család Celld.-ön, a Baross út 17. szám alatt lakott. A tehetséges, szorgalmas, mérnöki ambíciókat tápláló fiú a győri 401-es számú szakmunkásképzőben kőműves tanonc volt és 23 társával együtt szakmai termelési gyakorlaton vett részt Mosonmagyaróvárott. Az iskola aznapra szabadságolta a diákokat, ezért ~ 1956. október 26-án délelőtt a több ezres létszámú békés tüntetőkkel a határőrlaktanyához vonult, hogy rávegyék a határőröket a hozzájuk történő csatlakozásra. Dudás István laktanyaparancsnok százados felszólítás nélkül a tömegbe lövetett. 55 halott és 86 sebesült lett a géppuskasortűz eredménye. Zoltán egy közelben álló fa mögé próbált ugrani, de egy sorozat lábon találta. Combverőér lövéses sérülése olyan súlyos volt, hogy úton a győri Zrínyi utcai kórház felé folyamatosan rosszabbodott az állapota a trénkocsin és délután fél három körül Győrben elvérzett. Holttestét október 27-én szállították haza és 28-án temették el tömeges lakossági részvét mellett.

A celld.-i temetőben lévő sírja az 1956-os forradalom és szabadságharc ünnepének zarándokhelye.

Irodalom:

Török Tibor: *Tizenhét évesen lőtték agyon. A mosonmagyaróvári sortűz vasi áldozata.* In: VN, 1990. 223. sz. (szeptember 22.) p. 5.

→Nádasdy Lajos: *A mosonmagyaróvári vérfürdő áldozata. Koloszár Zoltán 1940–1956.* In: Celldömölk forradalmi napjai 1956. Celld., 2006. pp. 50-54.

Kövér István: *Az 1956-os forradalom és szabadságharc vasi vagy vasi kötődésű mártírjai és vértanúi.* In: VSz, 2007. 5. sz. p. 556.

N. T.

Koptik Odó

(Klattau, 1692. október 18. – Göttweig, 1755. október 24.)

bencés szerzetes, dömölki apát

A csehországi Klattauban Koptik Iván a gimn.-i évek után Sanktlambrechtben lépett be a bencés rendbe, ahol az Odó nevet kapta. Pappá szentelése után Máriacellben volt gyóntató. Amikor a salzburgi egyetem tanára lett, már neves tudós és jó tollú író, valamint kiváló szervező hírében állt. Rendi elöljárói szervezői munkáját kamatoztatták, amikor egy bencés misszióház céljára külföldi gyűjtéssel bízták meg.

Körútja közben, 1736-ban összeköttetésbe került a kuruc tisztből szerzetessé szelídült Sajghó Benedek pannonhalmi főapáttal, aki mind magasabbra értékelte munkásságát. Maga Koptik is nagy érdeklődést tanúsított a m. bencések ügyei iránt. A kölcsönös érdeklődés és megbecsülés következményeként a salzburgi egy. tanárát dömölki apáttá nevezték ki.

1739. július 9-én érkezett Dömölkre három íródeákkal, egy építőmesterrel és három kőművessel. Állomáshelyén három bencés rendtársát találta: egy jószágkormányzót és két lelkipásztort. Ketten egy tömött falú, nádfödeles házban laktak, egyikük pedig a templom boltozata és tetőzete közé szorított két szobácskában húzódott meg. Ez utóbbit kapta meg a frissen kinevezett apát. A Máriacellből magával hozott Mária-szobornak a Ság hegyen próbált hajlékot biztosítani, de ez a terve nem sikerült. Végül az ősi kolostortemplomtól keletre, a régi pápai országút mellett épített fel egy fakápolnát, s abban helyezte el a kegyszobrot. A kápolna és a földbe vájt remetekunyhó mellett egy ásott kút is készült. Munka közben a kút szájából egy nagy kő esett a mélyben dolgozó kőműves fejére, megsértette a „nyakán a gerincvelőnek kemény és puha hártyáját, és a kőműves mégis meggyógyult." A következő években – tagadhatatlanul a kútásó csodás gyógyulásának hírére – zarándokok ezrei érkeztek a kegyszobornak otthont adó fakápolnához. 1745. november 7-én, amikor kihirdették a szobor csodatévő erejéről szóló püspöki rendeletet, mintegy 20.000 ember tolongott a kápolna körül...

Koptiknak már Dömölkre jövetele előtt az volt a terve, hogy új templomot és kolostort épít. Ezenkívül az ifjúság nevelését szolgáló m. akadémia szervezése is szerepelt elképzeléseiben. Céljai megvalósításához elsősorban a pannonhalmi főapát jóindulatát akarta megszerezni, de rajta kívül a magyar főurak, sőt Róma támogatását is biztosítani akarta. Ezekben az ügyekben kilincselt négy évig. A dömölki apátsághoz kapcsolódó akadémiát ugyan nem sikerült kijárnia, de a templomépítésről nem mondott le. 1747 tavaszán kezdett hozzá, és a következő év őszén már állt az új templom, s benne a kápolna. 1748. szeptember 15-én ezrek kíséretével vitték át a kegyszobrot végleges helyére. Ezután ~ már nem sokáig maradhatott Kiscellben. Sajghó Benedek főapáttal támadt vitája miatt Mária Terézia a göttweigi bencés kolostorba „száműzte", ahol 1755-ben halt meg.

Az általa 1739-ben összedöngölt fakápolna, az ún. Annakápolna volt Kiscell magva. Ezt 1895-ben – mint a forgalom akadályát – bontották le. Mögötte építtette fel az impozáns kivitelű

barokk templomot, amely mindmáig Celld. első számú műemléki éke és amely felépülte óta zarándokok tömegeit vonzotta.

Irodalom:

→Pacher Donát: *Koptik Odó életrajza és művei.* In: A Pannonhalmi Főapátság története V. köt. Bp. 1907. pp. 541-559.

Uő.: *A dömölki apátság története.* In: A pannonhalmi Sz. Benedek-Rend története. XII. A) köt. Bp. 1912. 646 p.

→Horváth Lajos: *Kiscell alapozója: 250 évvel ezelőtt jött Koptik Odó Dömölkre.* In: ÚK, 1989. 1-2. sz. p. 4.

Uő: *Koptik Odóra emlékezünk. Születésének 300. évfordulóján.* In: ÚK, 1992. 11. sz. (november) p. 6.

Tüskés Gábor – Knapp Éva: *A barokk és a felvilágosodás között. Koptik Odó (1692–1755).* In: Történelmi Szemle, 1995. 1. sz. pp. 69-81.

Tüskés Gábor: *A dömölki zarándoklatok társadalomtörténeti tanulságai a XVIII. században.* In: VSz, 1997. 4. sz. pp. 405-413.

Hardi Gábor Titusz: *Koptik Odó, Sajghó Benedek és egy város – Celldömölk – születése.* In: A történelem visszavág. Bp. 2001. pp. 31-39.

Szabó Andrea: *Celldömölk vallási arculata a XVII–XVIII. században.* Szakdolgozat. Celld., 2005. 66 lev.

Sill Aba Ferenc: *A dömölki apátság Szűz Mária-szobra.* In: VSz, 2008. 6. sz. pp. 680-685.

H. L. – N. T.

Kovács Antalné (NV)→Nagy Méda

Kovács Imre

(Csorna, 1954. december 1. – Vönöck, 2010. július 12.)

ev. lelkész

Kovács Imre és Rosta Etelka első gyermekeként született. Családja Szhelyre költözése után az általános és középiskolai tanulmányait is a vasi megyeszékhelyen végezte. A barátai által Jimként emlegetett fiatalember a Nagy Lajos Gimn.-ban tanult, ahonnan egy zászlóégetési ügy miatt távoznia kellett, ezért a Kanizsai Dorottya Gimn.-ba ment át és ott érettségizett. Zsellér nagyszülei iránti tiszteletből tudatosan fizikai munkát akart végezni. Osztályfőnöke és édesanyja unszolására fél évig járt a szhelyi tanárképző főiskolára, de nem vonzotta a kor felsőoktatási közege. A MASPED-nél rakodómunkásként helyezkedett el, amely a bányamunka után a legkeményebb munkahely volt. Olyan emberi kapcsolatokkal gazdagodott, amelyek további életét meghatározták. Bokatörése miatt egy évig nem tudott dolgozni, aztán Pápán töltötte ki a kétéves katonaidőt egy építő alakulatnál. Katonaság után felvették a soproni Faipari Egy.-re, azonban nem ment el. Hosszú, több mint egy évtizedes útkeresés után 1984 őszén egy sokféle tapasztalattal és tudással felvértezett érett férfi nyert felvételt az Ev. Teológiai Akadémiára. Itt ismerkedett meg a celld.-i származású Tóth Mártával, akivel 1986. június 29-én Szhelyen kötöttek házasságot. Házasságukat Isten három gyermekkel (Máté, Márta és Magdaléna) áldotta meg. 1989-ben szentelték lelkésszé és 1991. április 6-án iktatták be a kemenesmagasi és kemenesmihályfai gyülekezetek lelkészi állásába. Felesége három évvel korábban Vönöckön lett lelkész és közös családjuk is itt telepedett le. A három gyülekezetben élő 1600 hívüket nyitott szívvel, az emberek iránti alázattal és szeretettel szolgálták. Jelzés értékű, hogy példájuk nyomán több fiatal is Isten szolgálatát választotta.

Tudós pap volt, aki szívesen osztotta meg gondolatait környezetével. Istenismerete, emberszeretete és magyarságtudata vonzó

volt minden kultúrára szomjas hallgatója számára. Az Asztali Beszélgetések Kulturális Alapítvány szervezésében emlékezetes, pezsgő szellemű beszélgetést folytatott Popper Péterrel. A szószéken nem szónokolt, hanem kis színes történeteket mesélt, amiket mindenki értett, amikben bárki magára ismerhetett. Néha igehirdetés közben még dalra is fakadt, és tiszta hangon énekelt fájdalmas magyar népdalt vagy zsidó dallamot. Halkan búgó szavára oda kellett figyelni. Nemcsak beszélt egy újfajta, a korábbinál hitelesebb egyházképről, hanem a maga területén meg is valósította azt. A férfiakat a demizson-kör keretében tudta bibliaórára hívni, és ott megszólaltatni. A 80-as évektől kezdve az elsők között vezetett mozgássérülteknek tábort. Éppen ő, az örök lázadó és merész kísérletező ragaszkodott a hagyományos formákhoz, mert tudta, milyen ereje van a hagyományoknak. A közvetítés képessége azonban nem csak szóban nyilvánult meg, hanem írásaiban is. Hitoktatási céllal készített tanmenetei, segédanyagai, rejtvényei és szeretett népdalzsoltárai felbecsülhetetlen értéket jelentenek a lelkészek számára. Vas megyei hitoktatási megbízottként büszke volr arra, hogy egy-egy tanévben közel 2000 gyermek vett részt heti 1-2 alkalommal hittanórákon.

A kemenesmagasi templomban ravatalozták fel, Vönöckön temették és Kemenesmihályfán emlékezett meg róla a család és mindhárom gyülekezet. Születésének 60. évfordulójához kapcsolódva 2014. december 6-án tiszteletére emléktáblát avattak a kemenesmihályfai ev. templom falán.

Irodalom:

Komondi Gábor: *Megvan a homokóra alja. Beszélgetés Kovács Imre evangélikus tiszteletessel.* In: Vasi Magazin. 1997. 1. sz. (augusztus 17.) pp. 16-17.

Kedves kollégámmal, egykori évfolyamtársammal. In: Luther-rózsa, 2003. 12. sz. (december) pp. 10-11.

Kovács Imre (1954–2010). In: Dunántúli Harangszó, 2010. 9. sz. (szeptember) p. 7.

Emléktáblát avattak Kemenesmihályfán. In: ÚK, 2014. 23. sz. (december 19.) p. 4.

N. T.

Kovács Jenő

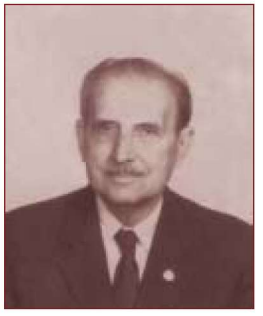

(Abaszéplak, 1911. május 25. – Szhely, 2002. október 4.)

csendőrtiszt, helytörténész, jogász

Szülei, Kovács József és Tamási Amália Vas megyei parasztcsaládból származtak. Édesapja 1908-ban uradalmi ispánként került egy Kassa melletti birtokra. Az. I. vh. kitörését és az apa bevonulását követően a család a merseváti apai nagyszülőkhöz települt vissza. Kovács József 1917 augusztusában hősi halált halt a román fronton, az Ojtozi-szorosban. (1937-ben posztumusz vitézzé avatták.) Édesanyja négy gyermekkel maradt családfő nélkül.

Az elemi iskola hat osztályát ~ Merseváton végezte, majd ezután hadiárvaként a szhelyi árvaházba került. Két évvel idősebb volt osztálytársainál, akikkel a Faludi Ferenc Gimn.-ban tanult. Osztálytársa volt →Weöres Sándor. A gimn.-ot végig jeles eredménnyel teljesítette és 1931-ben érettségizett. Lelkesen vett részt a cserkészek tevékenységében is. 1931-ben bevonult és felvették a pécsi egyetem jogi karára, amit egy évig a katonasággal párhuzamosan végzett. 1935-ben avatták doktorrá. A népi írók falukutató mozgalmának hatására diplomamunkaként „Mersevát község szociográfiájá”-t írta meg. Ezután Celld.-ön sikerült elhelyezkednie jegyzőgyakornokként.

1936-ban jelentkezett a csendőrségi diplomásokat kereső álláshirdetésre. A Ludovika Akadémia elvégzése után 1937-ben hadnaggyá, majd egy esztendő múltán, a tiszti tanfolyam elvégzését követően főhadnaggyá avatták. Először Csornára került szárnyparancsnoknak, majd számos helyen szolgált s közben 1940/41-ben a szhelyi csendőrtiszti iskolában is tanított. Mivel Délvidéken is szolgált a vérengzések idején, ezért tevékenységét az ügyészség megvizsgálta és megállapította, hogy feladatait minden esetben szabályszerűen látta el. A Bácskában ismerte meg Márkus Juditot, későbbi feleségét. 1943 tavaszán gödöllői szárnyparancs-

nok lett. 1943 júniusában házasodott meg és 1944-ben született Judit nevű kislánya. A harcok közeledtével családját Szhelyre küldte, maga pedig egységével Bp.-re került. Bp. ostromát a budai Várban lévő Belügymin.-ban vészelte át. 1945 februárjában a szovjetek elhurcolták: gyűjtőtáborokon keresztül orosz tiszti hadifogolytáborokba került, ahonnan 1950 decemberében térhetett haza Mo.-ra. Itthon internálták és 1953-ig a kazincbarcikai fogolytáborban dolgozott a vegyiművek építésén. Sztálin halála után egy koncepciós perben délvidéki szerepvállalása miatt 10 év börtönt róttak ki rá. Ezt követően a csolnoki munkatáborban, egy szénbányában dolgozott. Felesége 8 év után itt látogathatta meg először férjét.

1956 októberében a váci börtönben érte a forradalom. A kapuk megnyitása után azonnal Szhelyre ment. Mivel nem töltötte le börtönbüntetését, ezért 1957 márciusában visszavitték Vácra, ahonnan 1957 októberében került végleg Szhelyre. Közben, 1957 áprilisában született meg Jenő nevű fia. Egy tejipari építőbrigádnál, majd asztalos üzemben sikerült elhelyezkednie segédmunkásként. A korra jellemző, hogy újra le kellett érettségiznie... 1965-től a szhelyi gázgyár csoportvezetőjeként dolgozott és itt lett nyugdíjas 1974-ben, de 4 évig még foglalkoztatták.

A hatvanas években kapcsolódott be a honismereti mozgalomba: részt vett a honismereti akadémiákon, valamint nyelvtudományi, egyházi, ipar- és iskolatörténeti dolgozatokat készített. Később gyakran publikált a helyi lapokban (Vas Népe, Savaria Fórum), folyóiratokban (Honismeret, Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények, Vasi Szemle). Magas színvonalú publikációit bizonyítja, hogy Mersevát személyneveiről szóló munkáját az ELTE jelentette meg a „Magyar személynévi adattárak" című sorozatban.

1990-től kitartóan törekedett rehabilitációjára. Kérelmeit végül siker koronázta és 1994-ben a Legfelsőbb Bíróság rehabilitálta és anyagilag is kárpótolták. A következő esztendőben Mersevát első díszpolgárává avatta.

Művei:

Kemenesaljai elpusztult településekről. Kézirat. Szhely., 1974. 48 lev.

Mersevát mint a Marcal-völgy egyik átkelőhelye. Kézirat. Szhely., 1977. 130 lev.

Adatok a Kemenesallyai- (Kis-Czelli-Celldömölki) járás településtörténetéhez. Kézirat. Szhely., 1978. 66 lev.

Tanulmányok a Marcal folyó középső szakaszáról. Kézirat. Szhely., 1981. 67 lev.

Mersevát személynevei. Bp. 1985. 96 p.

Weöres Sándor középiskolai diákéveiből, szombathelyi kapcsolatairól (1923–1934). In: VHK, 1987. 2. sz. pp. 24-33.

A Cser krónikása. →Dr. Horváth Istvánról és munkásságáról. In: VHK, 1989. 1. sz. pp. 29-31.

Kovács-dosszié. [Közzéteszi Békés Márton]. In: VSz, 2007. 2. sz. pp. 169-194.

Irodalom:

Feiszt György: *Nem felejtette el származását.* In: VHK, 1987. 2. sz. pp. 17-19.

Káldos Gyula: *Mersevát első díszpolgára dr. Kovács Jenő.* In: ÚK, 1995. 6. sz. (március 30.) p. 5.

Feiszt György: *Erre születni kell! Interjú a 90 éves Kovács Jenővel.* In: VHHK, 2001. 4. sz. pp. 22-25.

Kuntár Lajos: *A kilencvenesztendős dr. Kovács Jenő köszöntése.* In: Honismeret, 2001. 6. sz. pp. 86-87.

Békés Márton: *A Kovács-dosszié elé. Gondolatok egy csendőrsors töredékei felett.* In: VSz, 2007. 2. sz. pp. 155-168.

N. T.

Köcski Sándor

(? – 1328. február 19. előtt)

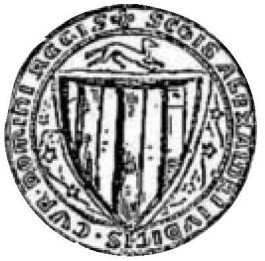

országbíró

Előnevét köcski birtokáról vette. Ősei kezdetben várkatonák, családja 1273-ban kapta meg a nemességet. Származásáról tanúskodik országbírói pecsétje is, amelynek címere megegyezik a Héder nemzetség mindkét ágának: a Németújvárinak és a Hédervárinak a címerével. A rokonsági kapcsolat magyarázza, hogy Köcski Sándor hosszú ideig nem vett részt Károly Róbert oligarchák elleni harcaiban. Némi várakozás után azonban még az uralkodó végső győzelme előtt a király mellé állt. E lépését torolták meg rokonai, a Nyugat-Mo.-t kezükben tartó Kőszegiek rokonságán és birtokain. Nagymartoni Pálnak, a később őt követő országbírónak a nővérét, Bajóti Klárát vette feleségül.

Köcski Sándor 1318-ban szentmártoni (pannonhalmi) várnagy. 1319-ben a Kőszegi András ellen küldött királyi sereg vezére, aki Kőszegnél és Zalafőnél is győzelmet aratott, valamint elfoglalta Kőszeg, Pölöske és a délvidéki Macsó várait. Külföldi hadvezéri megbízatást is kapott: ő vezette Károly Róbertnek szövetségese, Szép Frigyes támogatására küldött mintegy tízezer fős seregét Bajor Lajos ellen. A mühldorfi csatában vereséget szenvedett (saját költségen kiállított zászlóaljából 80 fő maradt a csatatéren), de Károly Róbert a helytálló nemeseket birtokadománnyal kárpótolta. Köcski Sándor kétszeri sebesülése, többszöri hadvezéri megbízatása után is viszonylag későn emelkedett az ország főméltóságai közé. 1324. október 3-án már országbíró, mely méltóságba szeptember 26-a után kerülhetett. Elődjével ellentétben nem a „mester" címet használta, hanem „Sándor ispán, a király úr udvarának a bírája", illetve ünnepélyes esetekben a „Sándor ispán, a legfényességesebb és híres fejedelem, Károly úr, Magyarország királya udvarának a bírája" megnevezést alkalmazta. Okleveles adatokból kikövetkeztethető, hogy a királyi kancellária és az országbíró összehangolt tevékenységet folytatott tisztsége alatt, amely különösen értékelendő a XIV. század első negyedének anarchisztikus viszonyai után.

Emellett 1325-ben Beszterce és más Vág menti várak várnagya, 1327-től (Kőszeg, Németújvár és Sárvár bevétele után) vasvári ispán és sárvári várnagy. 1327-ben egy királyi vizsgálat eredményeit összegező oklevél szerint Köcskön kívül Vas vármegyében Pápoc, Elk, Tatbér földje és Miklósfalva nevű birtokok voltak a kezén. A főtisztviselők körében alkalmazott ispánsági rendszer esetében kitapintható a személyes elem: Köcski esetében a szűkebb pátria, Vas megye képviselete is. 1327. december közepén már súlyos beteg volt és – többek között – László kalocsai érsek előtt végrendelkezett. 1328. január 25-én még ő az országbíró, de február 19-én már biztosan nem töltötte be a tisztséget.

Irodalom:

Pór Antal: *Köcski Sándor.* In: Századok, 1888. pp. 785-797.

Bertényi Iván: *Az országbírói intézmény története a XIV. században.* Bp. 1976. pp. 67-72.

Piti Ferenc: *Okleveles adatok az 1324. évi országbíróváltáshoz In:* Fons, 1997. 2. sz. pp. 243-250.

Tóth Ildikó: *Károly Róbert első országbírói.* In: Tiszatáj, 2007. 12. sz. pp. 78-82

N. T.

Körmendy Nándor

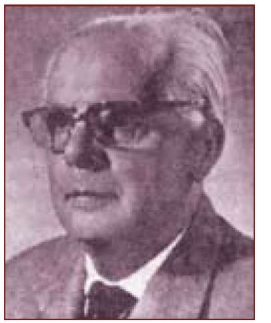

(Celld., 1894. február 28. – Bp., 1969. február 24.)

építészmérnök

A győri bencés gimn.-ban érettségizett, majd a Műegy.-en szerzett építészi diplomát. Első jelentős műve a hárshegyi Idegszanatórium (1928) volt. A templomépítészetben a két hábo-

rú közötti időszak egyik legnépszerűbb tervezőjének számított (Csorna, Győr, Komárom, Sopron). E téren a szolidan újítók közé tartozott: az olaszos, középkori formarendet és ünnepélyességet sikeresen ötvözte a modern kor stílusával. Tiszta, áttekinthető szerkezetre épülő nemes egyszerűség sugárzik alkotásaiból. Térhatás és harmónia szempontjából a győri Szent Imre-templom tekinthető legsikerültebb alkotásának. Termékeny és intuitív művész volt: sokoldalúságát bizonyítja, hogy 135 orsz. tervrajzpályázatot nyert meg, amelyek eredményeként iskolák, kultúrotthonok, fürdők, kórházak és egyéb középületek születtek. Tevékenységét a problémák azonnali áttekintése, a jó megoldás ösztönös megérzése, az alaprajzok szervezettségi-funkcionális kialakítása jellemezte. Mindezt szoros összefüggésben kezelte az épülettömeg arányosságával és a homlokzatképzés vizuális hatásaival. A szakma bonyolultságát tökéletesen ismerő, a tervezésen túl a kivitelezés gyakorlatát minden elemében átlátó építészként vitte át a tervezői alapgondolatot a rajzasztalra. Egyik maradandó értékű munkáját, a bp.-i Németvölgyi úti fiú- és leányiskola monumentális tömbjét, mint a főváros reprezentatív tanintézetét mutatták be külföldi oktatási szakembereknek. Kiemelkedő munkája a Gerlóczy Gedeonnal közösen tervezett Orsz. Társadalombiztosítási Intézet traumatológiai kórháza. Szakmailag nagy kihívást jelentett számára a pécsi, egykori Gházi Kaszim pasa dzsámi bővítése 1938-ban: a négyzetes alaprajzú, kupolás műemlékhez félkör alakú templomhajót épített. 1942-ben megkapta a Greguss Ákos-díjat, amit az MTA Kisfaludy Társasága alapított és 6 éves ciklusokra vonatkozóan adományoztak az építészet legkiválóbbjainak. A tervei alapján 1943-ban elkészült tiszaújfalui zárdatemplomban helyezték el →Berecz Skolasztikának, a Szent Benedek Leányai Társasága alapítójának hamvait. 1943-tól 1954-ig az Általános Élelmezésipari Tervező Intézetnél dolgozott, majd a jogutód Élelmezésipari Tervező Intézetnél lett az építészosztály vezetője 1965-ben történt nyugdíjba vonulásáig. Tudását, gazdag tapasztalatait szívesen osztotta meg a fiatal építésznemzedékkel. Működésének utolsó szakaszában főleg üzemépületek terveit készítette el (pl. Dunakeszi Konzervgyár raktára, Debreceni Dohánygyár korszerűsítése). Az általa helyreállított és kiegészített pécsi dzsámi altemplomában helyezték örök nyugalomra.

Irodalom:

Gebhardt Béla: *Körmendy Nándor 1894–1969.* In: Magyar Építőművészet, 1969. 4. sz. p. 61.

Salamon Nándor: *Száz éve született Körmendy Nándor.* In: VN, 1994. 51. sz. (március 2.) p. 5.

N. T.

Krausz Zoltán (NV)→Karczag Zoltán

Kresznerics Ferenc

(Ivánc, 1766. február 24. – Alsóság, 1832. január 18.)

esperes-plébános, nyelvész, pedagógus, az MTA t. tagja

Édesapja, Kresznerics Ádám Mihály tanító és jegyző, édesanyja a nemesi származású Lóránth Krisztina. Elemi iskoláit édesapja vezetésével végezte, majd 1777-től a szhelyi gimn.-ban a grammatikai osztályokban tanult és 1780-tól Sopronban folytatta a humanitas osztályokkal. 1785-ben kisszeminaristaként került át Pozsonyba, ahol leérettségizett, és 4 év alatt elvégezte a generális szemináriumot. Élénken érdeklődött az idegen nyelvek iránt: tudott latinul, olaszul, franciául, görögül, héberül és németül. A könyvek szerelmesévé vált, és valószínűleg tanárai biztatására kezdte el írni olvasónaplóját, az Analecta Philologicát, amelyet haláláig vezetett. Az olvasási szokásairól és literátori kapcsolatairól számot adó, életrajzi adatokat is tartalmazó több ezer oldalas kézirat később szótárához is adattárként szolgált. Már szeminaristaként sok nyelvészeti munkát birtokolt és később is szenvedélyesen gyűjtötte őket.

Pozsonyi évei alatt készítette el kéziratban maradt és elsősorban tudománytörténeti érdekességként számon tartható Magyar-Nyelv-Könyvét, amely tükrözi kivételes nyelvi tájékozottságát. A műben a korábbi és kortárs nyelvészeti munkák többségéről bírálóan nyilatkozik: leginkább azt kifogásolja, hogy többségük a m. nyelvhez természetének leírása helyett idegen nyelvekre jellemző szabályok alapján közelít.

1790. augusztus 24-én szentelte pappá Szily János, Szhely első püspöke. Ezután 3 évig volt káplán – többek között – szülőhelyén, Iváncon és Zalaegerszegen. Szily püspök 1793 októberében alapította Szhelyen a Királyi Bölcseleti Lyceumot és ennek matematika-professzorává nevezte ki ~-et, aki építészetet és dinamikát is oktatott. 1794-ben püspöke biztatására megszerezte a filozófiai doktorátust. A tankönyveket hiányosnak találta, így azokat magyarázatokkal látta el. Oktatói pályafutása alatt született kéziratait elsősorban az MTA kézirattára és a Bp.-i Egy.-i Könyvtár Kézirattára őrzi.

Egykori tanítványa és első életrajzírója, Szilasy János szerint ~ önzetlen és nagylelkű pedagógus volt, aki gyengébb képességű tanítványait ellenszolgáltatás nélkül korrepetálta, a kiemelkedőket pedig nyelvek és egyéb, például numizmatikai ismeretek elsajátítására serkentette. Tanítványait szólások és közmondások gyűjtésére is ösztönözte, melyekből maga is tekintélyes mennyiséget jegyzett le az Emlékezet' Segítsége című kötetébe, amit pappá szentelése után kezdett vezetni.

Pedagógiai elvei miatt több alkalommal összeütközésbe került egyházi feletteseivel. 1804-ben több hónapot töltött Bécsben, ahol elvállalta →Medgyesi Somogyi János királyi tanácsos fiának nevelését. Az ideiglenes távozást újabb összetűzés siettethette: Rausch Ferenc, a királyi líceum győri főigazgatója kifogásolta, hogy ~ eltért a hivatalban lévő tankönyvektől, így az ő művétől is.

Bécsben tekintélyes tudósokkal és befolyásos személyiségekkel ismerkedett meg, könyvtárát számos értékes könyvritkasággal, ősnyomtatvánnyal gyarapította. Ez idő tájt már komoly tekintélye volt, bár korábban is elismert tudósnak számított: Festetich György 1799 augusztusában őt kérte meg, hogy ajánljon megfelelő felkészültségű nevelőt fia mellé. Több jel mutat arra, hogy kapcsolatban volt a kor híres nyelvészével, Verseghy Ferenccel, akinek szinte valamennyi kötete megtalálható könyvkatalógusában. Csehy József jóvoltából Kazinczyhoz, Ferenczy János révén Horvát Istvánhoz is eljutott a híre. Bécsből történő hazaköltözése idején került kapcsolatba Széchenyi Ferenccel; a Nemzeti Bibliotéka alapítója ugyanis Kresznericset is felkérte fiai, István és Pál vizsgáztatására, akik magántanulóként végeztek a bölcseleti líceumban. Az 1808. november 8-án kiállított bizonyítványon többeké mellett Franciscus Kresznerics aláírása is olvasható. Széchenyi Ferenc 1807-ben elküldte számára Szhelyre a nemzet számára felajánlott könyvtárának katalógusát, és az Analectából kiderül, hogy ~ Pesten személyesen is felkereste a könyvtárat.

1806-ban A' Császárok címmel fordításkötete jelent meg, a fordítás javát még 1788-ban pozsonyi kispapként végezte el, nyelvgyakorlás céljából. II. Juliánus római császár görög nyelvű eredeti szövegét jócskán felduzzasztva történelmi, filológiai jegyzetekkel és értelmezésekkel látta el.

A numizmatikával is szenvedélyesen foglalkozott és a régi pénzek gyűjtését még „oskolás" korában kezdte el. Pénztörténeti ismereteit többek között könyvtárának e tárgyban is gazdag anyaga hitelesíti. Egy későbbi, már Ságon írt több mint ezeroldalas kézirata (Numi veteres) is kivételes szakértelmét és rendkívüli alaposságát bizonyítja. Hagyatéki leltára alapján több mint 7000 darabos pénzgyűjteményéről pontos kimutatás áll rendelkezésre.

Két évtizedes gyűjtés után 1808-ban kezdte el rendezni gyökérrendű szótárának anyagát. Ezzel párhuzamosan közmondásgyűjteményét is rendszerezte. A munkát hátráltatták gyakori betegségei, és tanári munkájából adódó összeütközések is megviselték. Elfogadhatatlannak találta azokat a feltételeket, amelyeket az újabb győri főigazgató, Paintner Mihály támasztott vele szemben: kötelezővé tette a tanárok számára vizsgakérdéseik győri engedélyeztetését. Az évekig húzódó vita ~ elbocsátásával ért véget, aki 1812 márciusában kénytelen volt elfogadni a kis vasi falu plébániáját. 10 évig plébános volt, majd 1822-ben kerületi esperessé nevezték ki.

Az egykori paptanár Alsóságon sem vált remetévé. Megismerkedett a kertészettel és méhészettel. Barátai közül sokan felkeresték, s a környék literátoraival, papjaival is rendszeresen talál-

kozott. Korábbi tanítványa, Horváth Elek →Dukai Takách Judit verseit is eljuttatta hozzá. Korabeli források szerint a költőnő (akivel →Zádor (Stettner) György révén került kapcsolatba) nemegyszer elsőként Kresznericsnek mutatta meg költeményeit, – s nem vette rossz néven, ha a tudós nyelvész átstilizálta azokat. Két év alatt annyi pénzt gyűjtött össze, hogy az érkezésekor romos állapotban lévő templomot teljesen renováltatni tudta. A templom számára új 120 kg-os lélekharangot készíttetett. A Medgyesi Somogyi családtól ajándékba kapta Anton Erntl soproni festő Madonna a gyermekkel című festményét. Emberi nagyságára utal, hogy a kép számára neobarokk stílusú oltárt építtetett, amellyel együtt ma is az alsósági templom díszéül szolgál.

Alsóságon tovább folytatta fő műve, a Magyar Szótár rendszerezését. Művének 50 oldalas bevezetőjében részletesen kifejti véleményét a m. nyelv alaktani rendszeréről. Kritikusan szól a korábban kiadott „Bötü-rendbe vett" szótárakról, melyeket célszerűtlennek tartott. Saját szótárában a „gyökerek" azaz szótövek alapján csoportosítja a kifejezéseket. A kiemelt szótő után bokorba gyűjtötte a képzéssel és összetétellel létrehozott szavakat. Közölte a tájnyelvi vagy nyelvtörténeti alakváltozatokat, továbbá a kifejezéshez tartozó szólásokat, közmondásokat is. A szótár kb. 80 ezer adatot tartalmaz, ami a korhoz képest kiemelkedő teljesítmény.

A Magyar Szótár megjelentetésénél komoly gondot jelentett a nyomtatáshoz szükséges pénz előteremtése. Zádor Györgynek elévülhetetlen érdemei voltak a mű megjelentetésében: az előkészítésben és terjesztésben is részt vett, 1830 augusztusában pedig barátaival együtt előfizetési felhívást és méltatást jelentetett meg a Tudományos Gyűjteményben. A felhívás 13 aláírója között Vörösmarty Mihály és →Kisfaludy Károly is ott található.

Az idős, sokat betegeskedő ~ még megérhette, hogy szótárának első kötete napvilágot lásson. 1831 februárjában – az alsópapság köréből elsőként – elnyerte a M. Tudós Társaság tiszteletbeli tagja címet is, bár az induló Akadémia munkájában már nem vehetett részt. 1832. január 18-án, hosszú betegség után hunyt el Alsóságon. Síremlékét hálás egykori tanítványa, Szilasy János nagyváradi kanonok készíttette el 1839-ben. Az 1960-as évek közepén →Zongor Ferenc alsósági pedagógus-helytörténész fedezte fel nyughelyét, és nevéhez fűződik emlékének köztudatba emelése is. A celld.-i városi könyvtár 1993-ban, működésének 40. évfordulója alkalmából vette fel a tudós pap nevét és róla elnevezett anyanyelvi versenyekkel tiszteleg emléke előtt. Sírját a Nemz. Emlékhely és Kegyeleti Bizottság 2007. március 21-i ülésén a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánította. A városi könyvtár kezdeményezésére Celld. Város Önkormányzata 2009-ben Kresznerics Ferenc-díjat alapított, amely minden esztendőben a M. Kultúra Napjához kapcsolódó ünnepségen kerül átadásra.

Művei:

Tentamen publicum ex architectura civili et hydrotechnica. Szhely., 1802.

A császárok. Pozsony–Pest, 1806.

Tentamen publicum e geometria pura et practica. Buda. 1807.

Tentamen publicum ex algebra... Buda. 1808.

Magyar szótár gyökérrenddel és deákozattal. I-II. Buda. 1831-32.

Irodalom:

Kresznerics Ferenc: *Magyar szótár.* In: Gáldi László: A magyar *szótárirodalom a felvilágosodás korában és a reformkorban.* Bp. 1957. pp. 379-411.

Horváth Ferenc: *Kresznerics Ferenc (1766–1832).* In: VSz, 1966. 1. sz. pp. 42-55.

Zongor Ferenc: *Kresznericsnek „Sághon hallott" szavairól.* In: M. Nyelvőr, 1967. 1. sz. pp. 53-59.

Kresznerics Ferenc. (Összeáll. Köbölkuti Katalin.) Szhely., 1982. 34 p. (Vasi életrajzi bibliográfiák ; 6.)

Köbölkuti Katalin: *Kresznerics Ferenc.* In: VSz, 1982. 4. sz. pp. 598-609.

→Tungli Gyula: *Kresznerics Ferenc emlékezete.* In. Magyartanítás, 1982. 4. sz. pp. 191-192.

Koltai Jenő: *Kresznerics Ferenc élete és munkássága.* Kézirat. Celld., 1993. 32 p.

Ölbei Lívia: *„Nehéz természetü és szorgalmas”.* Kresznerics Könyvtár Celldömölkön. In: VN, 1993. 33. sz. (február 9.) pp. 1-2.

Dobri Mária: *Kresznerics Ferenc 1766–1832.* In: VSz, 1993. 4. sz. pp. 511-539.

Heigl István: *Kresznerics, a matematikatanár.* In: VSz, 1993. 4. sz. pp. 549-553.

Tóth Péter: *A szótáríró Kresznerics.* In: VSz, 1993. 4. sz. pp. 540-548.

Dobri Mária: *Kresznerics Ferenc útinaplója.* In: VSz, 1995. 1. sz. pp. 89-106.

Tóth Péter: *Helytörténeti, helyismereti adatok Kresznerics Ferenc szótárában és kéziratos hagyatékában.* In: VHHK, 1995. 2. sz. pp. 68-74.

Tóth Péter: *A közmondásgyűjtő Kresznerics.* In: M. Nyelv, 1996. 2. sz. pp. 189-193.

Tóth Péter: *Tudománytörténeti mozaikok 2. Kresznerics gyökérrendszerű szótárának kiadásáról.* In: VHHK, 1996. 4. sz. pp. 67-72.

Káldos Gyula: *Új megvilágításban egy régi vita. Hol temették el Kresznerics Ferencet?* In: ÚK, 1997. 2. sz. (január 30.) p. 1; 6.

Tóth Péter: *Kresznerics Ferenc (1766–1832).* In: Szombathelyi tudós tanárok. Szhely., 1998. pp. 39-75.

Bellérné Horváth Cecília: *Kresznerics Ferenc és a celldömölki könyvtár nagyrendezvénye, az anyanyelvi verseny.* In: A Vas Megyei Könyvtárak Értesítője, 1999. 2. sz. pp. 14-17.

Tóth Péter: *Tudománytörténeti mozaikok 6. Kresznerics Ferenc hagyatéka.* In: VHHK, 1999. 2. sz. pp. 51-59.

Horváth Sarolta: *„Hazánk' Tudósai! útat törtem, kövessetek”. Kresznerics Ferenc élete és munkássága.* [Szakdolgozat.] Veszprém, 2007. 47 p.

Kapiller Ferenc: *Hárman a szombathelyi püspökvárból az alsósági plébániára : Dr. Koltai Jenő esperes-plébános, Kresznerics-kutató beszél.* In: VSz, 2011. 4. sz. pp. 471-490.

K. J.

Kunoss Endre

(Egyházashetye, 1811. április 9. – Káloz, 1844. június 22.)

költő, szerkesztő, ügyvéd

ÁL: Bústavi

Nemesi származású szülei közel 50 hold birtokkal rendelkeztek. Kunoss János és Illés Erzsébet fia filozófiai és jogi tanulmányainak elvégzése után Vas vármegye tiszti alügyésze lett. Ügyvédi vizsgájának letételét követően Németországban tett hosszabb utazást: ekkor ismerkedett meg Vajda Péterrel, akinek természetimádata nagy hatással volt rá.

1836-ban királyi táblai hiteles jegyző lett és még ugyanebben az évben megkezdte hírlapírói pályafutását a „Jelenkor”-nál, ahol 1837. októberéig volt segédszerkesztő, majd a „Világ” tárcaírójaként működött. 1838-ban Vajda Péterrel közösen elindította, Táncsics Mihály segítségével szerkesztette és kiadta a „Természet” című első népszerű természettudományos folyóiratot és irodalmi melléklapját, a Lombok”-at. Az ehhez szükséges pénzt hetyei örökségét lekötve a Vas vármegyei nemesi pénztárából felvett 1000 forintnyi kölcsönből fedezte. A periodika április 4-től szeptember 28-ig jelent meg hetente kétszer (összesen 52 szám), de előfizetők hiányában hamarosan megszűnt.

Bár az Atheneum szerkesztőit: Bajzát, Toldyt és Vörösmartyt keményen támadta a lap, Bajza mégis így búcsúztatta: „A közönség kegyetlen volt ezt az eredeti és érdekes lapot elejteni.” Ezt követően a beteges természetű és rossz anyagi körülmények között élő Kunoss Zichy Ödön gróf fiai mellett vállalt nevelői állást a Veszprém megyei Szentmihályon.

Időközben sok verset publikált, amelyek forrása Horváth Nina iránt érzett viszonzatlan szerelme volt, akivel itt ismerkedett meg. Az érzelmes, lágy hangú lírikus műveiben írói nevéhez („Bústavi”) méltóan a gyengéd érzelmek és édes bánkódások költőjeként szólalt meg. Kezdetben a szentimentális almanach-líra képviselője,

majd főleg a népdalok irányába fordult. Az utóbbinak köszönhető, hogy „Kitárom reszkető karom” című verse dalként a nép ajkán egyik legnépszerűbb alkotása lett. Az általa alkotott Bányász himnusz napjainkban is az ő szövegével ismert. Hitvallása szerint: „... a költészet nem cél, hanem csak eszköz, amely által a nemzetben szép és jó, nemes és nagyszerű iránt fogékonyság ébresztetik...” Versekkel, elbeszélésekkel és gazdag tematikájú, polgári szabadságjogokat lelkesen hirdető publicisztikai írásaival 1831-től kezdve rendszeresen jelentkezett a különféle lapokban. Kéziratban maradt négyfelvonásos drámáját („Istenítélet”) 1839. április 8-án mutatta be a Nemz. Színház. Bekapcsolódott a nyelvújítás körüli mozgalmakba és két szótárjellegű munkát is szentelt a kérdéskörnek („Szófűzér” és „Gyalulat”). ~ alkotása a „Műegyetem” kifejezés, amelyet először 1835-ben ajánlott a Polytechnicum helyett, javaslata 1871-ben valósult meg Eötvös József jóvoltából, aki megalapította a Műegy.-et. Liszt Ferenc első mo-i, Pozsonyban 1839. decemberében elhangzott zongora-hangversenye alkalmából ~ „Liszthez” című költeményét osztogatták a jelenlévők között, amely nagy sikert aratott. A bécsi kémek azonban a Habsburg-hatalom elleni burkolt tiltakozásként értelmezték a verset és szerzőjére felhívták a bécsi rendőrminiszter figyelmét.

Zichyék után a Batthyány családnál tanítóskodott és 1843 májusától a távollévő Batthyány Zsigmond és Zichy György grófok képviselőjeként részt vett a pozsonyi diétán. Itteni tartózkodása alatt mint a „Hirnök” című lap segédszerkesztője és ogy.-i tudósítója szerepelt. A végsőkig megfeszített munkát nem bírta tovább gyenge szervezete, ezért 1844 májusában Zichy Ödön gróf kálozi birtokára utazott pihenni, ahol tüdőbaját a természet erejével, juhsavóval kísérelte meg gyógyítani. Egy hónapnyi szenvedés után hunyt el, és mivel Kálozon csak római kat. és ref. temető volt, az ev. vallású Kunosst az utóbbiba temették el. Jelmondata az „Action is life” angol szólás volt, amelynek szellemében a neki adatott 33 év alatt is sikerült több területen is maradandót alkotnia.

Művei:

Alapvonatok a honi nevelés köréből, jelen időnk szellemehez alkalmazva. Pest. 1833. 154 p.

Dajkakönyv. Buda. 1842. IV, 49 p.

Gyalulat. Pest. 1835. XVIII, 116 p.

Kunoss versei. 2. bőv. kiad. Pest. 1843. 274 fol.

Polgári magánjog. 1. köt. Pest. 1838. [6], 116 p.

Részvét gyöngyei. Buda. 1838. [6], 180 p.

A selymészet kézikönyve. Pest. 1843. 54 p.

Szófűzér. 2. jav., bőv. kiad. Kassa. 1835. XII, 94 p.

Újdon bővített szófűzér. Pest. 1843. VIII, 116 p.

Irodalom:

Kóbor István: *Kunoss Endre életéhez.* In: Berzsenyi album. Szhely, 1893. pp. 64-65.

Tilcsik György: *Egy pozsonyi Liszt-hangverseny és vasi vonatkozásai.* In: VN, 1986. 139. sz. (június 14.) p. 12.

Németh Tibor: *Emlékezés Kunoss Endrére.* In: ÚK, 1994. 14. sz. (július 21.) p. 4.

Zsámboki László: Szerencse föl! Szerencse le! Kunoss Endre, 1811–1844 bányászdalai és a Bányász himnusz eredete. Miskolc. 1995. 98 p.

Kuntár Lajos: *Egy rosszul ismert vasi költő.* In: VHK, 1995. 4. sz. pp. 52-57.

Kozma Gábor: *Kunoss Endre himnusza : szülőfalujában emléktáblát avattak a jeles közéleti férfiú tiszteletére.* In: VN, 2011. 82. sz. (április 8.) p. 5.

N. T.

Kustos Lajos

(Kemenesmagasi, 1929. március 14. – Zalaegerszeg, 2009. november 24.)

Zalaegerszeg tanácselnöke (1965–1990)

Édesapja Kustos György ipari dolgozó, édesanyja Szényi Jolán kiskereskedő volt. Alapiskoláit szülőfalujában, illetve 1940 és 1944 között a celld.-i Polgári Fiúiskolában végezte. 1948-ban a Pápai Ref. Kollégiumban érettségizett. 1949-től a Zala Megyei Állami Építőipari Vállalat főelőadója volt, majd 1952-től a Zalaegerszegi Ruhagyárban dolgozott, 1956-tól közel egy évtizeden át számviteli osztályvezetőjeként. Fiatalon, 36 évesen lett a zalai megyeszékhely tanácselnöke és negyedszázadon keresztül töltötte be ezt a tisztséget. 1979-ben az Államigazgatási Főiskola állam-vezetéstan szakán szerzett felsőfokú diplomát és 1982-ben ugyanitt doktorált. Első felesége Kiss Piroska volt, akivel 1949-ben kötött házasságot és három gyermeket: Lajost (1950), Katalint (1951) és Lászlót (1953) neveltek fel. Nejének halála után 1986-ban házasodott újra Simonffy Zsuzsanna pedagógussal.

Kiemelkedő szerepet játszott Zalaegerszeg egészségügyi, kulturális, oktatási és szociális intézményrendszerének létrehozásában, az ipartelepítéshez szükséges ösztönző környezet megteremtésében. Az 1960-as és 70-es években lebonyolított városközpont rehabilitáció meghatározta a város arculatának kialakítását. Abban, hogy tízezres nagyságrendből hatvanezres várossá nőtte ki magát, de megmaradt élhető településnek, ~-nak elévülhetetlen érdemei voltak. A város falain kívüli tekintélyét bizonyítja, hogy 1980 és 1990 között a Hazafias Népfront Orsz. Tanácsa Településpolitikai Bizottságának, illetve 1988-ban a Minisztertanács Tanácsi Kollégiumának tagjaként tevékenykedett. Nyugdíjba vonulása után is évekig aktívan részt vett a város közéletében, egyesületek és alapítványok munkáját segítve. Városépítő tevékenységének elismeréseként számos kitüntetésben részesült: Hild József Emlékérem (1975), Pro Urbe Zalaegerszeg Díj (1985), Zala Megye Díszpolgára (2000).

Művei:

Zalaegerszeg fejlődése 1945–1960 között. In: Fejezetek Zalaegerszeg történetéből. Zalaegerszeg. 1970. pp. 111-118.

Zalaegerszeg közlekedési helyzete és közlekedés-fejlesztési terv. In: Városi Közlekedés, 1975. 6. sz. pp. 464-470.

Irodalom:

Halassy Gábor: *A megye díszpolgára : Kustos Lajos.* In: Zala Megyei Vasárnap, 2001. 4. sz. (január 28.) p. 1.

N. T.

Kühár Flóris Ferenc

(Pártosfalva, 1893. július 5. – Bp., 1943. november 26.)

bencés szerzetes, vallástörténész, főiskolai tanár

Vas megye muraszombati járásában született földműves szülőktől. Apja a tótfalui Kühár Ferenc, anyja a prosznyákfai (Pásztorfalva vend neve) Szabotin Katalin. Anyanyelve m. volt, de vendül is értett, bár nem beszélte a nyelvet. Szülei 1885. február 3-án kötöttek házasságot Szentbenedeken: Jambrikovits Sándor eskette őket, aki Czuczor Gergely bencés tudós unokaöccse volt. Apai nagyapja ev. volt s annak ősei is mind evangélikusok. (Az 1930-as években Ravasz László refomátus püspök „szivárvány-híd"-at akart építeni Pannonhalma és Debrecen között, – ezt először ~ elutasította, de később már nem zárkózott el a gondolattól.) Középiskoláit Kőszegen és Győrben végezte, majd Pannonhalmára került. 1909. augusztus 6-án öltözött be bencésnek, és szerezte meg az érettségit. 1912 és 1917 között Innsbruckban tanult a rend növendékeként.

1916. június 29-én ott szentelték pappá, valamint 1917. június 11-én elnyerte a filozófiai és teológiai doktorátust.

1917 és 1922 között Celld. plébánosa volt, egyúttal a polgári leányiskolát is igazgatta. Ez az öt év nagyon fontos volt az életében, de hatása rendkívül jelentős volt Celld.-ön is. Ő indította el →Berecz Skolasztika bencés nővért Hanauer Árpád István váci püspökhöz, majd tovább Tiszazugra, a tanyavilágba. 1917-1918-ban megalapította a polgári leányiskolát. 1918-ban megírta „A Czelldömölki bucsujáróhely rövid ismertetésé"-t. 1919-ben a kommün alatt háromszor is elvitték, de vasutas hívei kiszabadították a fogságból. 1921. november 6-án nagy hatású beszédben kérte Celld. kulturális vezetőségét, hogy alakuljon meg a Vasvármegyei Kulturegyesület Celld.-i Köre. Ez a vágya – sajnos – nem teljesült. Minden jelentős rendezvényen részt vett és felszólalt. 1922-től 1929-ig Pannonhalmán volt főiskolai tanár. Ekkor főleg a lélektan, bölcselet, vallástörténet kérdései foglalkoztatták, A Pannonhalmi Szemlének 1926-tól 1929-ig alapító tagja és szerkesztője volt. 1929-től 1931-ig Rómában a Szent Anzelm főiskolán dogmatikát és szentségtant adott elő és vallásbölcselettel foglalkozott. 1931-től 1935-ig ismét Pannonhalmán tanított, valamint vallástörténeti munkáin dolgozott, továbbá az Actio Catholica központi igazgatójaként dolgozott. 1935-től haláláig Bp.-en volt házfőnök és c. egy. tanár a Hittudományi Akadémián. Élete vége felé a m. liturgiatörténet irányába fordult érdeklődése. 1940 és 1943 között a Katolikus Szemle szerkesztője volt. Szívvel-lélekkel küzdött azért, hogy létrejöjjön a Szent Benedek Leányainak Társasága; majd óriási hittel, anyagi javainak feláldozásával →Körmendy Nándor tervei alapján sikerült az Alföld egyik modern templomát és kolostorát felépítenie.

1943. november 26-án a bp.-i székházban agyvérzés következtében váratlanul meghalt és a tiszaújfalui bencés apácák templomában Berecz Skolasztika perjelnő mellett temették el. Síremlékének felirata: „Maradj velünk, Atyánk!" – Szent Márton utolsó szavait idézi.

Helyi vonatkozású műve:

A czelldömölki bucsujáróhely rövid ismertetése. Celld., 1918. 54 p.

Irodalom:

Kühár Flóris O.S.B. irodalmi működése (1911–1942 április). Pannonhalma. 1942. 13, 3 p.

Söveges Dávid: *Egy magyar teológus a két világháború között: száz éve született, ötven éve halt meg Kühár Flóris, a Pannonhalmi Szemle első felelős szerkesztője.* In: Pannonhalmi Szemle, 1993. 4. sz. pp. 48-55.

Koltai Jenő: *Kettős emlékezés dr. Kühár Flórisra.* In: ÚK, 1993. 12. sz. (december) p. 4.

Kühár Flóris. In: Sólymos Szilveszter: Ezer év száz bencése. Pannonhalma. 1997. pp. 314-317.

Pesti Sz. Ágota: *Dr. Kühár Flóris OSB : a lelkipásztor.* Pannonhalma – Tiszaújfalu. 2004. 231 p. [72] t.

K. J.

Lacza Imre (NV)→Martonfalvay Imre

Laky Rezső

(Nagybiccse, 1914. november 22. – Szhely, 1985. december 10.)

helytörténész, népművelő, pedagógus, megyei honismereti szakfelügyelő

Apja Laky István, anyja Lőrincz Szidónia. Édesapja az I. vh.-ban meghalt, ezért a család 1918-ban visszaköltözött a nagyszülők falujába. Így a Zala megyei Batyk községben nevelkedett: itt végezte el az elemi iskola 5 osztályát, a 4 polgárit pedig már Zalaegerszegen. Szülei Csurgóra iratták be a tanítóképzőbe, de az intézet 1933-as megszűnése miatt Jászberényben fejezte be tanulmányait. 1935. június 28-án szerzett tanítói és kántori oklevelet kitűnő minősítéssel.

Megpályázta és el is nyerte Bazsi kántori állását, de nem foglalhatta el, mert az akkori rendeletek értelmében 3 évig nem volt jogosult pályázni. 1935. október 25-én behívták katonának és a nagykanizsai Károly Laktanyában szolgált 1937. szeptember 20-ig. Karpaszományos hadapród őrmesterként szerelt le, később a századparancsnoki vizsga letétele után 1942-ben tartalékos hadnagyi rangot kapott. 1943. január 17-től 1945. június 22-ig frontszolgálatot teljesített az orosz harctéren és rövid ideig Csehország területén amerikai fogságban is volt.

1937-től 1941-ig a Zala megyei Kemendollár Ollár részében kezdte tanítói pályáját. 1941 őszén házasságot kötött De Rivó Máriával és elnyerte a Hosszúperesztegen meghirdetett kántortanítói állást. Elemi erővel robbant be a falu oktatási és kulturális életébe: énekkart, paraszt önképzőkört, ifjúsági és felnőtt egyesületeket szervezett és vezetett. Egyházi tisztségéből adódó feladatai teljesítése során is pezsgő szellemi életet teremtett a faluban. Mindezt a szegényes oktatási körülményeket messze meghaladó színvonalú, saját maga által készített eszközökkel (rádió, vetítő) kiegészített tanítói munkája mellett végezte.

Három gyermekük született Hosszúperesztegen: Rezső (1942) az orvostudományok kandidátusa, a Zala Megyei Kórház traumatológiai osztályának vezetője és a helyi Egészségügyi Főiskola tanszékvezető tanára; Marietta (1944) rajztanár Svédországban; Ferenc (1946) a Vas Megyei Bíróság elnöke.

Az amerikai hadifogságból hazatérve ~ folytatta népnevelői tevékenységét Hosszúperesztegen. Politikai habitusát a mértékletesség, a szélsőségektől való tartózkodás jellemezte, de hivatása igazáért szenvedélyesen tudott harcolni. 1948. március 15-én a négy koalíciós párt összefogásával centenáriumi ünnepséget rendezett: ifjúsági parkot építettek és Petőfi-emléktáblát avattak a község közepén, amelynek anyagi fedezetét a műkedvelő színjátszás bevételeiből teremtették elő. Az iskolák államosításának időszakában azonban a kántorkodást nem lehetett összeegyeztetni az állami iskolában történő tanítással. Helyzetét súlyosbította, hogy felesége szülei jómódú embereknek számítottak és felkerültek a „kuláklistára". 1949 márciusában – családjától elszakítva – tanév közben Ostffyasszonyfára helyezték. A →Petőfi Sándor emlékét őrző település tág teret biztosított számára a költő kultuszának felkeltésére, a hagyományok ápolására és az ismeretterjesztő munkára. 1952-ben nyílt lehetőség számára, hogy áthelyezéssel a jó közlekedési adottságokkal rendelkező Nagysimonyiba mehessen. Népművelési ügyvezetőként színdarabokat rendezett, ismeretterjesztő és honismereti előadásokat tartott és szervezett. Jutott ideje a tanítás mellett arra is, hogy az iskolában mintakertészetet hozzon létre, amelynek terméséből az iskolai étkeztetést olcsóbbá és egészségesebbé tették. Az 1956-os forradalomban tudta és beleegyezése nélkül megválasztották a Nemz. Bizottság elnökhelyettesének. Nem fogadta el a tisztséget, de a hatalom későbbi retorziójaként megfosztották tartalékos tiszti rendfokozatától.

1957 novemberétől előbb félig függetlenített, majd 1960-tól teljes állásban a celld.-i járás népművelési felügyelője lett és 1975-ös nyugdíjazásáig lelkesen dolgozott a népművelés, az ismeretterjesztés és a honismeret élén. Működése alatt a járás 29 községe közül 18 helyen új kulturális intézmény épült. Ugrásszerűen megnőtt az öntevékeny művészeti csoportok száma: egymást érték a kulturális rendezvények a járás területén. A járási tanács akkori vezetőivel összefogva szabadtéri hangversenyteremmé alakították át a Ság hegy kráterét, ahol azóta is tartanak hangversenyeket rangos hazai és külföldi zenekarok közreműködésével.

Nyugdíjazását követően Szhelyre költözött, ahol Vas Megye Tanácsa kinevezte tiszteletdíjas megyei honismereti szakfelügyelőnek. Lelkes szervezője volt a velemi honismereti táboroknak. Számos megyei és országos kitüntetésben részesült: Szocialista Kultúráért Emlékérem, TIT Aranykoszorús jelvény, Országos Béketanács Aranyjelvénye, Ortutay Gyula Emlékérem, Tanácsi Munkáért Emlékérem.

Munkái:

A celldömölki járás körzeti művelődési otthonának működése. In: Vasi Népművelés, 1966. pp. 15-22.

Az ostffyasszonyfai fogolytábor és temető története. Kézirat. Celld., 1971. 31 lev.

Mi indított a gyűjtőmunkára? In: VHK, 1974. 1. sz. pp. 21-26.

A községekben folyó közművelődési tevékenység irányítása (a celldömölki járásban). In: Módszertani Füzetek, 1974. 2. sz. pp. 7-12.

Irányított krónikaírás a celldömölki járásban. In: Honismeret, 1976. 2-3. sz. pp. 95-96.

→*Kisfaludy Károly Vas megyében.* In: VN, 1978. 31. sz. (február 5.) p. 5.

„Százszorszép Kemenesalja". Kézirat. Szhely., 1981. 55, 31 p.

Vas megye földrajzi nevei. Szhely., 1982. 839 p. (Csönge, Kenyeri, Köcsk, Szergény anyaggyűjtése; a celldömölki járás anyagának közzététele)

Honismereti munkánkról. In: VHK, 1984. 1. sz. pp. 13-18.

Irodalom:

Dömötör Ákos: *Kemenesaljai falucsúfolók.* In: VSz, 1973. 2. sz. pp. 287-292.

Oszkó Zoltán – Káldos Gyula: *Laky Rezső. 1914–1985.* In: VHK, 1985. 1-2. sz. pp. 60-61.

Laky Rezső emlékezete. In: Vas Népe, 1985. 296. sz. (december 18.) p. 5.

Szabó József: *Laky Rezső.* In: Honismeret, 1986. 3. sz. pp. 67-68.

→Dala József: *A kis-celli temetőben. Emlékezés a néprajzgyűjtő Laky Rezsőre.* In: ÚK, 1993. 8. sz. (augusztus) p. 8.

O. Z.

Lancsics Bonifác

(Szhely, 1674. – Dömölk, 1737. április 25.

bencés szerzetes, filozófus, teológus

A régi m. család sarja Grazban logikát tanult, majd Nagyszombatban bölcseleti tanulmányokat folytatott. Ezután 1693-ban lépett Szent Benedek Rendjébe. Filozófiát már Pannonhalmán, teológiát pedig Nagyszombat egy.-én hallgatott. Hét évig tartott minőségi és magas színvonalú felkészülése. 1710. október 3-án szentelték pappá. Pályáját Pannonhalmán kezdte. Hitszónokként és ún. noviciusmesterként is kiválóan helytállt, de a gazdasági természetű ügyek magiszterenként is jeleskedett. 1710 és 1714 között a somogyi tizedek beszedője; 1715-től pedig egy évtizeden át főmonostori perjel. Vaskos kéziratait négy kötetben őrzi a főmonostori levéltár. Különös érdeklődést tanúsított a gyógynövények, a belőlük készíthető főzet, tinktúra, kenőcs, borecet, szappan, valamint ezek receptjei iránt. Az ő kezdeményezésére hozták létre az első levendula-ültetvényt Pannonhalmán. Szorgos és dolgos évek után került Dömölkre. A Géza fejedelem által Szent Márton hegyén ezer évvel ezelőtt letelepített bencések az Árpádok korában alapozták meg a dömölki apátságot, amely nem csupán hiteles-, de búcsújáróhely is lett. Templomának gótikus ívei alá sereglettek a vidék Mária-tisztelői. A török dúlást követő balsorsos esztendők után, 1725-ben Sajghó Benedek főapát látogatott Dömölkre, ahol összeomlott kolostort, repedező falak által tartott, „alapos javítás után óhajtozó" templomot és gazdasági leromlottságot talált. Szemléje után ~-ot jószágkormányzónak küldte Dömölkre, aki az itt töltött évei alatt fellendítette az apátság gazdaságát, de a környék lelkipásztori gondozását is szívügyének tekintette. Azon dolgozott, hogy e hely egykori Mária-kegy-

hely jellegét valamilyen formában felújítsa. Megérkezése után nem sokkal, már 1725-ben Nagyboldogasszony napjára zarándoklatra hívta Kemenes-vidék papjait és híveit. Dömölki kormányzósága idején a régi apátság romjai között, a templompadláson lévő cellában lakott Csatay Jeromos apáttal és egy-két társával.

Lancsics pannonhalmi évei alatt is bizonyította Regnum Marianum-i honosságát. 1715 előtt írta a Magyarok Nagyasszonyának szinte minden magyar által mindmáig ismert legkedvesebb himnuszát, a 10 versszakból álló „Boldogasszony Anyánk…" kezdetű Mária-éneket, amely először rendtársának, Szoszna Demeternek kéziratos énekeskönyvében olvasható. A sokáig rejtve maradt szerző beazonosítását segítette, hogy a szöveg eredeti versszakainak kezdőbetűi összeolvasva a BONIFÁCIUS nevet mutatták. E lancsicsi vers – népénekké válva, szájról szájra szállva – szövegében is többször változott. 1793-ban Vácott már „nationalis cantio"-ként, azaz nemzeti énekként emlegették és hazánkban hosszú ideig himnuszként énekelték. Sorai a mindenkori magyarokat hazafias érzelmük bátor megvallására késztették. Lancsics a Dömölkön töltött tucatnyi év alatt megfáradt. 1737 tavaszán hirtelen támadt rá a betegség és húsvét hetében, április 25-én visszaszállt lelke teremtőjéhez. →Pacher Donát, a dömölki apátság történetének krónikása így fogalmazott: „Amilyen nagy tisztességben élt, olyan nagy becsületben halt meg; igaz bencést kísértek utolsó földi útjában a résztvevő vendégek…Vele szállt sírba az apátság felébresztőinek legkiválóbbika." Azóta a dömölki romtemplom alatti sírboltban porladnak hamvai. A celld.-i Honismereti Munkaközösség kezdeményezésére 2012 augusztusában a Nagyboldogasszony-napi búcsú zárásaként szentmise kíséretében emléktáblát avattak emlékére a romtemplom falán.

Dömölkön nem találkozhatott a búcsújáró helyet kiépítő és felvirágoztató →Koptik Odóval, de a Mária-himnusz létrehozásával mintegy előkészítője volt munkásságának. Mindkettejük emléke felidéződik a Celld.-re látogató zarándoktömegek által énekelt nemzeti imában.

Főbb művei:

Négykötetes kéziratgyűjteménye; Boldogasszony Anyánk c. ének; Zarándoklatra hívó levele 1725-ből; Jószágkormányzóságával kapcsolatos iratok (Pannonhalmi Főapátság Levéltára)

Irodalom:

Pacher Donát: *A dömölki bencés apátság története.* In.: A pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története. Szerk. Sörös Pongrácz. Bp. 1912. 12/A. köt. pp. 78-103.

A „Boldogasszony Anyánk" szerzője. In: Gacs B. Emilián: Szoszna Demeter György kéziratos énekeskönyve (1714–1715). Pannonhalma. 1938. pp. 69-75.

Szigeti Kilián: *A Magyarok Nagyasszonyának tisztelete történelmünk folyamán.* In: Vigilia, 1973. 8. sz. (augusztus), pp. 557-559.

200 éves a Szombathelyi Egyházmegye. Szhely., 1977. pp. 362-363.

Lancsics Bonifác (1674–1737). In: Sólymos Szilveszter: Ezer év száz bencése. Pannonhalma. 1997. pp. 50-56.

Ölbei Lívia: *A szerzetes örök álma : emléktábla adja hírül, hogy itt nyugszik Lancsics Bonifác.* In: VN, 2012. 193. sz. (augusztus 17.) p. 7.

H. L.

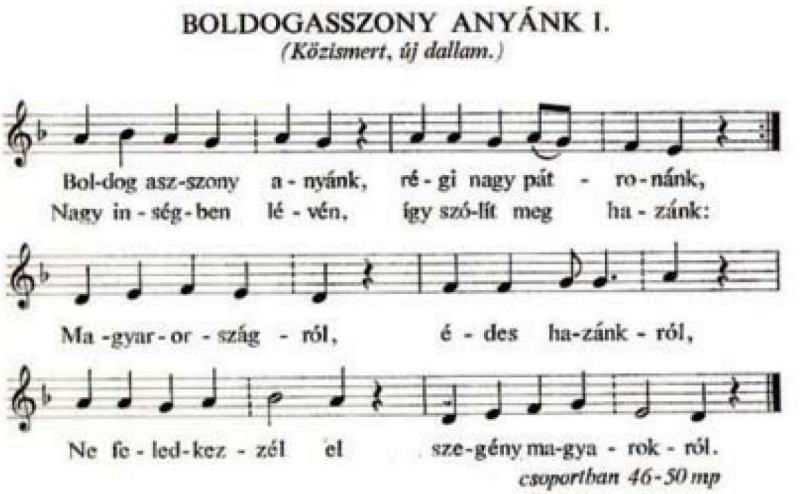

Lasz Samu

(Szergény, 1859. december 18. – Bp., 1930. június 6.)

geográfus

Nagyanyja, a dukai születésű Hochmann Judit, az egyik első m. költőnőnek, →Dukai Takách Juditnak a barátnője; édesapja pedig Erdődy Ferenc gróf bérlője volt. ~ a középiskola első három osztályát a pápai református főiskolán járta és középiskolai tanulmányait a soproni állami főreáliskolában fejezte be. Moller Ede bíztatására kezdett írogatni a „Sopron" című lapba és Deák Ferenc halála kapcsán tartott emlékbeszédét az önképzőkör – melynek titkára volt – jutalomdíjban részesítette. A bp.-i Kir. M. Pázmány Péter Tud.egy.-en 1882-ben szerzett természetrajzi és földrajzi középiskolai tanári végzettséget. Ezután 4 éven át a budai főreáliskola gyakorló tanáraként s egyúttal Schenzl Guido irányításával a Meteorológiai Intézet klimatológiai asszisztenseként és egyúttal titkáraként dolgozott. 1886-tól a győri főreáliskola helyettes, majd két évvel később rendes tanára lett. Pályájának első, felfelé ívelő időszakában három jelentős, pályadíjas értekezést jelentett meg: „A vulkanizmusról" (1883) [Magyar Földrajzi Társaság díja]; „Szövőfonó mesterek" (1886) [Magyar Szalon első díjasa] és „Egy átkos kis légyről" (A kolumbácsi légy, 1894) [a Köztelek díjának nyertese]. A millenniumi ünnepségekhez kapcsolódóan írt iskolatörténeti műve: A győri m. kir. főreáliskola monográfiája (Győr, 1889).

1898-tól a bp.-i I. ker. állami főgimn. földrajz-természetrajz szakos vezető pedagógusaként tanított, közben 1906-ban a doktori címet is megszerezte. 1912 tavaszán államsegéllyel vizsgálta Németország iskolarendszerét. Magas színvonalú oktatói tevékenységéért 1916-ban c. igazgatói titulussal tüntették ki. 1920-ban vonult nyugalomba és a Pesti Izraelita Hitközség józsefvárosi fiúiskolájának igazgatója lett. Gazdag és sokoldalú ismeretterjesztő tevékenységet fejtett ki: a napilapokban és szakfolyóiratokban gyakran jelentek meg elsősorban földrajzi, természettudományi és tudománytörténeti vonatkozású cikkei. Földrajzi tankönyveit országszerte széles körben használták. A kiváló tollú tudós publicista a felfedező utazások témakörében a m. lexikográfia (Pallas Nagy Lexikona hagyományaira építő) egyik csúcsteljesítményének, a Révai Nagy Lexikonának a munkatársa volt.

Főbb művei:

A rovarok az iparban és a kereskedelemben. Győr. 1887. 33 p.

Szeretet és szerelem az állatvilágban. Győr. 1888. 44 p.

A győri magyar királyi állami főreáliskola története (1852/3–1888/9). Győr. 1889. 102 p.

Hebel: Kincses szekrény. (Az ifjúság számára átdolgozta Lasz Samu). Győr. 1892. 103 p.

A magmamozgások. Bp. 1906. 46 p.

Az Éjszaki-sark problémája. Bp. 1909. 23 p.

A modern földrajz iránya, célja és a magyar középiskolák földrajzoktatásának reformja. Bp. 1911. 29 p.

Irodalom:

Thirring Gusztáv: *Lasz Samu (1859–1930).* In: Földrajzi Közlemények, 1930. 9-10. füzet. pp. 156-158.

N. T.

Lázár Jenő

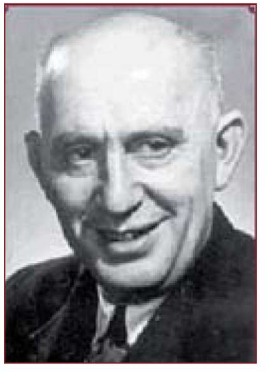

(Pozsony, 1903 – Bp., 1964. december 21.)

gépészmérnök, ókorkutató, régész

A Ság hegyen évszázadok óta folyt a kőfejtés: ezt bizonyítják a környék régi épületei. Üzemszerű munka azonban csak 1911-től kezdődött Mittelmann Mór és ~ apja, Lázár Ferenc vezetése alatt. A

bányaművelés során sorra kerültek elő a régi kultúrák jelenlétére utaló tárgyi emlékek, de feltárás nem zajlott.

A szakszerű leletmentés akkor kezdődött, amikor ~ a bécsi műegy. elvégzése után munkába állt, s előbb mérnöke, majd főmérnöke, később pedig vezetője lett a részvénytársaságnak. A régészeti leletek jelentőségére →Holéczy Zoltán celld.-i orvos hívta fel a figyelmét. Tudatos kutatómunkával, a bányamunkások bőkezű támogatásával több ezer leletanyagot mentett meg az egyetemes kultúra számára. Az előkerült és feldolgozott tárgyak 2500 éven át létező fejlett kultúráról adtak hiteles képet a ~ által létrehozott nyilvános múzeumban. Pontos dokumentációt adott a sághegyi öntőműhely működéséről, ugyanis a bronzművesség eszközeit, öntőformáit is nagy számban tárta fel. Elemezte az anyagok összetételét, formáit, az alapanyagok ideszállításának lehetséges körülményeit. A neolitikum, a réz és bronzkor, továbbá a vaskor kutatása során nemcsak az ipar, hanem az állattenyésztés, a mezőgazdaság köréből származó leletanyagot is rendszerezte és számos történelmi-társadalmi vonatkozásra világított rá. Felhívta a figyelmet a sági és velemi őstelep több közös vonására, amit később a velemi ásatások is igazoltak. Kutatta a Ság hegy környékét, de figyelme kiterjedt a Ka. távolabbi vidékeire is. Halomsírokat ásatott pl. Boba, Csönge, Jánosháza és Mesteri határában. A feltárt tumulusok gazdag leletanyagot szolgáltattak, amelyek révén bizonyította, hogy a hallstatt-kori kultúra elterjedési határa jóval keletebbre van, mint azt korábban hitték. A halomsírok rekonstrukciójából levont következtetése, az Iliászban leírt temetési szertartással való kapcsolat a vallástörténészeknek nyújt értékes információkat. Vallástörténeti érdeklődését mutatja Az „Ókori kelet vallásai" című kéziratban maradt munkája. Egy másik, jelentős publikációjában bebizonyította, hogy az itáliai kettős arcú istenek hasonmása már a hettitáknál is megtalálható.

Magánéletében tragikus fordulatot jelentett, hogy első felesége és kisleánya a holocaust áldozata lett. A kb. 9000 tárgyból álló magán alapítású, de nyilvános múzeuma 1948-ban a Nemz. Múz.-ba került. (Gyűjteményének jóval kisebb, nem hazai eredetű anyagot tartalmazó része halála után a Szépművészeti Múz. antik részlegét gazdagította.) A bánya államosítása után Bp.-re költözött és előbb a Kőbányaipari Nemz. Vállalat, később az UVATERV létesítményi mérnökök vezetője lett. Magas szintű mérnöki tudását bizonyítja, hogy megszerezte a műszaki tudományok kandidátusa címet, valamint tanított a Mérnöktovábbképző Intézetben is. Pályája végén a Szilikátipari Vállalat vezető főmérnökeként tevékenykedett szívinfarktusban bekövetkezett elhunytáig. A régészet és az ókortudományok iránti érdeklődését haláláig megőrizte.

Művei:

A sághegyi I. és II. számú bronzleletek ismertetése. In: Dunántúli Szemle, 1941. pp. 371-379.

A sághegyi őskori telep bronzművessége. In: Dunántúli Szemle, 1943. pp. 280-287.

A Sághegy-környéki hallstattkori tumulus sírokról. In: Archeológiai Értesítő, 1951. pp. 36-42.

Hallstatkori tumulusok a Sághegy távolabbi környékéről. In: Archeológiai Értesítő, 1955. pp. 202-211.

A magyarországi korai vaskor történetének kérdései. In: Antik Tanulmányok, 1956. pp. 1-22.

Die Gesetzmässigkeiten der Korngrössenverteilung maschinell zerkleinerter Materialhaufen. In: Acta Technica Academia Scientiarum Hungaricae, Tom. XVII. Fasciuli 3-4. 1957. pp. 176-215.

Magyar népi „buchero" kerámia. In: Építőanyag, 1958. pp. 158-164.

Irodalom:

Szilágyi János György: *Lázár Jenő (1903–1964).* In: Antik tanulmányok, 1965. 1. sz. pp. 117-118.

Szilágyi János György: *Lázár Jenő gyűjteménye.* In: A Szépművészeti Múzeum Közleményei 29. Bp. 1966. pp. 9-23., 93-98.

Káldos Gyula: *A Sághegy leletmentője volt. Emlékezés a 30 éve meghalt Lázár Jenőre.* In: ÚK, 1995. 1. sz. (január 19.) p. 6.

Magyar múzeumi arcképcsarnok. Bp. 2002. pp. 553-554.

Levéltári forrás:

Vas Megyei Levéltár. Fondjegyzék. XI. *Gazdasági szervek 1. Sághegyi Bazaltbánya Rt. (1908–1948)*

K. Gy.

Lencz Géza

(Celld., 1889. január 8. – Szhely, 1976. február 5.)

nyomdász, újságíró

Apja szabónak szánta, neki azonban nem tetszett ez a szakma. „Ahányszor csak elvitt az utam a →Dinkgreve Nándor nyomdája előtt [...] mindig megálltam az ablaknál, néztem, hogyan dolgoznak benn az üzemben. Igen tetszett a nyomdászok munkája. Órákig is elnézegettem volna, hogy hajtották kézzel a gépet. A tulajdonos egyszer behívott és megkérdezte: nem lenne-e kedvem beállni hozzá inasnak..."

Lencz 1903-1904 között volt nyomdásztanuló a celld.-i Dinkgreve nyomdában. A 18 éves segéd azonban kevesellte a főnöke által felajánlott fizetést, és egy szaklapban olvasott hirdetés alapján Szabadkán vállalt munkát. Anyja hívogatására egy rövid időre ugyan hazatért Cellbe, de hamarosan már Pápán dolgozott. Amint meglett a Nyomdászok Segélyező Egyesületében a 13 havi tagsága, a kor divatja szerint elindult „valcolni". Egy Pécsről Pápára került hasonló korú társával kezdte meg a vándorutat. Az egyesület igazolványával ellátva Győr, Bp., Balassagyarmat, Nyitra, Pozsony, Bécs, Baden, Bécsújhely, Sopron, Szhely, Pápa útvonalon meneteltek. A meghatározott pihenőhelyeken szállást, kosztot és napidíjat kaptak. A körút 4 hónapig tartott. Ezután Baján, Egerben és Kolozsvárott is dolgozott, majd 1911-ben, a vándorévek után Szegedre került a Szegedi Friss Újsághoz, ahol gépszedőként állt alkalmazásba.

Szegeden 1918 decemberében, az őszirózsás forradalom után indította el az Igazság című baloldali hangvételű lapot, amelynek első száma karácsonyra jelent meg. Beköszöntőjében így írt: „Mint a haladásnak és a fejlődésnek zászlóvivője, ellensége és ostorozója leszünk mindennek, ami nem az igazságon, a becsületen és a tisztességen alapul." Szegedi tevékenysége 1919 áprilisáig tartott: a várost megszálló franciákkal nem vállalta az együttműködést, ezért menekülni kényszerült.

Az újságírás ízét megtapasztalt nyomdász 1919 tavaszán Celld.-re visszatérve társszerkesztőként vette át a Kemenesalja című lap szerkesztését és az államosított Dinkgreve nyomda vezetését. A Tanácsköztársaság bukását követően, augusztus 10-én letartóztatták és a szombathelyi törvényszék „folytatólagosan elkövetett izgatás vétségében" mondta ki bűnösségét, ezért négy havi fogházra ítélték.

Szabadulása után egy ideig Nagysimonyiban bujkált, majd ismét Pápára ment, ahol 1921-ig dolgozott. Ezután Szhelyen a Hír című lap szedője lett, később 1934–1945 között Bp.-en az Egy.-i Nyomda alkalmazásában állt. A II. vh. végével visszatért Szombathelyre és az Új Vasvármegye című lapot szerkesztette. Kritikus hangvételű cikkei miatt azonban 1948-ban leváltották posztjáról. Az Új Vasvármegye április 9-én a pártból kizártak sorát így kezdte: „~ felelős szerkesztő, aki a jobboldalt szolgálta és a központi sajtóosztály intencióit nem vette figyelembe." Gépszedő nyomdászként ment nyugdíjba 1951-ben.

Irodalom:

Péter László: *Az Igazság története (1918–19).* Szeged. 1962. 52 p.

Kuntár Lajos: *Szombathelyi nyomdák és nyomdászok.* Szhely., 1969. 295 p.

Mészáros Gábor: *Lencz Géza.* In: Ki a jövőnek vet magot... Szhely., 1978. pp. 193-195.

Kuntár Lajos: *A nyomdászat és a sajtó Celldömölkön.* In: VSz, 1980. 3. sz. pp. 397-412.

Kuntár Lajos: *Száz éve született Lencz Géza, a nyomdászból lett szerkesztő.* In: VN, 1989. 6. sz. (január 7.) p. 5.

G. T. – N. L.

Lengyel Pál

(Nagysitke, 1922. február 6. – Győr, 1986. december 29.)

helytörténész, pedagógus

Alapiskoláit az osztatlan tagozatú ev. elemiben végezte Sitkén, ahol a híres tanító, Ludván János volt a mestere. Alakját „A sághegyi őstelep" című könyvében évtizedekkel később így idézte fel: „Reád emlékszem sitkei őszhajú tanítóm, Ludván János, aki a szülőföldet, A Hazát, az Embert küzdve-szeretni tanítottál, történelmének kutatására elindítottál. Te vittél el engem – mint kis tanítványodat – először a Sághegyre. Te dicsérted nekem először a dolgos, a munkás, az alkotó Embert." 1934-ben a Bp.-i Fasori Ev. Gimn.-ban kezdte középiskolai tanulmányait, amit 1935-től 1942-ig a soproni ev. líceumban folytatott. A M. Királyi Horthy Miklós Tud.egy.-re beiratkozott fiatalember a közben József Attila nevét felvett szegedi tud. egy. történelem-földrajz szakán államvizsgázott, majd 1949-ben bölcsészdoktori diplomát szerzett. Három évig a szentgotthárdi Vörösmarty Mihály Gimn.-ban (1949–52) tanított, majd 1958-ig a celld.-i Gábor Áron Gimn.-ban (ma: Berzsenyi Dániel Gimn.) oktatott. Ekkor a soproni fiúkollégium igazgató-nevelő tanára lett 1963-ig, majd 1982. novemberi nyugdíjazásáig a Bercsényi Miklós Közlekedési Szakközépiskola tanára volt. Pedagógusi munkája mellett a Győr-Sopron Megyei Tanács VB Művelődési Osztályán is dolgozott. Alig néhány nyugdíjas esztendő adatott számára: Győrben hunyt el, de végakaratának megfelelően szülőfalujában helyezték örök nyugalomra.

Diákjaival és szülőföldjével mindig együtt élő nagy tudású, fanyar humorú történelemtanár volt. Kiemelkedő pedagógiai, középiskolai tanári tevékenysége mellett éles szemű helytörténész és szenvedélyes honismereti kutató volt. A Győrben töltött évtizedek alatt is rendszeres kapcsolatot tartott a celld.-i honismereti kutatókkal, helytörténészekkel. Eredményeit örömmel bocsátotta a celld.-i intézmények és a ka.-i falvak rendelkezésére. Celld. Nagyközség Tanácsa megrendelésére megírta „A sághegyi őstelep" című könyvét, amely egy, a település történetét bemutató sorozat első kötetének indult. A monografikus igényű összefoglaló alapmű a hegy történetével ismerkedők számára: a tudományos alaposság mellett közérthetően tárgyalja a hegy geológiai kortörténetét és a táj régészeti leleteit. (Sajnos, a remélt folytatás személyi változások és egyéb politikai okok miatt elmaradt.) Rendszeresen kutatott Szhely, Sopron és Pannonhalma levéltáraiban. 1979 januárjában a Celld. várossá avatása alkalmából rendezett kiállításhoz rendelkezésre bocsátotta saját dokumentumait, s a településtörténeti kiállítás szaktanácsadója is volt. Szívesen és készségesen jött a celld.-i rendezvényekre, valamint tartott előadásokat tanfolyamokon.

Egész életét a történelemtanításnak, diákjainak és a helytörténeti kutatásnak szentelte. Nem alapított családot és bár egyedül, de sohasem magányosan élt Celld.-ön, majd Győrben. Tanítványainak szeretete és érdeklődése vette körül. Tudásánál, helytörténeti kutatószenvedélyénél talán csak szerénysége volt nagyobb.

Művei:

A sághegyi régészeti leletek védelmében. In: VN, 1958. május 8. p. 4.

A sághegyi őstelep. Celld., 1965. 104 p.

Kis-Czell szabadalmas mezőváros küzdelme a földesurakkal. Kézirat. Celld., 1967. 11 p.

Adatok Celldömölk történetéhez. In: VSz, 1980. 3. sz. pp. 340-367.

Irodalom:

→Dala József: *Dr. Lengyel Pál emlékére.* In: VN, 1987. 10. sz. (január 13.) p. 5.

→Tungli Gyula: *Szülőföldünk Kemenesalja.* Celld., 1999. pp. 100-101.

Németh Ede: *Dr. Lengyel Pál.* In: Velük kezdődött. A celldömölki gimnázium tanárai 1946-1953. Celld., 2011. pp. 36-37.

Kiss László: *Beszélgetés Lengyel Istvánnal dr. Lengyel Pál munkásságáról, helytörténeti hagyatékáról.* In: Sitkei Hírek, 2013. 2. sz. (június) p. 8

M. G. – N. T.

Léránt Ferenc

(Szhely, 1941. október 1. – Besançon, 1991. július 24.)

pedagógus

Családjának ősei apai ágon a franciaországi Lyon mellett élő selyemszövők voltak, akik a hugenotta-üldözések elől Mo.-ra menekültek és áttértek a kat. hitre. Erős vallásos érzületüket bizonyítja, hogy több papot és apácát is számon tartottak közülük. Anyai ágon ka.-i gyökerekkel rendelkezett: a köcski Brodarics (később) Boda család révén.

Édesapja iskolázott ember volt, aki ősei francia nyelvén is tudott beszélni. Karmelita pap szeretett volna lenni, de gyenge fizikuma miatt nem vették fel. A pápai gimn. elvégzése után a földmérő hivatalban dolgozott. Kisfia még másfél éves sem volt, amikor apja 1943 februárjában a doni áttörés során eltűnt az orosz fronton.

A szhelyi püspöki alapfokú iskola után ~ a Nagy Lajos Gimn.-ban érettségizett. Az ELTÉ-n – Eötvös-kollégistaként – szerzett francia-m. szakos középiskolai tanári diplomát. 1963. augusztus 1-től lett a celld.-i Berzsenyi Dániel Gimn. oktatói karának tagja. Széleskörű érdeklődésére alapozva otthonosan mozgott nem csupán a humán tudományok területén, hanem a természettudományok és a művészetek különféle ágaiban is. Tájékozottsága és derűs egyénisége révén nagy hatással volt tanítványaira, akik rajongásig szerették és tisztelték őt. Szakmai tudásának és pedagógiai tevékenységének elismeréseként Vas m. középiskolai m. szakfelügyelői feladatkört is ellátott hosszú éveken keresztül. Az oktatás mellett önmagát is folyamatosan képezte: 1968-ban hároméves ösztöndíjjal a párizsi Sorbonne-on bővítette tudását, s e világhírű egy.-re m. lektorként több ízben visszatért. Magas szintű nyelvtudását hivatalos tolmácsként is kamatoztathatta irodalomtörténeti konferenciákon.

Életének válságos időszakai után a rendszerváltás időszakában újult erővel vetette magát a munkába. Pedagógusi hivatása mellett →Berzsenyi Dániel szellemi hagyatékának méltó ápolója lett a Ka.-i Berzsenyi Asztaltársaságban és kiváló íráskészségét az Új Kemenesalja hasábjain is gyakran élvezhették az olvasók. 1991 nyarának elején Szegeden gyűjtött tapasztalatokat a celld.-i 6 osztályos gimn.-i képzés indításához. A dijoni egy.-re nyert el féléves ösztöndíjat, amely előtt egy hónapra Besançonba kapott meghívást. Utólag derült ki, hogy mélyvénás lábgyulladással utazott Franciaországba, amiből rövid idő alatt tragikus trombózis fejlődött ki. Ősei földjén, Franciaországban hunyt el, majd a celld.-i temetőben helyezték örök nyugalomra.

Irodalom:

Léránt Ferenc emlékének tisztelgünk – Lenner József igazgatóhelyettes búcsúztatója. In: ÚK, 1991. 9. sz. (szeptember) p. 7.

Hargitai József: *Léránt Ferenc emlékezete.* In: Uő.: Emberközelben. Szhely., 1997. pp. 519-520.

N. T.

Limpár József

(Jánosháza, 1940. január 28. – Celld., 2014. december 8.)

közgazdász, Celld. tanácseln.(1973/79)

A vasutas családból származó fiatalember általános iskoláit szülőhelyén, a középiskolát Pécsett, a Közgazdasági Technikumban végezte 1954 és 1958 között. Érettségi után az Autóközlekedési Vállalatnál dolgozott Pápán forgalmi szolgálattevőként, később menetirányítóként, majd 1966-tól áthelyezéssel kinevezték a celld-i kirendeltség vezetőjének. 1968/69 folyamán közlekedési tiszti iskolát végzett. A közélet iránti érdeklődése következtében 1967-től tanácstagként vett részt a helyhatóság munkájában. Innovatív szemléletmódját jól jellemzi, hogy 1968-ban elindította a celld.-i helyi autóbuszjáratot, amely akkoriban csak a városi rangú települések kiváltsága volt. 1973-ban megválasztották Celld. tanácselnökévé és meghatá-

rozó szerepe volt a település városi rangjának megszerzésében. A nagyközség a hetvenes években a dinamikus fejlődés időszakát élte, amit a település vezetése hatékony programokkal támogatott. 1975-ben az országban ötödikként kapta meg a Ság hegy a tájvédelmi körzet minősítést. Az OTP által finanszírozott egyre minőségibb lakásépítési program összhangban zajlott azzal a munkahely-teremtési folyamattal, amelynek eredményeként Celld.-ön a városiasodás küszöbére érve már több mint 7000 munkahely teremtődött. A miniszteri rendeletben meghatározott 34 városi kritérium közül 33-nak megfelelt Celld., mindössze az uszoda hiányzott. 1978. június 30-án tanácselnökként írta alá a 19/1978. számú tanácshatározaton alapuló, Elnöki Tanácshoz címzett, várossá nyilvánítási kérelmet.

1979-től 1990-ig Ka. székhelyének tanácselnök-helyettese volt, s e pozíciójában a városüzemeltetés és a városfejlesztés felelőse. Közben 1985-ben elvégezte az Államigazgatási Főiskolát. A városi rang erőteljes fejlesztéseket indított el: tovább folytatódott a lakásépítési program, a közművesítés magasabb szintje valósult meg (gáz- és szennyvízhálózat). A várost adósság nélkül, 16 millió Ft tartalékkal adta át az önkormányzati választások után megalakult képviselő-testületnek.

1990-ben három párt (KDNP, MDF, MSZP) kérte fel közös polgármesterjelöltnek, de nem vállalta, mert képviselő szeretett volna lenni. Körzetében azonban csekély szavazatkülönbséggel alulmaradt. A rendszerváltást követően szakirányban képezte magát tovább: 1995-ben diplomázott a Bp.-i Közgazdaságtud. Egy. eü.-i menedzserképző szakán. 1991-től az intaházi Pszichiátriai Rehabilitációs Intézet, majd 1996-tól a Ka.-i Egyesített Kórház gazdasági igazgatójaként működött. Komoly érdemeket szerzett a kórház-rekonstrukció megvalósításában, az eü.-i intézmény modernizálásában. 1994-től Celld.-ön önkormányzati képviselő lett, valamint a Vas Megyei Közgyűlés tagja, ahol az eü. bizottság elnöki tisztségét is ellátta, a következő két ciklusban (1998-2006) pedig bizottsági alelnök volt. 1998-tól a celld-i önkormányzatban előbb eü. bizottsági, majd 2002-től pénzügyi bizottsági elnök.

Kitüntetései: Pro Humanitate (1978), Közbiztonsági Érem Arany fokozata (1980), Munka Érdemrend Bronz fokozata (1986), Pro Natura (1990), Köz Szolgálatáért Érdemjel Arany fokozata (2004), Pro Sanitate (2004), Magyar Köztársasági Ezüst Érdemkereszt (2008).

Irodalom:

Losoncz Andrea: *„A sors által vezérelt élet jutott nekem...”* 1-2. rész. In: ÚK, 2014. 4. sz. (március 7.) p. 6.; 2014. 7. sz. (április 18.) p. 7.

In memoriam Limpár József. In: ÚK, 2014. 23. sz. (december 19.) p. 7.

N. T.

Lőrincz József

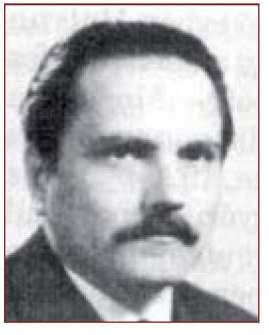

Csönge, 1930. december 25. – Bp., 1990. július 24.)

építészmérnök, c. egy.-i docens

Elemi iskoláit szülőfalujában végezte a 11 éves korában árván maradt kisfiú, akit édesanyja nevelt. A 6. osztály után egy sikeres tehetségvizsga eredményeként a szhelyi Premontrei Gimn.-ban tanult tovább. 5 esztendőt követően a celld. gimn.-ba tették át, ahol egy esztendőben 2 év anyagából is levizsgázott. Zsellér édesapjának ezermestersége élt tovább a fiúban, aki a bp.-i műszaki egy.-en szerzett építészmérnöki diplomát 1955-ben. Első munkahelye a bp.-i LAKÓTERV volt, ahol pár év múlva műteremvezetői beosztásban dolgozott. 1960-ban elvégezte a M. Építőművészek Szöv.-nek kétéves mesteriskoláját, amelynek később mestere is lett. 1963-tól 17 éven át a Győri Tervező Vállalat tervező építésze, a kiemelt munkák irányítója. 1980-ban áttette székhelyét Bp.-re, ahol az Orsz. Műemléki Felügyelőség munkatársa, majd műteremvezetője lett. 1982-től 4 éven át az Építésügyi és Városfejlesztési Min. főosztályvezető-helyettese, majd haláláig a

LAKÓTERV igazgatója volt, 1989-től már a Bp.-i Műszaki Egy. c. egy.-i docenseként.

Elsősorban ipari csarnokok és középületek tervezésére specializálódott. Bp.-en tető alá hozott kereskedelmi épületeiért először 1967-ben kapta meg az Ybl-díjat. Újszerű, acélszerkezetű tágas ipari épületeivel iskolateremtő személyiségnek bizonyult a m. építészetben. Tervei közül kiemelkednek a Győri Vagon- és Gépgyárban (ma Rába Holding Rt.) megvalósított munkái: hátsóhídgyár (1970), szerszámgyár (1972), acél- és szürke-vasöntöde (1974). Az utolsó épületegyüttes tervezéséért részesült másodízben Ybl-díj elismerésben. Vendéglátóipari alkotásai közül említést érdemel a bp.-i Üllői úti egység (1963), a győri Vaskakas-taverna (1973), valamint a fővárosi, hárshegyi Hotel Európa (1974). Élete egyik fő műve a M. Vagon- és Gépgyár káptalandombi Vendégháza (1981).

Mindig ragaszkodott szülőföldjéhez, de a sors fintora, hogy épületekkel nem gazdagíthatta e tájat. Nevéhez fűződik azonban Celld. város ma is használatos címerének megtervezése.

Irodalom:

Winkler Gábor: *Elment egy építész.* In: Kisalföld, 1990. augusztus 7. p. 5.

Bolberitz Henrik: *Lőrincz József (1930–1990).* In: M. Építőművészet, 1990. 6. sz. p. 58.

Rozmán László: *Rendhagyó nekrológ.* In: ÚK, 1990. 9. sz. (szeptember) p. 10.

Az ÉPÍTŐ – Képek Lőrincz József munkáiból. In: Műszaki Tervezés, 1991. 2. sz. pp. 18-19.

N. T.

Lukács Imre (NV)→Martonfalvay Imre

Magasi Artur Ernő

(Kiscell, 1903. szeptember 28. – Bp, 1959. június 10.)

bencés paptanár, irodalomtörténész, költő

Féléves korában – apja elhelyezésének következtében – elkerült szülőhelyéről. Bencés gimn.-i tanulóként lépett a rendbe, s már 1919 októberében egyszerű fogadalmat tett. Ünnepélyes fogadalomtétele 1922-ben, áldozópappá szentelése pedig 1927. június 29-én történt. Ezután Győr, Pápa, Esztergom és Sopron bencés gimn.-aiban tanároskodott. Gimnazista diákok százait nevelte a dolgos életre, a szép meglátására, s legfőképp a szépirodalom élvezetére. Az ifjúság pallérozása volt igazi hivatása.

Verseinek első kötete „A vígság szekerén" címmel győri tanársága idején 1928-ban, míg a második „A kristály és kaméleon" címen Pápán jelent meg 1932-ben. Költeményei a lélek mélyéről feltörő gondolatok és érzelmek igaz tolmácsolói. Ezerszínű álmok szólalnak meg lírai hangvételű dalaiban. Nem kevés versében elégikus hangulatot sugallva közelített az életük értelmét kereső, megnyugvásra vágyó széplelkekhez. Adta a receptet, a kezelés medicináját is: „Építsük meg az aranyhidat... egy-egy csavarral segítsük felnőni a szeretet hídját..." Sajnos az általa tervezett „aranyhíd" máig sem épült fel. Sok csavar kellene még hozzá! Magasi mindennapjaira visszatérve azt látjuk, hogy tanári pályáján egy „ütközőbakos" kitérő is volt... 1939/40-ben egy esztendőt hitoktató segédlelkészként szülőhelyén, Celld.-ön töltött, ahol a köteles munkán kívül nagy erőbedobással kapcsolódott be a kulturális munkába. A Kat. Legényegyletben hetenként tartott ún. legényesteken a m. nyelv ékességeinek számító szólások kimeríthetetlen kincsesbányájából válogatta előadásainak anyagát, s az anyanyelv mellett a haza szeretetére is nevelt. Ittléte alatt volt a helyi búcsújárás 200 éves jubileuma. Ekkor írta a „Kiscellben Máriánál" című versét, amelyben a kérges kezű embereknek

esdette az ég áldását, s a kegyelem tallérjait. Ráérzett arra is, hogy a celliekben munkált nem csak a kenyér, de a Szó és a Szép éhe is, ezért műkedvelő színjátszók közreműködésével színpadra állította Hevesi Sándor „Császár és komédiás” című drámáját. Remekeltek a szereplők, de a rendezőnek sem kellett szégyenkeznie. A celld.-i év után 1940/41-től ismét tanárként dolgozott Pápán és Győrben. Az államosítás után két évig Pannonhalmán volt könyvtáros. 1950. október 31-én szentszéki engedéllyel laicizált, és utána Székesfehérváron tanított. 1959. június 10-én Csepreghy Ignác zuglói plébánosnál, volt tanítványánál vendégeskedett, s váratlanul elhunyt. Volt rendje temette el a Bp. Új Köztemetőjében.

Főbb művei:

[Somogyi Ernő]: *A vígság szekerén.* Győr. 1928. 93 p.

Harsányi Lajos. Esztergom. 1933. 24 p.

A kristály és a kaméleon. Bp. 1932. 139 p.

Irodalom:

Hein Tádé: *Magasi Artur.* In: VSz, 1936. 5-6. sz. pp. 346-364.

→Horváth Lajos: *Egy költőre emlékezünk: Dr. Magasi Artúr, Celldömölk szülötte.* In: ÚK, 1989. 4. sz. (szeptember) p. 4.

H. L.

Major János (ÁL)→Mód Aladár

Malvina (ÁL)→Dukai Takách Judit

Maráczi Jenő

(Miske, 1901. szeptember 29. – Celld., 1948. november 8.)

belgyógyász

Régi kemenesaljai kisbirtokos családban született. Az elemi népiskola 1-5. osztályát szülőfalujában, a gimn. 8 osztályát pedig a felsőlövői Ev. Főgimn.-ban végezte. Az utolsó magyar évfolyam tagjaként 1921-ben érettségizett. Orvosegy.-i tanulmányait Bp.-en kezdte, Debrecenben folytatta, végül Bp.-en fejezte be. Közben 1924. szeptember 1-től 1927. október 4-ig tanulmányai folytatása mellett a II. sz. Kórbonctani és Kórszövettani Intézetben gyakornokoskodott. Az egy.-en olyan kitűnő és híres tanárai voltak, mint pl. dr. Lenhossék Mihály és dr. Krompecher Ödön. 1928. január 13-án avatták orvosdoktorrá. Közép- és felsőfokú tanulmányai alatt szülei szegény helyzete miatt lakásért és ellátásért gyermekeket tanított.

1928. február 1-jén állt a celld-i kórház szolgálatába, mint helyettesítő segédorvos. A →Szumrák (Szomraky) Zoltán vezette kórház az igazgató-főorvoson kívül mindössze egy, „nem véglegesített”, 2-2 esztendőnként újra kinevezett segédorvost tudott alkalmazni. A szabályzat szerint köteles volt a kórházban lakni. Feladatai közé tartozott egyebek mellett, hogy a kórházban fekvő betegeket vasár- és ünnepnapokon is a reggeli és a délutáni órákban meglátogassa, a műtéteknél asszisztáljon, a szüléseknél és abortuszoknál jelen legyen. Vezette a kórlapokat, végezte az összes laboratóriumi és röntgenvizsgálatokat, a boncolásokat és mindezek adminisztrációját. Egy idő után bensőséges kapcsolat alakult ki a segédorvos és a főorvos között.

1933. február 15-től ~ kétévi fizetés nélküli tanulmányi szabadságot kapott a vármegye alispánjától, hogy szakmailag továbbképezhesse magát. Másfél esztendőt töltött el díjtalan gyakornokként a bp.-i II. sz. belklinikán, közben egy hónapig a budakeszi tüdőszanatóriumban tüdőgyógyászati továbbképzésben is része-

sült, majd báró dr. Kétly László egy. tanár ajánlásával fél esztendőn át Berlinben Gustav von Bergmann professzor belklinikáján gyakornokoskodott.

Új ismeretekkel felvértezve, kitűnő ajánlólevelekkel és számos szakkönyvvel tért vissza 1935 februárjában Celld.-re, továbbra is nem véglegesített segédorvosnak. Élete nagy álmához, a belgyógyászati osztály felállításához egyre közelebb érezte magát. Főnöke, akit egyre elhatalmasodó betegsége miatt többször is helyettesítenie kellett, mindenben mellette állt és támogatta. Baráti kapcsolata és összeköttetései révén ~ -nek sikerült kiutaltatnia a belügymin-tól a kórház számára egy nagyobb pénzösszeget. Tevékenységének elismeréseként 1935 szeptemberében tiszteletbeli főorvosi címmel ruházták fel. Bár a belgyógyászati osztály a gyakorlatban már 1935 őszétől működött, a hivatalos engedélyeztetés csak hosszas huzavona után történt meg és ~-t 1937. március 27-én nevezték ki az osztály élére végleges osztályvezető alorvossá. Közben 1935 decemberétől rábízták a celld.-i tüdőgondozó intézet vezetését is: a gondozási munkát gyökeresen átszervezte és a tuberkulózist látványosan visszaszorította.

1938 januárjában elhunyt dr. Szomraky Zoltán. Utóda, dr. Jósa László a kiírt pályázat alapján ~-t nevezte ki belgyógyász főorvossá 1939. június 3-án.

Színvonalas tevékenysége Ka. elismert és megbecsült orvosává vált. Elegáns és igényesen berendezett lakást bérelt és magánrendelőt is nyitott. A Sághegyen létrehozott gazdasága a hegy szőlő- és borkultúrájának élvonalához tartozott. Tud.-os dolgozatai jelentek meg szakfolyóiratokban és ő lett a csendőrség és az Állami Méntelep orvosa, majd a GySEV pályaorvosa és a MÁV-betegek belgyógyász szakorvosa is. 1943. január 3-án vette feleségül Tasch Edit soproni tanítónőt, akivel egy tragikus vasúti baleset kapcsán ismerkedett meg. Házasságukból három leány született.

1944 decemberében kinevezték a celld.-i kórház élére, amit – munkájának elismeréseként – 1945 nyarán az új hatalom is megerősített. Személyes áldozatvállalásával és éjt nappallá tevő munkával emberek és betegek százait mentette az ellátási hiányoktól, ukrán inváziótól és tífuszjárványtól szenvedő kórházban, amely egy ideig a celld.-i hadifogoly kórház munkáját is segítette. A nehéz időszakban is kereste a fejlesztés lehetőségeit. Terveket készített a kórház harmadik osztályaként a szülészet–nőgyógyászat, illetve negyedikként az ideg- és elmeosztály létrehozására. Ez utóbbi céljára az intapusztai kastély épületét tartotta alkalmasnak, amely ápolási bevételeivel és gazdasági tevékenységével a kórház gazdasági alapját is megteremthetné. Ezzel egy olyan korszerű modell működési elveit dolgozta ki, amely napjainkban is meghatározó a Ka.-i Egyesített Kórház tevékenységében.

Fiatalon, 47 éves korában távozott az élők sorából: az 1959-ben elhunyt hitvese földi maradványait is őrző családi sírbolt márványtábláján az alábbi felirat szerepel: „Laborantes sunt extincti" – „A munka volt az életük".

Művei:

A világrahozott szívbajok kórjelzési lehetőségei. Bp. 1935. 5 p.

Van-e szükség gyógysavóra a járványos agy- és gerincvelőburokgyulladás kezelésében? Bp. 1941. 8 p.

Irodalom:

Fehér Tamás: *A celldömölki hadifogolykórház története. 1-4. rész.* In: VN, 1989. 306-308. (december 28-30.) pp. 2-3.; 1990. 1. sz. (január 2.) pp. 2-3.

Fehér Tamás: *A munka volt az élete. Ötven éve halt meg dr. Maráczi Jenő.* 1-2. rész. In: ÚK, 1998. 21. sz. (november 5.) p. 11.; 22. sz. (november 19.) p. 11.

F. T.

Martonfalvay Imre

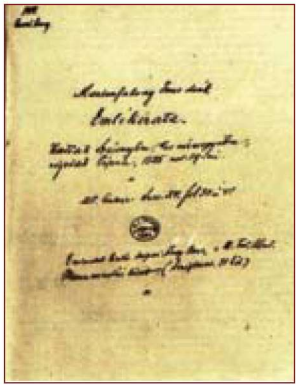

(Martonfalva, 1510 – Pápa, 1591 után)

alispán, az egyik legkorábbi m. emlékirat szerzője

NV: Lacza Imre; Lukács Imre

A Martonfalvai család a Vas megyei Martonfalváról (ma Kemenespálfa része) származott és első írásbeli említésük az 1440-es évekre esik. Régi vasvármegyei nemesi család sarjaként az 1520-as évek elején ~ diákként Török Bálint szolgálatába szegődött. Alig lehetett 20 esztendős, amikor elnyerte a számtartói tisztséget Somogyvárott. Kulcsárként, majd sáfárként említik, sőt egy 1591-ben kelt levél is Török Bálint unokájának, Török Istvánnak primarius familiarisaként, „főember szolgájának" nevezi. Egy ideig Vas vármegye alispánja, majd 1543-től Pápa várnagya is volt. Nevéhez fűződik Szigliget várának igazi erődítménnyé, a kor katonai követelményeinek megfelelő kiépítése 1531-től 1540-ig tartó kapitánysága idején. Gazdag tapasztalatait öntötte formába emlékiratában, amely – bár dátumot nem tartalmaz – az 1528-1585 közötti időszak eseményeinek leírása.

Az emlékirat első öt lapja idegen kéz írása, a többit azonban maga a szerző rótta a papírra. A m. nyelvű kézirat utolsó feljegyzése Pápán, 1585. november 29-én íródott. Az emlékirat majdnem 300 évig lappangott. Érdekes ka.-i vonatkozása van megtalálásának: →Horváth Elek csöngei földbirtokos bukkant rá Felsőbüki Nagy Sándor sitkei családi levéltárában a Dunántúli Történetkedvelők 1866-os vándorgyűlésén. Ugyanekkor került elő ~ 15 lapnyi naplótöredéke, amely valószínűleg az 1555-ös esztendő krónikája. Ez az év személyes életében is jelentős, mert Török János és Ferenc ekkor fosztották meg – nem tudni mi okból – a korábban neki adományozott acsádi és köveskúti birtokaitól.

A már beteges Imre deák tulajdonképpen egy kérvény „mellékleteként" sorolja fel indoklás gyanánt a Török családnak, az ország egyik legbefolyásosabb főúri dinasztiájának tett szolgálatait. Célja az, hogy a neki már régebben beígért birtokokat megvagy visszaszerezze családja számára. Éppen ez a személyesség, az öreg és beteg ember segélykiáltása emeli ki a korabeli, humanista sablonokkal feldíszített, latin nyelvű visszaemlékezések köréből.

A szemtanú hitelességével ábrázolja az ország 3 részre szakadását hozó század általa megélt történéseit. 65 nyomtatott lapon foglal össze 65 esztendőt, s ez eleve korlátozza leírásának részletességét. A gyors iramú, nagy időbeli ugrásokat tartalmazó elbeszélés csak ritkán tesz lehetővé dinamikus ábrázolásmódot. Ennek ellenére meggyőzően számol be Buda elfoglalásáról és Török Bálint elfogásáról, valamint idézi fel a török elleni harcok hétköznapjait. Pápa török ostromának leírása „vérbeli" írói teljesítmény a deák tolláról. Az „Emlékirat" rendkívül értékes és érdekes kortörténeti, szociológiai, műfaj- és irodalomtörténeti, s nem utolsó sorban nyelvtörténeti dokumentum. A művet Szopori Nagy Imre adta ki először 1881-ben a „Monumenta Hungariae Historica, Scriptores" sorozatban „Martonfalvay beteges Imre deák szolgálatjárul rövidedőn való emlékezet" címmel.

Műve:

Török Bálint deákjának Martonfalvay Imrének naplótöredéke és emlékirata, 1555, 1585 : A kézirat hasonmása és betűhű átirata bevezetéssel és jegyzetekkel. Bp. 1986 [!1987]. VII, [74], 74 p. (A magyar nyelvtörténet forrásai ; 1.)

Irodalom:

Nagy Imre: *Egy magyar emlékirat a XVI. századból.* In: Századok, 1867. 1. sz. 47-53 p.

Bitskey István: *História, emlékirat, önvallomás.* In: Irodalom és ideológia a 16-17. században. Bp. 1987. 61-89 p.

Szávai János: *Magyar emlékírók.* Bp. 1988. 71-74 p.

N. T.

Mayer Árpád (NV)→Illés Árpád

Medgyesi Somogyi János

(Izsákfa, 1756. április 21. – Pest, 1809. december 23.)

királyi alkancellár

Az Izsákfalván birtokos kisnemesek közül vezető szerepe volt a Medgyesi Somogyi családnak, akik a XIX. század elejére már jómódú, 7-8 ezer hold földet birtokló középnemesekké emelkedtek.

Édesapja Somogyi Ferenc tábornok, édesanyja Festetics Viktória, aki Festetics György keszthelyi művészet- és tudománypártoló főúr közeli rokona volt és maga is jeles mecénása egyházi és világi intézményeknek. Fiuk a soproni jezsuita gimn.-ban tanult, ahol kiváló eredménnyel végzett. Tanulmányai befejezésekor latinul és németül is írt és olvasott. Előbb Vas, majd Veszprém vármegye közig. adminisztrációjában dolgozott, 1787-től 1791-ig az utóbbi alispánjaként. Bakonyjákó, Döbrönte, Izsákfa, Lovászpatona és Pápakovácsi földesuraként került a királyi kancelláriára. Nádori főjegyző 1791-től, kancelláriai tanácsos 1795 után, 1801-ben állam- és konferenciatanácsossá nevezték ki és 1808-ban lett alkancellár. I. Ferenc bizalmasaként a király után a második embernek számított, akinek érdemeit az uralkodó 1802-ben a Magyar Királyi Szent István Rend Középkeresztje kitüntetéssel, 1806-ban pedig grófi címmel is honorálta. Emlékét őrzik a mo-i szerzetesrendek, akik sokat köszönhetnek annak, hogy közbenjárására a király 1802-ben visszaállította a II. József által megszüntetett rendeket (bencések, piaristák, premontreiek). Előremutató volt, hogy ugyanakkor tanításra is kötelezte őket, amelyhez anyagi javakat is biztosított.

Életének nagy részét ~ Bécsben, Pozsonyban, Pesten és Veszprémben töltötte. Izsákfai és patonai birtokára évente négylovas hintón látogatott haza. Kastélyában látta vendégül – többek között – Révai Miklós nyelvtudóst és Ányos Pál költőt. Révai 1804-ben több mint egy hónapig élvezte az izsákfai házigazda vendégszeretetét. 1798-ban ~ megépíttette az izsákfai római kat. barokk templomot, amely a település legjelentősebb műemléke.

Szerénység jellemezte egész életében: nem tette elbizakodottá sem vagyona, sem pedig előkelő állása. Közel engedte magához az embereket és különösen honfitársait támogatta kéréseik teljesítésével. Fiának nevelését 1804-ben Bécsben több hónapig →Kresznerics Ferencre bízta.

53 éves korában pesti tárgyalása közben hunyt el és az ideiglenes pesti temetést követően 1810. január 30-án a dömölki apátsági templomban helyezték örök nyugalomra. Sírja a Szent László oltár előtt található szüleivel és testvérével együtt.

Irodalom:

Patonay József: *Medgyesi Somogyi János államtanácsos és a magyar kegyestanítórend.* 1-2. rész. In: Tatai Kegyestanítórendi Gróf Esterházy Miklós Reálgimnázium értesítője az 1933-34. tanévről. Tata, 1934. pp. 33-81. + Tatai Kegyestanítórendi Gróf Esterházy Miklós Reálgimnázium értesítője az 1934-35. tanévről. Tata. 1935. pp. 5-46.

→Tungli Gyula: *Izsákfa évszázadai.* Izsákfa. 1995. 181 p.

Uő.: *A király után a második. Gróf Medgyesi János emlékezete.* In: Napló, 1996. dec. 28. p. 7.

T. Gy.

Mende Bódog

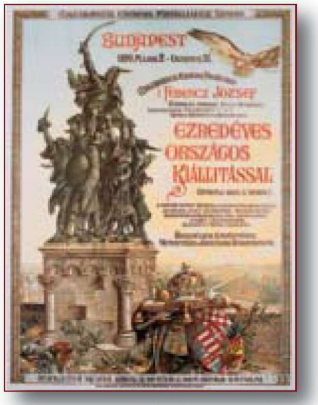

(Jánosháza, 1848. február 8. – Bp., 1927. június 8.)

ogy. képviselő, szerkesztő, újságíró

NV: Mendl Zsigmond Félix

ÁL: Ego, Erdei Bódog, Tamás, Üllő, Villi

Szinte egy időben született a m. szabadságharccal, amelynek szellemisége egész életére rányomta a bélyegét. Középiskoláit Pápán végezte. Ezt követően Pesten és Bécsben bölcsészeti és orvostud.-i tanulmányokat folytatott. Már egyetemistaként tárcaleveleket és egy „beszélyt" írt a Pécsi Figyelőbe. 1868-tól foglalkozott újságírással. Az 1869-ben indult Ellenőrbe írt tárcákat és színikritikákat, egyúttal a nagyváradi Bihar című lapnak és a Debrecennek is egyaránt fővárosi tudósítója volt. 1870-ben a '48-as szellemű „Magyar Újság" szerkesztőségének tagja lett, amelybe főként vezércikket és tárcákat írt. 1872 és 1874 között Erdei Bódog álnéven szerkesztette a Simonyi Ernő által kiadott Szombati Lapokat. 1875 és 1880 között a Független Hírlap című lap (alapító) szerkesztőjeként dolgozott. Egyidejűleg, 1875/76-ban az Egyetértés számára írt vasárnapi tárcákat, más lapokban (Hunnia, Családi Kör stb.) főként társadalmi tematikájú cikkekkel jelentkezett. 1878-ban a szentlőrinci kerület (Baranya megye) függetlenségi programmal ogy. képviselőnek is megválasztotta. Elődje az a Helfy Ignác volt, akit példaképének tekintett és akivel már a „Magyar Újság"-nál is együtt dolgoztak. A képviselőházban ~ általában pénzügyi kérdésekben szólalt fel. 1881-ben megszüntette napilapját és visszavonult a politikai életből. Ezután főleg közgazdasági kérdésekkel foglalkozott és Magyar Nemzetgazda címmel hetilapot indított. A kereskedelemügyi miniszter megbízásából ő vezette az 1896. évi millenniumi kiállítás kereskedelem-, pénz- és hitelügyi csoportjának szervezési munkálatait. Érdemei elismeréséül 1897. augusztus 17-én felsőgallói előnévvel nemességet kapott. A századforduló tájékán költözött a Nógrád megyei Felső-Sápra. A községbe hamar beilleszkedett, már 1912-ben a képviselő-testület virilisei között szerepelt és a település érdekében aktívan működött egészen haláláig. Végső nyughelye a Fiumei úti temetőben védetté nyilvánítva a Nemzeti Sírkert részét képezi.

Fő műve:

A kincses föld. Nemzetgazdaságtan mindenki számára. Bp. 1878. 84 p.

Gy. G.

Mendl Zsigmond Félix (NV)→Mende Bódog

Mercz Gábor

(Bp., 1974. február 17. – Ajka és Bakonygyepes között, 2006. május 24.)

asztaliteniszező

Tehetségét már fiatalon bizonyította azzal, hogy serdülő m. bajnoki címet szerzett. Pályafutását Sidó Ferenc tanítványaként a Bp.-i Spartacusban kezdte, majd a Postás SE, a Győri Elektromos, a Kiskunfélegyháza, a Wiener Neudorf, majd ismét a Ceglédi VSE csapatait erősítette. Sportszerűséggel párosuló eredményessége és nagyszerű emberi tulajdonságai miatt nemcsak a honi élcsapatok versengtek érte, hanem külföldre is csábították. 2004 tavaszán mégis a CVSE-Mávépcell csapatához igazolt, és rögtön az első szezonban 84%-os teljesítményével oroszlánrészt vállalt abban, hogy a gárda bronzérmet szerzett. A 2005/2006-os szezon még ennél is fényesebbre sikeredett. Nagyrészt az ő 93%-os ered-

ményességének köszönhetően a csapat bejutott a bajnoki döntőbe. Egyéniben a magyar bajnokságon 1994, 1995, 1996 és 1998-ban az 5-8. helyen végzett, 1998-ban pedig párosban harmadik lett. Felnőtt TOP 12 bajnokságon ötödik helyezett volt 1996-ban. Igazi közösségi ember volt: a csapatversenyben egyesületeivel hatszor végzett dobogós helyen a m. bajnokságban. A Cegléd játékosaként 1995-ben és 2000-ben szerzett csapatbajnoki ezüst volt legnagyobb sikere. Válogatott kerettag volt mind ifjúsági korosztályban, mind felnőttként.

2006. május 25-én legnagyobb sportsikerére készült Celld., mert délután rendezték volna az asztalitenisz extraliga döntőjét, melyen lépéselőnyben volt a Celld. csapata a Kecskeméti Spartacussal szemben, mivel a döntő első mérkőzésén 10-7-re győztek. Ünnepelni akart az egész város, de a reménykedést felváltotta a gyász. Előző nap vidáman, izgatottan indult el otthonából a 3 celldömölki játékos: ifj. Kovács János, Szabó Krisztián és Mercz Gábor, hogy a másnapi döntőn pihenten állhassanak asztalhoz. Az esti órákban a 8-as számú főúton Veszprém felől haladva Ajka határában a hármas leágazónál a vizes, csúszós úton autójuk egy lejtős, balra ívelő szakaszon nekiütközött a szalagkorlátnak, majd a bal oldali forgalmi sávba átsodródott és egy szemből jövő kisteherautó oldalát találta el. Az autóba egy másik személygépkocsi is belehajtott. A jobb hátsó ülésen utazó Mercz Gábor a helyszínen szörnyethalt, a másik két játékost súlyos sérülésekkel szállították kórházba.

A Magyar Asztalitenisz Szövetség felajánlotta a csapatnak, hogy a döntőt egy későbbi időpontban - ha már a játékosok felépülnek - lejátszhatják, de ők nem kívántak élni ezzel a lehetőséggel. Bár az évkönyvek a kecskemétieket tüntetik fel bajnokként, a szövetség elnökségének döntése értelmében az aranyérmet a celld.-i csapat is megkapta, így ~ posztumusz bajnok lett...

A ceglédi sportolót a legbecsületesebb asztaliteniszezőként tartották számon azok, akik megfordultak az asztalok környékén. Imádta feleségét, Csillát, négyéves kislányát, Dorinát és választott sportját, az asztaliteniszt. Tiszteletére minden évben Celld.-ön rendezik meg a Mercz-emlékversenyt.

Irodalom:

Mercz Gábor emlékére. Internet: http://cvse.gportal.hu/gindex.php?pg=14771797 [Letöltés: 2014. 12. 27.]

Tulok Gabriella: Gyász, posztumusz bajnoki cím + In memoriam. In: ÚK, 2006. 11. sz. (június 9.) p. 11.

N. T.

Mesterházy Gábor

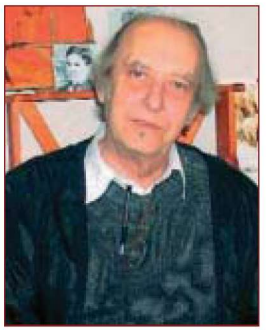

(Székesfehérvár, 1937. április 24. – Ostffyasszonyfa, 2010. június 12.)

orvos

Szüleivel szülőhelyéről rövidesen Bp.-re költözött és gyermekkorát a fővárosban, illetve Szabadszálláson élő nagyszüleinél töltötte. Büszkeséggel szokta emlegetni, hogy negyedrészben kun származású. A II. vh. alatt mozgalmasan teltek ifjú évei: Bp. után Ausztriába került, ahol a szovjetek elől menekülő katonatiszt édesapja Klagenfurtban egy 5000 fős magyar tábornak lett a parancsnoka. Hazatérve ~ a Vörösmarty Gimn.-ban érettségizett. Két ízben is felvételizett az orvosi egy.-re (Bp.-re és Pécsre), de – bár alig maradt el a maximális felvételi pontszámtól – hely hiányában elutasították. 1957-ben a disszidált hallgatók helyére azonban már be tudott iratkozni Pécsre és 1962-ben szerezte meg a diplomát.

Pár évig a vasi megyeszékhelyen praktizált: dolgozott belgyógyászként, Oladon körzeti orvosként és a megyei kórház hematológusaként is. Az átpolitizált környezetből vidékre vágyott. 1968-ban került Ka.-ra: Nagysimonyi körzeti orvosa lett, majd 6 évvel később került utolsó állomáshelyére, Ostffyasszonyfára. 35 esztendeig szolgált nem csak székhelyén és a csöngei társközségben, hanem ügyeletes orvosként vagy helyettesítőként Ka. szinte minden településén. A test és a lélek gyógyítását a szeretet jegyében egységként kezelte. Négy és fél évtizedes áldozatos gyógyító tevékenységéért 2008-ban „Vas Megye Szolgálatáért Egészségügyi

Tagozata" kitüntetésben részesült. A díj átvételekor Shakespeare 66. szonettjének néhány sora lapult a zsebében: „Fáradt vagyok, ringass el, ó , halál: / Az érdem itt koldusnak született / És hitvány Semmiségre pompa vár..." Szinte szimbolikus jelentőségű, hogy a napnyugtával órára, percre azonos időben ment el...

A szenvedélyesen végzett gyógyító munkája mellett szeretett főzni és barkácsolni. A történelem iránti érdeklődése és lelkesedése kiapadhatatlan volt. Ennek egyik közösségi eredménye, hogy ő tervezte Ostffyasszonyfa 1995 júniusában felavatott címerét. A következő évben Csönge címerét is elkészítette. Életének utolsó évtizedeit meghatározták régészeti és művészettörténeti kutatásai, amelyek a falu határában talált különleges kövekhez kapcsolódtak. Az évezredes kavicsok hite szerint olyan többrétegű, mikroszintű ábrázolásokat és anyagokat (pl. a mai űrtechnikában használatos miobium) tartalmaznak, amelyek egyedinek számítanak a ránk maradt régészeti leletek sorában. Kutatási eredményeit számos kiállításon (Kőszeg, Zalaegerszeg, Répcelak) mutatta be az érdeklődőknek.

Műve:

Homo hungarosapiens... csengeensis...: a csöngei paleolit leletek. Ostffyasszonyfa, 2001. CD-ROM

Irodalom:

Németh Tibor: *A világ legérdekesebb köve?* In: ÚK, 1991. 2. sz. (február) p. 6.

Rozmán László: *Dr. Mesterházy Gábor – a polihisztor orvos.* In: ÚK, 2008. 7. sz. (április 4.) p. 7.

Gecse József: *In memoriam – Dr. Mesterházy Gábor (1937-2010).* In: Offai Hírmondó, 2010. 1. sz. (június 26.) p. 3.

Rozmán László: *„Az orvosi munka ... levegője a szeretet." In memoriam Mesterházy Gábor*. In: ÚK, 2010. 13. sz. (július 2.) p. 7.

Magyar Melinda – Magyar Balázs Márk: *Hazatérek Csöngére.* Csönge. 2011. pp. 103-104.

N. T.

Mesterházy Sándor

(Ostffyasszonyfa, 1907. július 31. – Ostffyasszonyfa, 1992. augusztus 16.)

ev. lelkész, helytörténész

Kilenc gyermeket felnevelő szorgos földművelő szülőktől származott. Az elemi ismeretek öt osztályát szülőfalujában végezte, majd a hazai művelődés és oktatás egyik legősibb tanintézetébe, a soproni ev. líceumba került. Érettségijének 1926-ban történt letétele után Bp.-en az egy. jogi karára iratkozott be, de két féléven át a bölcsészkaron is vendéghallgató volt. Itt érte el Isten hívása és lelkészi oklevelét 1931-ben nyerte el Sopronban a Pécsi Erzsébet Tud.egy. Ev. Hittudományi Karán. A Ka.-i Ev. Egyházmegye missziói segédlelkészévé nevezték ki, és Bobán, Ostffyasszonyfán és Uraiújfalun kezdte egyházi pályafutását.

A kemenesmihályfai gyülekezet 1932-ben hívta el lelkipásztorának, ahol egészen nyugdíjazásáig, 1980-ig szolgált. Már az első évek komoly próbatételt jelentettek számára, hiszen a gyülekezet 5 év próbaidőt kapott a Nemesdömölktől történő teljes jogú önállósulásra. Az ifjú lelkész végleges beiktatása 1936. május 3-án zajlott az immár teljes jogú anyaegyházzá szervezett egyházközségben. A településen a belső egyházi élet munkálásán kívül, a népművelés területén, különböző tanfolyamok szervezésével, ezüstkalászos gazdatanfolyam indításával, gazdakör alakításával szolgálta faluja népének javát, gazdasági és szellemi előrehaladásának, felemelkedésének ügyét. A szervezésen túl a kétkezi munkából is kivette a részét, legyen szó akár a vasúti megállóhely létrehozásáról vagy a falu új iskolájának építéséről.

Helytörténeti munkássága nyugdíjba menetele után teljesedett ki. Ennek eredményeképpen 800 példányban látott napvilágot nyomtatásban „Két Vas megyei falu – Ostffyasszonyfa és Csönge múltjából" című munkája (1987). A gazdag képanyaggal illusztrált mű a települések történetének szinte minden időszakáról alaposan dokumentált, forrásértékű információkat tartalmaz.

Ezt követően 1991-ben jelent meg másik kemenesaljai monográfiája: „Kemenesmihályfa, Kemenessömjén, Sömjénmihályfa múltjából" címmel. E két kiváló helytörténeti munkája mellett különböző lapokban, folyóiratokban jelentek meg honismereti, egyháztörténeti és családtörténeti vonatkozású írásai – többek között – →Dukai Takács Juditról, →Berzsenyi Dánielről, →Petőfi Sándor ostffyasszonyfai tartózkodásáról. A celld.-i honismereti munkaközösség egyik oszlopos tagját egyházi szolgálatának teljesítése közben, →Kocsis József koronaőr emléktáblájának avatásán érte a halál.

Művei:

Két Vas megyei falu – Ostffyasszonyfa és Csönge múltjából. Ostffyasszonyfa. 1987. 149, [44] p.

Emlékezés →Remport Elekre. In: Evangélikus Élet, 1988. 52. sz. (dec. 18.) p. 4.

A fiatal Petőfi Ostffyasszonyfán. In: Evangélikus Élet, 1989. 19. sz. (május 7.) p. 4.

Ökumenikus istentisztelet a megújított ostffyasszonyfai hadifogolytemetőben. Ahol 10813 katonahalott pihen. In: ÚK, 1990. 12. sz. (december) p. 4-5.

Kemenesmihályfa, Kemenessömjén, Sömjénmihályfa múltjából. Bp. 1991. 103 p.

Irodalom:

→Nádasdy Lajos: *Bölcsészből teológus. – Portré ecset nélkül Mesterházy Sándorról.* In: VHK, 1987. 2. sz. pp. 20-24.

Nádasdy Lajos: *A közösség javát munkáló szeretet embere. Mesterházy Sándor.* In: VHK, 1993. 1. sz. pp. 75-78.

N. L.

Mihola Gyula

(Celld., 1907. december 17. - Komárom, 1976. december 23.)

nótaszerző

Középiskoláit Komáromban végezte el, majd Bécsben kereskedelmi főiskolai diplomát szerzett. A prágai egy.-en a jogi doktorátust is letette és apja komáromi ügyvédi irodájában dolgozott. Zenei érzéke már diákkorában megnyilvánult: osztálytársaiból verbuvált zenekarával az egész Csallóközt bebarangolta. Első nótáit 1928-ban szerezte, és közkedveltségük hatására pár év alatt ötfüzetnyi nótacsokra jelent meg, amelyek közül négyet hanglemezre is felvettek. Gyakran szerepelt műveivel a kassai, a pozsonyi és a prágai rádióban. 1933 március elején már önálló szerzői műsora volt a csehszlovák fővárosban, Prágában, ahol 21 Mihola-szerzemény hangzott el. Nótaestjeivel elsősorban Szlovákiában terjesztette a m. dalkultúrát. Megszervezte Csehszlovákiában a m. színpadi szerzők jogvédelmét és ezzel hozzájuttatta őket megérdemelt jogdíjaikhoz. Virtuóz hegedűjátékos lévén, cigányzenekarának élén gyakran játszotta saját nótáit is. Már befutott szerzőnek számított, amikor „A te mosolyodban" című szerzeménye harmadik díjat nyert a Rádió Újság 1933. évi pályázatán 2500 versenyző közül. Borka Géza népszínműveinek zeneszerzőjeként is népszerűségre tett szert.

Főbb nótái: Édesanyám a kertünkben bazsarózsát szedtem; Száz virágú a határ; Új a csizmám, a sarka kopogós; Van nekem szeretőm egynehány.

Irodalom:

Leszler József: *Nótakedvelőknek.* Bp. 1986. p. 244.

N. T.

Mikolás Tibor

(Celld., 1924. szeptember 28. - Debrecen?, 2014. március 8.)

Széchenyi-díjas és kétszeres Ybl-díjas építészmérnök, főiskolai tanár

Ősei – →Léránt Ferenchez hasonlóan – francia hugenották voltak. Édesapja a győri származású Mikolás Imre pedagógus, aki 1919-ben fejezte be a soproni képzőt és első tanári állását a celld.-i polgári fiúiskolában kapta, ahol egészen 1930-ig tanított. Itt ismerkedett meg Gindly Olgával, a kemenesszentmártoni tanító legidősebb lányával, akivel 1921-ben keltek egybe. Édesanyja a csáfordi Tóthok tősgyökeres ka.-i nemzedékének leszármazottja volt és leánykori nevén 1917 és 1921 között számos verse jelent meg a Ka. című lap hasábjain.

Édesapját Veszprémbe helyezték, így alapfokú iskoláit ~ 1930-tól 1934-ig az ottani ev. egyház elemijében végezte. A 8 osztályos középiskolát a veszprémi Piarista Gimn.-ban kezdte el, majd az első 5 osztály után 1939 és 1942 között a váci Piarista Gimn.-ban fejezte be. A jeles érettségit követően a bp.-i József Nádor Műszaki és Gazdaságtud. Egy. Építészmérnöki Karán képezte magát. (Közben 1944/45-ben a háborús körülmények között Németországba vitték.) Már az egy. alatt is dolgozott tervező irodáknak. Diplomájának 1948-as megszerzése után az Építéstud. Tervező Irodában helyezkedett el, majd 1951-től az Építési Min. tervezési főosztályának főmérnökeként az egész ország tervezőirodáit irányította. 1954 és 1956 között az Iparterv Tervező Vállalat vezető tervezője volt: legnagyobb munkája a tiszaújvárosi Tiszai Vegyi Kombinát lakótelepe és a kapcsolódó intézmények tervei. 1956-ban került Debrecenbe, amely élete végéig otthona maradt. 1957 és 1988 között a Debreceni (Kelet-Mo.-i) Tervező Vállalat főmérnöke és műszaki igazgatója volt. Széleskörű helyi építészi munkájából az Orvostud. Egyetem elméleti tömbje és az Agrártud. Egy. aulája, a Kossuth Lajos Tud. Egy. Kémiai Intézete, a Kölcsey Művelődési Központ komplexuma, valamint Zeneművészeti Főiskola épülete külön is kiemelendő. Munkásságának fontos területét képviselte kórházak tervezése az egész országban (pl. Balassagyarmat, Kisvárda, Orosháza, Siófok). 1988-ban saját tervezőirodát alapított, amely elsősorban társasházak tervezésével foglalkozott.

A gyakorlat mellett az elmélet terén is maradandót alkotott: építőipari folyóiratokban több száz publikáció fűződött a nevéhez. 1951 és 1956 között a Bp.-i Műszaki Egy. tanársegéde volt, majd 1961-től a Debreceni Agrártud. Egy.-en, 1971-től pedig az Ybl Miklós Építőipari Főiskola tanáraként adta át tudását a fiataloknak. Érdekfeszítő előadásait gyakran színesítette páratlan diagyűjteményének képeivel. Életművéért 1998-ban kiérdemelte a DLA tud. minősítést, illetve rangos elismerések sorát: Ybl Miklós-díj (1961, 1970), Alpár-díj (1971), Széchenyi-díj (1992), Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje (2005).

Művei:

Tervezési ismeretek : mezőgazdasági építészet. Bp. 1976. 185 p.

Hol élünk ma? Hol élünk holnap? In: Napjaink, 1980. 10. sz. pp. 3-8.

Kórházépítészetünk múltja és jövője. In: Egészségügyi Gazdasági Szemle, 1985. 1. sz. pp. 72-77.

Gazdálkodás szellemi erőinkkel. In: Magyar Építőipar, 1986. 7. sz. pp. 385-390.

Irodalom:

Németh Tibor: *Celldömölktől a Széchenyi-díjig. Beszélgetés Mikolás Tibor építészmérnökkel.* In: VSz, 1997. 1. sz. pp. 99-104.

Berta Erzsébet: *Építészeti ideológia: beszélgetés Mikolás Tiborral, a Kölcsey művelődési központ építésztervezőjével.* In: Debreceni Disputa, 2003. 1. sz. pp. 31-35.

N. T.

Mikus Gyula

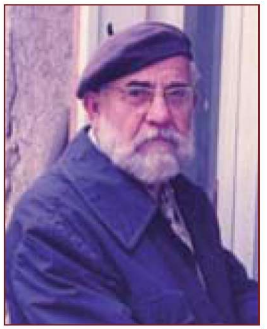

(Celld., 1905. október 16. – Keszthely, 1996. december 6.)

festőművész

Székely származású édesanyja, Béressy Aranka és a borbélyként működő Mikus Gyula hétgyermekes családjának második gyermekeként első öt esztendejét töltötte Ka.-i központi településén, amely mai nevét éppen akkoriban vette fel. Elemi és polgári iskolai tanulmányait Tapolcán végezte, ahol Frimmel Gyula rajztanár már korán felfedezte tehetségét. A család szűkös anyagi lehetőségei miatt álom maradt számára a Képzőművészeti Főiskola, de segítők révén a szegedi Püspöki Tanítóképző Intézetben – ahol Bocskai István volt a mestere – tanítói végzettséget szerzett. 1927-től Zalaszántón lett pedagógus és itt születtek első alkotásai is. A festői táj és a szociális problémák egyaránt ihletői képeinek, amelyek közül első sikerét a „Halottasmenet" című alkotásával aratta, miután a Műcsarnok 1939-es Téli Tárlatán elnyerte a Halmos Izor Életkép-díjat.

1941-ben a keszthelyi polgári fiú- és leányiskola tanára lett s így művészetének háttere, egzisztenciális életkörülményei is sokat javultak. Hét esztendőn keresztül képezte diákjait és egyre inkább kibontakozott saját stílusa is. Jelentős állomás pályáján az 1943-ban vászonra álmodott „Nyár" című kompozíciója, amely franciás könnyedségű impresszionista látásmódot tükröz. A 40-es évek végétől témaválasztásának fókuszába egyre inkább a Balaton került. A Becehegyen talált rá arra a szinte kimeríthetetlen szépségű, a Szigligeti öblöt magában foglaló távlatra, amely után hosszasan keresgélt. Vallomása szerint: „A Balatont festettem télen, nyáron, kora tavasszal, késő ősszel. Amikor úgy tűnik mindent tudok róla, naponta újabb arcát fordítja felém. Kapcsolatom a tóval és környékével megbonthatatlan, már csak magammal elmúló..."

1973-ban a Bakonyi Múzeum Őszi Tárlatán szerepelt „Hózápor" című festményével, amelyért Veszprém megye legmagasabb képzőművészeti kitüntetésével, az Egry József-díjjal jutalmazták. A téli Balaton képi megragadása sok alkotásán visszatérő motívum és innen eredeztethető az alsóörsi halászok XIX. századi tragédiájának több alkalommal és formában történő megörökítése. Festői érettsége és kifejezőereje folytán külön is említést érdemel „Requiem a halászokért" című alkotása. Egyre gyakrabban ábrázolta alkotásait elnyújtott vízszintes formában, mintegy a látványnak leginkább megfelelő „szélesvásznú" panorámaként. Fő tematikája mellett alkalmanként szívesen foglalkozott virágcsendélettel is. Bodnár Éva művészettörténész tömör értékelése: „Mikus Gyula stílusában nem kötődik senkihez, nem voltak mesterei, maga kísérletezte, alakította, érlelte ki formanyelvét, a kolorisztikus, impresszionisztikus festői megjelenítést... Érzékletes látás, valósághű térértelmezés, a jelenségek plen airben való tolmácsolása, gazdag színvilág, kékek, zöldek halványlilák finom harmóniái jellemzik festményeit..."

Szülőföldjétől való több mint 7 évtizednyi távollét után 1981-ben meghatottan vett részt a Ka.-i Művelődési Központban megrendezett reprezentatív tárlaton. Az egyre gazdagodó életmű gyűjteményes kiállítására 1991 nyarán került sor a keszthelyi Kastélymúzeumban. 1989-ban alkotótevékenységének elismeréseként Keszthely város díszpolgára címben részesült, 1995. augusztus 20-án pedig átvehette Göncz Árpád köztársasági elnöktől a M. Köztársasági Érdemrend Kiskeresztje kitüntetést. Halála után egy esztendővel nyílt emlékkiállítása a keszthelyi „sétálóutcán" abban az épületben, ahol életének döntő hányadát töltötte. Születésének centenáriumán a keszthelyi Goldmark Károly Művelődési Központ Pantheonjában emléktáblát avattak tiszteletére.

Honlap:

http://www.mikusgyula.hu [Letöltés: 2014. 09. 27.]

Irodalom:

Vajkai Aurél: *A balatoni halászélet és festőjük, Mikus Gyula.* In: Középdunántúli Napló, 1960. 44. sz. (febr. 21.) p. 5.

Bozóky Mária: *Számadás egy életműről.* In: Új Horizont, 1991. 5-6. sz. p. 67.

Balogh Elemér: *Végső búcsú Mikus Gyulától.* In: Napló, 1996. dec. 21. p. 7.

Mikus Gyula gyűjteményes kiállítása. Keszthely. Kastélymúzeum. Keszthely, 1991. [24] p.

Mikus Gyula Emlékkiállítás. Keszthely. 1998. 16 p. (Tájak–Korok–Múzeumok Kiskönyvtára, 585. sz.)

N. T

Mód Aladár

(Karakó, 1908. augusztus 20. – Bp., 1973. november 21.)

ogy. képviselő, történész, egy. tanár, a történelemtud. doktora

NV: Oszkó Aladár (1945-ig)

ÁL: Major János

Szülei pár holdas ka.-i szegényparasztok voltak. A család Amerikába vándorolt ki, de sem meggazdagodniuk, sem gyökeret verniük nem sikerült, így hamarosan hazaköltöztek. Apja a MÁV-nál kapott munkát, Újpestre költöztek és a középiskolát itt végezte el. A Munkácsy Gimn.-ban érettségizett, majd a bp.-i egy. latin-m. szakára iratkozott be. Tanulmányai alatt Oszkó Aladár, majd Major János néven szerkesztette a „Virradat" című baloldali egy.-i lapot. (Ez utóbbiban jelent meg először József Attila „Fagy" című verse.) 1932-től volt a M. Kommunista Párt (MKP) tagja, cikkei jelentek meg a Gondolatban, a Népszavában és a Szabad Szóban. 1932-ben röpiratok terjesztéséért több diáktársával együtt letartóztatták, 4 hónapig volt vizsgálati fogságban. Ugyanebben az évben szerzett tanári oklevelet, de pedagógusként nem helyezkedhetett el.

Vizsgálati fogsága alatt kezdett foglalkozni a filozófiával. Első könyve 1934-ben jelent meg Materialista lételmélet címmel. 1941-ben a függetlenségi mozgalomban való részvételéért egy időre börtönbe került. Az 1942. március 15-i tüntetés után menekülnie kellett. Négy hónapig Ka-n és Dunántúlon bujkált. A II. vh. alatt írta meg az antifasiszta népfrontpolitika támogatására – Révai József munkái nyomán – a Habsburg-ellenes nemzeti függetlenségi hagyományt előtérbe állító „400 év küzdelem az önálló Magyarországért" című, 1943-ban megjelent osztályharcos szemléletű történeti összefoglaló művét. Az eredetileg 240 oldalas mű nagy karriert futott be a Rákosi-korszakban, mert 1954-ig 7 kiadása jelent meg – volt amelyik 50.000 példányban – és terjedelme 744 oldalra nőtt.

A kötet megjelenése után újra letartóztatták és bíróság elé állították. Kiszabadulása után el kellett hagynia a fővárost. 1944-ben bekapcsolódott az újpesti ellenállási mozgalomba. 1945 áprilisában beválasztották az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe és mandátumát a soron következő három választáson megőrizte. 1945–1948 között az újpesti képviselő-testület tagja, 1945-től a Szabad Nép munkatársa, 1946–1953 között a kommunista párt elméleti folyóirata, a Társadalmi Szemle felelős szerkesztője volt. 1947 őszétől az MKP KV oktatási osztálya, 1950-től az MDP KV agitációs és propagandaosztálya helyettes vezetője lett. A Rajk-per kapcsán letartóztatták az öccsét, Mód Péter diplomatát, ezután visszavonult a közélettől, és visszatért az elméleti munkához. 1955-ben a történettud. doktora tud. fokozatot szerzett.

1954 és 1961 között a Tud. Ismeretterjesztő Társulat (TIT) főtitkári tisztét töltötte be. 1954-től haláláig az ELTE tanszékvezető egy.-i tanára volt. Történészként a mo-i függetlenségi mozgalmak, valamint a m. munkásmozgalom történetével, az 1945 utáni fejlődés problémáival foglalkozott.

Egy. tanár korában is többször felkereste Celld.-öt, végigjárta egykori illegális bujdosásának helyeit, meglátogatta rokonait, tartotta a kapcsolatot egykori tanítványaival. 1972. május 24-én az Eötvös Loránd Általános Iskola névadó ünnepségén avatóbeszédet mondott. Karakói szülőháza falán 1983. augusztus 20-án avattak emléktáblát tiszteletére.

Főbb művei:

Materialista lételmélet. Bp. 1934. 149 p.

400 év küzdelem az önálló Magyarországért. Bp. 1943. 240 p.

Pártharcok és a kormány politikája 1848–49-ben. Bp. 1949. 194 p.

A tudományos szocializmus és munkásmozgalom története, I-II. Bp. 1963-1964. 343; 272 p.

Nemzet és szocialista nemzet. Bp. 1974. 366 p.

Irodalom:

Barla-Szabó Ödön: *Mód Aladár (1908–1973).* In: Párttörténeti Közlemények, 1974. 1. sz. pp. 201-204.

Hársfalvi Péter: *Mód Aladár (1908–1973).* In: Századok, 1974. 2. sz. pp. 551-553.

Gergely Jenő [szerk.]: *Mód Aladár emlékének. 1908–1978.* Bp. 1978. 252, [3] p.

Budai Rózsa: *Emléktábla-avatás Karakón. 75 éve született Mód Aladár.* In: VN, 1983. aug. 20. p. 5.

Nyolcvan éve született Mód (Oszkó) Aladár. In: VN, 1988. 198. sz. (augusztus 19.) p. 2.

Kósa László: Mód Aladár: 400 év – Küzdelem az önálló Magyarországért. Tizenkét téves mítosz. In: Kommentár, 2012. 4. sz.

O. Z.

Molnár Dezső

(Alsóság, 1911. május 26. – Celld., 1987. május 30.)

helytörténész, karnagy, zenepedagógus

Kisparaszti családból származott Molnár Bálint és Búzás Lídia gyermekeként. Szüleitől örökölte az ének és a zene szeretetét, kitűnő hallását és hangját. Az elemi iskola hat osztályát Alsóságon, a négy polgárit Celld.-ön végezte. Hegedűlni Somogyi Mihály tanítótól tanult, klarinétozni pedig Pápán, a tanítóképzőben. Tehetségét bizonyítja, hogy a tanítóképző zenekarának első hegedűse volt. 1932. július elsején kapta meg jeles népiskolai tanítói oklevelét és egyházzenei karnagyi diplomáját a Pápai Állami Tanítóképzőben.

Pedagógusi munkáját 1932. szeptember elsején kezdte Kisköcskön a 6 osztályos ev. „törpeiskolában". 1936. szeptember 20-án Csöngén megválasztották ev. kántortanítónak. A helyi lelkész leányát, Kovács Eszter Évát 1942. október 25-én vette feleségül. Két gyermekük született: Zsuzsanna és Csongor. Hatvan tagú kórust szervezett, amellyel a helyi és környéki népdalkincs mellett Kodály, Bartók, Palestrina, Händel műveket szólaltatott meg. A magasszintű énekkari kultúra mellett sok-sok színdarab, a szó igazi értelmében vett népművelés, ifjúsági munka jellemezte csöngei néptanítói tevékenységét. A II. vh. őt is az orosz frontra sodorta, ahonnan súlyos gerinclövéssel került haza. Felgyógyulása után még rövid ideig Kőszegen katonáskodott, ahol egy hónapig „Jurisics késői utódaként" a vár parancsnoka is volt. A háború befejeztével viszakerült Csöngére, ahol tanítói és kórusvezetői munkája mellett a népi kultúra igazi értékeinek felkutatása már az elkövetkezendő évtizedek helytörténészi tevékenységét készítette elő. Meleg, baráti viszony fűzte csöngei évei alatt →Weöres Sándorhoz, akitől megtanulta a szellemi alkotás örömét.

1951. február 2-án áthelyezték a celld.-i leányiskolába, ahol folytatta pedagógiai és kulturális tevékenységét. Pezsgő zenei életet indított el, sok közszereplést és társadalmi tevékenységet vállalt. Vas megyében másodikként hozott létre úttörőzenekart, megalakította a pedagógus kórust, a városi vegyeskar elődjét. Újjászervezte és átvette a fúvószenekar vezetését is, s egyik elindítója volt az első kráterhangversenyeknek is. Közben a Pécsi Pedagógiai Főiskolán tanári oklevelet szerzett történelem-m.-ének szakon, s elvégezte a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola rézfúvós karmesterképzőjét. Tanulmányait mindig jeles bizonyítvánnyal koronázta meg, ezért szűk baráti körében csak „csöngei bölcs"-nek nevezték. Zenei munkássága 1952-től a celld.-i munkacsoport meg-

szervezésében, majd 1964-től 1975-ig az állami zeneiskola igazgatójaként teljesedett ki.

Munkássága kiemelkedő a helytörténeti kutatás, a néprajz területén is. Rendszeresen részt vett helytörténeti, honismereti pályázatokon, valamint a Veszprémi Akadémiai Bizottság nyelvészeti és irodalmi pályázatain. Megírta „Szótár Kemenesalja nyelvéhez" című munkáját, amelyben mintegy ezer oldalon magyarázta szűkebb hazánk nyelvi sajátosságait. Ezzel a munkájával orsz. első díjat nyert. Emellett több megyei és országos pályázaton elnyert második, harmadik díj fémjelzi munkáját. Többek között 17 vaskos, zöld bőrkötéses kötet őrzi tud. kutatásainak eredményeit. A néprajz, a helytörténeti kutatás és a zene mellett a közéletből is kivette a részét: négy cikluson át volt tanácstag, egyúttal a művelődési állandó bizottság elnöke és az ifjúságvédelmi bizottság vezetője.

Súlyos betegsége 13 évre tolókocsiba kényszerítette (mindkét lábát amputálni kellett), de szellemi frisseségét haláláig sem veszítette el.

Műveiből:

A celldömölki járás hadtörténete. Kézirat, Celld., 1958. 29 p.

A celldömölki járás felszabadulása. In: VHK, 1975. 1. sz. pp. 110-114.

Babonák, kuruzslások, hiedelmek Kemenesalján. Kézirat, Celld., 1978. 79 p.

A címer. Kemenesalja adományos és armális nemessége. Kézirat, Celld., 1978. 85 p.

Kemenesalja történelmi földrajza. Kézirat, Celld., 1978. 182 p.

Csöngei regülés. In: Honismeret, 1978. 1. sz. pp. 42-46.

Adalékok Kemenesalja nyelvjárásához. Kézirat, Celld., 1979. 75 p.

Kemenesalja elpusztult és ma is virágzó településeinek etimológiai magyarázata. Kézirat, Celld., 1979. 32 p.

Kemenesalja összes dűlőneve etimológiai magyarázatokkal. Kézirat, Celld., 1979. 80 p.

Csöngei tájszótár. Kézirat, Celld., 1980. 106 p.

Ruházkodásunk, viseletünk (Celldömölk) szókincse. Kézirat, Celld., 1980. 99 p.

Adalékok Kemenesalja nyelvéhez. Kézirat. Celld., 1981. 90 p.

Lakodalmak Ságon a századfordulón. Kézirat. Celld., 1981. 82 p.

Szótár Kemenesalja nyelvéhez. Kézirat. Celld., 1981. 1031 p.

Babonák, hiedelmek, kuruzslások Kemenesalján. Kézirat. Celld., 1982. 124 p.

A karakói várispánság története. Kézirat. Celld., 1982. 49 p.

Szójegyzék. Kézirat. Celld., 1984. 792 p. [Sághegy környéki települések szójegyzéke]

Csönge nyelve. Kézirat. Celld., 1986. 90 p.

Irodalom:

Budai Rózsa: *Molnár Dezső Kemenesalja népéről, nyelvéről. „A Sághegyet körüldolgoztam".* In: VN, 1981. 245. sz. (október 18.) p. 5.

Oszkó Zoltán: *Molnár Dezső (1911–1987).* In: VHK, 1987. 1. sz. pp. 67-70.

→Dala József: *Molnár Dezső emlékére.* In: VN, 1987. 136. sz. (június 11.) p. 8.

M. G. – N. T.

Móritz Sándor

(Celld., 1924. március 20. – Stockholm, 1966. március 9.)

festőművész

Szegény sorsú, 11 gyermekes vasutas családban látta meg a napvilágot. 1935-ben bejáróként lett a Pápai Ref. Gimn. tanulója. A. Tóth Sándor rajztanára hatására bontakozott ki tehetsége. Zömében őt bízták meg az „Ifjú Évek" című ifjúsági lap címképeinek elkészítésével. Közép-

iskolai évei alatt sokat köszönhetett Háczky Egon magyargencsi földbirtokos és amatőr piktor támogatásának. 1943-ban, érettségije évében két rajzversenyen is díjat nyert: Pápa város tájképpályázatán 26 pályázó közül ő nyerte el a 30 pengőt érő első helyet, az 1943-as orsz. középiskolás tanulmányi verseny rajz kategóriájában pedig 36 induló közül harmadik lett. A községháza folyosóján néhány képéből kiállítást rendezett és ez is hozzájárult ahhoz, hogy a képviselőtestület egy esztendőre havi 100 pengő ösztöndíjat szavazott meg részére. Felvették a Képzőművészeti Főiskolára, ahol Szőnyi István tanítványa, majd később Elekfy Jenő tanársegédje lett.

Elsőéves korában, 1944. április 9-től 10 napon át – 66 képpel – köszönetnyilvánító s bemutatkozó kiállítása volt a nagyközség tanácstermében. A szülőföld élményanyaga s a valóság érzékelhető sokfélesége foglalkoztatta fantáziáját. Művészi kibontakozása során a nagybányai hagyományok továbbvivőjévé vált. A színek árnyalt alkalmazásával a lélek harmónia utáni vágyait szólaltatta meg. A vasi Zsennyén, Sárospatakon vagy bárhol hazánkban a tájat és a benne lévő embereket álmodta képpé. Főiskolai tanulmányait 1948-ban fejezte be. Ekkor vette feleségül Ujj Iringót, Ferenczy Béni szobrászművész növendékét. 1949. október 2-től 8-ig Celld.-ön az MDP Kossuth utcai székházában, az ún. Porkolábházban volt egy 60 képes saját rendezésű bemutatója. A fővárosban, a Fényes Adolf-teremben 1953-ban nyílt meg első önálló kiállítása. A Munkácsy-díjat 1955-ben kapta meg „Kovácsműhely" című alkotásáért. A korai műveit jellemző derűs nyugalmat és harmóniát, a piros és rózsaszín melegét egyre inkább felváltotta a hideg, borongós kék és fehér kontrasztja, valamint a vibráló, egyre nyugtalanabb ecsetkezelés. 1958. október 15-én agyműtétje volt Stockholmban. A híres Herbert Olivecrona professzor műtötte meg, akinek Karinthy Frigyes állított emléket „Utazás a koponyám körül" című művében. Időleges felgyógyulása után, 1965-ben másodszor mutatták be műveit a Fényes Adolf-teremben. 1966. március 1-jén újabb agyműtéten esett át, de néhány nap múlva, március 9-én meghalt. Stockholmból hazahozott hamvainak urnáját özvegye őrizte műtermében. Ő 1986-ban hunyt el és november 5-én volt közös búcsúztatásuk a Rákoskeresztúri Új Köztemetőben. Az ottani „szóróparcellában" leltek végső nyughelyet.

A szülőváros halála után sem feledkezett meg neves fiáról. Utcát neveztek el róla, műveiből pedig kiállításokat rendeztek 1968-ban, 1977-ben, 1978-ban és 1987-ben. 1978-ban a Ság-hegyi Múzeumban - egy állandónak tervezett – ún. Móritz Sándor – emlékszobában helyezték el alkotásait. Ebből a hegyi hajlékból a város által megvásárolt 34 képet (köztük 12 olajfestményt) 1994 őszén a Ka.-i Művelődési Központban helyeztek el és a gyűjtemény azóta is bővül. 2014 januárjában Celld. várossá avatásának 35. évfordulója és a Magyar Kultúra Napja alkalmából rendezett ünnepség keretében a Ka.-i Művelődési Központ és Könyvtár galériája ~ nevét vette fel és emlékkiállítással tisztelgett a 90 éve született művész előtt.

Irodalom:

Heitler László: *Móritz Sándor (1924–1966) emlékkiállítása Celldömölkön.* In: Életünk, 1968. 3.sz. pp. 139-141.

Bakó Zsuzsanna: *Móritz Sándor emlékkiállítása.* Bp. 1976. 28 p.

Móritz Sándor és Szalóky Sándor emlékkiállítása. Szhely, 1983. 36 p.

→Horváth Lajos: *Móritz Sándor. 1924–1966.* Celld., 1988. 73 lev.

→Dala József: *Móritz Sándorra emlékezünk.* In: ÚK, 1994. 7. sz. (ápr. 14.) p. 7.

→Nádasdy Lajos: *Emlékezés a hetvenöt éve született Móritz Sándor celldömölki festőművészre.* In: ÚK, 1999. 11. sz. (június 3.) pp. 10-11.

Megnyitották a Móritz Galériát. In: VN, 2014. 25. sz. (január 30.) p. 1., 4.

H. L. – N. T.

Nádasdy Lajos

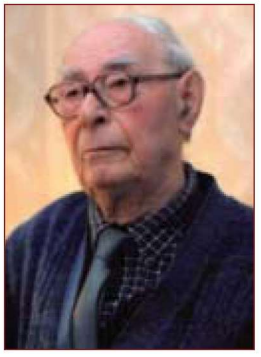

(Felsőkelecsény, 1913. január 28. - Szhely, 2014. április 19.)

helytörténész, ref. lelkész

Az apai ág révén Enyingen és az anyai ág kapcsán Pápán végezte elemi iskoláit, majd az ősi pápai ref. kollégiumban érettségizett 1932-ben. Ugyanitt végezte el a teológiát, az utolsó félévet a bécsi egy. ev. teológiai fakultásán letéve. 1937-ben teljesítette a lelkészképesítő vizsga követelményeit. 1938 és 1941, majd 1945 és 1948 között segédlelkész Celld.-ön. 1941-ben kötött házasságot Csepregi Rozáliával, aki 6 évtizeden keresztül, 2002-es haláláig viselte gondját és támogatta áldozatos munkájában. A Nemz. Paraszt Párt helyi titkári funkciójától eljutott a párt orsz. választmányi tagságáig, és elnöke lett a helyi Nemz. Bizottságnak. A helyi gimn. létesítése érdekében meghívta Celld.-re az akkori kultuszminiszter Keresztury Dezsőt, ahol a miniszter egy népgyűlésen találta magát. A transzparenseket és a tömeget látva, ígéretet adott a gimnázium megépítésére. 1948 után Veszprém megyében: Nagyvázsonyban, Zánkán, majd Nemesvámoson szolgált. Zánkán a község lakossága 1954-ben megválasztotta tanácstagnak, amit a járási pártbizottság és a megyei egyházi vezetés sem nézett jó szemmel. Nem volt hajlandó lemondani, hanem segítséget kérő levelet írt Nagy Imre miniszterelnöknek, aki válaszában támogatásáról biztosította. 1969 és 1991 között megbízott lelkész lett Sárvárott. 54 évet töltött szószéki szolgálaton. Közben Pápán 1970-től 1973-ig, majd 1981-től 1995-ig a Dunántúli Ref. Egyházkerület Tud. Gyűjteményeinek könyv- és levéltárosa lett. A 70-es évek elején több évi áldozatos munkával elvégezte a könyvtár első teljes körű, minden további szolgáltatás alapjának számító állomány-ellenőrzését.

1973-as nyugdíjazása után kezdett el foglalkozni a helytörténeti-honismereti kutatással. Dolgozataival 21 pályadíjat nyert el, köztük többet az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottságának kiírásain. Jónéhány kötete és több száz cikke és tanulmánya jelent meg nyomtatásban. Munkássága Vas és Veszprém megye tág értelemben vett művelődéstörténetéhez kapcsolódott. Számos alkotása foglalkozott Celld. és Ka. történelmével: így az 1848/49-es forradalom és szabadságharc, az 1956-os eseményeket dokumentáló munkája, a helyi lapok szerkesztése, Thália szekerező papjairól írott könyve, mind-mind hozzájárultak ahhoz, hogy múltunk fontos állomásai meg legyenek örökítve az utókor számára.

Egyházi szolgálatáért és helytörténeti kutatásaiért számos rangos kitüntetésben részesült: Ortutay Gyula-emlékérem (1980), Pável Ágoston Emlékplakett (1986), Bél Mátyás Emlékérem (1995), Pápa Város Díszoklevele (1996), Celldömölk Városért Emlékérem (1997), Pro Comitatu Veszprém (2008), Vas Megye Közgyűlése Elnökének Emlékérme (2008), Kresznerics Ferenc-díj (2009).

A rubindiplomáját 2006-ban átvett ~ így vallott életútjáról: „Hálás vagyok Istennek, hogy vállalt szolgálatomat, úgy az egyház, mint a nemzet, az egyetemes magyar kultúra javára végezhettem, az Ő Kegyelme hordozott és újított meg mindenkor a szükséges mértékben, és még most is – átlépve a bibliai korhatárt – éltet, hordoz, újít, s végezhetem napról-napra a Tőle nyert erővel a vállalt szolgálatokat."

A Megváltó 101 esztendős korában, nagyszombaton hajnalban szólította magához hű szolgáját.

Ka.-i vonatkozású műveiből:

A Celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnázium alapítása története. Kézirat. Celld., 1975. 54 lev.

→*Zádor György emlékezete.* In: VSz, 1975. 4. sz. pp. 593-601.

Adatkiegészítések Kis-Mária Czell történetéhez nagyközséggé fejlődéséig 1739–1872. Kézirat. Celld., 1977. 41 lev.

Pórdömölktől Celldömölkig. Kis-Czell szabadalmas mezőváros településtörténete. Kézirat. Celld., 1978. 102 lev.

A kézműipar és céhszervezetek kialakulása Kemenesalján 1526–1872. I-III. rész. In: VSz, 1980. 2. sz. pp. 250-269.; 1980. 3. sz. pp. 368-389.; 1980. 4. sz. pp. 568-594.

Vízimalmok Kemenesalján. Kézirat. [Celld.], 1981. 58 lev.

Kemenesalja céhes malomipara és annak alakulása a céhek megszűnése után. I-II. rész. In: VSz, 1983. 2. sz. pp. 261-280.; 1983. 3. sz. pp. 375-402.

A nemesdömölki iskola a 18. században. In: VHHK, 1986. 1-2. sz. pp. 53-60.

Hév napok hőse – Kis Czell díszpolgára. In: VN, 1989. 63. sz. (március 15.) pp. 4-5. [→Széll József 48-as honvéd őrnagyról]

Az ősi dömölki kegyszobor nyomában. In: VSz, 1992. 3. sz. pp. 425-430.

A közösség javát munkáló szeretet embere. →Mesterházy Sándor (1907–1992). In: VHHK, 1993. 1. sz. pp. 75-78.

Celldömölk fejlődéstörténete a kiegyezéstől a városi rangig, [1867–1979]. Kézirat. Celld., 1994. 40, [5] lev.

Legenda vagy valóság →Dugovics Titusz simonyi származása? In: ÚK, 1994. 10. sz. (május 26.) p. 5.

Kis-Czell fejlődése és színikultúrája a 19. században. Celld., 2003. 132 p.

Celldömölk forradalmi napjai 1956. Celld., 2006. 72 p.

Dömölk és apátsága az Árpád-házi uralkodók korában. Celld., 2009. 72 p.

Irodalom:

Szabó József: *Az egyetemes magyar kultúra szolgálatában : Nádasdy Lajos munkássága.* In: VHHK, 1986. 1-2. sz. pp. 25-28.

Istennek, Hazának, Tudománynak. Tanulmányok a 95 éves Nádasdy Lajos tiszteletére. Pápa, 2008. 296 p. (A Pápai Művelődéstörténeti Társaság kiadványai ; 19.)

Káldos Gyula: *Út és szolgálat. Nádasdy Lajos helytörténész köszöntése.* In: Honismeret, 2010. 3. sz. pp. 91-93.

Köntös László: *In honorem Nádasdy Lajos.* In: Acta Papensia, 2013. 1. sz. pp. 1-3.

Gyuricza Imre: *Századik születésnapját ünnepelte Nádasdy Lajos.* In: ÚK, 2013. 2. sz. (február 22.) p. 6.

Németh Tamás: *Nádasdy Lajos (1913–2014).* In: ÚK, 2014. 9. sz. p. 10.

N. T.

Nagy István

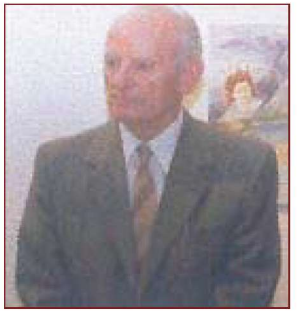

(Celld., 1927. szeptember 15. – Celld., 2001. február 10.)

festőművész, grafikus, pedagógus

Szülőhelyén végezte elemi és polgári iskolai tanulmányait. A Pápai Ref. Kereskedelmi Középiskolában érettségizett 1946-ban, majd ipari szakmunkás lett Keszthelyen és Bp.-en, később Celld.-ön pénzügyi előadóként dolgozott. 15 esztendeig atletizált és szép eredményeket ért el diszkoszvetésben. 1969-ben a Pécsi Tanárképző Főiskola rajz-földrajz szakának lev. tagozatán szerzett tanári diplomát. A főiskolán elsősorban a pécsi Kelle Sándor és a szhelyi Horváth János festőművészek hatottak rá és irányították felkészülését a hivatásra. 1968-ban, őszülő fejjel, 41 évesen lett pedagógus. Egy évig Jánosházán, majd 1987-ben történt nyugdíjazásáig a celld.-i →Gáyer Gyula Általános Iskolában oktatta a diákokat. Tanítványai közül Göcsei József és Döbröntei Zoltán hivatásos képzőművészek lettek, leánya pedig az ő rajztanári örökségét folytatta az iskolában.

A 60-as évek elején →Dénes Lajos Szilveszterrel megalapították a ka.-i képzőművész szakkört, amely az évtizedek során sok tehetséget segített kibontakozni. Munkáival először 1965-ben vett részt megyei kiállításon. Élete folyamán 12 egyéni és 32 csoportos kiállításon láthatták alkotásait az érdeklődők Mo.-n és határainkon kívül az ausztriai Güssingben is. Szakmailag és emberileg sokat adtak számára az 1970 és 1984 között megszervezett pedagógusok nyári alkotótáborai, amelyeknek Bázakerettye, Nagykapornok, Kőszeg és Zalaegerszeg adott otthont. Több alkalommal szerepelt a pedagógus képzőművészek orsz. tárlatán is. Műveit több ízben díjazásban részesítették. A képzőművészeti nevelés terén végzett munkásságáért 1982-ben a „Szocialista Kultúráért" elismerést vehette át.

Munkáiban a valóságot igyekezett mindenki számára közérthetően megfogalmazni, de nem idegenkedett a modern művészeti

irányzatok valósághoz kötődő törekvéseivel is. Témaválasztásában elsősorban a természet dominált: a Ság hegy, a Ka., a hegyvidékek és a Balaton. A tájképek mellett irodalmi illusztrációkat és bibliai témájú képeket, →Berzsenyi Dániel verseihez és Jókai Mór regényeihez pedig sorozatokat készített. Portréin keresztül emberi sorsokat jelenített meg és gondolatokat társított. Festményeit elsősorban akvarellel és olajtechnikával, grafikáit tussal és tollal készítette.

2002 szeptemberében, születésének 75. évfordulója alkalmából a Ka.-i Művelődési Központ emlékkiállítással tisztelgett emléke előtt. Celld. önkormányzata 2004. január 17-én a várossá avatás 25. évfordulója alkalmából rajzpedagógusi és képzőművészeti alkotó tevékenységéért posztumusz „Celldömölk Városért Érdemérem" kitüntetésben részesítette.

Művei:

Pedagógus pályám emlékeiből, tapasztalataiból. In: Pedagógiai írások 18. Szhely., 1988. pp. 257-261.

Életemről, pályámról – röviden. In: Pedagógiai írások 23. Szhely., 1996. pp. 359-360.

Irodalom:

Káldos Gyula: *Látogatóban Nagy Istvánnál.* In: ÚK, 1990. 8. sz. (augusztus) pp. 6-7.

Kiss Veronika: *Fölfelé a másik úton. Nagy István művésztanár tárlata Celldömölkön.* In: VN, 1996. 210. sz. (szeptember 9.) p. 5.

Jól tanítani és jól festeni. Nagy István harmadik gyűjteményes kiállítása látható Celldömölkön. In: VN, 2000. 209. sz. (szeptember 6.) p. 9.

Hargitai József: *Tudása egykori tanítványaiban kamatozik : emlékezés Nagy Istvánra.* In: ÚK, 2002. 5. sz. (február 7.) p. 6.

N. T.

Nagy Iván

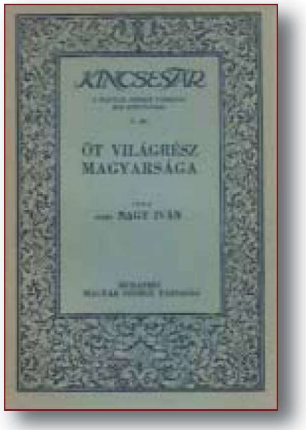

(Kiscell, 1898. május 31. - Bp., 1977. február 19.)

művelődéspolitikus, újságíró

Az I vh.-ban 1916-tól önkéntesként vett részt és 1918 novemberében főhadnagyként szerelt le. Sokoldalú érdeklődését bizonyítja, hogy négy évet elvégzett a bp.-i műegy. vegyészmérnöki karán, majd univerzitást váltott és államtudományi doktorként szerzett diplomát 1922-ben. A reál és humán egy.-i ifjúság körében egyaránt széleskörű elismertsége hozzájárult a M. Egy.-i és Főiskolai Hallgatók Orsz. Szöv. elnöki tisztségének elnyeréséhez (1921-1924). 1921-től a „Nép"hasábjain publikálta cikkeit, 1925/26-ban a kormány állami ösztöndíjával Párizsban, 1931/32-ben pedig Genfben képezte magát a nemzetiségi kérdés tárgykörében. 1927-től a „Budapesti Hírlap" munkatársa lett, ahol később politikai rovatvezetőnek nevezték ki. 1929 után hivatalnoki pályára lépett: előbb a Vallás- és Közoktatásügyi Min. egy.-i ügyosztályán előadó volt, 1933-tól pedig segédtitkári beosztásban dolgozott. A m. kisebbségek helyzetének és a nemzetiségi kérdés első kézből való tanulmányozása érdekében 1933-ban beutazta Európát és az Amerikai Egyesült Államokban is tájékozódó körutat tett. Az angolul, franciául, németül és olaszul is kiválóan beszélő ~ 1926-tól 1944-ig a M. Nemzetpolitikai Társaság elnöke volt. Ezen kívül huzamosabb ideig a Collegium Hungaricum Szöv.-nek szintén első embere, a Magyar-Finn, a Magyar-Észt és a Magyar-Japán Társaságok alelnöke, valamint a Tud. Egyesületek, Társulatok és Intézmények Orsz. Szöv. titkára. Hungarológiai munkássága elismeréseként 1941-ben a pécsi egy.-en magántanárrá képesítették a nemzetközi kisebbségi jog tárgykörében. 1944-ben minisztériumi tanácsos, a nyilas puccsot követően novembertől 1945 márciusáig a külügymin. sajtófőnöke és a kulturális osztály irányítója. Szálasi bukása után Nyugatra szökött, de november 2-án hazahozták és 9

havi börtönbüntetésre ítélték, aminek letöltése után nyelvtanításból élt.

Főbb művei:

A Népszövetség a nemzetközi jog kodifikálásáért. In: Jogállam, 1926. 8-9. sz. pp. 453-456.

A bécsi Kisebbségstatisztikai Intézet. In: Statisztikai Szemle, 1928. 10. sz. pp. 1126-1131.

A nemzetiségi statisztika jelentősége a kisebbségi jogvédelem számára. Miskolc. 1928. 26 p.

A magyarság világstatisztikája. Bp. 1931. 52 p.

A magyar diák külföldön egykor és most. Debrecen. 27 p.

Öt világrész magyarsága. Bp. 1935. 80 p.

Japán közoktatásügye. Bp. 1937. 51 p.

A Magyar Nemzetpolitikai Társaság első tíz esztendeje 1926–1936. Bp. 1937. 42 p. (Társszerző)

Az amerikai magyarság. Pécs. 1938. 22 p.

N. T.

Nagy Józsefné

(Nagysimonyi, 1921. augusztus 14. – Bp., 1999. november 2.)

könnyűipari min. (1955–1956; 1957–1971), közgazdász, ogy.-i képviselő,

NV: Szarka Jolán (1939-ig)

Háztartási alkalmazottként dolgozott 1935 és 1938 között, majd éttermi kiszolgáló lett Sopron vármegyében. 1945. március 27-én édesapját, Szarka Gyulát – aki nagysimonyi hegypásztorként dolgozott – a falu felszabadításának egyetlen áldozataként veszítette el. A 40-es években az újpesti M. Pamutipar gyárában helyezkedett el: 1945-től 3 éven át az MKP alapszervezeti párttitkára, 1948-ban a gyár személyzeti osztályának vezetője (káderese) lett. A pártkarrier felrepítette a Hazai Pamutszövő Vállalat és az Óbudai Pamutipar vezérigazgatói székébe (1949–1950). A M. Dolgozók Pártja Pártfőiskolájának elvégzése után pályája már orsz. szinten ívelt felfelé: a Könnyűipari Min. főosztályvezetője (1950–1951), majd 1951. január 27-től 1952. augusztus 30-ig könnyűipari min.helyettes lett. Ezután 1955. szeptember 8-ig az Orsz. Tervhivatal elnökhelyetteseként funkcionált. Közben 1952-től 1954-ig folytatott tanulmányai eredményeként a Marx Károly Közgazdaságtud. Egy.-en diplomát is szerzett. A M. Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének 1951 és 1954 között póttagja, majd 1956-ig tagja volt.

1955. szeptember 8-tól 1956. november 3-ig könnyűipari miniszter. A forradalom és szabadságharc leverése után a Kádár János nevével fémjelzett Munkás-Paraszt Kormányban a Könnyűipari Min. ügykezelésének vezetője (1956–1957), majd május 9-től több mint 14 éven át újfent könnyűipari miniszter 1971. május 12-ig. Pártvonalon tovább tartott aktív közéleti részvétele, hiszen 1959-től 1966-ig az MSZMP Központi Bizottságának pót-, később 1970-ig rendes tagjává választották. 1970 és 1980 között a párt Központi Ellenőrző Bizottságának tagja. Több ciklusban vett részt az Ogy. munkájában: előbb Bp. (1958–1962), majd Győr-Sopron megye (1963–1967), végül Mosonmagyaróvár (1971–1975) képviseletében.

Lokálpatriotizmusának is köszönhető, hogy a 60-as évek elején a kormány vidéki ipartelepítési koncepciójában helyet kapott egy celld.-i textilüzem létesítése. A gyáregységet az 1963. november 7-i állami ünnepen Nagy Józsefné személyesen avatta fel. A kesztyűgyár korszerű konfekcióüzemmé fejlődve a helyi ipar egyik zászlóshajója volt hosszú évtizedeken keresztül.

Történelemünkben ő volt az első női min., akinek a nevéhez egyúttal napjainkig a leghosszabb női hivatali időszak fűződik.

Irodalom:

Bölöny József – Hubai László: *Magyarország kormányai 1848–2004.* Bp. 2004. p. 403.

N. T.

Nagy Margit (NV)→Nagy Méda

Nagy Méda

(Kiscell, 1899. július 15. – Bp., 1984. január 21.)

író, költő

NV: Kovács Antalné, Nagy Margit

Tanári diplomát Bp.-en szerzett, majd a főváros környéki iskolákban tanított 1960-ban történt nyugdíjba vonulásáig. Első versei a „Nyugat" hasábjain jelentek meg és költeményei kötetté formálva a harmincas évek közepén láttak napvilágot. Alkotásaiban a fegyelmezetten nőies úriasszonyok lelkületét jelenítette meg. Verseit áthatja az asszonyi lélek elmélkedő merengése és ha nem sajátosan női téma bukkan elébe, azt is igyekszik asszonyi szemszögből megformálni. Lírája egyfelől a feminista ideológia, másfelől az egyszerű és egyetemes asszonyi fájdalmak felé sugárzik. Puha formavilágával a harmonikus nő egyik legszabatosabb megjelenítője a két vh. közötti m. költészetben, de ismertté a női lélek rezdüléseit ábrázoló regényei és ifjúsági könyvei révén vált. 1945 után írásai főként katolikus lapokban (Élet, Katolikus Szó, Új Ember, Vigilia) jelentek meg. Számos regényt, regényes életrajzot, elbeszélést, ifjúsági regényt és színdarabot publikált. Szauder Mária (1926-1981) irodalomtörténész édesanyja.

Művei:

Asszonyoknak üzenem. Bp. 1934. 52 p.
Mélyből hoztam. Bp. 1936. 87 p.
Zsóka levelei. Bp. 1939. 114 p.
A kis lakatosinas. Fadrusz János életregénye. Bp. 1940. 68 p.
Nem akarok szeretni. Bp. 1940. 239 p
Legendáshírű magyar asszonyaink. Bp. 1941. 66 p.
Megjelölt évek. Bp. 1941. 217 p.
Nagy magyar írók regényes életrajzai. Bp. 1943. 192 p.
Elhajolt utak. Bp. 1945. 229 p.
Ági megváltozik. Bp. 1947. 102 p.

Irodalom:

Kardos László: *Nagy Méda: Asszonyoknak üzenem.* In: Nyugat. 1935. 4. sz. p. 337.
Vas István: *Mélyből hoztam. Nagy Méda versei.* In: Nyugat. 1937. 9. sz. p. 209.

N. T.

Nemes (Pál) Vazul

(Pápa, 1906. október 30. – Győr, 1979. március 22.)

kat. plébános, pedagógus, teológus

Szülővárosa bencés gimn.-ában érettségizett. 1924. augusztus 6-án lépett Szent Benedek Rendjébe. Teológiai tanulmányait Pannonhalmán végezte, latin-görög szakos tanári oklevelét pedig a bp.-i egy.-en szerezte, majd ugyanott doktorált. 1932. június 19-én szentelték pappá, ezután Pannonhalmán tanított.

1941 júniusában bízták meg a celld.-i plébánia vezetésével. Szerény, közvetlen és emberséges lénye, valamint új közösségéért végzett odaadó és önzetlen munkája révén kiérdemelte a vezetésére bízottak bizalmát. Idekerülése után hamarosan megszervezte a templom belső renoválásának munkáját. A mennyezeti freskók, az oldalhajók stációs képei, valamint a lábazat süttői márványlapjai ma is díszei a templombelsőnek. Érdekesség, hogy a mennye-

zeti freskó „Szűz Mária mennybemenetelé”-t ábrázoló festményén ~ alakja is megörökítésre került. Az 1945. február 13-án Celld.-öt megcélzó bombatámadás az apátsági templomot sem kímélte: két nagy méretű bomba vágódott a tornyok tövébe, erősen megrongálva a műemléket. A béke beálltával, a hívek áldozatkészsége révén a plébánosnak sikerült eltüntetnie a szomorú nyomokat. A kegytemplom 200 éves jubileumán, – 1948. szeptember 12-én – külsőleg is megújulva fogadta a zarándokok ezreit.

A plébánia vezetőjeként az anyagi gondokkal párosuló nehézségek mellett sem feledkezett meg lelkipásztori teendőiről. Hitoktatást végzett, egyesületeket és vallásos közösségeket vezetett (Mária Kongregáció, Dolgozó Leányok Egyesülete, Kat. Kör). E közösségekben gyakoriak voltak a nem csak vallásos tárgyú műsoros rendezvények és a közművelődési előadások. Az iskolán kívüli népművelés Cellben történő szervezése a Szabadművelődési Tanács feladata volt, amelynek elnöki posztját éveken át ~ töltötte be. Ünnepélyek és előadások és a történelmi évfordulókról való megemlékezések szervezésének sora fűződött személyéhez. A Kat. Kör részére megszerezte a Kemenesalja c. lap kiadói jogát. 1948-ban a búcsújáróhely történetét ismertető monográfiát állított össze.

Az 1950-ben végrehajtott rendfeloszlatás után – a szombathelyi egyházmegye papjaként – 1953-ig szolgált Celld.-ön. 1953-ban Nemeskoltára, majd 1958-ban Iváncra helyezték plébánosnak. 1956-ban a forradalom idején a hívek visszahozták Celld.-re, de annak bukása után ismét távoznia kellett. 1972-től Pannonhalmán élt a szociális otthon lakójaként. 1979. március 22-én hunyt el a győri kórházban. Pannonhalmán a Boldogasszony Kápolnában temették el.

A celld.-i egyházközség kezdeményezésére hamvai 1994. október 15-én – →Jándi Bernardin utolsó dömölki apát földi maradványaival együtt – „tértek haza”. A celli kegytemplom Szent Benedek oltárának fülkéjében – még az általuk kialakított kriptában – leltek végső nyughelyet. A gyászszertartást Várszegi Asztrik pannonhalmi főapát végezte. ~ hozzátartozóinak kezdeményezésére Celld. önkormányzata születésének 100. évfordulója alkalmából a bencés kolostor falán elhelyezett emléktáblával tisztelgett emléke előtt.

Művei:

Tertullianus görög műveltsége. Doktori értekezés. Pannonhalma. 1935. 118 p.

Celldömölki Plébániai Körlevél. 1945 és 1947 között szerk. és kiadta dr. Nemes Vazul

A magyar Mária-Cell kegyhelyének ismertetése. Celld., 1948. 64 p., 4 t.

Irodalom:

Celldömölk új plébánosa: Nemes Vazul főiskolai tanár. In: Ka., 1941. 18. sz. p. 3.

→Horváth Lajos: *Október 15-én két neves bencés „hazatérő” hamvait helyezik el a celldömölki kegytemplomban.* In: ÚK, 1994. 18. sz. (szeptember 29.) p. 5.

Reiner Anita: *Emlékünnepség Nemes Vazul születésének centenáriumán.* In: ÚK, 2006. 22. sz. (november 17.) p. 5.

H. L.

Németh Andor

(Kiscell, 1891. december 28. – Bp., 1953. november 13.)

író, költő, kritikus

Ősei között akadtak jómódú elődök (Grünfeldek, Pickek), de szülei már szegénynek számítottak. Édesapja, Németh Sámuel a celli vasútállomáson dolgozott születése idején. Elemi iskolát Cellben kezdte, majd családja Szombathelyre költözését követően a gimn. első 6 osztályát a premontreieknél végezte el. Az utolsó két osztályt Kolozsvárott tette le, ahol az önképzőkörben korán megnyilvánult költői tehetsége.

Érettségi után, 1909-ben a „Kolozsvári Újság”-nál fizetés nélküli újságíró lett. Ekkor kötött személyes ismeretséget Osvát Ernővel és Adyval is. 1910 nyarán pár óra alatt írta meg „Veronika tükre” című egyfelvonásos legendáját. Rövid szolnoki tanárságot követően a művet 1913-ban a Galilei Kör mutatta be, amelynek ~ alelnöke volt. A következő esztendőben Párizsba utazott, hogy megismerkedjen az új francia líra vonulatával és közvetlen érintkezésbe lépett Apollinaire-rel. Az I. vh. kitörése után egy francia szigetre internálták, ahol 4 keserves esztendőt húzott le. 1919-ben a Tanácsköztársaság követségi titkára Bécsben, később pedig a „Bécsi Magyar Újság” és a „Diogenes” munkatársa. Avantgarde hangvételű lírája révén közel került Kassák köréhez, a „Ma” című folyóirathoz. Emigrációja idején ismerkedett meg József Attilával és Déry Tiborral, akikhez élete folyamán szoros barátság fűzte. Megérintette József Attila személyiségének varázslatos ereje, és az idősebb barát gyöngéd szeretetével vette pártfogása alá – az életmű két versében a ~ is emléket állító – költőt.

1926-ban tért vissza Mo.-ra, de a 12 évi távollét olyan messze sodorta őt a „Nyugat” nagy íróitól, hogy – bár Babits és Kosztolányi is sokra becsülte – a „Nyugat”-tal polemizáló folyóiratokban (A Dokumentum, A Toll, Literatúra, Szép Szó) vélte megtalálni szellemi otthonát.

A magyar irodalom nagy magányosai közé tartozott, aki egész élete folyamán nem lelte meg gondolatainak irodalmi kifejezési formáját. A vers, a dráma és a regény területén egyaránt csak ígéretes töredékek jelzik a pályaívet. Irodalmi szegénylegényként tengődött a kávéházakban, akit belülről feszített az önkifejezés, az alkotás igénye – s egyúttal félelme. Arthur Koestler találóan jellemzi alakját: „Budapesti tartózkodásom alatt, később pedig Svájcban és Párizsban mindvégig elválaszthatatlanok maradtunk, s közös barátaink csak úgy neveztek bennünket: a cég. (...) Németh volt a leginkább barokk személyiség, akivel valaha találkoztam. Fiatalkorában nemzedéke legkifinomultabb prózaírójaként tartották számon Magyarországon. Az volt a tragédiája, hogy orvosolhatatlan lustasága, a maga elé állított túlságosan magas mérce és az ismertség iránti teljes közönye következtében soha egyetlenegy regényét sem fejezte be.” (Arthur Koestler: A láthatatlan írás. Bp. 1997. p. 187.)

~ egyike volt a legmodernebb nyugati áramlatok csatornáinak és esszéiben, filozófiai alapozású kritikáiban Kafka, Joyce, Tzara és Cocteau értékeit közvetítette. Irodalomtörténetileg különösen értékesek József Attilához fűződő közeli barátságából fogant tanulmányai, a költő tragikus halála után pedig ő rendezte sajtó alá összes verseinek első gyűjteményes kiadását.

1939 nyarán Franciaországba utazott. A háború kitörésének híre Párizsban érte – ugyanúgy, mint negyedszázaddal korábban. 1947-ben tért haza és elvállalta a népfrontpolitika égisze alatt induló, de egyre inkább a Kommunista Párt által irányított „Csillag” főszerkesztői állását. Tétova kísérletet tett a sematizálódó irodalompolitikához történő alkalmazkodásra, de képtelen volt átvenni az új rend „egyhangú” ritmusát. Nyugdíjazása után súlyosan megbetegedett, és 397 forintnyi rokkantsági segélyből élt társbérletben. Halála után jelent meg Tótfalusi Kis Miklósról írt biográfiája („A betű mestere”), amelyben mintegy saját hányattatásait és önnön pályájának mérlegét vonta meg. 1953 novemberében, halála előtt három nappal keserű és kegyetlen számvetésként tört fel belőle „Távolság” című vallomása:

„Nem érdekelnek a velem egyívásuak
és nem érdekelnek az utánam következők.
Én egy magányos fa vagyok,
egy hirtelen és rosszul összetákolt keresztfa a Golgotán.”

Magányos fa, amelynek tartása volt és nem hajlongott az uralkodó politikai vagy művészi széljárásnak megfelelően. A m. irodalom koronás fői mellett az eminenciás szerepét osztotta rá a történelem. S nem véletlenül maradt el a „szürke” jelző...

Kéziratos hagyatéka a Petőfi Irodalmi Múzeumban található. Halálának 50. évfordulója alkalmából az MTA Irodalomtudományi Intézete konferenciát rendezett életművének értékelése céljából. 2005 októberében, a József Attila-emlékévben Celld.-ön a →Kresznerics Ferenc Könyvtárban tartottak konferenciát emlékére és szülőhelyén, a vasútállomás épületében emléktáblájának felállítására is sor került.

Főbb művei:

Veronika tükre. Bp. 1913. 231 p. (Modern könyvtár)

A kegyenc. Gróf Teleki László élete. (Horváth Zoltánnal). Bp. 1936. 227 p. (Sorsok és emberek)

Mária Terézia. Bp. 1938. 236 p. [2. kiad. Bp. 1996. 301 p.]

Metternich vagy A diplomácia magasiskolája. Bp. 1939. 262 p. [2. jav. kiad. Bp. 1999. 307 p.]

Egy foglalt páholy története. Bp. 1942. 168 p. [Új kiadása: Bp. 2011. 205 p.]

József Attila. Bp. 1942. 222 p.

A betű mestere. Tótfalusi Kis Miklós életregénye. Bp. 1954. 329 p.

A szélén behajtva. Válogatott írások. Bp. 1973. 779 p.

József Attiláról. Bp. 1989. 478 p.

József Attila. 2. jav. kiad. Bp. 1991. 273 p. (Egyéniség és alkotás)

Nagyvárosi történetek. (Arthur Koestlerrel). Bp. 1997. 255 p.

Irodalom:

Németh Andor. In: Réz Pál: Kulcsok és kérdőjelek. Bp. 1973. pp. 205-251.

Az átutazó. In: Pomogáts Béla: Sorsát kereső irodalom. Bp. 1979., pp. 70-87.

Németh Tibor: *Magányos Keresztfa a Golgotán. Németh Andor centenáriumára.* In: ÚK, 1992. 1. sz. (január) p. 4.

Beney Zsuzsa: *Németh Andor és József Attila.* In: A határ és határolt : töprengések a magyar-zsidó irodalom létformáiról. Bp. 1997. pp. 337-348.

Lengyel András: *A pszichoanalitikus gyakorlat – a páciens szemszögéből. Németh Andor és Rapaport Samu.* In: Kortárs, 2001. 2-3. sz. pp. 65-71.

Tverdota György: *Németh Andor és a francia egzisztencializmus.* In: Literatura, 2001. 2-3. sz. pp. 309-319.

A kékpúpú teve hátán. Németh Andor idézése. Bp. 2004. 191 p. (Európai kulturális füzetek ; 16.)

Ölbei Lívia: *Németh Andor emlékezetére.* In: VN, 2005. 243. sz. (október 17.) p. 1., 7.

Lengyel András: *A törvény és az üdv metszéspontjában. Tanulmányok Németh Andorról.* Bp. 2007. 289 p.

Tverdota György: *Németh Andor 1. köt. Egy közép-európai értelmiségi a XX. század első felében.* Bp. 2009. 281 p.

Tverdota György: *Németh Andor kiadatlan emlékirat-fejezetéhez.* In: Literatura, 2009. 3. sz. pp. 326-333.

Tverdota György: *Németh Andor 2. köt. Változatok az otthontalanságra.* Bp. 2010. 235, [5] p.

N. T.

Németh Ferenc

(Celld., 1952. július 8. – Bp., 2013. szeptember 4.)

sportfotóriporter

„Csupán" születése révén kapcsolódott Ka. fővárosához, gyermekkorát Uraiújfaluban töltötte. A hazai sportfotózás meghatározó alakja 1971-ben került az MTI-be, ahol eleinte belpolitikai fotós volt, fényképezett politikusokat és ott volt Bajkonurban is, amikor az első m. űrhajós, Farkas Bertalan útjára indult.

A nagy szerelem azonban a sport volt a számára, amelyet gyakorolt is, raliversenyzőként is nevet szerzett magának. Sportfotósként a labdarúgás volt a fő profilja, számos díjat nyert képeivel Mo.-on és külföldön egyaránt. 1989-ben elnyerte a Nemzetközi Olimpiai Bizottság által kiírt, „A sport legszebb pillanatai" című fotópályázat fődíját (Arany Lencse-díj) a fekete-fehér kategóriában. Tudósított az 1980-as moszkvai, az 1988-as szöuli és az 1992-es barcelonai nyári olimpiai játékokról, illetve az 1984-es szarajevói téli olimpiáról. A Nemzetközi Olimpiai Bizottság, az ADIDAS és a KODAK World sportfotó-pályázatán 1990-ben aranyérmes, 1988-ban és 1991-ben 3. helyezést ért el.

A sajtófotósok számára fontos erények közül a legfontosabb volt rá igazán jellemző: alanyaival olyan bensőséges, szinte csalá-

dias atmoszférát tudott teremteni, hogy felszabadultak és megnyíltak a jelenlétében a sportolók. Már-már bizalmaskodó, kedvesen erőszakos stílusa miatt családtag volt minden csapatnál, válogatottnál, klubnál, öltözőben, ő volt a „Némethferi". Különösen a gólörömre fordított figyelmet, mert véleménye szerint ezek a pillanatok mutatták meg a sportoló igazi arcát.

1995-ben az akkor induló Sportissimo című lap rovatvezetője lett, majd a magazin megszűnése után a sportnapilap szerződtette. Néhány év múlva a fotórovat vezetője lett, s egy évtizeden keresztül felelt a Nemzeti Sport fotósainak a munkájáért. Ezután főmunkatársként tevékenykedett, majd 2012-től az M. Labdarúgó Szöv. főállású fotósa lett, ám súlyos betegsége miatt ott nem sokáig dolgozhatott. A M. Sportújságírók Szöv. 2013 nyarán Életműdíjjal ismerte el munkáját.

2013. szeptember 20-án a Puskás Ferenc Stadion déli maratoni kapujánál felállított ravatalánál búcsúzott tőle tisztelőinek sokasága. Különösen mély barátság fűzte a Celld.-ön is hosszú és sikeres edzői esztendőket töltött Pintér Attilához. 2014 májusában emlékkiállítás nyílt ~ munkáiból a M. Labdarúgó Szöv. Telkiben lévő edzőközpontjában. Fia, Németh Péter folytatja édesapja örökségét: ugyancsak sportfotós a Nemzeti Sport szerkesztőségében.

Irodalom:

Ki kicsoda a magyar sportéletben? II. köt. Bp. 1995. p. 377.

A futball művésze : Németh Ferenc 1952–2013. In: Nemzeti Sport, 2013. 258. sz. (szeptember 21.) p. 9.

N. T.

Németh Jenő

(Egyházashetye, 1939. július 4. – Barcs, 2010. november 21.)

közig. szakjogász, Barcs tanácselnöke (1967–1989), a Somogy Megyei Közig. Hiv. vezetője (1995–2000)

Elemi iskoláit Adorjánházán végezte, majd a mezőgazdasági technikumot Pápán, illetve Kaposváron. A jogtud. Egy.-et Pécsett a Janus Pannonius Tud. egy.-en végezte, jogi szakvizsgát pedig Bp.-en tett.

1967-től 1989-ig Barcs tanácselnöke volt és nevéhez fűződik a település várossá nyilvánítása 1979-ben (Celld.-kel egy időben). 1989-től a Belügymin. osztályvezetője, majd főtanácsosa; 1995–2000 között a Somogy Megyei Közigazgatási Hivatal vezetőjeként működött; 2000-től 2006-ig a Somogy Megyei Önkormányzati Hiv. főtanácsadójaként foglalkoztatták. 2003-tól haláláig a Kaposvári Egyetem óraadó tanára volt.

Közig. szakjogászként és széleskörű tapasztalatokkal rendelkező települési vezetőként számos terület- és településfejlesztési program szakértőjeként működött közre. 1977-től a Pécsi Akadémiai Bizottság Települési Munkabizottságának tagja; több irányú modellkísérlet vezetője, pl. a városkörnyéki igazgatás, integrált városigazgatás, valamint ügyfélszolgálati rendszerek kialakítása területén. A M. Közig. Intézet szakértője, 2002-től az IDEA kistérségi munkacsoport vezetője, valamint a közig. szakképzésben a Közig. Szakvizsga Bizottsági elnökeként is tevékenykedett. Nyugdíjas éveiben a kaposvári egyetemen „Állam- és közigazgatás és a közmédia" tantárgyat oktatott.

Külföldi tanulmányútjai során Angliában a település-tervezés és lakossági tájékoztatás rendszerét; az Amerikai Egyesült Államokban az infokommunikációs és település-üzemeltetési formákat; Franciaországban a területi közigazgatást; Németországban pedig a kistérségi társulási rendszer kialakítását tanulmányozta.

Szakmai publikációinak száma az országos szakmai folyóiratokban: 66. Tanulmányai a közig. modernizációjához és racionalizációjához, a területi- és a kistérségi igazgatás új irányaihoz, a közig. infokommunikációs rendszerek tervezéséhez, a kistérségi rendszer elméleti megalapozásához és módszertanához kapcsolódtak.

Négy egy.-i jegyzetet készített az állam- és közig. tárgyköréből, valamint hat közig. módszertani könyvet szerkesztett és részben írt az IDEA Programbizottság Kistérségi Munkacsoportjának vezetőjeként. Szakértőként a kistérségi, települési stratégiai tervezések közig. módszertanával foglalkozott.

Közéleti és szakmai, tudományos tevékenységéért számos elismerésben részesült: Barcs város díszpolgára, Somogy Polgáraiért-díj, a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje, Deák Ferenc-emlékérem és Magyary Zoltán-díj tulajdonosa.

Művei:

Böröcz Árpád – Kisgyura Attila – Németh Jenő: *Állam- és közigazgatás-jogi ismeretek.* Kaposvár. 2002. 375 p.

Kistérségi közigazgatás. (Szerk. Ágh Attila, Németh Jenő). Bp. 2003. 343 p.

Kistérségi tervezési módszertan. (Szerk. Németh Jenő). Bp. 2006. 338 p.

Irodalom:

Fogarasi József: *Arcképcsarnok. Dr. Németh Jenő.* In: Comitatus, 1999. 10. sz. pp. 54-57.

Kercza Imre: *Egy fél élet Barcsért : az otthon illata.* In: Somogyi Hírlap, 1999. 253. sz. (október 30.) p. 11.

Vas András: *A drávai határőrségtől a lovagkeresztig.* In: Somogyi Hírlap, 2006. 75. sz. (március 30.) p. 4.

N. T.

Ostffy Lajos

(Bp., 1876. október 19. – Szhely, 1944. december 26.)

főispán, földbirtokos, ogy. képviselő

Ágostai hitvallású ev. családban született: apja Ostffy István ogy. képviselő, anyja Perlaky Jolán. Középiskoláit Sopronban végezte, majd a Magyaróvári Gazdasági Akadémiának volt a hallgatója és ott szerzett oklevelet 1899. július 12-én. Ezt követően a tud.egy. jogi és államtud. karát végezte Bp.-en és Kolozsváron. A magyar mellett németül, franciául és angolul beszélt, valamint gyorsírni is tudott. Gazdasági tanulmányait Hohenheimben, Bonnban és Berlinben a mezőgazdasági főiskolán folytatta. Egy évig gazdasági tanulmányúton járt Európa több országában.

A Magyar Királyi Koronaszabadalmi Hivatalnál 1895. augusztus 31-től magángyakornok volt 1896. augusztus 14-ig. 1900. július 1-től földbirtokosként élt, kezelte családi birtokát Ostffyasszonyfán. Tagja volt Sopron vármegye törvényhatósági bizottságának. 1903. március 11-én tiszteletbeli szolgabírónak választották meg Vas vármegyében, 1903-ban aljegyző, 1906-ban tiszteletbeli főjegyző lett. Az 1910. évi általános választásokon a celld.-i választókerület függetlenségi és 48-as Kossuth-párti programmal ogy. képviselőjének választotta. Az I. vh.-ban a Nádasdy-huszárezred önkénteseként szolgált az oroszországi és erdélyi fronton. Később tartalékos hadnaggyá nevezték ki.

Képviselői mandátumáról 1917-ben mondott le, amikor Vas vármegye főispánjának nevezték ki. Az 1919-es forradalom kitörése után visszavonult ostffyasszonyfai családi birtokára. 1932-ben ismét Vas vármegye főispánjának jelölték és hivatalát 1937 decemberéig töltötte be. 1935 és 1937 között párhuzamosan Sopron vármegye főispáni tisztét is ellátta. Éveken át elnökhelyettesként részt vett a Rábaszabályozó Társulat önkormányzatában. Irodalmi munkásságot is kifejtett: három évtizeden át jelentek meg közgazdasági és

politikai cikkei. Egyháza életében is tevékenyen részt vett és 1934–37-ig választott tagja volt az ev. zsinatnak. 1938-tól a vármegye választott felsőházi tagja volt. Tulajdonosa volt a Magyar Érdemrend középkeresztjének a csillaggal, a Bajor Korona Érdemrend középkeresztjének és a Károly csapatkeresztnek.

Hosszas szenvedés után életének 68. évében 1944. december 26-án érte a halál Szhelyen. Temetésére 1944. december 28-án került sor Ostffyasszonyfán. Az ostffyasszonyfai ev. templom oltára alatti kriptában helyezték örök nyugalomra, ahol első feleségének: koltai Vidos Ilonának, valamint születendő fiúgyermekének földi maradványai is nyugszanak. Mivel második feleségétől, koltai Vidos Katától fiúgyermeke nem született, (első fiúgyermeke születésekor meghalt), Ostffy Lajossal kihalt az Ostffy család fiúi ága.

Felhasznált irodalom:

Országgyűlési Almanach az 1939–1944. évi országgyűlésről. Bp. 1940. pp. 492-493.

Szalay-Berzeviczy Lajos: *Osl nemzetsége és az Ostffyak emlékezete.* Kézirat. S. l., 2012. 20 p.

B. I.

Ostffy Mihály

(Ostffyasszonyfa, 1680 – Hegyfalu mellett, 1753. február 20.)

földbirtokos, a Dunántúli Ev. Egyházkerület főfelügyelője

Korabeli szóhasználattal az ev. egyház oszlopembere, munkás buzgóságú védura, a Dunántúli Ev. Egyházkerület főfelügyelője és világi vezetője. Az ellenreformáció legviharosabb időszakában – annak ellenére, hogy hűtlenségi perrel fenyegették – bátran pártfogolta üldözött egyházát. Többször megfordult Bécsben a császári udvarban, hogy a lelkészek elüldözését, a templomok elvételét, a gyülekezetek megsemmisítését megakadályozza. Oroszlánrésze volt a nemesdömölki artikuláris templom megépítésében, ahol addig csak egy deszka imaház, iskolamester és iskola volt, de lelkész nem. Mély fekvésű posványos helyet jelölt ki a vármegye a templom helyéül, de Ostffynak nem sikerült másikat kieszközölni.

Károly után Mária Terézia uralkodott, akivel a nemesség sok jót tett, s ez Osttfyban újra reményt gyújtott. De a királynő válasza is elutasító volt: az építés csak a kijelölt helyen történhet, és csak oratoriumot építhetnek. A gyülekezet azonban „megunván a huzavonát ... dacos elhatározással" nekifogott az építkezésnek 1743-ban. Feltöltötték a gödröket, és elkezdték az építési anyagok összehordását. Május 7-én helyezték el a templom alapkövét. Már a födém és a tető felrakásánál tartottak, amikor a szerzetesek a helytartótanácsot úgy informálták, hogy az építkezés nem a kijelölt helyen történik. Az alispán megállította az építkezést, és megint csak Ostffy Mihálynak kellett az ügyben Bécsbe utaznia, aki hazatért, de „reményt és félelmet hozván magával." Mivel közeledett a tél, a gyülekezet a fazsindelyes tetőfedést is elvégezte. Tavasszal aztán a templom berendezésével folytatták a munkát. Mivel tornyot nem építhettek, Ostffy Mihály viszont adományozott egy 2 mázsás harangot, ezt haranglábon helyezték el.

1744. december 6-án szentelték fel az első artikuláris templomot. A templomszentelésre harangot öntetett az Ostffy-család címerével.

Sopronból hazatérőben, a hegyfalui úton halt meg szívrohamban. Holttestét nem engedték Ostffyasszonyfán, a családi sírboltban elhelyezni, ezért Nemesdömölkön, az új templom kriptájában helyezték örök nyugalomra. Így a templom, amelyért annyit fáradozott és lelki otthona volt életében, porhüvelyének is otthona lett.

Miskey Ádám nemesdömölki esperes-lelkész halotti beszédében így fogalmazott: „Isten ígéjét gyakorta hallgatta, a Szentírást és a teológusok írásait szorgalmasan olvasta. A theologiában oly jártas volt, hogy nem volt vallásunknak egy ágazata sem, amelyet ő a Bibliával bizonyítani nem tudott volna. Hitét keresztény józan élettel és egyháza mellett való sok fáradozással mutatta meg."

Emléktábla őrzi szolgáló, népéért dolgozó hírnevét a celld.-i ev. templomban.

Irodalom:

→Edvi Illés Pál: *A nemes-dömölki evangélikus hívek templomának évszázados ünnepélye.* Emlékirat. Pest. 1844.

→Mesterházy Sándor: *Kemenesmihályfa, Kemenessömjén, Sömjénmihályfa múltjából.* Bp. 1991.

Mesterházy Sándor: *A templomépítő család.* In: Evangélikus Élet, 1985. július 14. p. 3.

Szalay-Berzeviczy Lajos: *Osl nemzetsége és az Ostffyak emlékezete.* Kézirat. S. l., 2012. 20 p.

N. L.

Oszkó Aladár (NV)→Mód Aladár

Pacher Donát

(Zirc, 1853. január 03. – Balatonfüred, 1915. január 24.)

bencés szerzetes, pedagógus, történész

Elemi iskoláit Székesfehérvárott végezte. A szülői házból nagy érdeklődést és tehetséget hozott magával az irodalom és a rajz iránt, amelyekben már kiskorában kitűnt. Tudását tovább kamatoztatta a győri bencés gimn.-ban, ahol érettségizett. 1871-ben kérte felvételét a bencés rendbe, amelynek tagjaként 1878-ban Pannonhalmán pappá szentelték. Egy évig ott maradt hitszónoknak.

Győri tanár korában kezdett igazán kibontakozni a tudása és a tehetsége. Két szaktárgya a filozófia és a német nyelv és irodalom volt: ezeket mesteri fokon művelte. Rajztehetségét az ábrázoló geometriában is kamatoztatta, amelyet szintén évekig tanított. Zenei tehetsége is számos esetben megnyilvánult. Tudományosan is művelte a pedagógiát: első értekezése Herbert pedagógiai elveiről szólt. Nagyon szigorú, következetes tanár volt, aki hivatásának élt. Nagyrészt az ő érdeme, hogy a bencés rend gimn.-aiban eltörölték a magánoktatást. 1892-ben házfőnök és gimn. igazgató lett Kőszegen: itt is alapos felkészültséggel tanított.

Kőszegen kezdett megmutatkozni másik igen értékes vonása, a történelem szeretete: megírta a rendi gimn. történetét. Igazgatósága nem sokáig tartott, 1896-ban már Sopronba került „egyszerű" tanárként. 19 évig maradt a „hűség városában" és ezek nagyon termékeny évei voltak a történelmi kutatások terén. Mindenekelőtt egy Vas megyei kis egykori apátság, Dömölk izgatta. Évekig kutatott a hazai és külföldi levéltárakban. E nagy munkának lett az eredménye „A dömölki apátság története", amely A Pannonhalmi Szent Benedek-Rend története XII/A. kötetében jelent meg. Írása igen nagy elismerést váltott ki. Maga Karácsonyi János, a neves kutató történész méltatta. Karácsonyi hivatkozik ~ nagy vonzalmára →Koptik Odó kiscelli bencés apát, korának nagy pedagógusa iránt is, aki egy m. nemesi akadémia felállítását tervezte. Pacher ezt a küzdelmét külön 200 oldalas munkájában foglalta össze. Így kapcsolódott egybe nála a celli apátság históriája és a rend elkötelezettsége a nevelés ügye iránt. A teljesség igényével a stájerországi sanktlambrechti bencés apátságban is kutatott, ahonnét →Koptik Odó Kiscellbe érkezett.

1911-ben a soproni gimn. igazgatója lett. Eredményes tanárként működött tovább és történészként is jeles tanulmányokat publikált. Gimnáziuma a jezsuitáké volt: szinte természetes módon ennek a történetét is feldolgozta. Miután szervezetét alattomos kór támadta meg, 1914 nyarán megoperálták és lassú lábadozása során novemberben utókezelésre Balatonfüredre kellett mennie. Állapota nem javult és 1915. január 24-én meg is halt. Rendtársai körében köztiszteletnek örvendett. Ennek jele volt, hogy perjel-jelöltként és a dömölki apáti szék várományosaként tartották számon. Halála ezeket a vele kapcsolatos szép reményeket húzta keresztül. Tudományos munkásságát sok korabeli közlöny, szaklap és a Történelmi Tár ismertette.

Helyi vonatkozású művei:

Koptik Odó életrajza és művei. In: A Pannonhalmi Főapátság története V. köt. Bp. 1907. pp. 541-559.

A dömölki apátság története. In: A pannonhalmi Sz. Benedek-Rend története. XII. A) köt. Bp. 1912. 646 p.

Koptik Oddo dömölki apát a magyar ifjúságért. Kivonat „A dömölki apátság története" című munkából. Sopron. 1913. 59 p.

Irodalom:

A Pannonhalmi Főapátság története. 6/B. köt. Szerk. Sörös Pongrác. Bp. 1916. pp. 757-759.

A dömölki apátság történetéről írott művéről könyvismertetések:

Lukcsics József recenziója. In: Katholikus szemle, 1914. 4. sz. pp. 421-424.

Karácsonyi János értékelése. In: Századok, 1914. 5. sz. pp. 416-422.

K. J.

Papp Ferenc

(Nemesmagasi, 1871. december 12. – Bp. 1943. október 12.)

irodalomtörténész, pedagógus,
az MTA rendes tagja

Édesapja 1867-ben került Nemesmagasiba, ahová az ev. anyagyülekezet hívta a felsőbb osztályok tanítójául. Szakmai tudását és igényességét bizonyítja, hogy a dunántúli ev. egyházkerület által elfogadott, felsőbb osztályok számára írt népiskolai tankönyve hat kiadásban is megjelent.

Fiát 9 éves korában a soproni ev. líceumba irányította. →Berzsenyi Dániel egykori iskolájában a diák ~ két évig a Magyar Társaság főjegyzőjeként is működött. Még nem töltötte be 20. évét, amikor →Kis János költészetéről írott cikke napvilágot látott a „Törekvés" című lapban. 1895-ben a bp.-i egy.-en szerzett m.-latin szakos tanári és bölcsészdoktori oklevelet. 1895 és 1897 között Gyulai Pál ajánlására az erdélyi Gernyeszegen Bánffy Györgyné családjában Teleki Domokos és Géza nevelője volt, akikkel beutazta egész Bajorországot.

1897 szeptemberétől Beöthy Zsolt invitálására Bp.-en az Orsz. Nőképző Egyesület leánygimn.-nak, 1900-tól a szintén Gyulai-tanítvány Császár Elemér barátja mellett az I. ker.-i állami főgimn.-nak, 1917 és 1932 között pedig a bp.-i középiskolai tanárképző intézet gyakorlógimn.-nak volt tanára. 1920-ban c. igazgatói rangot kapott és ettől az évtől kezdve vett részt rendes tagként a Kisfaludy Társaság munkájában. 1931-től szerkesztette az Orsz. Ref. Tanáregyesület Évkönyvé-t. Tudományos tevékenysége alapján nyugdíjba vonulásának évében, 1932-ben elnyerte az MTA Marczibányi-jutalmát.

Gyulai Pál egyik legkedveltebb tanítványa volt, aki mesterének hagyományait követte irodalomtörténészi munkássága során előadásmódjának finom egyszerűségével és választékos ízlésével. Adatgazdag, pozitivista monográfiákban dolgozta fel a kutatásainak középpontjában álló két személyiség, Gyulai Pál és Kemény Zsigmond életpályáját és irodalmi munkásságát. Mindkét kétkötetes opusára két évtizedet szánt, ami jelzi kimerítő alaposságát. Vaskövetkezetességgel és mindenre kiterjedő figyelemmel, élethű pontossággal rekonstruálta a választott életműveket. A tudomány logikája mellett ugyanakkor finom, lírai tapintattal rajzolta meg főhőseinek emberi arcélét és lelki életét. Kutatásai szinte egy folyamot alkottak, hiszen Kemény Zsigmond volt Gyulai Pál legkedvesebb írója. Az MTA érdemei elismeréseként a Kemény-monográfia megjelenése előtt 1921. május 8-án választotta lev., a Gyulai-életrajz első felének publikálása után pedig 1939. május 12-én rendes tagjának.

Több kisebb értekezést is írt, az ifjúkori nagyon mélyen járó kis dolgozattól, mely Petőfi szalkszentmártoni költeményeiről szól, a tanulmányig, amely szűkebb hazájának, Vas megyének egyik nagy fiát, Rákosi Jenőt mint hírlapírót mutatja be: a publicista Kemény Zsigmond kiváló utódát. Gyakran írt bírálatokat is, különösen a Budapesti Szemlébe és az Irodalomtörténeti

Közleményekbe; nem Gyulai harcos természetével, de meggyőződése szerint és az igazság jegyében.

1943 nyarán elbúcsúzott fővárosi, szűkebb baráti körétől és szülőfalujába utazott, ahol a nyarat mindig tölteni szokta. Szinte érzékeltette, hogy többé nem kíván visszatérni a fővárosba, ahol fél évszázadig élt. Sírját a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság 2007. március 21-i ülésén a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánította.

Művei:

A valószerűség és határai a művészetben. Bp. 1894. 69 p.

Báró Kemény Zsigmond. I-II. köt. Bp. 1922-1923. 1039 p.

Rákosi Jenő, a hírlapíró. Bp. 1924. 127 p.

Gyulai Pál. I-II. köt. Bp. 1935-1941. 1330 p.

Irodalom:

Papp Ferenc 1871–1943. In: Irodalomtörténeti Közlemények, 1943. pp. 289-292.

N. T.

Perlaki Gábor

(Marcalgergelyi, 1732. március 16.– Nemesdömölk, 1786. január 29.)

ev. püspök

Perlaki János gergelyi lelkész és Bencsik Mária fia. Középiskolát Sopronban és Pozsonyban végezte s az utóbbi helyen a híres Tomka-Szászky János is tanára volt. 1754-től német egy.-ken tanult: Helmstädtben két esztendeig, Tübingenben pedig egy évig képezte magát. Hazatérve 1757. június 26-án avatták pappá Felpécen. 1757-től Sárszentlőrincen, majd Várpalotán, 1765-től pedig Nemesdömölkön szolgált, ahol a ka.-i egyházmegye alesperesi tisztségét is viselte. A Dunántúli Ref. Egyházkerület 1771. május 9-én választotta meg püspökké. A türelmi rendelet kihirdetése utáni időszakban 76 új vagy újjáéledt egyházközséget és új templomot szentelt fel és 87 lelkészt avatott fel. Önálló gondolkodása, szorgalma és bátorsága révén nagy tekintélyt szerzett, amit az is bizonyít, hogy egyházi ügyekben kétszer is megjelent II. József előtt kihallgatáson. 1785 virágvasárnapján szélhűdés érte és szenvedése 1786 elejéig tartott. Temetésén Ráth Mátyás jeles győri pap mondott búcsúztató verseket, amelyek nyomtatásban is megjelentek.

Feleségével, Ács Katalinnal, →Ács Mihály rokonával 1758-ban keltek egybe és 28 évig éltek boldog házasságban. →Berzsenyi Dániel szüleivel komasági viszonyban állt és nejével keresztszülei voltak a költőnek, valamint ő keresztelte meg Berzsenyit.

Gyászbeszédei és versei jelentek meg nyomtatásban.

Műve:

Az Isten' akaratján való áldott meg-nyugovás, mellyről, a' midőn ... Unger Theresia úri-asszony, ... Musai Wittniédi János úrnak, ... élete párja, ... Kriptába tétetett, ... prédikállott Perlaki Gábor. Sopron. 1772. 24 p.

Irodalom:

Ráth Mátyás: *Bútsúztató versek, mellyeket néh. Perlaki Gábor úrnak, a Dunánn innen lévő évangyélikus gyülekezeteknek superintendensének el-temettetése alkalmatosságával a nemesdömölki szent-egyházbann el-mondott.* Győr. 1786. 12 p.

Payr Sándor: *A Perlakyak négyszázados ároni háza.* Bp. 1905. 82 p.

N. T.

Petőfi Sándor

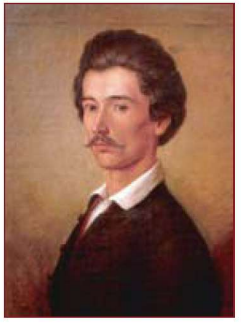

(Kiskőrös, 1823. január 1. – Segesvár, 1849. július 31.)

költő

A 16 éves ifjú, aki otthagyta a selmeci líceumot és akit éppen édesapja is kitagadott, 1839. májusának első napjaiban érkezett Székesfehérvárról, Mihály nevű nagybátyjától Osttfyasszonyfára, rokonlátogatóba Salkovics Péter földmérnök családjához. Salkovics Mihály egyike volt azoknak, akik nagy összegű kölcsön vissza nem fizetésével csődbe juttatták Petőfi édesapját; talán lelkiismeret-furdalása késztette arra, hogy unokaöccsének egy kellemes nyarat szerezzen vagyonos bátyjánál. A fiatal Petőfi a mérnök írnoka mellett a rajzoló munkában segédkezett, ugyanakkor tanítgatta a vendéglátónak elemi iskolába készülő ötéves fiát, Józsefet is.

Négy teljes hónapot és rövid élete talán legszebb nyarát töltötte el ~ Ostffyasszonyfán. Június végén, a tanév befejeztével két újabb fiú érkezett a soproni ev. líceumból a Salkovics-családhoz: egyikük a mezőberényi születésű (Orlay) Petrics Soma, a későbbi neves festőművész, Salkovics unokaöccse, másikuk Salkovics Károly, a mérnök öccse. „Midőn kocsink a hosszú udvarra begördült, az agarak csaholása megérkezésünket jelezte, a számos tagból álló család fogadásunkra a lak elé sereglett s köztük ott állt egy középmagasságú, szikár, fahéjszínarcú, sörtekemény barna hajú ifjú: villogó fekete szemei fehérét vércsíkok futották át: dacos kifejezésű duzzadt ajkai fölött a bajusz csak most serkedezett: hosszú nyaka leeső vállai közül meztelenül nyult fel, s nadrágjával egyszínű szürke cérnakabát fedte tagjait." – írta első találkozásukról Soma.

Orlay első pillanatban ugyanúgy nem tartotta Petőfit megnyerőnek, mint ahogy legtöbb kortársa. Lassan melegedtek csak össze, hogy aztán halálig tartó barátság szövődjék közöttük: Petőfi 1849-ben Orlay otthonából indult utolsó útjára, Bem táborába.

A házigazda jól bánt velük – irodai segítségüket megbecsülve –, munka után biztosította a szabad szórakozást. Orlay és Petőfi délutánonként vadászni jártak. Gyakran a Rába környékén barangoltak; több alkalommal is lőttek egy-egy nyulat a konyhára. Salkovics Károly, akivel Petőfi kevésbé barátkozott – mert nehezményezte Petőfi folytonos ugratásait – a Csöngén élő Csáfordi Tóth Ferenc nyugalmazott huszárőrnagy József nevű fiával lett jóban.

Petőfi május elején ismerhette meg a 18 éves, eladósorban lévő Csáfordi Tóth Rózát, József nővérét, és szerelemre lobbant a feltűnő szépség hírében álló leány iránt: május végi keltezéssel már verset írt hozzá. Az ijú poéta nem titkolhatta sokáig szerelmét. Károly és Tóth József felfedezték az „árkusszámra" írt verseket, amelyekből kiolvashatták, hogy írójuk reménytelenül szerelmes. Orlay leírta, hogy egy alkalommal, amikor Tóth Róza Salkovicséknál járt, ő néhány dalt adott elő gitáron: Petőfi később megígérte barátjának, hogy széttöri a gitárját, ha még egyszer Róza előtt énekelni merészel.

Petőfi a vakáció végének közeledtével nyújtotta át verseit szíve hölgyének, feltehetően egyik vasárnap, templom után: Ostffyasszonyfán ugyanis nem volt lutheránus templom, az asszonyfaiak átjártak Csöngére, az 1784-ben ott közös erővel épített templomba. A három fiúnak külön élményt jelentett a csöngei istentiszteleten való részvétel. Talán nem is az ige vonzotta őket, mint inkább a szépséges Róza látása: Róza apja, mint a csöngei gyülekezet inspektora, vasárnaponként lányával együtt az oltár előtti első padban hallgatta az istentiszteletet. A fiúk a karzaton, az orgona felől a baloldali első padban ültek. Ostffyasszonyfán a néphit Petőfi Sándor keze nyomának tartja a padba vésett, ma is olvasható latin nyelvű mondatot: „Spes confisa deo nungam confusa recedit." (Az Istenbe vetett reménység nem szégyenít meg.)

Csáfordi Tóth Ferenc a lánya iránti inzultusnak érezhette Petőfi cselekedetét. Nincs nyoma, hogy ez ügyben megjelent volna a Salkovics-házban, feltehetően levelet írt az akkor éppen a Rába-közben tagosító mérnöknek, mint ahogy Salkovics Péter is levélben intézkedett. Salkovicsné férje kinyitott levelét a zongorá-

ra helyezte, amely elé Petőfi napjában többször is letelepedett. Orlay elbeszélése szerint a költő a levelet elolvasván a szokottnál is halványabb volt: „Samut és Károlyt küldjétek Sopronba, Sándornak azonban adj egy pár forintot, s menjen ahová neki tetszik, belőle úgysem lesz egyéb komédiásnál."

Petőfi a két diákkal együtt szeptember 5-én kocsival érkezett Sopronba, és 6-án már beállt a 48. számú, báró Gollner nevét viselő cs. kir. sorgyalogezredbe.

Tóth Róza két év múlva, 1841. novemberében ment férjhez az ezerholdas földesúrhoz, Móritz Ferenchez. A Róza-versekből csak néhány maradt fent. (Az 1973-as Petőfi-összes kritikai kiadásában hét olyan vers szerepel, amely egyértelműen ostffyassszonyfai keltezésű). Ostffyasszonyfán úgy tartják, hogy Róza az ifjú költőtől kapott verslapokkal a hajsütővasát takarta be.

Ostffyasszonyfán Petőfi Sándor emlékét két emléktábla őrzi: egyik a volt Salkovics-ház, a másik a költő nevét felvett általános iskola falán. A községen kívül, az Uraiújfalu felé vezető úton átívelő Rába-hídon is található egy emléktábla „Petőfi és Orlay Soma kedvelt találkozóhelye" felirattal.

A Petőfi-emlékszobának helyet adó művelődési ház előtt Simon Ferenc szolnoki szobrászművész bronzból készült alkotása áll. Az önkormányzati hivatal épületének lépcsőfordulójában látható alkotást →Antal Károly szobrászművész készítette, a helyiek kérésének megfelelően ostffyasszonyfai diófából. A szobor, amelyet a Kemenesaljai Napok rendezvénysorozatának keretében, a költő születésnek 150. évfordulójára neves közreműködők részvételével (Simon István költő, Fekete Sándor és Martinkó András Petőfi-kutatók) rendezett megemlékezésen avattak fel, a Salkovics-ház udvarán lévő malomkőnél ülve ábrázolja az ifjú költőt, versírás közben.

Irodalom:

Dienes András: *A fiatal Petőfi.* Bp. 1968. 346, [6] p.

Petőfi évforduló – Ostffyasszonyfa, 1973. május 6. In: VSz, 1973. 4. sz. pp. 546-577.

→Dala József: *Az ostffyasszonyfai diófa.* In: VN, 1988. 61. sz. (március 12.) p. 5.

→Mesterházy Sándor: *A fiatal Petőfi Ostffyasszonyfán.* In: Evangélikus Élet, 1989. 19. sz. (május 7.) p. 4.

Balogh Ernő: *Petőfi csöngei szerelme.* In: ÚK, 1999. 1. sz. (január 14.) pp. 8-9.

Balogh Ernő: *Petőfi barátai Ostffyasszonyfán és Csöngén.* In: ÚK, 1999. 5. sz. (március 1.) p. 6.

Molnár Judit: *Petőfi-kultusz Ostffyasszonyfán.* In: A megértés felé. (szerk. Fűzfa Balázs). Bp. 2003. pp. 37-46.

G. T.

Politzer Csapó Zsigmond

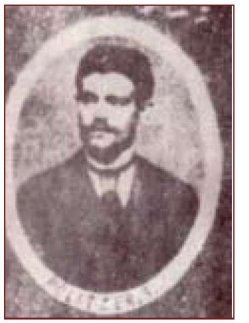

(Kiscell, 1852. március 27. – Párizs, 1924. október 26.)

szerkesztő, újságíró

Zalai származású apjának, Politzer Józsefnek dohányboltja volt Kiscellben, ahol ~ elemi iskolába járt. Apját 10 éves korában elvesztette, és – önéletrajza szerint – egy hercegnő, gazdag gyám keze alá került, aki a tanulni vágyó fiú minden szellemi törekvését el akarta nyomni. Gyámjával szakítva a gimn.-ot Nagykanizsán végezte, ahol anyjának rokonai laktak, majd beiratkozott a műegy.-re. Tanulmányainak költségeit nyelvtanítással teremtette meg: 4 nyelven beszélt a magyaron és a gimn.-ban megismert görögön és latinon kívül. A szocialista eszmék vonzásába kerülve 17 éves korában a Munkásegylet jegyzőjeként és az „Arany Trombita" című lap munkatársaként találkozunk nevével. Táncsics Mihállyal együtt részt vett az óbudai fiókegylet létrehozásában, népgyűléseken szónokolt, számtanra és mértanra oktatta a munkásokat és gyűjtéseket indított el sztrájkolók megsegítésére. Publicisztikai tevékenységét az „Arany Trombita" megszűnése után az „Általános Munkás Újság" hasábjain folytatta, majd

az 1871. február 5-én indult „Testvériség" című lap felelős szerkesztője lett. Külföldi Viktor összeköttetése révén kapcsolatba került az Internacionáléval, és tájékozottságára utal, hogy rendszeresen forgatta a korabeli francia és német munkáslapokat. Politzer részt vett az 1871. június 11-én tartott pesti népgyűlésen és a párizsi kommün áldozatainak emléke előtt tisztelgő felvonuláson, ezért június 13-án – a Munkásegylet több vezetőjéhez hasonlóan – letartóztatták. A közel egy évig tartó vizsgálati fogságot követően megrendezett perben egyedül őt ítélték el felségsértés címén, egy korábbi gyűlésen elhangzott, Ferenc Józsefet közönséges állampolgárnak minősítő kijelentése miatt.

1873. szeptember 15-én nyíltak meg előtte a pesti törvényszék fogházának kapui. Október 5-én vette át a „Munkás-Heti Krónika" szerkesztői teendőit. Személyi ellentétek és elvi különbségek okozhatták, hogy november végén megvált a laptól, amelynek irányítását a liberális erők irányában nyitottabb Ihrlinger Antal vette át. ~ ezután Münchenbe távozott, ahol mérnöki diplomát szerzett. A bajor munkásmozgalomba bekapcsolódván a „Zeitgest" című szociáldemokrata lap szerkesztője lett. 1878 júniusában letartóztatták Bismarck kancellár elleni sajtótámadás vétségének, valamint a bajor egyleti törvény megsértésének vádjával. Öt havi fogságra szóló büntetését a vizsgálati időszakkal letöltöttnek tekintették. Cikkei miatt kiutasították Bajorországból, mint a „nemzetközi munkásegylet egyik legveszélyesebb tagját". Rövid bécsi tartózkodás után 1879 márciusában visszatért Mo.-ra és Szhelyen telepedett le. 1880 májusában az orsz. munkásgyűlésen az egyesítő kongresszus az elnökök egyikévé választotta. Rendőri felügyelet alatt is tovább politizált és a Függetlenségi Párt 1882-ben alapított lapjának, a „Dunántúl"-nak lett a munkatársa. A hatalom korruptságát bíráló írásaival egyre több ellenséget szerzett és szinte kapóra jött számára, hogy a „Gazette de Hongrie" című, Bp.-en megjelenő francia laphoz hívták. Nyelvtudása, közgazdasági ismeretei, politikai tájékozottsága és irodalmi műveltsége révén a lap egyik legsokoldalúbb szerzője volt. 1883-ban névmagyarosítási kérelemmel fordult a belügyminiszterhez, aki szocialista múltjára hivatkozva elutasította a kérést, de 1884-ben végül a miniszterelnök engedélyezte a Csapó Zsigmondra történő névváltoztatást. Tervezett letartóztatását alig megelőzően hagyta el az országot és Párizsban telepedett le. Rendszeresen publikált Jaures lapjában, az „Humanité"-ban. Kapcsolatot tartott fenn a Nagy György által irányított Köztársaság Párttal, sőt 1912-ben a „Magyar Köztársasági Kör" alapító elnökévé választották.

A mo.-i munkássajtó úttörőjeként az első értelmiségi volt Mo.-n, aki következetesen a munkásosztály ügye mellé állt: ő volt az egyik első letartóztatottja és elítéltje a m. munkásmozgalomnak; továbbá az első m. munkásmozgalomtörténeti tanulmány szerzője.

Irodalom:

H. Kohut Magda: *Politzer (Csapó) Zsigmond.* In: Párttörténeti Közlemények, 1963. 1. sz. pp. 165-177.

S. Vincze Edit: *A hűtlenségi per 1871–1872.* Bp. 1971. 206 p. (Népszerű történelem)

Gosztonyi Miklós: *Politzer Csapó Zsigmond.* In: VSz, 1974. 4. sz. pp. 607-609.

Tóth Róbert: *Adalékok az Általános Munkásegylet és a hűtlenségi per történetéhez.* In: Levéltári Szemle, 1979. 3. sz. pp. 653-669.

Politzer (Csapó) Zsigmond. Összeáll. Ütő Margit. Szhely., 1982. 42 p. (Vasi életrajzi bibliográfiák 7.)

Nagy Csaba: *Politzer Zsigmond a hűtlenségi perről.* In: VSz, 1983. 1. sz. pp. 102-110.

Politzer Zsigmond és a müncheni mozgalom. In: Párttörténeti Közlemények, 1986. 4. sz. pp. 121-138.

Gersei János: *Politzer (Csapó) Zsigmond és a korai magyar munkásmozgalom.* In: Vasi Propagandista, 1987. 1. sz. pp. 99-103.

Kozáry Andrea: *Politzer Csapó Zsigmond (1852–1924).* Egyetemi doktori disszertáció. Bp. 1989. 133 fol.

Kemény Andrea: *Válogatás Politzer Csapó Zsigmond Julius Mottelerhez írott leveleiből (1892–1901).* In: Múltunk, 1992. 1. sz. pp. 111-130.

N. T.

Porkoláb Mihály

(Boba, 1857. november 24. – Celld.?, 1929?)

ogy. képviselő, ügyvéd

A Monarchia-beli Magyarország utolsó ka.-i ogy. képviselője ősi nemesi dinasztia sarja: édesapja Porkoláb Mihály bobai közbirtokos volt. Középiskoláit a soproni ev. líceumban végezte, az érettségit pedig Pápán tette le. Tanulmányait a Pázmány Péter Tud.egy.-en folytatta, ahol 1883-ban szerzett jogi doktorátust. Egy év múlva – az ügyvédi vizsgát követően – Ka. „fővárosában" telepedett le és hivatásához hű maradt egészen haláláig.

Rögtön bekapcsolódott a helyi közéletbe és a függetlenségi párt települési elnökeként Kiscell képviselő-testületének 40 éven keresztül oszlopos tagja volt. Hasonlóan hosszú ideig viselte az „evangélikus egyház felügyelője és ügyésze" címet. Számos közintézmény létesítését kezdeményezte, és alapítói között tartja számon a Kaszinó, valamint a Ka.-i Takarékpénztár, amelynek később vezetője lett. Több mint egy évtizeden át elnökölt a kórházi választmány ülésein és a városi villanyüzem első igazgatójának is mondhatta magát. A kiváló jogász – akinek cikkei fővárosi és megyei lapokban jelentek meg – bekerült a megyei törvényhatóságba is, ahol előbb virilis, majd választott tag lett. Több nagy bűnperben tűnt ki enciklopédikus tudásával és emberi tartáson alapuló rátermettségével. Tekintélyére jellemző, hogy 1906. április 19-én a muraszombati függetlenségi és 48-as Kossuth-párt vezetőinek gyűlésén a vend nyelvű közösség küldöttei és a megjelentek őt kiáltották ki képviselőjükké. Ekkor még nem kívánt élni a bizalommal, de egy évtized leforgása után a szülőföld hívásának már nem tudott ellenállni: 1917 szeptemberében egyetlen jelöltként egyhangúlag őt választották függetlenségi párti programmal ogy. képviselővé. Másfél éves mandátuma a Monarchia széthullásának idejére esett, ami erősen behatárolta a lehetőségeket, de az ogy.-i jegyzőkönyvek felkészültségéről és retorikai tehetségéről tanúskodnak. A kommün idején üldöztetésnek volt kitéve és neve a túszok listáján szerepelt. Fia, Porkoláb István állította össze az 1927-ben megjelent, mai napig haszonnal forgatható és jelentős forrásértékkel rendelkező „Celldömölk Kismáriacell szabadalmas mezőváros története" című helytörténeti kiadványt.

~ puritán jelleméhez hivatásának lelkiismeretessége, a szeretetből végzett közmunka és teljes politikai függetlenség párosult. Celld. polgári életének egyik fő szervezőjeként minden társadalmi megmozdulásban irányító szerepet vállalt.

Irodalom:

Vasmegyei fejek. Szhely., 1930. p. 215.

N. T.

Rács Reich Imre

(Celld., 1901. december 20. – Balatonfüred, 1962. március 12.)

szobafestő, festőművész, restaurátor

Reich Imre (1871–1938) szobafestő mester és Málits Gizella házasságából született. Fiatal éveiben édesapja mellett dolgozott. 1925-ben vette feleségül Cser Erzsébetet. Festményeit először közönség előtt 1927-ben a Faluszövetség kiállításán mutatta be, ahol rögtön ezüstérmet nyert. Szülőhelyén ekkor még főleg mint szoba- és címfestőt ismerték. Festőművészi hajlamáról és tehetségéről kevesen tudtak, pedig Vas vármegye kultúregyesülete művészeti szakosztálya már ifjan tagjai sorába választotta.

1931. szeptember 20-tól 23-ig a celld.-i községháza tanácstermében volt kiállítása, amelyen 50 festményt állított ki. A nagy sikerű tárlaton számos képe talált gazdára. Ebben az évben eredményesen felvételizett a Képzőművészeti Akadémiára, amelynek

elvégzéséhez a község havi 100 pengő segítséget szavazott meg számára. 1931 és 1935 között feleségével Bp.-re költöztek és elvégezte a M. Királyi Iparművészeti Iskola díszítőfestő szakát. Diplomával a kezében Celld.-ön átvette súlyosan beteg apjától a festőipart, amit több segédjével haláláig működtetett. Díszletfestőként, majd restaurátorként dolgozott. Kedvenc technikája az olaj és az akvarell volt. Előszeretettel festett egyházi tematikát: 1948-ban az alsósági római kat. templom neobarokk stílusú belső festését ő végezte el és nevéhez kötődik a győrszentiváni kat. templom, valamint a celld.-i ev. templom alakos és plasztika festése, továbbá a nagypiriti templom főoltárképe is. Ezek mellett festett tájképet, csendéletet, portrét és aktot is. Tervei alapján készült a celld.-i Hunyadi János emlékmű.

Tagja volt a városi Képzőművészeti Körnek. Generációk kerültek ki kezei közül. Igazi kismester volt: szerette a kihívásokat, ezért elsősorban igényes munkákat vállalt és örömét találta abban, ha valakiben felfedezhette a művészi tehetséget. Így indította el művészi karrierjét nővére fiának, →Dénes Lajos Szilveszternek, majd →Banyó Gyulának. Realista és impresszionista festő volt. Több közös kiállításon mutatta be műveit.

Irodalom:

Csengeri Háczky Egon: *Egy ismeretlen festőművész Celldömölkön.* In: Ka., 1931. szept. 20. p. 2.

Wéber Gyula: *Ifj. Reich Imre tárlatán.* In: Ka., 1931. szeptember 27., p. 1.

Anghy András [Nagy András]: *Egy nyári napnak alkonyulata. (Rács Reich Imre festményéről).* In: ÚK, 2011. 19. sz. (november 18.) p. 8.

Gy. G.

Rátz Sándor

(Nemesdömölk, 1813 – ?, 1855 után)

honvéd őrnagy (1848/49)

A vagyontalan, kisnemesi származású ifjú a gimnázium elvégzése után 20 éves kora óta szolgált a császári hadseregben. 1834-ben lett a 9. huszárezred önkéntese, ahol 12 évet húzott le. 1835-ben tizedessé, majd 6 év múlva őrmesterré léptették elő. 1846-ban saját kérésére a 7. Kress altábornagy nevét viselő könnyűlovasezredhez helyezték át.

1848. július 7-én hadnaggyá nevezik ki az 1. honvédzászlóaljhoz, de nem vonul be, mert tévedésből Rátz Miklós néven jelent meg a közzététel a közlönyben. Jellačić horvát bán támadásakor a hadügymin. 1848. szeptember elsején hadnaggyá nevezte ki az újonnan létrehozott Hunyadi önkéntes csapat lovasságában. Ettől kezdve gyorsan lépdelt felfelé a ranglétrán: október 19-től már főhadnagy. Az önkéntesekből novemberben megalakult a 13. Hunyadi-huszárezred, amelynek elsőként felállított két százada ~-ral együtt a feldunai hadsereghez került. A hadtest egységeivel végigküzdötte a téli hadjáratot, közben 1848. január 16-tól alszázados lett, majd március 12-én főszázadosként (századkapitányként) találkozunk a nevével. A dícsőséges tavaszi hadjárat egyik nagy csatájában, az április 6-i isaszegi ütközetben a császáriak fogságába esett, de három hét múltán sikerült megszöknie és április végén újra csatlakozott a honvédsereghez. Ekkor ezrede 5. századának vezetését vette át. Hősies tettéért május 16-án 3. osztályú katonai érdemjellel tüntették ki.

1849. július 11-én Komáromnál megsebesült és a várban lévő kórházban ápolták. Felépülése után a szabadságharc utolsó védőbástyájában Klapka szeptember elején őrnagyi rangra emelte, és kinevezte a megalakuló 6. Württemberg huszárezred 4. osztályának parancsnokává. Komárom kapitulációjakor hazatért Dömölkre, az állandó zaklatások miatt azonban újra magára öltötte

a mundért. 1850 elején önkéntes lett újfent a 9. huszárezrednél, a Miklós-huszároknál, akik a szabadságharc egyik legkiválóbb alakulatát alkották. Itt szolgált ~ egészen 1855-ig, amikor őrmesteri rangban végleg leszerelt. Életének további alakulásáról nem állnak rendelkezésre források.

Irodalom:

Bona Gábor: *A '48-as honvédsereg Vas megyei származású huszártisztjei.* In: Életünk, 1994. 10-11. sz. pp. 961-962.

N. T.

Reich Imre (NV)→Rács Reich Imre

Reicher István

(Uszor, 1881. július 15. – Sárvár, 1962. október 28.)

pedagógus, a Polgári Fiúiskola igazgatója (1926–1945)

Pozsony megyei vasutas családban született. 1901-ben érettségizett a Pozsonyi Királyi Kat. Főgimn.-ban. Bp.-en a Királyi M. Tud. egy.-en szerzett bölcsészkari végbizonyítványt 1906-ban. Valószínűleg anyagi okok miatt nem tette le a tanári vizsgát. 1905 óta tagja volt a Királyi M. Természettud. Társaságnak. 1915-ben Bp.-en polgári iskolai tanári oklevelet szerzett. Ezt követően előbb a gróf Csáky (1905–1906), majd a gróf Vay családnál (1906–1915) helyezkedett el nevelőtanárként, illetve a Bars megyei Újbányán (1915–1917) tanított a polgári fiú és leányiskolában. Ebben az időszakban ismerte meg leendő feleségét, az ír származású Scharpe Augustát: házasságukból két leány és egy korán elhunyt fiú született. Az I. vh.-ban népfelkelő önkéntesként 10 hónapot szolgált a 72. gyalogezredben, de iskolai nélkülözhetetlensége miatt hivatalból felmentették.

1917-ben került Celld.-re: a →Gyömörei György Állami Polgári Fiúiskolának 1926–1927-ig megbízott, 1927-1945-ig kinevezett igazgatója volt. Érdekesség, hogy hosszú pedagógusi időszaka alatt háromszor tett hivatali esküt: 1918-ban Celld.-ön, 1923-ban Szhelyen és 1945-ben újra Celld.-ön. Képesítése mennyiség és természettudományi szakcsoportra szólt. Ezen kívül tanított – végzettsége alapján – latint, németet, történelmet és rajzot. Németül, angolul tökéletesen, de franciául is jól beszélt. Emellett a Celld.-i Községi ipartanonc iskola igazgatója és óraadó, az Ifjúsági Segítő Egyesület ügyvezető elnöke, a helyi testnevelési bizottság kinevezett tagja, a Magyar Vöröskereszt Egylet helyi megbízottja volt. Igazgatói beosztásából vélhetően 1945. december 31-én, tanítói állásából 1946. október 1-től mentették fel. A szerveződő celld.-i gimn. indulása előtt polgári iskolát végzett hallgatóknak különbözeti vizsgát kellett tenniük. →Nádasdy Lajos ref. lelkész felkérte, hogy matematikából készítse fel a jelentkezőket. A gimn. induló V. (az átszervezések utáni I.) osztályában ő tanította a matematikát. A következő időszakban a reáltagozatú osztályok tanulóit heti 2 órában ábrázoló geometriára oktatta.

Az 1950-es évek végén romló egészségi állapota miatt Sárvárra költözött kisebbik lányához. Szellemi frissességét bizonyítja, hogy utolsó éveiben unokájának matematikai egy.-i tanulmányait segítette. Bár Sárváron hunyt el, a celld.-i római kat. temetőben helyezték örök nyugalomra.

Irodalom:

Dr. Horváth Jenő: *Reicher István (1881–1962).* In: Velük kezdődött. A celldömölki gimnázium tanárai 1946–1953. Celld., 2011. pp. 51-54.

Remport Elek

(Alsóság, 1895. augusztus 23. – Bp., 1984. augusztus 10.)

pedagógus

ÁL: Vathy Elek

Egy szorgalmas földműves családban látta meg a napvilágot. Szüleire, Remport Sámuelre és Esztergályos Rozáliára hat gyermekük nevelésének és taníttatásának gondja hárult. Szülőfaluja elemi iskolájának elvégzése után, 12 éves korában a soproni ev. líceumba került. Az ország egyik legősibb egyházi intézete abban az esztendőben, 1907-ben ünnepelte fennállása 350 éves jubileumát. A „Soproni Líceumi Diákszövetség Emlékkönyve" (Sopron, 1938.) egyik írásából – „Líceumtól a honvédlaktanyáig" – tudhatjuk meg, milyen mozgalmas életük volt az I. vh.-s katona-diákoknak a rövidített tanulmányi idő és az előrehozott hadiérettségi miatt. ~ is ebbe a korosztályba tartozott. Az 1895/96-belieket 1915 februárjában sorozták be, s április 15-ére jelezték bevonulásukat. Március 27-én kezdődött a két hetes húsvéti vakációjuk. Ezen a napon kapták meg a besorozott diákok az érdemjegyeiket, s azt ígérték, a bizonyítványukat postán küldik. Közben azonban a hadügymin. egy hónappal elhalasztotta az újoncok bevonulását. Ezért a húsvéti vakáció után vissza kellett ülniük az iskolapadba, jóllehet március 27-én már hivatalosan is elbúcsúztatták őket. Április végén kapták meg az érettségi bizonyítványukat, s rá két hétre bevonultak a soproni 48. számú gyalogezred laktanyájába. A kiképzés rövidített ideje után máris vitték őket a frontra. 75 lícista diáktársa soha nem tért haza onnan. Ő világháborús hadnagyként a bronz vitézségi érem tulajdonosaként tért haza. A világégés után a bp.-i Pázmány Péter Tud. egy. Bölcsészeti Karán, Eötvös-kollégistaként folytatta tanulmányait. Klasszika-filológiát tanult kiváló eredménnyel, és m.-latin-görög szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett, majd megszerezte a doktori fokozatot is. Az általa tanított nyelveken kívül franciául és olaszul is kiválóan értett.

A bölcsészdoktor ezután kezdte meg oktató-nevelői tevékenységét. Az 1921–22-es tanévben a nagyhírű Fasori Ev. Gimn.-ban óraadó helyettes tanárként kezdte meg működését. Az 1923-24-es tanévben, a gimn. fennállásának 100. évében már rendes, kinevezett tanár. Fiatal tanárként egymás után jelentek meg írásai és költeményei, előbb a Fasori Értesítőben, majd később sok más, főképp egyházi lapban, folyóiratban is. Felvette a Vathy Elek írói álnevet, ami szülőfaluja Külsővati utcájához kötődött. 1945-ben tanári, majd igazgatói minőségben a Deák téri Ev. Leánygimn.-ba helyezték át, itt működött 1952-ig, az iskola megszűnéséig. Ezután nehezen kapott állást, méltatlan körülmények között kezdett újra tanítani magyart egy békásmegyeri általános iskolában.

Több mint 4 évtizedes tanári munkássága után nyugdíjasként is sokat dolgozott. Családi életét Isten több gyermekkel áldotta meg. Éva leánya Svájcban él, a Közgazdasági Egy.-en szerzett diplomát. István fia vegyészmérnök lett a Chinoin gyárban. ~ 89 éves korában, 1984. augusztusában halt meg, hamvait a rákoskeresztúri temetőben, augusztus 29-én helyezték örök nyugalomra.

Főbb művei:

A magyar szépirodalom története. Kolozsvár. 1928. 132, [2] p. (Magyar Nép Könyvtára sorozat)

Nevezetes anekdoták. Kolozsvár. 1939. 112 p.(Magyar Nép Könyvtára sorozat)

Kéztől kézig. Bp. 1934. 109 p.

Játszunk tovább. Bp. 1941. 76 p.

Irodalom:

→Mesterházy Sándor: *Emlékezés Remport Elekre.* In: Evangélikus Élet, 1988. 52. sz. (dec. 18.) p. 4.

Sz. P.

Révész Mihály

(Kemenesmihályfa, 1884. december 16. – Bp., 1977. május 18.)

ogy.-i képviselő, politikus, történész, újságíró

ÁL: Borgisz

Apja Reisner Gyula szabósegéd, anyja Fellner Hanna háztartásbeli volt, akik vele együtt nyolc gyermeküket nevelték fel. Révész Mihály 1908-ban kötött házasságot Nóbis Margit nyomdai munkással. Két gyermekük született: Györgyi és András.

A bp.-i Tavaszmező utcai gimn.-ban letett érettségit követően a kolozsvári egy.-en jogi diplomát szerzett ifjú 1906-ban Bp.-en doktorált.

Publicisztikai pályafutását Makón, a „Maros" című szociáldemokrata szemléletű lap munkatársaként kezdte 1905-ben. Az MSZDP-nek 1903-tól lett tagja, a szocialista diákmozgalom egyik első szervezője volt, továbbá 1904–1929 között az MSZDP kongresszusi jegyzőkönyveinek szerkesztője. 1906 májusában a „Népszava" szerkesztőségének rovatvezetőjévé nevezték ki és 1948-ig a lap belső munkatársa maradt. Gazdag irodalmi tevékenységet fejtett ki: elsősorban a munkásmozgalom történetével kapcsolatosan írt novellákat, életrajzokat és cikkeket. 1912-től hét évig az „Ifjúmunkás" című lapot szerkesztette. A Tanácsköztársaság időszakában 1919 május elejéig 24 kormányzótanácsi ülés teljes jegyzőkönyvét készítette el. Korának egyik legképzettebb gyorsírója volt, de egy mára elfeledett rendszert alkalmazott és egyéni rövidítéseit szinte lehetetlen feloldani. 1919-ben tagja volt az írói választmánynak, és elévülhetetlen érdemei voltak a munkásmozgalmi dokumentumok összegyűjtésére alakult Proletármúzeum szervezésében. Tevékenységéért külföldre kényszerült emigrálni, s előbb a „Pozsonyi Munkásújság" szerkesztője lett, majd 1920-tól 1924-ig Bécsben vett részt a szociáldemokrata emigráció munkájában és szerkesztette a „Jövő" című lapot. Ebben az időszakban is a „Népszava" munkatársa maradt: „Azon akarok lenni, hogy a lap külföldi hírszolgálatának ez a része a legjobb legyen a budapesti zsurnalisztikában".

1924 januárjában Mo.-ra visszatérve a „Népszava" éjszakai szerkesztője lett. 1925 és 1944 között a Bp.-i Törvényhatósági Bizottságban működött. 1927-től 1933-ig szerkesztette a szociáldemokraták elméleti folyóiratát, a „Szocializmus"-t. Túlzásoktól mentes, higgadt egyéniségét mutatja, hogy amikor a „Népszava" szerkesztőségében nagy viták dúltak az újság hírlap, illetve pártlap szerepének erősítéséről 1933 szeptemberében, ő a hírszolgáltatás „pártjára állt". Talán ennek is köszönhető, hogy rövidesen felmentették a „Szocializmus" irányításának feladatától. Kiemelkedő eredménye a szociáldemokrata mozgalom történetéről – erősen cenzúrázott formában – 1941-ben megjelent „Fél évszázad" című kötete. (1946-ban a teljes kézirat látott napvilágot – vastagabb betűvel szedve a korábban kihagyásra ítélt részeket, s így cenzúratörténeti dokumentummá vált.) A „Népszava" híres, 1941. december 25-i számában „Magyarság, szocializmus" címmel írt cikket a nemzeti és szociális küzdelem szerves egységéről. 1945-től három éven át a MTI főszerkesztője volt, egyben 1948-ig nemzetgyűlési képviselő. Az egyesülés előtt visszahívták mindkét pozícióból, melybe a párt révén került. Tele volt tervekkel és remélte, hogy megírhatja azokat a monográfiákat, melyekhez évtizedek óta gyűjtötte az anyagot.

A magyar szociáldemokrácia nagy öregjéhez nem mertek nyúlni, de fia 1950. szeptemberi koncepciós perbe fogásával egyidejűleg nyugdíjazták, sőt ki is fosztották és elvitték az egész hatalmas, jegyzeteit is tartalmazó magánarchívumát, melyet különgyűjteményként remélt a munkásmozgalmi archívumon belül megőriz(tet)ni. Több mint 7 évtized alatt rengeteget publikált a napilapokban, de cikkeinek zöme aláírás nélkül, egy-egy betűjellel vagy az általa kedvelt „borgisz" szignó alatt jelent meg.

A munkásmozgalom történetírásának úttörői közé tartozott: először ő foglalta össze a m. munkásmozgalom históriáját, aminek összefüggéseit nála jobban senki sem ismerte. Az általa alapított Révész-dinasztia (fia: Révész András [1909–1996] az újjáala-

kult Független Szociáldemokrata Párt elnöke lett 1989-ben) a m. szociáldemokrácia meghatározó, progresszív vonulatát képviselte a XX. században.

Főbb művei:

A hűtlenségi pör. Bp. 1911. 16 p.

A magyarországi munkásmozgalom története (1867–1913). Bp. 1913. 95 p.

Somogyi Béla élete és munkássága. Bp. 1925. 72 p.

A Népszava története. Bp. 1930. 24 p.

Weltner Jakab. Bp. 1936. 37 p.

A magyar politika és a magyar szociális kérdések száz év előtt. Bp. 1941. 32 p.

Táncsics Mihály és kora. Bp. 1942. 152 p.

Irodalom:

Gárdos Miklós: *A krónikás.* In: Évfordulók '84. Bp. 1983. pp. 275-279.

Az 1945. évi november 29-re összehívott nemzetgyűlés almanachja. Bp. 1999. pp. 498-499.

Z. Karvalics László: *A Magyar Távirati Iroda története, 1945–1948.* Bp. 2006. 147 p.

N. T.

Salzberger Katalin (NV)→Szenes Béláné

Sándor József

(Kapolcs, 1895. október 30. - Vönöck, 1976. június)

népköltésgyűjtő, pedagógus

Ősei apai ágon több nemzedékre visszamenően kovácsok voltak. Az elemi iskolát a festői szépségű völgyben elhelyezkedő Kapolcson, a négy polgárit Tapolcán végezte el. A szorgalmas, jó tanuló fiút a család taníttatta. A soproni Ev. Tanítóképző Intézetben 1916-ban szerzett oklevelet. 12 éves volt, amikor az első, rokonoktól és bizalmas ismerősöktől hallott dalokat leírta. Az ismerteket ösztönösen elhagyta, a régi szövegeket gyűjteménybe írta. Tanítónövendék korában könyvtárakat, könyvkereskedéseket látogatott, mindinkább elkötelezve magát gyűjtő tevékenységének.

1917-ben Kapolcson segédtanítói állást kapott, majd egy év múlva Zalagalsára került tanítónak, ahol egyben a községi ifjúsági egyesület elnöke lett és 1919-ben családot is alapított. A zárt falusi környezet jó talaja volt a gyűjtőmunkának, ami kiterjedt dalokra, versekre és balladákra, valamint az ünnepkörökhöz tartozó szokások, gúnyversek, kortesnóták, a népélet különféle területeire vonatkozó gyűjtésre. 1920-ben a Néptanítók Lapjában felhívás jelent meg népköltési anyag beküldésére. ~ addig gyűjtött anyagát elküldte a pályázatra, és a népes mezőnyben harmadik helyezést ért el, 500 korona jutalomban részesülve. Sebestyén Gyula neves néprajztudós dicsérő, elismerő levele – addig ismeretlen regös ének és balladák beküldéséért – további ösztönzést adott számára. Kapcsolatba kerül Darnay Kálmánnal, a híres sümegi múzeum alapítójával, aki nagyra becsülte áldozatos munkáját.

1927-ben pályázat útján Kemenesmagasi választotta meg tanítójának, ahol közel 30 évig folytatta a gyűjtést. Az 1930-as évek elején a megyei népművelési bizottság Kőszegen tartott egyhetes tanfolyamán ismertette gyűjtési módszereit. Itt figyelt fel rá Dezső Lipót tanfelügyelő, aki közlésre kérte hozzászólását, amit

elküldött, de nem jelent meg. Ősszel a tanfelügyelő látogatást tett az iskolában, és Sándor Józseftől anyaga átadását szerette volna elérni. Szerencsére ellen tudott állni főnöke fellépésének. 1956-ban nyugdíjazását kérte. 1957-ben fiához költözött Vönöckre és ott vásároltak lakást. Bár a gyűjtést abbahagyta, szerette volna, ha addigi munkája nem vész kárba, ezért 1960-ban a Savaria Múzeumnak ajánlotta fel anyagát. Szentléleky Tihamér igazgató személyesen kereste fel. Sándor József népköltési gyűjtését, sok régi könyvét, pénzeket adott át neki, amit négy nagy csomagban szállítottak el Szhelyre. A múzeumba került a nagyapjától örökölt, árverésen vett becses emlék, az első m. nyelvű újság, a Magyar Hírmondó 1780. évi első teljes évfolyama. ~ közel ötven évig élt és dolgozott Ka.-án. Az 1912–1959 között gyűjtött népköltési anyagának mintegy harmada, 243 szöveg származik Magasiból. Különösen sokat köszönhetett az ott élő, iskolázatlanul is művelt és köztiszteletben álló Szuh Károly kiváló memóriájának. Sajnos, Sándor József pályázatra beküldött anyaga közlésre már nem került, mert a M. Népköltési Gyűjtemény, ami a legújabb kutatásokat megjelentette, 1924-ben megszűnt. Kéziratban maradt Kemenesmagasi rövid története című dolgozata is. A lelkes néptanító mint népköltésgyűjtő feledésbe merült.

Irodalom:

Káldos Gyula: *Sándor József népköltésgyűjtő.* In: VHK, 1996. 1. sz. pp. 58-68.

K. Gy.

Sárközy Pál Endre

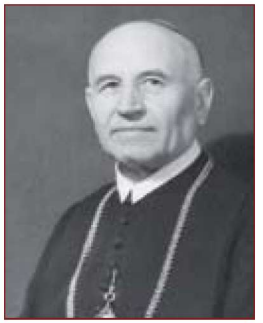

(Jánosháza, 1884. december 3. – Pannonhalma, 1957. május 10.)

matematikus, egy. tanár, pannonhalmi főapát (1952–1957)

E nagy tud. és egyházi sikereket elért tudós tanár és főpap Jánosházán született. A tehetséges ifjú a pannonhalmi főgimn.-ba került, ahol a sikeres érettségi után bencésnek készült. Élete 18. évében, 1902. augusztus 6-án öltözött be szerzetesnek. Első fogadalomtétele 1906. június 4-én volt (egyszerű fogadalom), ünnepélyes fogadalomtételére 1909. június 6-án került sor, és ugyanebben az évben június 29-én Pannonhalmán pappá szentelték. Egy évig a győri bencés gimn. matematika tanára volt. Tehetségére főapátja hamar felfigyelt, így visszahelyezte őt Pannonhalmára, ahol aztán majdnem az egész életét – kis megszakítással – leélte. 1910-től 1938-ig Pannonhalmán maradt. 1910-ben kinevezték főiskolai tanárnak, amely tisztét 1947-ig betöltötte, bakonybéli apát korában is. Matematikát adott elő, és már akkor foglalkozott a magasabb matematikával, valamint annak történetével, amikről később jelentős tankönyveket írt. Közben készült a bölcseleti doktorátusára is, amelyet a bp.-i egy.-en 1914-ben szerzett meg. Tud. és egyházi elismerése egyaránt megtörtént. Mint matematikus, a bp.-i tud.egy.-en magán-, majd rendkívüli tanár lett, a Szent István Akadémia tagja és alelnöke. Ugyanakkor otthon, Pannonhalmán 1929–1938-ig főmonostori perjel, közben 1930–1933-ig rendi főigazgató, 1931-1938-ig pedig iskolai igazgató is. Pannonhalmi évei alatt jelentek meg fontos gimn. tankönyvei, amelyek közül a legjelentősebbek: A differenciálegyenletek elméletének elemei (Pannonhalma, 1932); Bevezetés a differenciálgeometriába (Pannonhalma, 1936). Írt tanulmányokat a matematika történetéről is. 1938–1952-ig Bakonybélben volt apát. 1947 fordulópontot jelentett az életében. Kelemen Krizosztom főapát kénytelen

volt elhagyni az országot, így a főapáti szék de facto üres lett, de jogilag nem maradhatott az. Ezért nem választhattak új főapátot, de a dolgok ügyvitelére Sárközy Pál visszaköltözött Pannonhalmára, és kormányzó apát lett, megtartva bakonybéli apáti címét. Közben jött az 1950-es esztendő, amikor a Rákosi Mátyással folytatott tárgyalásokon ő képviselte a bencés rendet. Érdeme, hogy a rend, bár nagyon sok gimn.-át elvesztette, de megtarthatta Győrt és főleg Pannonhalmát. 1950-ben Pittsburghben meghalt Kelemen Krizosztom főapát, így a jogilag is megüresedett székbe Sárközy Pál került. Megbízatását 1957. május 10-én bekövetkezett haláláig töltötte be, rendtársai és a magyar katolikus egyház megelégedésére. Holttestét a pannonhalmi Nagyboldogasszony kápolna kriptájában temették el.

Halálának 20. évfordulója alkalmából tiszteletére születési helyén, Jánosházán emléktáblát avattak a katolikus templomban.

Irodalom:

Sárközy Pál főapát. In: Sólymos Szilveszter: Ezer év száz bencése. Pannonhalma. 1997. pp. 369-373.

Krilov István: *Emléktábla-avatás a főapát tiszteletére.* In: VN, 2007. április 30. (100. sz.) p. 4.

K. J.

Savanyú Jóska

(Izsákfa, 1841. szeptember 12. – Tótvázsony, 1907. április 9.)

betyár

Apja, id. Savanyú József juhászszámadó volt a Veszprém megyei Orosziban, anyját Kovárczi Erzsébetnek hívták. Birkalopás miatt kellett elbujdosnia. Veszprém, Vas Zala és Győr megyékben folytatta kóborló életét. 1860-ban 8 hónapot töltött a veszprémi fegyházban fegyveres csavargásért. 1872-ben egy sitkei rablás miatt ismét letartóztatták, de bűnrészességét nem tudták bizonyítani. 1875-ben Sümegen 1 hónapot volt börtönben súlyos testi sértés miatt.

1881-ben Bogyai Kálmán csabrendeki földbirtokos kúriáját próbálta társaival sikertelenül kirabolni, eközben lelőtték Bogyai Antalt, a ház urának testvérét. A nagyvázsonyi uradalmi pénztárt vakmerő módon fényes nappal harmadmagával rabolta ki.

1883-ban már orsz. körözést adtak ki ellene, 1000 forintos díjat tűztek ki a fejére és 1884-ben statáriumot hirdettek elfogatására. 1884 áprilisában Magyarósi István billegi bojtár a zalaegerszegi szolgabírónál bejelentést tett, hogy hajlandó ~t és társait a hatóság kezére adni. Tettét bosszúvágy vezérelte, mivel nagybátyját 1883-ban Savanyúék a henyei erdőben agyonlőtték. Magyarósi a Tapolca környékén tartózkodó betyárokat áldomásra hívta a halápi erdőbe: csaliként egy romos akolban elrejtett fél akó bor szolgált, de az első kulacs borba még nagy adag erős altatót is kevert. A csendőrök május 4-én fogták el a kábult Savanyút és társait.

A szhelyi törvényszék előtt felelt tetteiért. Az 1884. évi börtöntörzskönyv 85. sz. és az 1887. év 166. sz. bejegyzésében szereplő személyleírás szerint 159 cm magas, zömök testalkatú, arca gömbölyű, piros szeplős, haja gesztenyeszínű, homloka magas, szemöldöke szőke, szeme kék, orra és álla rendes, szája széles, bajusza gesztenyeszín, fogai épek, különös ismertetője a homlokán jobboldalt felül látható forradásos sebhely. Az ügyész 27 pontban adta elő a vádat, amelyek között bobai és szergényi emberölés is szerepelt. Savanyú mindent tagadott. „Igénytelen alak. Szemei, ajkai egyre vonaglanak, görcsösen szorongatja a kalapját. A közönségre azonban kihívó tekinteteket vet. Szemöldökeit összevonja és sötéten néz a kiváncsiakra. Szemei villognak. A vádbeszéd hallatán többször mosolygott, sőt egyszer hangos nevetésre fakadt, amiért az elnök megrótta" – írta a perről tudósító újságíró. Védője Stirling József volt, aki Horváth Boldizsár politikai köréhez tartozott, de számos botrány fűződött a nevéhez. A tárgyalás során kiderült, hogy a ~ bűnéül felrótt rablások és fosztogatások jelentős részét nem ő, hanem a nevében követték el.

Az ügyész halálbüntetést javasolt, de csak életfogytiglan tartó fegyházra ítélték. Fellebbezése után másodfokon 1886. november

22-én tárgyalta az ügyet a Királyi Ítélőtábla. Ekkor halálra ítélték. Az ismételt fellebbezés alapján a Kúria III. számú büntetőtanácsa újfent életfogytiglani fegyházra módosította az ítéletet. A büntetés letöltésére két társával az illavai orsz. börtönbe szállították. 22 év raboskodás után Csáky Károly váci püspök közbenjárására kapott kegyelmet. Rövid ideig – mint látványosságot – egy pesti kávéháztulajdonos mutogatta. Hamarosan testvéréhez, a tótvázsonyi juhászhoz költözött. Szabóműhelyt nyitott, de súlyos reuma kínozta, és – búcsúlevele szerint – a fájdalmak miatt főbe lőtte magát. Sírja idegenforgalmi látványosság, emlékét számos betyártörténet, népdal őrzi.

Irodalom:

Fodor Dezső: *Savanyú Józsi, a XIX. század leghíresebb rablóvezére.* Eredeti regény. 1-2. köt. Bp. 1908. 2268 p.

Smidt Lajos: *Savanyú Józsi dohányzókészsége.* In: VSz, 1958. 2. sz. pp. 118-119.

Smidt Lajos: *Savanyú Józsi pisztolya.* In: VSz, 1969. 3. sz. pp. 453-454.

Feiszt György: *Savanyú Józsi vázlatos élete.* In: VN, 1983. 297. sz. (december 17.) p. 6.

Feiszt György: *Savanyú Jóska Vas megye törvényszéke előtt.* In: Vas megyei levéltári füzetek 3. Szhely., 1990. pp. 219-229.

Sipőcz József: *Savanyó Józsi, a jó betyár.* Veszprém. 2006. 121 p.

Gy. G. – N. T.

Seregély Pál

(Celld., 1920. június 30. – Veszprém, 1989. január 30.)

laboratóriumi szakorvos,
a Veszprém Megyei Kórház igazgatója

Édesapja Seregély Pál körorvos, édesanyja Klasna Leopoldina volt. Alapfokú tanulmányait Celld.-ön végezte, érettségi bizonyítványt pedig Pápán szerzett 1940-ben. Beiratkozott a Pázmány Péter Tud. Egy. Orvosi karára, szigorló orvosként 1945 januárjában félbe kellett szakítania a képzést, mert az egy.-i zászlóaljjal Halléba vitték. Hosszas kálváriát követően, a fogságból hazatérve folytathatta tanulmányait és 1950. március 24-én avatták orvossá.

1950. május 26-tól az Orsz. Közegészségügyi Intézet szhelyi állomásán kapott állást és a több mint 3 éves itteni időszaka alatt laboratóriumi szakképesítést szerzett. 1953. október 1-től a Veszprém Megyei Kórház Központi laboratóriumának osztályvezető főorvosa lett. Megbízatását több mint 3 évtizeden keresztül, 1984-es nyugdíjba vonulásáig töltötte be. A kórházban ő volt az első, aki főállásban vezethette a laboratóriumot. Fontos szerepe volt a megyei jellegű új diagnosztikai eljárások és módszerek alkalmazásának bevezetésében. Széles körű tapasztalataira alapozva részt vett az egészségügyi szakdolgozók és a laborasszisztensek képzésében.

Nem véletlen, hogy az osztályvezetés mellett két időszakra is (1970. február 1-től december 31-ig, illetve 1974. március 16-tól 1975. október 31-ig) megbízták a kórházigazgatói teendők ellátásával, hiszen 1969 és 1980 között a mindenkori kórházigazgató állandó helyettese volt. Aktív tevékenységet fejtett ki az Eü.-i Szakszervezetben, valamint az Orvosetikai Bizottságban is.

Számos kitüntetéssel ismerték el magas színvonalú munkáját: Érdemes Orvos (1957), Egészségügy Kiváló Dolgozója (1965), Veszprém megyéért arany fokozat (1972), Munka Érdemrend Arany fokozata (1988).

Bár Veszprémben hunyt el, hamvait szülőföldjén, a celld.-i temetőben helyezték örök nyugalomra.

Irodalom:

Hogya György: *Veszprémi főorvosok.* Veszprém. 1999. pp. 108-109.

N. T.

Sík Csaba

(Celld., 1934. július 9. – Bp., 1997. november 25.)

könyvkiadó, kritikus, művészettörténész, szerkesztő

Gimn.-i tanulmányait Kőszegen és Celld.-ön végezte és a celli Gábor Áron Gimn.-ban érettségizett 1952-ben. 1956-ban a bp-i tud.egy.-en m.-történelem szakos tanári oklevelet szerzett. 1956-ban munkanélküli volt, majd néhány hónapig nevelőtanárként dolgozott egy rákoskerti általános iskolában. 1957-től négy évtizeden át a m. könyvkiadás ügyét szolgálta. 1957-től a Magvető Könyvkiadó lektora és szerkesztője volt, majd 1966-tól főszerkesztője, 1972 és 1977 között pedig irodalmi vezetője. 1977-től egy másik patinás műhely, a Móra Ifjúsági Könyvkiadó Kozmosz Fantasztikus Könyvek szerkesztőségének irányítójaként tevékenykedett. 1988-ban önálló kiadót alapított Holnap Könyvkiadó néven, amelynek 1988/89-ben igazgatója volt.

Publikációiban főleg a XX. század irodalmával és képzőművészetével foglalkozott. Szakírói munkássága a klasszikus avantgárd és az 1960-as évek neoavantgárd képzőművészetét ölelte fel. Jelentős tanulmányokat tett közzé – többek között – Nicolas Schöffer, Étienne Hajdu, Henry Moore, Kassák Lajos és Vilt Tibor munkásságáról. Meghatározó írásokat jelentetett meg a kubizmusról, az absztrakt expresszionizmusról, a pop-artról, valamint érzékeny elemzője és népszerűsítője volt az ún. Iparterv-generáció tevékenységének. Széles körű szerkesztői tevékenységet folytatott: számos antológiát állított össze és 1973-tól 1978-ig ő válogatta a Körkép című reprezentatív éves, elbeszéléseket tartalmazó gyűjtemény népszerű köteteit.

Munkásságát 1988-ban József Attila-díjjal ismerték el.

Műveiből:

Rend és kaland. Bp. 1971. 271 p.

Egy önérzet története. Kísérlet egy regény régészeti feltárására. In: Irodalomtörténet, 1978. 4. sz. pp. 956-980.

„Nem harcoltam csak nézelődtem". A regényíró Móra Ferencről. In: Irodalomtörténet, 1979. 2. sz. pp. 213-230.

A Parthenon lovain innen és túl. Bp. 1979. 342 p.

Ars poeticák a XX. századból. Vál. és szerk. ~ Bp. 1982. 418 p.

Sem kő, sem bronz, sem vászon. Bp. 1985. 246 p.

Picasso. Bp. 1985. 58 p.

Az értelem bilincsei. Esszék a XX. századi művészetről. Bp. 1987. 346 p.

Az öreg festő és a világ. Picasso 347 erotikus rajza. In: Nagyvilág, 1988. 9. sz. pp. 1373-1385.

Örök törvény, új világ. Békéscsaba. 1993. 161 p.

Irodalom:

Tandori Dezső: *A csöndesen izzó értés. Sík Csaba művészettörténészi munkáiról.* In: Műhely, 1986. 5. sz. pp. 68-71.

Vekerdi László: *Sík Csaba: Sem kő, sem bronz, sem vászon.* In: Forrás, 1986. 6. sz. pp. 75-78.

N. T.

Simon András

(Kiscell, 1795 – Eger, 1849. március vége)

honvéd alezredes (1848/49)

Simon László iparos és Sarotár Anna fia vagyontalan, kisnemesi családban született. A jogakadémia elvégzése után 1817-ben a 19. császári gyalogezred katonája lett. Folyamatosan lépdelt előre a ranglétrán, és hadi

képzettségét bizonyítja, hogy több mint három évtizedes katonai pályafutása alatt hosszabb ideig a grazi katonaiskolában is oktatta a jövendő katonáit, köztük a szabadságharc számos későbbi tisztjét. 1845-ben alszázadosi kinevezést kapott. A forradalom kitörése után, 1848. július 18-tól főszázados az Ernő főherceg nevét viselő 48. gyalogezred 3. zászlóaljánál. Szeptemberben alakulatával a Dráva vonalán állva az elsők között ütközött meg a horvát bán inváziós seregével. A m. hadügymin. a pákozdi győzelem után, október 27-től őrnaggyá és a honvédsereg oldalára álló gyalogezredének parancsnokává nevezte ki. Csapatai élén részt vett a schwechati, majd különösen jeleskedett a december 16-i nagyszombati ütközetben. A feldunai hadtest Vácott történt átszervezésekor 1849. január 5-től dandárnok, a „főhadiszállás hadoszlopának" parancsnoka lett. Április 3-án a hadügymin. hivatalosan is megerősítette az e beosztással járó alezredessé történő kinevezését, amelyet azonban már nem vehetett át, hiszen néhány nappal korábban szélütés következtében elhunyt.

Irodalom:

Bona Gábor: *Vas megyei 48-as honvéd törzstisztek nyomában.* In: VSz, 1984. 3. sz. p. 403.

N. T.

Simonffy András

(Szeged, 1941. aug. 6.–Ajka, 1995. dec. 16.)

író

NV: Simonffy-Tóth András

Bp.-en érettségizett, majd a tervezőiskola elvégzése után kirakatrendezőként dolgozott. 1964-től 1968-ig az Egyetemi Lapok munkatársa volt, közben – Váci Mihály segítségével, egyéni levelezőként – a bp.-i tud. egy. olasz–m. szakát végezte. 1968–1969-ben az Esti Hírlap munkatársaként működött, 1969 és 1973 között szabadfoglalkozású író. 1973-tól 1976-ig az Új Írás rovatvezetője lett, közben egyidejűleg 1973–1974-ben a Mozgó Világ főszerkesztője. 1976-tól 1989-ig ismét szabadfoglalkozású író. 1989-től az Életünk főmunkatársa, 1992-től pedig a Hitel főszerkesztője. Első kötetében a hatvanas évek végén kibontakozó új nemzedék lázadó előfutára, a későbbiekben a kiábrándulás jellemezte. Számos műfordítás fűződik a nevéhez az olasz irodalomból. Műveiből televízió- és rádióműsorok készültek.

A történelmi kollázsregényként definiált „Kompország katonái" először folytatásokban az „Életünk"-ben jelent meg. E forrásértékű könyvében az 1944-45-ös időszak eseményeit édesapjának, a Horthy-hadsereg vezérkari tisztjének sorsán keresztül idézte fel számos első ízben itt közölt dokumentum, vallomások és tárgyilagos hangvételű kommentárok segítségével. A kötet népszerűségét bizonyítja, hogy alig 3 éven belül újabb kiadása látott napvilágot. „Rozsda ősz" című művében önéletrajzi töredékek alapján számol be a forradalom eseményeiről.

Életének utolsó évtizedében Dukára költözött és Devecserben élő családját innen látogatta meg hetente kétszer. Döntésében két tényező játszott szerepet. Egyrészt Németh Gyula segítségével itt tudott kialakítani egy olyan polcrendszert, amely könnyen kezelhetővé tette számára az évtizedek folyamán felgyülemlett jegyzeteit, másrészt →Dukai Takács Judit emlékének ápolására és a kúria felújítására. Feleségével, Árvai Anikóval a vasi kastélyprogramhoz kapcsolódva 1984 szeptemberében írták alá Vas Megye Tanácsa illetékeseivel azt a haszonbérléti szerződést, amely 50 évre az új lakóknak adta át a késő barokk stílusú dukai Takách Kúriát. Az általa kialakított emlékszoba – amelyet több kis részre szétfalazva örökölt – Dukai Takách Judit második házasságából származó eredeti bútorait, valamint szülő- és halálos ágyát, továbbá a költő fiának néhány bútordarabját ölelte fel. Utolsó két kötete már ebben az irodalmi műhelyben született. Szellemi találkahellyé szerette volna emelni lakhelyét: elképesztő energiákat ölt a kulturális és a kézműves örökség megőrzésébe –

egy alapvetően más értékek felé forduló világban. Grúz, lengyel, amerikai és kínai írókat látott vendégül. 1992 decemberében új szerződés született: az önkormányzat vállalta a kúria teljes felújítását, megtartva annak eredeti jellegét. Élete végéig ~ itt lakhatott, de örökösödési joga megszűnt.

Elhunytát követően 1995. december 28-án református szertartás szerint búcsúztatták Kisorosziban. Halála után a múzeumok visszavették az emléktárgyakat, az épület pedig külföldi magántulajdonba került...

Kitüntetései: József Attila-díj (1974, 1982), Gáll István-díj (1986), Artisjus Irodalmi Díj (1988), Művészeti Alap Irodalmi Díja (1994).

Művei:

Lázadás reggelig. Bp. 1965. 107 p.

Egy remek nap. Bp. 1973. 207 p.

Idegen városban. Bp., 1976. 195 p.

A világnagy zsíros kenyér. Bp. 1977.

Kompország katonái. Bp. 1981. 529 p.

Rozsda ősz, emlékezés. Bp. 1990. 202 p.

Várunk rám. Bp., 1990. 365 p.

Dániel és Judit. In: Kortárs, 1992. 7. sz. pp. 79-83.

Dukai Takács Judit 1795 – 1995. In: Életünk, 1995. 12. sz. pp. 1127-1132.

A zenélő gondola. Válogatott novellák 1965–1977. Bp. 2001. 256 p.

Irodalom:

→Dala József: *Milyen utak visznek Dukára – Interjú Simonffy Andrással.* In: VN, 1987. 8. sz. (január 10.) p. 9.

Dala József: *„Meneküljetek a fénybe". Interjú Simonffy Andrással.* In: ÚK, 1990. 7. sz. (július) pp. 6-7.

Pósfai János: *Térdig gazban a medveölő fia. Látogatóban Simonffy Andrásnál.* In: VN, 1991. 162. sz. (július 12.) p. 1., 7.

Pardi Anna: *A megharcolt harmóniáért – Látogatóban Simonffy András írónál.* In: Új Mo., 1991. 167. sz. (november 9.) p. 10.

Csirkovics Katalin: *Meneküljetek a fénybe! Simonffy András bemutatása és a Rozsda ősz című műve.* Kézirat. Duka. 1993. 13 lev.

Ambrus Lajos: *Szókalauz. „Felépül végül a házunk".* In: VN, 1993. 65. [!66. sz.]. (március 20.) p. 6.

Ölbei Lívia: *„Ő volt a kapunyitó". Pete György, az Életünk főszerkesztője – Simonffy Andrásról.* In: VN, 1995. 300. sz. (december 22.) p. 7.

N. T.

Simonffy-Tóth András (NV)→Simonffy András

Soltis Lajos

(Kavilló, 1950. május 20.–Veszprém, 2000. november 22.)

rendező, színész

A bácskai tanyavilág egyik ritkább fajtájából való, amely egy sor házból állt, egy másfél kilométeres, csaknem szabályos utcából. Soltis gyermekkorában mintegy 200 lakosból állt: uradalmi cselédekből, birtokon dolgozókból, kisgazdákból. Erről a szórványtelepről, a Csík-ér mentéről indult el a felemelkedés útján. Soha nem szakadt azonban el a földtől, a falutól, a tanyavilágtól és beszédében is megőrizte szűkebb környezetének hangzóit. A topolyai gimnáziumban érettségizett, majd ösztöndíjasként 1972-ben diplomázott Vámos László osztályában a bp.-i Színház- és Filmművészeti Főiskolán a legjobb eredménnyel, megszelídülve közben, levetkőzve a dévajkodó tanyai legény allűrjeit. Az ígéretes tehetség a szabadkai Népszínházban kezdte meg pályáját, egyik első szerepében Sancho Panzát személyesítette meg a La Mancha lovagja című musicalban. A már koros Garay Béla, a színész és ren-

dező, aki egyúttal színházi történetíró is volt, már 1973-ban írt róla Színészportré a mából címmel, mintegy előlegezve a bizalmat. Robosztus, impulzív alkata nem tette lehetővé az egy helyben maradást. 1975-ben már az Újvidéki Színházban találjuk, majd egy évet töltött az Újvidéki Rádióban. Évekig rendezett az Újvidéki Televízióban is. Ötletadója és frontembere volt az 1978-ban létrejött Tanyaszínháznak: iskola- és kocsmaudvarokban, rögtönzött játszóhelyeken rendezett és alakított, hogy a színészi játékot visszavigye abba az eredeti közegébe, amelyből származott. Propagandista, jegykezelő és kellékes volt egy személyben, művelődési programokat állított össze, még a bográcsos birkapaprikást, marhapörköltet is ő főzte a vendégeknek. 1987-től, Pataki László asszisztenseként színészmesterséget tanított az Újvidéki Művészeti Akadémián. Alakításait csupa erő és lobbanékonyság hatotta át, zengő orgánuma klasszikus és mai hősszerepekben is érvényesült. Nyugtalan természete ellenére egy rendkívül termékeny évtizedet töltött az Újvidéki Színházban (1979–1989). Ez volt pályafutásának csúcsa, s egyúttal az Újvidéki Színház fénykora is. A Három nővérrel (Andrej) és Beckett Godot-ra várva (Estagon) című darabjával kezdődött, s folytatódott a Csehov-trilógia másik két, ugyancsak a kolozsvári Harag György által rendezett darabjaival, a Cseresznyéskerttel (Lopatin) és a Ványa bácsival (Asztrov). Emlékezetes szerepei voltak még: Baal (Brecht: Baal), dr. Moviszter Miklós (Kosztolányi: Édes Anna), Én (Mrożek: Ház a határon), Polgármester (Dürrenmatt: Az öreg hölgy látogatása), A Mester (Örkény: Forgatókönyv), Tót (Örkény: Tóték). 1989-ben kilépett a színházból és egy ideig autószerelő volt.

Soltis 1994-ben, nejével, Rövid Eleonórával, elhagyta az országot. A veszprémi Petőfi Színházba szerződött, ahol megszervezte a kocsiszínház tevékenységét. Kísérlete azonban nem hullt olyan termékeny talajra, mint a Tanyaszínház a Vajdaságban. Nagy Gábor, a Sitkei Színkör vezetője 1991-ben ismerte meg Zsámbékon, és ekkor került kapcsolatba a vajdasági Tanyaszínházzal is. A sitkeiek el is mentek egy három napos Falusi Műhelyfesztivál keretében a Vajdaságba. Mentoruknak épp őt jelölték ki, és a harmadik nap végére szívükbe zárták. Meghívták Sitkére a Szent Iván napi rendezvényre: 1997 nyarán eljött, és látva a fiatalok alázatát a színház iránt: felajánlotta segítségét. Vezette a Sitkén megrendezett nyári színész-rendezőképző nemzetközi tábort. Mindeközben aktívan részt vett a magyarországi hivatásos és nem hivatásos színházi életben. Nagy Gábornak azonnal feltűnt remek pedagógiai érzéke, elsősorban a növendékeihez való civil viselkedése, illetve a tanítványok Soltis Lajossal szemben tanúsított magatartása alapján. Morcos, morgós medvének tűnő, nagyszívű ember volt, aki a sitkeiekkel egy csapásra szót értett, s ~ művészeti vezetésével az egyik legeredményesebb, legeredetibb alternatív színházat teremtették meg. Munkáikban egészségesen ötvöződtek a falusi színjátszás hagyománytisztelete és az avantgárd színházi formák.

A veszprémi székhelyén kívül vendégművész volt még a pesti Merlin Színházban és a szolnoki Szigligeti Színházban is, de játszott Egerben és Pécsett is. A békéscsabai regionális színészképző alapítványi iskolában és számos amatőr rendező tanfolyamon tanított, valamint létrehozta a Halasi Színi Stúdiót Kiskunhalason. Autóbaleset áldozata lett: a sitkei színkör tagjai hazafelé tartottak Pécsről, a bp.-i Merlin Színház „Márton partjelző fázik" című előadásáról, ahol ~ is fellépett, színésztársai pedig mesterük játékára voltak kíváncsiak. Vétlenek voltak, azonban egy autó beléjük rohant, és a négy utasból hárman – Soltis Lajos, Figer Szabina és Kurucz László – életüket vesztették. Nagy Gábor, a társulat vezetője súlyos sérülésekkel élte túl a tragédiát. A Celld.-re költözött sitkei társulat 2001-ben vette fel a ~ Színház nevet. A szabadkai Népszínház M. Társulata stúdiójának is ő lett a névadója, az Újvidéki Színház pedig bérletet nevezett el róla.

Irodalom:

Ölbei Lívia: *„Én egy alternatív ember vagyok". Beszélgetés Soltis Lajossal, aki Rákosi Mátyást játssza a Kegyelem című darabban.* In: VN, 1998. 32. sz. (február 7.) p. 6.

Ölbei Lívia: *Búcsú.* In: VN, 2000. 278. sz. (november 28.) p. 7.

Nánay István: *Töredékek egy színészemberről.* In: Színház, 2001. 2. sz. (február) pp. 35-37.

Varga Rita: *A színház névadója: Soltis Lajos.* In: ÚK, 2002. 14. sz. (április 11.) p. 4.

Kalapis Zoltán: *Életrajzi kalauz. Ezer magyar biográfia a délszláv országokból.* III. köt. P–Zs. Újvidék, 2003. pp. 123-124.

Czérna Ágnes: *Tanyaszínház (1978–2008).* Újvidék. 2009. 217 p.

N. T.

Somogyi Ernő (ÁL)→Magasi Artúr Ernő (szócikkhez is)

Somogyi János (NV)→Medgyesi Somogyi János

Stettner György (NV)→Zádor György

Steuer Jónás Gyula

(Kemenessömjén, 1841 – Bp., 1913. március?)

kávés, vendéglátós

Szülőföldjén, majd a bécsi Daum Kávéházban tanult, ahol pár év múlva már üzletvezető lett. Rövid idő elteltével Pestre tette át a székhelyét, ahol az egyik legtekintélyesebb fogadó főpincére és 1869-től kezdve egyik utolsó bérlője volt. A 32 szobás „Két Oroszlán”-hoz 13 külön istálló csatlakozott, és itt szállásolták el a verhetetlen „Kincsem” kancát is. Steuer 1875-ben nyitotta meg a Duna-parti Lloyd Kávéházat és 1883-ban alapította meg a Múzeum körúti Fiume Kávéházat. A nagy, 15 ablakos, kettős oszlopsorral felosztott helyiségben volt szellőzőberendezés, hálós izzótesteket alkalmaztak, valamint 3 vadonatúj biliárdasztalt állítottak fel és jelképként Fiume címerét függesztették ki, amelyről a kávéház a nevét kapta. A kitűnő konyha ellenére az igazi fellendülést a folyamatos nyitva tartásra való áttérés hozta meg. A vendégek otthonosságát fokozta, hogy a pesti újságokon kívül vidéki hírlapokra is előfizetett a tulajdonos. Az első pesti vendéglátóhely volt, ahol csak magyarul lehetett rendelni. Az első kávés volt, aki – svábhegyi tehenészetére alapozva – „valódi” tejet garantált a kávéhoz. Külön asztaltársaságot alkottak a színészek, az újságírók, a függetlenségi képviselők, valamint az írók, akik közül Ambrus Zoltán és Reviczky Gyula törzsvendégnek számított. Vendégkörét megbecsülte, de vigyázott arra, hogy ne legyen bizalmaskodó.

Az előzmények után nem hatott meglepetésként újabb alapítása: 1888-ban az Abbázia Kávéház kezdte meg működését irányítása alatt. A főváros egyik legfényesebb kávéházához hatalmas terasz tartozott, belül alpakka csillárok, a Monarchia talán két legnagyobb, Brüsszelből hozatott falitükre és ónixmárvány asztallapok fogadták a betérőket. A kávéház Eötvös Károly „második otthona” lett, akinek asztalánál gyakran megfordult – többek között – Bródy Sándor, Heltai Jenő és Molnár Ferenc. A képzőművészek leglátogatottabb találkozóhelyének tekintették, akiknek külföldi és hazai napilapok, folyóiratok tömege állt rendelkezésére. Az általuk kedvelt asztal az Új M. Pantheon nevet viselte: nem alaptalanul, hiszen Csók István, Fényes Adolf, Ferenczy Károly, Kernstok Károly, Lechner Ödön és Szinyei Merse Pál alkották az asztaltársaságot.

~ alapításától, 1885-től tagja volt a „Deák Ferencz a Testvériséghez” elnevezésű szabadkőműves páholynak. A köztiszteletnek örvendő „Princi” tekintélyét jelzi, hogy hosszú időn keresztül szerepelt a budapesti virilisek, vagyis a legtöbb adót fizető polgárok listáján 209. helyen jegyezték. 1908. december 18-án közkereseti társaságként vették nyilvántartásba a „Steuer Gyula céget”.

Temetésén részt vett a francia és a spanyol konzul is, akik Hevesi Simon rabbi búcsúbeszédét hallgathatták a sírnál. Halálával a kávéházi „hőskorszak” egyik nagy öregjét veszítette el a szakma, de tapasztalatait fiára, Marcellre (1875–1944) hagyomá-

nyozta, aki –miután 1907-ben eladták a „Fiumé”-t, az Abbázia kávésaként őrizte a kávés dinasztia jó hírét.

Steuer Gyulának két házasságból (Hoffmann Karolina és Hoffmann Henriette) 6-6 fiú- és leánygyermeke született, így özvegyének 1920-ban bekövetkezett halálakor tizenkét utód között kellett megosztani az örökséget. Az alapító érdemeinek elismeréseként 1924-től 1936-ig „Steuer Gyula Abbázia Kávéház” néven működött tovább a cég.

Az 1949-ben államosított Abbázia helyén jelenleg a Kereskedelmi Bank Rt. épülete található, falán a hírneves kávéházra utaló emléktáblával.

Irodalom:

Erki Edit: *Kávéház-sirató.* Bp. 1995. 174 p.

Gundel Imre – Harmath Judit: *A vendéglátás emlékei.* Bp. 1979. 361 p.

Schweitzer Gábor: *Lapok az Abbazia kávéház történetéhez (az 1888-as alapítástól az 1944-es ideiglenes bezárásig).* In: Bp.-i Negyed, 12-13. (1996/2-3). sz. pp. 121-138.

N. T.

Sükösd József

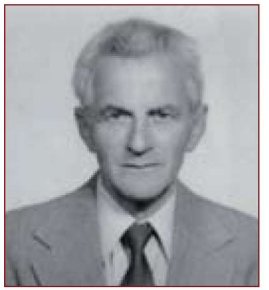

(Bp., 1928. szeptember 27. - Szhely, 2013. április 26.)

helytörténész, játékvezető, vizsgáló főkalauz

Szülei szegények voltak és pár évi együttlét után elváltak. Fiúk nevelését 7 esztendős korától Dömölkön élő anyai nagyanyja végezte. Elemi és polgári iskolai tanulmányait Cellben végezte és tanítói közül különösen →Horváth Lajos volt rá nagy hatással. 1945. szeptember 3-án állt a MÁV alkalmazásába. 1955-ben kötött házasságot, amelyből két leánya született, akik édesanyjuk óvónői hivatását választva találták meg helyüket az életben. 1961-ben érettségizett a celld.-i Berzsenyi Dániel Gimn.-ban. Imádta a sportot és hosszú évtizedekig labdarúgó játékvezetőként is hódolt a szenvedélyének. ~ egész életét a vasútnak szentelte és kiapadhatatlan tudásvágya, szorgalma és emberismerete révén folyamatosan lépdelt előre az erősen szabályozott „vasúti pályán”. Közel 38 év szolgálati viszony után vizsgáló főkalauzként 1983. május 1-től lett nyugdíjas.

Egy súlyos betegség legyőzését követően szőlőt vett a Sághegyen, ami napi elfoglaltságot jelentett számára. Gyermekei, a három unoka és a két dédunoka mindig számíthatott támogatására és segítségére. A Bencés Diákszövetség tiszteletbeli pártoló tagjaként gyakran felkereste Pannonhalmát és tartotta a kapcsolatot a bencés szerzetesekkel. Hosszú időn keresztül aktív tagja volt a könyvtárban működő Honismereti Munkaközösségnek és forrásértékű kéziratos tanulmányok sorával gazdagította ismereteinket Celld. és Ka. múltjáról. A celli vasutas társadalom közismert személyisége egy másik pályán is maradandót alkotva élete utolsó időszakáig tiszteletre méltó alapossággal kutatta a múlt emlékeit. Törékeny alkatú egyénisége páratlan kitartással ötvözve maradandó helytörténeti értéket hagyott az utókor számára.

Műveiből:

Celldömölk ... Nemesdömölk lakóinak élete, munkakörülményei 1936-tól napjainkig. Kézirat. Celld., 1983. 32 lev.

A Celldömölki Római Katolikus Elemi Népiskola és nevelői 1927–1948. Kézirat. Celld., 2000. 182 lev.

Visszaemlékezések. Hitelt érdemlő emberek, birtokosok munkássága, ténykedése, elkerülő birtokaik bemutatása. Vallási viszonyok 1810-től. Megszűnt államigazgatási szervek, iskolák leírása Kisczell, Nemesdömölk valamint a mai Celldömölk térségében. Kézirat. Celld., 2003. 105 lev.

Kemenesalja egy kis községének ismertetése. Inta, majd Intapuszta és végül Intaháza eredete, múltja és jelene, 1196–2005. Kézirat. Celld., 2005. 5, [9] lev.

Irodalom:

Völgyi László: *Tanítóinak állít emléket.* In: ÚK, 2001. 41. sz. (november 8.) p. 5.

Káldos Gyula: *Sükösd József (1928–2013).* In: ÚK, 2013. 11. sz. (július 5.) p. 9.

N. L – N. T.

Sz. Csorba Tibor (NV)→Csorba Tibor

Szabó József

(Alsómesteri, 1902. április 2. – Győr, 1986. október 17.)

ev. püspök, Madách-kutató

Tősgyökeres ka.-i, szorgalmas parasztcsaládból született. „Parasztivadék vagyok” – hangoztatta öntudattal, mint egykoron Luther, akinek hitéből merített. Édesapja és bátyja is falusi bíró volt. Az alsóbb iskolákat szülőfalujának osztatlan elemi iskolájában végezte. Sokat köszönhetett Gaál Sándor tanítónak, aki felismerte a benne szunnyadó tehetséget. Szüleinek még az 1914-es hadifogságából is azt üzente: „a Jóska gyereket ne felejtsék elvinni a soproni líceumba”. A kiváló képességű fiú a patinás soproni ev. gimn. növendéke lett, s érettségi után ugyancsak a soproni ev. hittudományi karon folytatta tanulmányait. Teológiai tanulmányait befejezve Szhelyen szentelték lelkésszé és Győrbe helyezték gyülekezeti segédlelkésznek. Rövidesen vallásoktató lelkészi szolgálatba nevezték ki. Közben egy szemesztert ösztöndíjasként Angliában töltött. Remekül elsajátította az angol nyelvet, de németül is kiválóan értett.

Három év múlva püspöki másodlelkész, majd a győri gyülekezet megválasztotta rendes lelkipásztorává, s újabb előrelépésként igazgató lelkész lett. Győri lelkészi szolgálata éveiben vette át az ev. egyházi sajtó irányítását. Főszerkesztője volt a Harangszó című orsz. ev. hetilapnak, 10 éven át szerkesztette a 40000 példányban megjelent Ev. Naptárt, ezen kívül kiadóhivatalt, könyvkereskedést és nyomdát szervezett. Cikkek és tanulmányok sokaságát írta és gyakran fordított is. Luther írásaiból állította össze, s adta ki a „Jer örvendjünk keresztények” című, mindennapra szóló áhitatoskönyvet. A Dunáninneni Egyházkerület püspökévé 1948. március 18-án iktatták be. „Palócország”-ba, Balassagyarmatra került, ahol megismerkedett a madáchi életművel. Alig négy évi püspöki szolgálat után, a kommunista államhatalom nyomására le kellett mondania, de megmaradhatott balassagyarmati gyülekezeti lelkésznek. Kiváló hitszónok volt: szemléletesen, színesen, ízes beszéddel, a szókincs változatos alkalmazásával hirdette az igét. Képes volt magával ragadni közönségét: szavainak nem csak zengése, de súlya és hitele is volt. 1973-ban vonult nyugdíjba és ekkor tért vissza Győrbe.

~et már ifjúkorától kezdve foglalkoztatta Madách nagy műve és – mintegy sorsszerűen – ezt húzta érettségi tételéül is. Roppant nagy szorgalommal és kitartó szenvedéllyel foglalkozott Madách Imre: Az ember tragédiája című művével. Összegyűjtötte a mű elérhető összes hazai és külföldi kiadását, Arany János után pedig elsőként gondozta a dráma szövegét. Mikrofilológiai alaposságára jellemző: a Tragédia 4140 sorát egybevetette Madách kéziratával, annak változtatásaival és Arany Jánosnak a költő által felhatalma-

zott javításaival. Korrigálta az apró tollhibákat, mérlegelte a Madách életében megjelent két kiadás nyomdahibáit és áttekintette a több mint száz újabb kiadás szövegingadozásait is. Kutatásainak legjelentősebb eredménye: kilenc helyen az Arany-módosítás helyett – részletes indoklással – visszaállította az eredeti madáchi szöveget. Sok évtizedes kutatásainak eredményeként 1972-ben látott napvilágot a mű díszkiadása Madách Imre születésének 150. évfordulójára Bálint Endre illusztrációival. Komoly irodalomtörténészi és filológiai búvárkodás, valamint a nyugalom éveit megédesítő munkálkodás eredménye a győri Xantus János Múzeumban lévő, több mint 8000 dokumentumból álló hagyatéka, a világhírű Madách Gyűjtemény. Tudományos munkásságát előbb 1983-ban Madách-díjjal ismerték el, majd az Ev. Teológiai Akadémia 1984. február 5-én tiszteletbeli doktori (doctor honoris causa) címmel tisztelte meg.

Születésének centenáriuma alkalmából Mesteriben, 2002. április 1-jén Ittzés János ev. püspök idézte fel alakját és avatta fel szülőházán a Réti Zoltán balassagyarmati festőművész által alkotott és adományozott domborművet. 2003. január 29-én, a Civitas Fortissima Nap alkalmából Balassagyarmat város Önkormányzata ~nek posztumusz díszpolgári címet adományozott.

Irodalom:

Veöreös Imre: *„Fényben, borúban te maradj velem!" Szabó József emlékezete.* In: Diakónia, 1987. 1. sz. pp. 15-24.

Tóth László: *„Fedetlen fővel és levetett saruval". Emlékezés dr. Szabó József munkásságára.* In: Palócföld, 1992. 2. sz. pp. 134-137.

Sümeghy József: *D. Szabó József.* In: Lelkipásztor, 1996. 3. sz. pp. 84-86.

Tóth László: *Szabó József (1902–1986).* In: Arrabona, 1999. 1-2. sz. pp. 365-374.

Tulok Gabriella: *Száz éve született Szabó püspök.* In: ÚK, 2002. 16. sz. (ápr. 25.) p. 4.

Kovalcsik András: *Dr. Szabó József, a Madách-kutató püspök.* In: Honismeret, 2003. 2. sz. pp. 25-28.

Kovalcsik András: *A Tragédia szolgálatában. Dr. Szabó József (1902–1986) emlékezete.* In: Palócföld, 2003. 5. sz. pp. 504-512.

N. L. – N. T..

Szabó Lajos

(Ukk, 1929. augusztus 27. – Celld., 1999. május 2.)

belgyógyász

Szülőfalujában végzett elemi iskolai tanulmányai után a sümegi 8 osztályos gimn.-ban tanult tovább, ahol 1949-ben érettségizett. A bp.-i Orvostud. Egy. elvégzése után 1955. szeptember 16-án kezdte szakmai pályafutását a celld.-i kórházban. 1959. október 25-én szerzett belgyógyász szakorvosi képesítést. 1960. február 21-én kötött házasságot Kristóf Margit gyógyszerésszel, aki hű társa és biztos támasza volt élete során. 1964 októberében nyert belgyógyász főorvosi kinevezést a nagyközség rendelőintézetében. Szakmáját magas szinten művelő és szerető, példamutatóan kollegiális orvos volt. Munkatársai és betegei a gyógyító szakember tudása mellett mindig érezhették a karizmatikus, hívő ember erejét is. Közel három és fél évtizedes szolgálat után 1989. december 1-jén vonult nyugdíjba. Utolsó kórházi ügyelete során imádsággal adott hálát a Mindenhatónak, hogy felelősséggel járó ügyeleteiben megsegítette.

Ezt követően sem szakadt el a gyógyító intézményektől és gyakran meglátogatta egykori kollégáit. A rendszerváltást követően 1990-től 1994-ig a Keresztény demokrata Néppárt színeiben vett részt a celld.-i önkormányzat munkájában. Az eü-i és szociális bizottság elnökeként igyekezett szakmai tapasztalatait és emberi értékeit ezen az új terepen is a közösség javára kamatoztatni. A ciklus során valamennyi tiszteletdíját a celld.-i kórház támogatására létrehozott alapítvány számára ajánlotta fel.

1998 júliusában olyan betegség érte el, amely után a külvilág elveszett számára. Hosszú hónapokig a lét és nemlét határán időz-

ve a lélek csatornáin keresztül bizonyára érezte házastársának és rokonainak reménykedését, valamint az érte aggódók fohászait...

Irodalom:

In memoriam dr. Szabó Lajos. [Dr. Marek József gyászbeszéde]. In: ÚK, 1999. 10. sz. (május 20.) p. 3.

N. T.

Szakácsi Csorba Tibor (NV)→Csorba Tibor

Szakály Dezső

(Iharosberény, 1903. december 17. – Celld., 1979. július 30.)

borász, karnagy, pedagógus, szőlész

Szülei néhány holdas kisbirtokon gazdálkodtak, édesapja egyetlen fiában látta az ősi juss örökösét, de a fiú nem akart földműves lenni. Édesanyja egyetértett a tanító javaslatával, aki többször szorgalmazta a szülőknél a taníttatását. Végül a tanító készítette elő édesanyja útját, aki titokban elment Sopronba és beíratta fiát az ev. tanítóképzőbe, ahol az első évet végezte. A következő két tanévet édesanyja kérésére Csurgón töltötte, de a záróévre ismét visszatért Sopronba, ahol 1923-ban kapott tanítói oklevelet. 1923 decemberében Csurgón kántori bizonyítványt szerzett.

Első munkahelye Balatonakali volt. 1924 őszén meghívták egy ún. államsegély nélküli törpe iskolához, ahol a tanítás mellett a kántori teendőket is el kellett látnia, továbbá vasárnaponként prédikálnia kellett a templomban. A kis létszámú közösség csak nagy nehézségek árán tudta a tanítói javadalmakat biztosítani, ezért fájó szívvel, de jelentkezett az alsósági gyülekezet pályázati felhívására. Az 1925. november 25-én megtartott választási közgyűlés résztvevői nagy többséggel ~re voksoltak.

Az alsósági gyülekezet létszámának folyamatos növekedése (ebben az időben körülbelül 1200 evangélikus élt ott) indokolta, hogy a nemesdömölki gyülekezettől leválva önálló gyülekezetet alkossanak. Tervek voltak az iskola felújítására, bővítésére és egy harmadik tanítói állás létrehozására is. Előbbi 1926-ban, utóbbi 1929-ben, a gyülekezet önállósulása pedig 1931-ben valósult meg. A fiatal tanítónak bőven jutott feladat.

A tanköteles gyermekek oktatása, vallásos szellemű nevelése mellett a tanítóra hárultak az egyesületek irányításai is. Alsóságon az addig meglévő nőegylet és ifjúsági egyesület mellett 1930-ban leány egyesület is alakult. Volt időszak, amikor mindhárom egyesületet Szakály Dezső irányította. Az egyházi jellegű egyesületeken túl a lövész egyesület parancsnoka is volt. Alsóságon 1926-ban alakultak meg a leventék, ahol előbb ellenőr, titkár, majd főoktató és végül parancsnok lett. A sági leventék kimagasló eredményeket értek el a különböző szintű lövészversenyeken. Nekik volt a legkorszerűbb lőterük a járásban. 1941-ben pedig az országos népies tornaviadalon 45 csapat közül a 17. helyen végeztek Csepelen ~ irányításával.

Munkaigényes feladat volt a falusi színjátszás is, az évi 2-3 előadás betanítása. Nevéhez sok színdarab rendezése fűződik. Az egykori szereplők visszaemlékezései szerint kedvelt rendező volt, ha valakit meghívott egy-egy szerep eljátszására, az megtiszteltetésnek érezte. A műsorokon a korabeli népszínművek szerepeltek, de maga is írt színdarabokat.

~t ott találjuk az ezüst és aranykalászos gazdatanfolyamok szervezői és oktatói között is. 1931-ben az elhunyt másodtanító helyére az alsósági gyülekezet a bp.-i születésű, elárvult Haitl Ilonát választotta meg, aki 1931-ben Szarvason szerzett oklevelet. A „szelíd lelkű, kötelességtudó" tanító lett később ~ felesége.

Tanítóként és ifjúsági vezetőként jól ismerték Ka.-n, azonban szélesebb körben népszerű költészeti munkáival, főként hazafias tárgyú verseivel lett. 1933-ban jelent meg a Magyar Akarat! című kötete a Királyi Egyetemi nyomda előállításában, amely 48,

főként a kor szellemének megfelelő, szavalókórusra feldolgozott hazafias tárgyú költeményt tartalmazott. Az iskolák és az egyesületek a nyilvános előadás jogát a szerzői kiadásban megjelent könyv megvételével megszerezhették.

Az ifjúság oktatása során ~ nagy hangsúlyt helyezett a hazafias nevelésre. E célból felhívta a figyelmet a szavalókórusok szerepére. Saját tapasztalataira alapozva pedig módszertani kiadványt jelentetett meg a szavalókórus működéséről, szervezéséről. Saját kórusával rendszeresen felléptek különböző ünnepeken. A kórusnak sikere volt, folyamatosan növekedett a létszám is. 1933 őszén, amikor a katolikus egyház és Celld. nagyközség megünnepelte a az apátság alapításának 800 éves évfordulóját, 180-an öltöztek díszmagyarba, s már felvonulásukkal is hatalmas sikert arattak. Legnagyobb sikerüket, immár 200 taggal 1934. szeptember 23-án, a Ság hegyi Trianoni emlékmű avatásán érték el. Elképzelhető, hogy a történelmi háttér, a trianoni trauma hatására az emlékmű ünnepélyes avatásának pillanataiban a résztvevők többezres tömegéből milyen hatást váltottak ki a az emelvényen díszmagyarba öltözött 200 fős kórus tagjainak ajkáról ~ beintésére három szólamban felcsendülő verssorok.

Az államosítás után, 1948-ban lett az alsósági iskola igazgatója. 1955-ben azonban ellentmondásos körülmények között leváltották. Tanítóként még maradhatott volna, de a döntés hatására távozott a pedagógusi pályáról. Ekkoriban alakult meg a legeltetési bizottság, annak pénztárosa lett. A bizottság keretében jött létre a járásra kiterjedő Mesterséges Termékenyítő Állomás, ott főelőadó lett. 1967 januárjában ment nyugdíjba.

Nyugdíjazását követően még inkább Ság hegyi szőlejének szentelte minden idejét. A szőlő szeretetét még gyermekkorából hozta magával, szülei birtokának része volt egy 970 négyszögöles szőlő is. Nagy terve volt a hegy fajtaszerkezetének átalakítása, a főként olaszrizlingből álló szőlők helyett a Ság hegy talajához, az uralkodó széljáráshoz jól alkalmazkodó, korán, szeptemberben érő fajták meghonosítása. E célból kísérleti telepekkel is tartott kapcsolatot. Saját birtokán kivágott 10 sor szőlőt, azt különféle fajtákkal betelepítette. A tőkékről térkép készült, s minden tőkéről külön feljegyzést vezettek. Ebben külön szerep jutott konkrét feladatokra lebontva gyermekeinek, Gábornak, Áronnak és Ildikónak. A terméseredményeket és a bor jellegét is figyelembe véve kiválasztották azokat a fajtákat, amelyeket a Ság hegyi gazdáknak javasolt új telepítéshez és pótláshoz. A szőlőkultúra váltásához a legmegfelelőbbnek az ezerfürtű (a tramini és a hárslevelű keresztezéséből nemesített) szőlőfajtát tartotta. Saját konyhakertjében oltványtelepet is létesített, hogy az érdeklődő szőlősgazdákat segítse, s nem utolsósorban alacsony nyugdíját kiegészítse.

Híres volt vendégszeretetéről, ennek ellenére nem volt könnyű bejutni a pincéjébe annak, aki először járt nála. A belépéshez jogot kellett szerezni. A hagyományt Szabó Péter szolgabírótól örökölte, aki előtte évtizedekig volt gazdája a szőlőnek. A szolgabíró, mikor idegen érkezett a pincéjéhez, megállította az ajtóban, teleöntött egy korsót, ún. ürgét – amely 4 dl jó sági bort tartalmazott – és felajánlotta barátságát. S ha a vendég kiitta a tartalmát, beengedte, ha nem, azt mondta: „Édes öcsém, kívül tágasabb!" Ezt a hagyományt 1937-ben Szakály Dezső a szőlővel együtt átvette. Alóla egyetlen alkalommal tett kivételt, Latabár Kálmán esetében, mikor az egy művészcsoporttal Celld.-ön járt, és a társaság részt vett a szokásos Ság hegyi ürgés vendégavatáson. A koros művész betegségei miatt nem ihatott alkoholt, így az ürgeivásra helyette Koós János vállalkozott, miután a magáét már „kicsókolta". A Szakály-pincében történt élményeikről többen is beszámoltak írásban, mint pl. Kuntár Lajos, dr. Tenk Antal egyetemi tanár vagy Káldi János vasi költő, aki tollat ragadott a látogatás emlékére.

Több ízben feltűnt a M. Rádió és a Győri Rádió különböző szőlészet-borászattal foglalkozó műsoraiban, és gyakran szerepelt a Falurádióban is. Tagja volt a celldömölki honismereti közösségnek is, amelynek 30 éves jubileumán, 2003 októberében rá is emlékeztek. Az alsósági ev. gyülekezet a nevét viselő emlékdíjat alapított.

Műve:

Magyar akarat! Bp. 1933. 95 p.

Hogyan tanítsuk a szavalókórust? Bp. 1935. 47 p.

Irodalom:

Tömböly Ágnes: *Szakály Dezső, a tanító.* In: ÚK, 2003. 22. sz. (november 21.) p. 5.

Káldos Gyula: *Egy néptanító életének fő állomásai. Szakály Dezső (1903–1979).* In: VHHK, 2004. 3. sz. pp. 55-84.

K. Gy.

Szarka Jolán (NV)→Nagy Józsefné

Széll József

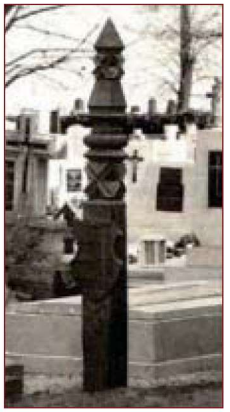

(Nemesdömölk, 1813. január 6. – Pozsony, 1886. augusztus 12.)

honvéd őrnagy (1848/49)

Iskoláit elvégezve nagyon fiatalon, 1833-ban lépett katonai pályára: a 34. számú császári és királyi gyalogezredben szolgált. Két év múlva a daliás termetű tisztet Bécsbe rendelték a királyi nemesi testőrséghez, ahol 5 évet töltött. Bécsből főhadnagyi rangban került vissza a „Porosz Prinz" nevet viselő korábbi gyalogezredéhez, mely Galíciában állomásozott. Egy Lemberg közelében élő földbirtokos lányát vette feleségül.

Ezredét 1848 tavaszán rendelték vissza Pestre, az új m. kormány székhelyére. Szeptember 18-i előléptetése után immár őrnagyként vett részt a Jellačić elleni harcokban. Októbertől alakulatával a feldunai hadtest kötelékében szolgált. A schwechati csatavesztést követő utóvédharcokban, a december 28-i bábolnai ütközetben – miután zászlóalját a császári lovasság bekerítette – szívós védekezés után kitűzette a fehér zászlót. A veszteségeiken feldühödött császári vértesek azonban nem vették figyelembe a megadás jelét és a zászlóalj nagy részét lekaszabolták. 17 sebből vérezve maradt ~ a harcmezőn. A Széll sebeiből folyó vér a dermesztő hidegben jéggé fagyott, így megmenekült a haláltól. Két sebesült katonája egy közeli majorba vonszolta, ahol menedéket és ellátást kapott. Az osztrákok 6 héttel később, egy majorbéli cseléd árulása következtében fogták el, majd Budára szállították. Ott, látva még mindig súlyos állapotát, éppen csak behegedt sebeit, kórházi ápolásra küldték és értesítették feleségét. Budára érkező felesége férjét már börtönben találta. A haditörvényszék kötél általi halálra ítélte.

A Windischgrätz herceghez benyújtott kegyelmi kérvény rideg elutasításban részesült. A kérvény végül a császár elé került; ~ a császári hadbíróságtól 1849 márciusában a következő indoklással kapott kegyelmet: „Noha ezen elítélt egyén személyessége és tettei a büntetés enyhítésére nézve semmi indokul nem szolgálhattak, ő magassága mégis azon körülményt tekintve, hogy Széll József 17 sebje következtében hosszabb ideig élet és halál között forgott, s tökéletes gyógyulása után is csonkult és törődött állapotban maradand, az ellene, ki testi sanyarúsága által egy részben már úgyis bűnhődött, kimondott halálos ítéletet az emberiség szempontjából végrehajtani nem akarta, hanem azt 10 évi vasban eltöltendő várfogságra enyhíteni, a többiben a hadi törvényszék által kimondott ítéletet helyben hagyni méltóztatott".

1854 májusáig volt ~ a kufsteini várbörtön foglya. Azzal a feltétellel részesült amnesztiában, hogy felesége birtokára költözik, s azt el nem hagyhatja. 1861-ben, 3 évvel felesége halálát követően költözött vissza szülőföldjére. Egy ideig Kis-Czellben élt, ahol a hős szabadságharcos tisztet a mezőváros első díszpolgárává választotta. 1868-tól Ajkán élt, tagja lett a Veszprém megyei Honvédegyletnek. Élete végső szakaszáról keveset tudni. A Vasárnapi Újság 1886. évi augusztusi számában rövid nekrológ tudatja: „Széll Józsefet Pozsonyban temették el nagy részvét közt."

Celld.-ön a márciusi forradalom 150. évfordulója alkalmából kopjafát avattak a tiszteletére a római kat. temetőben. Kopjafája →Virághalmi Ferenc honvéd százados sírja mellett áll. Nyughelyét a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság 2007. március 21-i ülésén a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánította.

Irodalom:

→Nádasdy Lajos: *Hév napok hőse – Kis Czell díszpolgára.* In: VN, 1989. 63.sz. (márc. 15.), pp. 4-5.

Nádasdy Lajos: *Széll József – 1848.* In: ÚK, 1991. 3. sz. (március) p. 1., 7.

Burkon László: *Széll József kopjafája.* In: VN, 1998. 65. sz. (március 18.) p. 9.

Nádasdy Lajos: *Edvy Illés Pál: Széll József őrnagy, nemesdömölki forradalmár (1-3) : Részletek egy eddig kiadatlan, kéziratos emlékiratból.* In: ÚK, 1998. 16. sz. p. 5. ; 17. sz. p. 6. ; 18. sz. p. 6.

N. L.

Szenes Béláné

(Jánosháza, 1896. június 22. – Izrael, 1992. június ?)

Szenes Hanna, Izrael és Nagy-Britannia nemzeti hőse édesanyja

NV: Salzberger Katalin

Édesanyját, a Sopron megyei Bősárkányban született Apfel Jozefint, Salzberger Pál jánosházi kereskedő vette feleségül. Négy leánygyermekük közül harmadikként jött világra Katalin. A környék legkedveltebb gabonakereskedője hetente utazott a bécsi tőzsdére, háza pedig a község zsidó intelligenciájának központja lett. A művészetek iránt is fogékony apa gyerekeit a klasszikus polgári nevelésben részesítette: a helyi zsidó elemi iskola után magánúton elvégezték a polgári iskolát, és angolul, németül és franciául, valamint zongorázni tanultak. 1905-ben váratlanul elhunyt a családfő. Az özvegy 1913-ban feladta üzletét, és az egymillió koronás vagyonból biztosította a család jövőjét. A sok megpróbáltatás megviselte a szívét, ezért 1914 nyarát Balatonfüreden töltötte. Itt ismerkedett meg Kató egy Szenes Béla nevű újságíróval. A következő évek sűrű levélváltásban teltek közöttük, majd 1919-ben összeházasodtak.

Szenes Anikó (Hanna) asszimilált zsidó családba született. Mindössze 6 éves volt, amikor édesapja elhunyt, így György nevű testvérével együtt édesanyja nevelte fel. Hanna egy református lányok számára létesített magániskolába, a Baar-Madasba járt, mely (magasabb tandíjért cserébe) katolikus és zsidó tanulókat is felvett. Itt kitűnő eredménnyel tett érettségit, de továbbtanulását megakadályozták a zsidótörvények és 1939 szeptemberében kivándorolt Palesztinába. Csatlakozott a Haganához, a zsidó fegyveres védelmi szervezethez. Egyike volt annak a 17 magyar zsidónak, akit a brit mandátum területén az angol hadsereg kiképzett, hogy Jugoszláviába ejtőernyővel ledobva őket megkíséreljék megakadályozni a magyar zsidók deportálását. 1944 márciusában értek földet, de csak májusban lépték át a magyar határt. Szenes Hannát egy csendőrjárőr elfogta, a Margit körúti fogházba került, kínozták, majd a nyilas hatalomátvétel után a fogház udvarán agyonlőtték. Amikor édesanyja megtudta, hogy lányát kivégezték – így fogalmazott: „Tudom, hogy lányom Isten és Ember előtt ártatlan, ami ma bűnnek számít, az a jövőben majd érdem lesz."

Hanna 1944-es mártírhalála után Szenes Béláné élete második felét leánya emléke ápolásának szentelte. Hanna hamvait 1950-ben Izraelbe szállították és nemzeti hősként temették el a jeruzsálemi Herzl-hegyen. Szenes mama vagy ahogy Izraelben nevezték: „Imá Szenes" 1992 nyarán hunyt el. 2007 novemberében állították fel Szenes Hanna síremlékét, amelyre még édesanyja adott megbízást évtizedekkel korábban. A sírkövet – amely egy Szenes-költeményben szereplő nőalakot ábrázol – a védelmi minisztérium támogatásával, katonai tiszteletadással avatták fel a Szenes Hanna-emlékház mellett. A Szdot Jam kibucban kialakított emlékhelyet évente 15 ezer zarándok keresi fel.

Filmográfia:

Szenes Hanna – Anikó. 1999. 70 perc. Rendező: Dénes Gábor.

Boldog a gyufaszál – Szenes Hanna élete. 2008. 54 perc. Rendező: Roberta Grossmann.

Irodalom:

Magyar asszonyok lexikona. Bp. 1931. h. 909.

Szenes Hanna: *Napló – Levelek – Versek – Szépirodalmi kísérletek – rövid írások.* Bp. 1991. 590 p.

Szenes Hanna. Egy igazi Mensch. Bp. 2014. 35 p.

Németh Nóra: *Szenes Hanna emlékest.* In: ÚK, 2014. 21. sz. (november 21.) p. 5.

N. T.

Szerdahelyi Pál

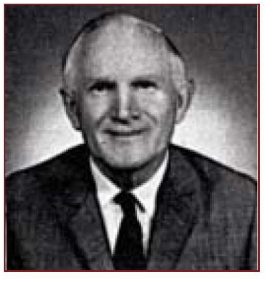

(Szhely, 1922. július 22. – Szhely, 1999. december 10. előtt)

ev. lelkész, helytörténész

Egy ev. (Gyurátz Ferenc) és egy kat. püspök (István Vilmos) családjából származik. Gyermekkorában szülei Rohoncon taníttatták, hogy kiválóan tudjon németül. Középiskolai tanulmányait a Faludi Reálgimn.-ban végezte, így amikor 1940-ben beiratkozott a Pécsi Erzsébet Tud. Egy. Ev. Hittudományi Karára Sopronba, pótolnia kellett az ógörög alapvizsgákat és kollokviumot kellett tennie az újgörög, illetve héber nyelvekből. 1944. május 14-én szentelték fel és segédlelkészként Vadosfára került. Amikor 1944 decemberében Szhelyre került tábori lelkésznek és hadtestét nyugatra vitték, akkor megtagadta a távozást. A kitelepítés megakadályozásának indokaként ekkor felhozhatta friss házasságát is, amelyre 1945. január 6-án került sor. A frontvonal mozgásának következtében állandóan változott kijelölt szolgálati helye is. Végül Olcsvára került missziós lelkésznek, amelyhez nagy térség tartozott olyan jelentős településekkel, mint Mátészalka, Tarpa, Vásárosnamény. 1949-ben került vissza a Dunántúlra, ahol a német nemzetiségiek lakta Somogydöröcske lett a következő állomáshelye. Nem sejtette, hogy a nagy vándorlás után két évtizedig e táj lesz az otthona. A hazai, háborús kollaboránsnak minősített németség rendkívül hátrányos helyzetben volt és a filiákkal együtt 2400 fős közösségből 600 főt tudtak megőrizni az egyház kebelében.

Fél évszázad alatt mintegy 200 publikációja jelent meg hazai és külföldi lapokban. Önálló novellái mellett olyan mesterek műveit fordította, mint Bertolt Brecht, Friedrich Dürrenmatt és Stefan Zweig. 1960 és 1970 között rendszeres szereplője és munkatársa volt a M. Rádió német nyelvű nemzetiségi adásainak. A somogyi régi német népdalok felkutatása és betanítása révén elévülhetetlen érdemeket szerzett e népdalkincs átörökítésében. Ez már át is vezetett a helytörténeti tevékenységhez. Komoly kutatómunka révén megírta Somogydöröcske monográfiáját és a község legújabb kori, 1945 és 1970 közötti történetét is. Somogydöröcske földrajzi neveiről írott munkájával első díjat nyert a megyei honismereti pályázaton. (A második díjat a feleségével közösen írt döröcskei személynév monográfia kapta...)

1970-ben került haza a vasi tájra, elfogadva a csöngei gyülekezet hívását. Itt bontakozott ki igazán honismereti aktivitása. Egy évtized alatt felfedezte →Petőfi Sándor csöngei emléknyomait, beszámolt →Weöres Sándor gyermekéveiről és neki köszönhető Tessedik Sámuel csöngei akácfájának identifikálása is. A csöngei lelkészlakból Berlin, Eisenach, München és Stuttgart jegyezték az írásait. 1980-ban Körmendre, felesége szülőhelyére került. A nemzetiségek kutatójának vallotta magát: Somogyban a németség, Csöngén a magyarság, Körmenden pedig a szlovénok történetének, kapcsolatainak és hagyományainak feltárójává vált. 1987-ben vonult nyugdíjba és költözött Szhelyre.

Műveiből:

Csöngei mozaikok Weöres Sándor gyermek- és ifjúkori éveiből. In: VHHK, 1974. 1. sz. pp. 145-158.

„... ámul széles ország, büszke lehet Csönge". In: Életünk, 1978. 3. sz. pp. 201-212.

Csöngei pap a vasi népfelkelők seregében. In: VN, 1990. 60. sz. (március 11.) p. 5.

→*Kisfaludy Károly Kemenesalján.* In: VN, 1990. 205. sz. (szeptember 1.) p. 10.

Küzdelem egy irodalmi emlékházért. In: Életünk, 1994. 12. sz. pp. 1093-1098.

Irodalmi emlékek a Vas megyei Csöngén. In: Honismeret, 1997. 5. sz. pp. 9-15.

A magyar irodalom zarándokhelye Vas megyében. Irodalmi emlékek Csöngén. In: Életünk, 1998. 11-12. sz. pp. 1053-1061.

Evangélikusok Vas megyében. In: VSz, 1999. 2. sz. pp. 183-198.

Irodalom:

Bariska István: *Szolgálat megalkuvás nélkül. Szerdahelyi Pál portréjához.* In: VHHK, 1989. 1. sz. pp. 24-28.

Elhunyt Szerdahelyi Pál. In: VN, 1999. 288. sz. (december 10.) p. 13.

N. T.

Szilágyi Mária

(Krasznokvajda, 1916. március 1. - Bp., 1979. április 19.)

keramikus

Édesapja Szilágyi Géza gyógyszerész, édesanyja Toperczer Ilona. Trianon után szülei átköltöztek Jászszentandrásra és ~ itt kezdett iskolába járni. Az 1926/27-es tanévet a belgiumi Ostende városában egy rendi iskolában töltötte. 1929-ben a család a fővárosba költözött és a két leánytestvér: Erzsébet és Mária az Állami Erzsébet Leánygimn. tanulója lett. Az ötödik gimn. osztály elvégzése után egy sikeres felvételi tehetségvizsgát követően tanulmányait a M. Királyi Iparművészeti Iskolában végezte, ahol mesterei Domanovszky Endre és Orbán Antal voltak. 1938-ban szerzett oklevelet és édesapjától egy teljesen felszerelt műtermet kapott ajándékba. A következő évben egy pályázaton elnyert ösztöndíjjal Rómában Vittorio del Colbertaldo tanítványa volt. 1939. február 19-én férjhez ment Mokcsay Sándor gépészmérnökhöz, aki azonban nem engedte számára az alkotómunkát. 1940 januárjában született meg Zsuzsa lányuk. Négy év után elvált és kislányával a háborús körülmények között anyai barátnője, Feszty Masa segítségével a „Vissza az életbe" mozgalom keretében talált megélhetést. 1945 után egy évnyi vidéki nélkülözés után a Rádió alkalmazta konyhalányként, majd később büfévezető lett. Egy ideig a Rádiónyomda rajzolója lett, 1949 szeptemberében átszervezések miatt felmondták az állását. 1949 decemberében újra férjhez ment Koncz Imre ortopéd orvoshoz, akitől 1952 decemberében Imre nevű fia született. Rövid ideig a Honvédség szentendrei parancsnokságán a makett-műhelyt vezette, illetve a pesti Dobozgyárban dolgozott. Sajnos, második házassága sem volt sikeres, mert 1956 nyarán férje végleg elhagyta őt és kisfiát. 1952 januárjában megalakult a Kerámiaipari Szövetkezet: ~ egy évtizeden át modellező művészként vázákat, étkészleteket, edényeket és tálakat, valamint népballadai és irodalmi ihletésű figurális kompozíciókat, faliképeket és maszkokat készített. 1958 szeptemberében ismerte meg Kemenes Béla építészmérnököt. A szimpátia kölcsönös volt, de két rossz házasság után Mária bizalmatlan volt a szintén elvált emberrel. Kemenes édesanyja iparművész volt, aki felismerte ~ tehetségét. 1961 karácsonyára sikerült közös erővel kialakítani egy keramikus-műtermet. 1962. április 1-től a M. Népköztársaság önálló művésze lett. Alkotásai pillanatok alatt elfogytak a kereskedelemben, szinte alig győzte a sok munkát. Családi és szakmai élete is sínre került.

Első önálló kiállítása a szakmai zsűrizést követően 1968. január 12-én nyílt meg a Fényes Adolf Teremben. A tárlat Devecseri Gábornak annyira megtetszett, hogy szűkebb pátriájában, Szhelyen ösztönzésére még abban az évben, augusztus 11-én a Savaria Múzeum adott helyet ~ újabb kiállításának. 1969 szeptemberében egy ferencvárosi pincetárlatának megnyitóján írta alábbi, Vallomás című versét:

„Gondolataim agyagba vésztem,
A szivárványtól színeket loptam,
Tüzet szítottam a kemencébe...
Azt hiszem, hogy nem hazudtam."

Kerámiáit, térkompozícióit dekoratív szemlélet, népművészeti ihletettség jellemzi. Erős gyökerekkel kapaszkodott a régmúlt mítoszaiba: alaposságát jelzi, hogy néprajzi tárgyú tanulmányokat is írt.

1973-ban több rosszullét után infarktust kapott és nem tudott részt venni a novemberi, Derkovits Teremben tartott kiállításának megnyitóján. Utolsó éveit a betegséggel való küzdelem hatotta át.

A művész pályázati úton kiválasztott 6 négyzetméteres dekoratív kerámiafala díszíti az 1972-ben átadott Kemenesaljai Művelődési Központot, mely szimbolikus emberábrázolásával szépen illusztrálja a mottóul felhasznált Berzsenyi idézetet:

„Nem sokaság, hanem lélek,
S szabad nép tesz csuda dolgokat."

Dózsa Györgyöt ábrázoló mellszobra és „Páva" című fali kompozíciója ugyancsak Celld. számára készült. 1975-ös celld.-i kiállítása az ún. fehér-korszakának reprezentatív összefoglalása volt: vázákat, gyertyatartókat és a népművészetből gazdagon merítő, de újszerűen átfogalmazott jelképes figuráit és parasztikonjait mutatta be. Celld. várossá avatása napján, 1979. január 6-án közel 100 munkáját bemutató életműtárlata nyílt. Az „agyag lírikusának" nevezett művész Celld. várossá válásának hírére úgy döntött, hogy a műveit kísérő szeretet és figyelem, továbbá az alkotói kibontakozást segítő gondoskodás iránti hálaként alkotásainak zömét a városnak adományozta. A gyűjteményből több keresztmetszetben időszaki kiállítást rendeztek, illetve 2007-től állandó tárlat várja a művészete iránt érdeklődőket. Kerámiáit nézők milliói a „Szomszédok" című, 1987-től 1999-ig tartó 331 részes televíziós sorozatból ismerhették meg, a Csűrös Karola által megszemélyesített keramikus alkotásaiként.

Irodalom:

Bauer Jenő: *Szilágyi Mária keramikusművésznél.* In: Művészet, 1971. 6. sz.

Pósfai János: *Kőcsipkék, kerámiák fehérben.* In: VN, 1979. 10. sz. (január 13.) p. 6.

Kemenes Béla: *Szilágyi Mária ajándéka Celldömölknek.* Kézirat. Bp. 1979. 115 lev.

Kemenes Béla: *Szilágyi Mária keramikusművész kiállításai.* Kézirat. Bp. 1979. 108 lev.

N. T.

Szomraky Zoltán

(Szhely, 1889 – Celld., 1938. január 18.)

sebész

NV: Szumrák Zoltán

1913-ban a szhelyi Fehér Kereszt Egyesület gyermekkórházában dolgozott. Az I. vh. alatt sorhajóorvos volt. Sebészi szakképesítését a debreceni egy.-en szerezte. A világégést követően Vasmegye és Szhely Város Közkórházában 4 esztendeig alorvosként praktizált. 1923-ban került Celld.-re, ahol haláláig igazgató-főorvosként dolgozott.

Valóságos virtuóza volt az ún. kis sebészetnek és a baleseti sebészetnek, de műtéti repertoárja elsősorban a féregnyúlvány eltávolításra és a sérvműtétekre korlátozódott.

Eü.-i menedzserként is jól működött, hiszen a harmincas évek gazdasági válsága ellenére anyagilag és szakmailag is stabilizálta az intézményt, majd fejlődési pályára állította. Az intézet 1930-ban 12000 pengő értékű röntgen készüléket kapott és a harmincas évek közepén évi átlagban 400-500 műtétet is végeztek. A kórház kertjében 1935 folyamán új pavilont húztak fel, amelyben hullakamra, fertőtlenítő helyiség, elmebeteg-megfigyelő és kötszerraktár is kialakításra került. Az ennek révén felszabadult részbe →Maráczi Jenő alorvos belosztálya került elhelyezésre, ahol már rövidhullám, kvarc és EKG is szolgálta a gyógyítást. A laboratóriumban évente 1200 röntgen, 1500 laboratóriumi vizsgálat, 500 quarz és 270 rövidhullám kezelés történt. A sebészet átalakítása során új mozaikpadlót fektettek le, a villanyvezetékeket a falba süllyesztették és a régi röntgen helyén szülőszobát alakítottak ki. Agilis kórházépítő tevékenységének és sikeres sebészi munkásságának is köszönhető, hogy 1935-ben választott tagja lett a celld.-i képviselő-testületnek.

Végakaratának megfelelően Maráczi Jenő a szívét kioperálta és a kórház számára szent ereklyeként megőrizte. Az ezt őrző urna feliratát is ő fogalmazta meg búcsúbeszédében: ez a szív „mindig

ezért a házért dobogott" – „Pro hac domo palpi tabat". Celld.-ön egy, a kórház közelében fekvő utca elnevezése is őrzi emlékét.

Irodalom:

Széll Kálmán: *Celldömölk és környéke egészségügyének története.* Kézirat. Szhely., 1987. 226 lev.

Az egészségügy története. Celld., 1996. 170 p.

N. T.

Szumrák Zoltán→Szomraky Zoltán

Takách-Tolvay József

(Kiscell, 1876. október 26. – Bp., 1945. január 2.)

altábornagy, diplomata, politikus

Pozsony mellől származó nemesi családban született. Édesapja Takách Jenő, aki Kiscell első MÁV-osztálymérnöke volt. A gimn. alsó 4 osztályát még a komáromi bencéseknél végezte el, majd a Ludovika Akadémián tanult. 1894-ben hadapród-tiszthelyettes a pápai 7. honvéd huszárezrednél, majd bécsi hadiiskolai évek következtek. Pályafutására döntő hatással volt, hogy 1904-től József Ferenc királyi herceg nevelője lett 5 esztendőn keresztül. Ferenc József király 1905 februárjában grófi rangra emelte és engedélyezte, hogy a gróf Takách névvel együtt a kihalt Tolvay grófi család nevét együttesen használhassa. 1909-ben vezérkari századosi kinevezést kapott.

A németül, angolul és franciául tökéletesen beszélő, művelt katonatiszt az I. vh. kitörése idején már őrnagy és az 1912-ben újonnan felállított 1. lovas hadosztály vezérkari főnöke volt. Előbb a szerb, majd az orosz fronton harcolt hadosztályával. Tífuszos megbetegedése következtében 1915 júliusától 3 hónapig Komáromban vezérkari főnökként vesztegelt, de amint lehetett, rögtön visszatért a harctérre. A világégés hadszínterein (például a híres lucki áttörés harcaiban) szerzett érdemeiért gyorsan emelkedett a ranglétrán és 1917 májusában ezredessé nevezték ki. Decembertől a honvédelmi min. képviselőjeként a bécsi hadügymin.-ba rendelték. Az összeomlás után fontos szerepe volt a m. csapatok hazaszállításánál, később mint a Nemzetközi Felszámoló Bizottság tagjának a volt közös hadügyi javak tárgyalásánál.

A Tanácsköztársaság idején, 1919. május 3-ra virradó éjjel 40 tisztjével ő hajtotta végre a bécsi bankgassei puccsot: elfogta és internálta a Tanácsköztársaság követeit, a követségen talált javakat, titkos okmányokat pedig lefoglalta és a bécsi rendőrséghez, illetve a szegedi ellenkormányhoz juttatta. Kun Béla követelésére letartóztatták, de 60 napi vizsgálati fogság után a Bethlen István gróf által letétbe helyezett kaució ellenében szabadlábra helyezték. 1919 augusztusától a m. kormány bécsi katonai meghatalmazottja lett, majd 1920 júniusától katonai szakelőadó volt Varsóban. 1921 januárjában foglalta el a bukaresti követség tanácsosi-katonai szakelőadói állását, ahol egészen 1925 augusztusáig teljesített diplomáciai szolgálatot. Mindössze 47 éves korában, 1924. szeptember 1-től altábornagyi kinevezést vehetett át: ennél „fiatalabb" korukban csak hárman érték el ezt a rendfokozatot 1919 és 1944 között.

Katonadiplomata pályafutásának befejezése és 1929-es nyugdíjba vonulása után megszervezte az Orsz. Frontharcos Szövetséget, amelynek néhány év múlva vezetője lett. Közéleti érdeklődését és aktivitását jelzi, hogy 1931-ben a Frontharcosok Egyesült Nemz. Pártjának listáján székesfővárosi törvényhatósági bizottsági taggá választották, majd 1935-ben Szentgotthárd környékén a Nemzeti Egység Pártjának programjával lett ogy. képviselő. 1934-ben szülővárosa, Celld. díszpolgárává választotta és ezen év szeptember 23-án díszvendégként – mint az Orsz. Frontharcos Szövetség elnöke – beszédet mondott a Ság hegyi trianoni kereszt avatási ünnepségén. Tekintélyét bizonyítja, hogy 1935 és 1939 között rangos pozíciót töltött be: a Tisztelt Ház külügyi bizottságának elnökeként tevékenykedett. 1939-ben a Magyar Élet Pártja

támogatásával szerzett képviselői mandátumot a jászberényi választókerületben.

Bp. ostroma idején a Vitéz u. 2. számú házban hunyt el – egy időben és egy helyen Gulácsy Irénnel.

A Horthy-Magyarország felső katonai és diplomáciai köreinek ismert és népszerű alakja szinte együtt szállt sírba a számára életteret és felemelkedési lehetőséget biztosító korral...

Irodalom:

Keresztény magyar közéleti almanach. II. köt. Bp. 1940. pp. 1055-1056.

Ki kicsoda? Kortársak lexikona. Bp. 1937. pp. 827-828.

A magyar legújabb kor lexikona. Bp. 1930. p. 1022.

Szakály Sándor: *Az ellenforradalmi Magyarország (1919–1944) hadseregének felső vezetése.* Adattár 2. L–Z. In: Hadtörténelmi Közlemények, 1984. 3. sz. p. 591.

N. T.

Takács Kálmán (ÁL)→Horváth István

Tamás (ÁL)→Mende Bódog

Tamás Endre

(Sárvár, 1922. január 14. - Celld., 2006. december 27.)

igazságügyi orvosszakértő, sebész

Édesapja álmát valósította meg az orvosi hivatás választásával, aki az I. vh.-ban megsebesülve a hazatérés után örült, hogy egyáltalán állást kapott. Fia a répcelaki gyermekkor után a szhelyi Faludi Ferenc Gimn.-ban maturált. Ezt követően a bp.-i Pázmány Péter Tud. egy. Orvosi Karán folytatta tanulmányait. 1944 végén hallgató társaival együtt megkapta katonai behívóját. Másnap Bp.-ről a németországi Halléba indultak, ahová a háborús körülmények miatt az orvosi egyetemeket áttelepítették. Itthoni professzorok tanították őket, de a végzettséget igazoló oklevelet a hallei egyetem adta 1945 tavaszán. Emlékezetes pillanatok voltak ~ számára: két bombázást túlélve, egy óvóhelyen, gyertyafénynél vehette át a diplomát...

1945 decemberében jött vissza Szhelyre a megyei kórház sebészetére, ahol Pető Ernő igazgató mellett segédorvosként dolgozott. Főnöke szaktudása és betegek iránta empátiája egy életre meghatározta szakmai ars poeticáját. Különleges helyzetet tükröz, hogy közben a hatodéves szigorlatokat letéve 1947. március 22-én immár Bp.-en is megkapta orvosi diplomáját. Ebben az esztendőben kötött házasságot Illye Gizellával († 1981), aki két leányának: a gyermekgyógyász Juditnak és a dietetikus Katalinnak lett az édesanyja. 1951-ben hívták be ~-t hivatásos honvéd orvosnak és átkerült a mostani kámoni kórházba. 1953-ban kinevezték az új győri honvéd kórház osztályvezető főorvosává, ahonnan 1956-ban szerelt le véglegesen. Előtte azonban a hippokráteszi eskünek megfelelően mindent megtett a forradalmi események sebesült áldozatainak gyógyításáért...

A vasi megyeszékhelyre visszatérve Szabolcs Zoltán sebész főorvos adjunktusa lett, aki kevesek által ismert, nagy jelentőségű

kísérleteket folytatott a gyomorrákkal kapcsolatban. Ő avatta be a fiatal adjunktust a szinte „vértelen" operáció technikájába.

1961-ben nevezték ki ~-t celld.-i kórház sebészeti osztály főorvosának. Több mint negyedszázadon keresztül, 1987-ben történt nyugdíjazásáig töltötte be ezt a pozíciót. Több mint három évtizeden keresztül igazságügyi orvosszakértőként is tevékenykedett. Karizmatikus egyéniség volt: sok ezer műtéttel a kezében mindig igyekezett megvalósítani a test és a lélek összhangban történő gyógyításának művészetét. Ismereteit igyekezett átadni az operáló team, illetve a kórházi személyzet tagjainak, mert a csapatmunka fontosságát vallotta. Magáénak érezte a kórház első sebészének, →Szomraky Zoltánnak szívét tartalmazó, a műtő előtti csarnokban álló urna feliratát: „Pro hac domo palpitabat..." azaz „Ezért a házért dobogott..."

1982-ben újra nősült: második felesége, Berdál Mária sebész főorvos hivatásában is társa lett. Nyugdíjazása után még hosszú évekig vett részt a szakrendelés munkájában és a nővérképzésben. 1998-ban vette át aranydiplomáját, 2004-ben pedig Celldömölk Városért Érdemérem kitüntetésben részesült. Utolsó éveiben fontosnak tartotta azoknak az emlékeinek a publikálását, amelyek kevéssé ismert fontos eseményekről számoltak be a szemtanú hitelességével.

Művei:

A hallei orvosi diploma története - 1945. In: VSz, 2002. 5. sz. pp. 600-617.

Az annunciáta szerzetes nővérek elhurcolása a szombathelyi közkórházból (1949. október 20.). A koronatanú szemével. In: VSz, 2004. 5. sz. pp. 527-534.

Irodalom:

Budai Rózsa: *A sebészet végvárában.* In: VN, 1998. 302. sz. (december 28.) p. 3.

Tömböly Ágnes: *Kétdiplomás sebész főorvos.* In: ÚK, 2002. 5. sz. (február 7.) p. 3.

Uő.: *Példaértékű életút.* In: ÚK, 2002. 19. sz. (május 16.) p. 2.

Rozmán László: *Búcsú Dr. Tamás Endre sebész főorvostól.* [Dr. Mazur Sándor gyászbeszédének közlésével]. In: ÚK, 2007. 1. sz. (január 12.) p. 6.

N. T.

Tarrósy Imre

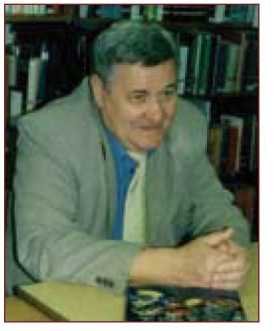

(Celld., 1934. november 25. – Szhely, 2013. március 24.)

játékvezető, labdarúgó, sportvezető

Már iskolás korában a labdarúgás világában érezte otthon magát. Középiskolai tanulmányainak befejezése után rövid ideig a Celld.-i MÁV Vontatási Főnökségen dolgozott, de már ekkor a helyi vasutas labdarúgóklub játékosa volt. Tehetséges játékos volt, kiváló kapus lett belőle. Az 1950-es, 60-as években mindvégig a hazai csapatot erősítette. A CVSE e korszakban rövidebb-hosszabb ideig játszott az NB III-ban, illetve a megyei első osztályban. „Mimis" társaival együtt sok örömet szerzett a hűséges szurkolótábornak. Sportolói pályafutását követően sem szakadt el a sporttól – folytatta a munkáját sportfelügyelőként. Hosszú ideig volt labdarúgó játékvezető. Munka mellett végezte el a Testnevelési Főiskola sportszervezői szakát. A közig.-i átszervezésekhez kapcsolódóan volt járási, majd városi sportfelügyelő, utolsó munkában töltött időszakában pedig egyszerre volt sportreferens és a CVSE ügyvezető elnöke. Nyugdíjazását követően is kitartott a sport mellett és szorgos gyűjtőmunkájának eredményeként született meg könyve, amely városunk sportéletének egy egész évszázadát fogja át. E munka helytörténeti értéke páratlan adatgazdagsága révén egyedülálló.

Nevéhez fűződik az 1979-ben városi rangot kapott négy dunántúli város (Barcs, Celld., Körmend és Lenti) évenkénti, nyári felkészülési labdarúgótornájának elindítása. Az ÚK szerkesztőbizottságának a lap indulásától kezdve másfél évtizeden át tagja, a sportesemények hűséges krónikása volt.

Nem feledkezhetünk el élete meccséről, amelyet a Pápai Textiles csapatával vívtak, idegenben. A végeredmény 1:1 lett. Az újság azonban egyedi módon tudósított a mérkőzés végeredményéről: Pápai Textiles – Tarrósy 1:1. Kapusként felvonultatott erényei egész életét szimbolizálják: megbízhatóság, valamint kiváló szervező- és irányítókészség jellemezte, amely igazi bravúrokkal párosult . Ehhez elég az említett meccsre, valamint a celli sportélet enciklopédiájaként forgatható összefoglalójára gondolnunk.

Művei:

Celldömölk szervezett sportélete 1945–1956. Kézirat. Celld., 1975. 46 lev.

Celldömölk szervezett sportéletének kialakulási előzményei – a versenysport nélküli egyesületi tevékenység 1889–1919. Kézirat. Celld., 1975. 66 lev.

Boldog leventekor. Leventeintézmény sportja. Kézirat. Celld., 1994. 100 lev.

Celldömölk járási és városkörnyéki falusi spartakiád történései és legjobbjai 1952–1995. Kézirat. Celld., 1996. 103 lev.

CVSE centenáriuma. Egyletek, klubok, egyesületek. Celld., 2000. 536 p.

A mi leventéink. Celldömölk és Alsóság 1921–1945. Kézirat. Celld., 2010. [2], 96 lev.

Irodalom:

Molnár Gábor: *Tarrósy Imre (1934–2013).* In: ÚK, 2013. 5. sz. (április 5.) p. 5.

N. T.

Tasnádi Géza

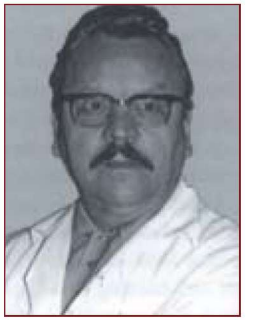

(Alsóság, 1912. július 30. – Bp., 2003. augusztus 13.)

éremgyűjtő, numizmatikus, szűcsmester

Elemi iskoláit a Ság hegy tövében fekvő településen végezte, majd a népi iparosmesterségek egyik hazai központjában, Mezőtúron sajátította el a szűcs szakma fortélyait. Bp.-en képezte tovább magát e területen és 1939-től az engedélyeket kiváltva kisiparosként tevékenykedett.

Véletlenül, egy hévízi üdülése alkalmával összeismerkedett egy gyűjtővel, aki felkeltette érdeklődését a régi pénzekkel történő foglalkozás iránt. Eleinte újkori m. pénzeket gyűjtött, majd figyelme egyre inkább a papírpénzek irányába fordult. Elsődleges gyűjtési területét az 1848-as szabadságharc papírpénzei képezték, amelyek sorában kuriózumként az úgynevezett Almásy-bankók teljes sorozatával is rendelkezett. Tagja volt a M. Numizmatikai Társaságnak, illetve a M. Éremgyűjtők Egyesületének is.

Magas színvonalú szakmai tevékenységének elismeréseként Rádóczy Gyulával társszerzőségben jelentette meg a m. papírpénzek 1848 és 1992 közötti időszakának monográfiáját. Hallatlanul értékes kiadvány a tollából 1997-ben megjelent m. papírpénzek érték és ritkaságjelzéseit 1848-tól összefoglaló publikációja. 92. évében hunyt el és a főváros cinkotai temetőjében helyezték örök nyugalomra.

Művei:

Magyar papírpénzek 1848–1992. (Társszerző: Rádóczy Gyula). Bp. 1992. 384 p.

Magyar papírpénzek érték és ritkaságjelzése 1848–1997. Bp. 1997. 32 p.

Irodalom:
Soós Ferenc: *Magyar numizmatikusok panteonja.* Bp. 2010. 270 p.

N. T.

Tima Ferenc

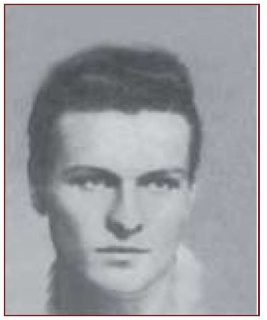

(Borgáta, 1919. december 14. – Bp., 1976. december 7.)

főiskolai világbajnok, nyolcszoros m. bajnok atléta, rövidtávfutó

Szülei kisbirtokosok voltak Borgátán. Fiuk 1934-ben kezdett el sportolni és tehetsége révén már a II. vh. kitörése előtt a leggyorsabb m. sprinterek között tartották számon. Első, 100 m-es bajnoki címét a KEAC színeiben nyerte, majd a szegedi atlétikai klubba igazolt át. A világégés után, 1946-ban 100 és 200 méteren egyaránt bajnoki elsőséget szerzett. Az igazi kiugrás lehetőségét 1947 szeptembere hozta meg számára, amikor a patinás fővárosi egyesület, a Vasas igazolta le. Lehetősége nyílt, hogy részt vegyen a válogatott edzésein és kialakult a ~ – Bartha László – Csányi György – Goldoványi Béla 4 x 100-as kvartett, amely a következő években kibérelte a váltószám bajnoki dobogójának tetejét és nemzetközileg is jegyzett eredményekkel rukkolt ki.

1947/48-ban hét nemzetközi versenyen is győztek, amelyek közül a legértékesebb sikert a párizsi főiskolai világbajnokságon 42,1 másodperccel elért diadalukkal aratták és az olasz-m. viadalon elért 41,1 másodperces sikerükkel országos csúcsot állítottak fel. Nem tűnt nehéznek számukra a londoni olimpiai részvételi szint 41,6 másodperces kitűzése. A váltó azonban 1948 tavaszán nem versenyzett csúcsformában és két héttel a megnyitó előtt még mindig nem teljesítette a szintet. Az utolsó pillanatban, július 16-án egy bp.-i versenyen 41,5 másodperccel beverekedték magukat a londoni csapatba.

Az olimpián 4 x 100 méteren 15 ország indította csapatát: előfutamukban a házigazda britek mögött második helyen jutottak tovább 41,4 másodperces idővel, amely megegyezett a győztesével. A döntőben a kvartett a legrosszabb állapotú egyes pályán rajtolt, ráadásul a Timától a váltóbotot átvevő Bartha lerándult és csak nagy nehézségek árán tudta folytatni a versenyt, így csapatunk 41,6 másodperces eredménnyel a 4. helyen futott a célba. Nagy meglepetésre azonban a győztes amerikaiakat diszkvalifikálták túlváltás miatt, ezért Timáék a 3. helyre kerültek. Lezajlott az eredményhirdetés és meg is kapták a bronzérmet teljesítményükért. Az Egyesült Államok azonban óvott, amelynek helyt adtak és újfent megváltoztatták a sorrendet, az eredeti befutást fogadva el véglegesnek. Mindezt a váltó tagjai úgy tudták meg, hogy ~ egy angol úr újságjába pillantva látta meg a kellemetlen fejleményről tudósító cikket. 48 órával a verseny után a magyarok visszaszolgáltatták az érmeket. Az újkori olimpiák hosszú ideje íródó históriájában a m. 4 x 100 m-es atlétaváltó az egyetlen 4. helyezett, akik dobogón álltak és tiszteletükre felhúzták az árbocra a nemzeti lobogót.

Tima a csapatbajnokságokon a Vasassal még öt bajnoki címet szerzett: 4 x 100 méteren hármat (1947–1949) és 4 x 200 méteren kettőt (1947–1948). 1949-ben kiszorult a válogatott keretből és 1952-ben visszavonult a versenyzéstől. A sporttal megszakadt a kapcsolata és 57 éves korában hunyt el.

Irodalom:
Hencsei Pál: *Tima Ferenc*. In: Vasi olimpikonok. Szhely., 2001. pp. 35-36.

N. T.

Tima László

(Csorna, 1928. november 25. – Celld., 2008. december 9.)

pedagógus, a Berzsenyi Dániel Gimn. igazgatója (1957–1973), Celld. alpolgármestere (1994–2002)

Vasutas családban született. Az elemi iskola 1. osztályát Csornán, a 2-4. osztályt Celld.-ön végezte. A nyolcosztályos gimn. első évfolyamát Szegeden a piarista gimn.-ban járta ki, ahol vasutas kollégiumban lakott. A 2-8. osztályt Pápán, a bencés gimn.-ban végezte. Egy.-i tanulmányait a Pázmány Péter Tud.egy.-en kezdte meg 1947-ben, és a névváltozás után immár az Eötvös Loránd Tud. egy.-en szerzett m.-történelem szakos tanári oklevelet 1951-ben.

1951 őszén helyezték Celld.-re a Gábor Áron Gimn.-ba. Rövid tanítás után megbízták a népi kollégium után újjászerveződő diákotthon igazgatói teendőinek ellátásával. A 70 tanulóval induló diákotthonban új nevelési tervet kellett kialakítania. Ennek során felhasználta a vasúti kollégiumban diákként szerzett tapasztalatait. Célja az udvarias, szigorú, emberbarát, egymást segítő magatartás kialakítása volt. Fontosnak tartotta a sportolási lehetőségek (iskolaudvar, sportpálya) biztosítását is a diákotthon lakóinak, és a gimn.-mal való együttműködésre törekedett. Három évig volt az intézmény igazgatója, majd visszakerült a gimn.-ba, tanári beosztásban. Mindkét szaktárgyát tanította. A tanítás mellett nyaranta több kollégájával együtt elkísérte a diákokat különböző építőtáborokba. Dolgoztak különféle állami gazdaságokban, a Hanságban, és tanártársaival a diákokkal együtt kivették a részüket a munkából.

1957 augusztusában nevezték ki a Gábor Áron Gimn. igazgatójává, melynek új épülete a következő év szeptemberében készült el. Ezzel sokat javultak az oktatás körülményei: a 12 osztályterem mellett tornatermet, illetve biológiai, fizikai és kémiai előadótermeket alakítottak ki, így évfolyamonként több osztály is elindulhatott. Az új lehetőségekkel élve fellendült a sport- és kulturális élet, a gimn. növendékei jól szerepeltek a különféle tanulmányi versenyeken.

Vezetőként nem sokkal az átköltözés után vetette fel, hogy a gimn.-ot Ka. szülöttéről, →Berzsenyi Dánielről kellene elnevezni, és a gimn. sok utánjárással nevet változtathatott. Mindene volt a gimn. Szinte mindig megtalálható volt az iskolában, ahol szolgálati lakást kapott. Ha szükséges volt, fizikai munkát is végzett. Amennyiben az iskola érdeke úgy kívánta, akkor a gimn. egykori diákjainak (Szekér Gyula, Gosztonyi János és mások) segítségét kérte. Pedagógustársai szerint bár szigorú, de roppant igazságos vezetőként terelgette a tantestület és a diákok életét. A munka szeretete, a következetesség, az elvei melletti kiállás jellemezte. Tanári tevékenységében a maximalizmus, emberi kapcsolataiban a közösségi szellem, a kapcsolattartás, az elszemélytelenedő világgal való ellenállásra törekvés kísérte végig életútját.

1973 augusztusáig volt az intézmény igazgatója, majd 1989-ig, nyugdíjazásáig „egyszerű" tanár. 1989-ben bekapcsolódott az akkor alakult önkormányzat munkájába, az MSZP celld.-i szervezetének elnöke lett. Az 1990-es választások után egyedüli szocialista képviselőként vett részt a képviselő-testület munkájában. 4 évig vezette a közművelődési és sportbizottságot, majd 8 éven át Celld. alpolgármestere volt. Ez idő alatt szerepet játszott az egyházi iskolák visszaadása és az alsósági sportcsarnok felépítése ügyében is. 2002-től vonult vissza a közélettől.

Két fő kedvtelése a vadászat és a szőlészet volt. A vadásztársaságnál a gazdasági vezetői pozíciót töltötte be. A Ság hegyre közlekedő helyi járat egyik elmaradhatatlan utasa volt, élete szinte utolsó pillanatáig hűségesen feljárt szeretett hegyére. Aktív tagja volt a Ka.-i Baráti Körnek is. Munkája elismeréseként két ízben, 1997-ben és 2003-ban tüntették ki Celld. Városért Érdemérem-mel. Halála után posztumusz Vas Megye Oktatásáért kitüntetésben részesítette Vas Megye Közgyűlése.

Irodalom:

Dr. Horváth Jenő: *Életutak: Tima László.* In: KBKH, 2007. 2. sz. p. 7.

Fehér László: *Gyászoló család, barátok, tisztelők!* In: ÚK, 2009. 1. sz. (január 16.) p. 5.

Dr. Horváth Jenő: *Emlékezünk és búcsúzunk. Tima László 1928–2008.* In: KBKH, 2009. 2. sz. p. 8.

Dr. Horváth Jenő: *Tima László.* In: Velük kezdődött. A celldömölki gimnázium tanárai 1946–1953. [Celld.], 2011. pp. 68-71.

G. T.

Tolvay József (NV)→Takách-Tolvay József

Tőke János

(Kemenesszentmárton, 1919. április 4. – Szhely, 1987. február 25.)

Kossuth-díjas tsz-elnök

Szegényparaszti család ötödik gyermekeként született, szülei bérelt földeken gazdálkodtak. Származása hamar tudatosult benne. Az elemi iskolában kitűnő tanulót szülei, de főleg csendőr testvérbátyja taníttatni szerette volna: úgy tervezték, hogy a soproni ev. líceumba fog járni. Az ajánlás azonban nem sikerült. Alkalmi munkákat vállalt, majd behívták katonának. Hajmáskére, az altisztképzőbe került és az őrmesteri rangig vitte. Ezután a frontszolgálat és a hadifogság időszakát élte meg. A fogságban táborparancsnoknak nevezték ki.

1947 nyarán került haza. Családjával – 1943-ban nősült – a földosztáskor kapott földön gazdálkodott. Bírónak választották, pártiskolába küldték és közölték vele, hogy a Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége (DÉFOSZ) járási titkára lesz.

Kemenesszentmártonban 1949-ben alakult meg a tsz, amelynek tizedmagával alapító tagja lett. A celld.-i járásban elsőként ők hoztak létre tsz-t 110 hold földön. 1950. október 1-től az Úttörő Tsz elnökének választották, mely beosztását egészen nyugdíjazásáig megtartotta. 1951 őszén egy ember kivételével az egész falu belépett a szövetkezetbe. 1954 óta minden hónapban munkaegység előleget fizettek dolgozóiknak és ennek is köszönhető, hogy a faluban felnövő fiatalok szívesen maradtak a tsz-ben. 1959 márciusára Kemenesszentmárton, Vönöck, Mersevát egyesülésével kialakult a nagy szövetkezet. 1960-ban a szövetkezet 10. évfordulóján a Munka Vörös Zászló Érdemrendet kapta a tsz termelési eredményeiért. ~ 1961-ben a Kossuth-díj harmadik fokozatát vehette át. 1967-ben hozzájuk csatlakozott még a Celld.-i Vörös Csillag Tsz. és 1974-ben Kemenessömjén, Kemenesmihályfa tszei. Ezzel Vas megye egyik legnagyobb termelőszövetkezete jött létre Kemenesszentmártonban. Jó érzékkel nyúltak a fejlesztésekhez: irodaházat, üzemi konyhát, egy 600 férőhelyes tehénistállót építettek a meglévők mellé. 100 hold gyümölcsöst telepítettek, hozzá pedig egy 120 vagonos hűtőházat. Kialakult feldolgozó üzemeik rendszere. Tejpalackozó üzemük a járás lakossági ellátásában vállalt fontos szerepet. Boltokat, vendéglátó helyeket hoztak létre Ajkán és Celld.-ön is. Szolgáltatói szintre fejlesztették gépjavító műhelyüket. Évi átlagban 8-10 millió Ft értékű saját beruházást végeztek és végrehajtották termőterületük teljes melioráció-ját. Az Úttörő Tsz mind a növénytermesztés, mind pedig az állattenyésztés terén megyei első lett. 1982-ben 6300 hektáron gazdálkodtak és a bruttó 195 millió forintos termelési érték mellett 19 millió forintos nyereséget értek el. ~ 1982-ben Nyisztor György-díjban, 1984-es nyugdíjazásakor pedig a Munka Vörös Zászló Érdemrend kitüntetésben részesült. 1958 után választott járási és megyei, állami és párttestületekben végzett munkát több cikluson keresztül. Emberöltőnyi szakmai és közéleti munkáját a fentieken kívül – többek között – a Munka Érdemrend arany fokozatával, a Fürst Sándor-díjjal és a Szántó Kovács János Emlékéremmel ismerték el.

„Erősek akkor leszünk, ha biztosíték van mögöttünk, ez pedig mezőgazdaság lehet” – mondotta. ~ a mezőgazdaság iránt elkötelezett, a fajtájához húzó, a szó nemes értelmében vett ízig-vérig parasztember volt.

Irodalom:

Hétvégi beszélgetés Tőke János Kossuth-díjas termelőszövetkezeti elnökkel, az MSZMP Vas megyei végrehajtó bizottságának tagjával. In: VN, 1964. 108. sz. (május 10.) p. 3.

Kiss Elemér: *A Kemenesaljai Úttörő Termelőszövetkezet története. A mezőgazdasági termelés kialakulása és fejlődése Kemenesszentmártonban, Merseváton és Vönöckön.* Szhely., 1972. 157 p.

Barna Zsuzsa: *Az ezrekből milliók lettek. Beszélgetés Tőke János Nyisztor-díjas tsz-elnökkel.* In: Magyar Mezőgazdaság, 1982. 44. sz. p. 6.

Udvardy Gyula: *Tőke János, a Kossuth-díjas parasztkapitány.* In: Vasi Propagandista, 1986. 2. sz. pp. 129-132.

Káldos Gyula: T*őke János nyugalmazott termelőszövetkezeti elnök visszaemlékezése* (kézirat). Celld., 1987. 53 p.

Káldos Gyula: *„Erősek akkor leszünk, ha biztosíték van a lábunk alatt." Tőke János (1919–1987)* In: VSz, 1989. 3. sz. pp. 350-352.

K. Gy.

Tömböly Tamás

(Szhely, 1954. június 21. – Szhely, 2009. augusztus 8.)

jogász, a Vas Megyei Közig. Hiv. vezetője (1995–2007)

A szhelyi Nagy Lajos Gim.-ban 1972-ben tette le az érettségit. Az Eötvös Loránd Tud. egy. Állam és Jogtud.-i karán, 1978-ban avatták az állam- és jogtud. doktorává, majd 1981-ben jogi szakvizsgát tett.

1978. március 1-jétől Körmend Nagyközség Tanácsa VB. Szakigazgatási Szervénél előadó, majd Körmend várossá válását követően 1979. január 1-jétől 1983. augusztus 31-ig Körmend Város Tanácsa VB. Szervezési és Jogi Osztályának osztályvezetője, ezt követően 1983. szeptember 1-jétől Celld. Város Tanácsa Végrehajtó Bizottsága vb-titkára lett.

A rendszerváltás után 1990. október 1-jétől Celld. Város Önkormányzata megbízott, majd kinevezett jegyzője. 1991. január 21-től a Köztársasági Megbízott Vas Megyei Területi Hiv. hivatalvezetője lett, majd a közig. szervezetrendszer átszervezése, átalakulása következtében 1995. január 1-jétől a Vas Megyei Közig. Hiv. hivatalvezetője, 2007. január 1-jétől pedig a Nyugat-dunántúli Regionális Közig. Hiv. Vas Megyei Kirendeltségének vezetője 2007. december 7-ig. 2009. március 1-jétől a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hiv. Jogi és Humánpolitikai Osztályának vezetőjeként dolgozott haláláig.

Közig. életpályája során megismerte a helyi és a területi közig. valamennyi szegmensét, és gyakorlati tapasztalatait hasznosítva közreműködött olyan új közig. elképzelések valóra váltásában, mint a tanácsi időszakban a korszerű ügyfélszolgálati irodák ügyfélközpontú kialakításában; az ún. kisvárosi modell gyakorlati megvalósításában. Később oroszlánrészt vállalt a köztársasági megbízotti intézmény területi hivatalának megszervezésében; az önálló megyei közig. hivatal létrehozásában; majd a regionális közig. hivatalon belül a régiós és megyei feladatok elhatárolásában. Közreműködött jogszabálytervezetek véleményezésében, formálásában, illetve részt vett az államigazgatási szervezetrendszer korszerűsítési elképzeléseinek előkészítésében. Ismereteinek, látókörének bővítése érdekében 1995-ben és 1997-ben Franciaországban, 2001-ben pedig Svédországban vett részt közig. tanulmányúton. A szakmai közéletben az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottság Állam- és Jogtud. Szakbizottságának tagjaként, illetve a Közig. Jogi Szakbizottság alelnökeként is aktívan részt vett. A minőségbiztosítási követelmények teljesítésének hiveként személyes és közösségi sikerként is tekinthette, hogy a Vas Megyei Közig. Hivatal 2006-ban „Magyar Közig. Minőségi Díj" elismerésben részesült.

A köztisztviselők jogállásáról szóló törvény elfogadását követően 1993-tól aktív közreműködője volt oktatóként, vizsgáztatóként és tananyagfejlesztőként a közig. alapvizsga és szakvizsga tanfolyamoknak. A köztisztviselői kar továbbképzése szempontjából nagy jelentőséggel bíró ROP 3.1.1 programsorozat végrehajtásában szá-

mos tárgy oktatásában vett részt. Az Orsz. Közig. Vizsgabizottság elnöke 2009. július 1-jétől a közig. versenyvizsga vizsgáztatójának kérte fel. Szakmai rendezvényeken, konferenciákon tartott előadásokat, illetve szakmai cikkeket publikált folyóiratokban.

Több mint 30 évig dolgozott a köz szolgálatában, nagy szakmai tudással és elhivatottsággal, empátiával és mások problémái felé segítőkészséggel fordulva, csendes szorgalomban. Az esetenkénti, tevékenységéhez és emberségéhez méltatlanul őt érő támadások alkalmával is belső vívódásokkal végezte munkáját közvetlen munkatársai, a vele kapcsolatban álló ügyfelek és társszervek megbecsülésétől övezve. 2006. március 15-én a belügyminiszter eredményes tevékenysége elismeréséül festmény emléktárgyat adományozott a részére.

Művei:

Kiss László – Tömböly Tamás: *Szociális ellátások és támogatások.* Pécs. 1996. 205 p. (Közigazgatás a gyakorlatban; 5.) (Jegyzők dokumentumtára; 4.)

Önálló hatáskörű szakigazgatási szervek a közigazgatási hivatalokban. In: Magyar Közigazgatás, 2006. 2. sz. pp. 94-98.

Irodalom:

Gyergyák Ferenc: *Dr. Tömböly Tamás.* In: Új Magyar Közigazgatás, 2009. 8. sz. pp. 64-65.

In memoriam dr. Tömböly Tamás (1954–2009). In: ÚK, 2009. 16. sz. (augusztus 28.) p. 6.

N. T.

Tungli Gyula

(Izsákfa, 1932. május 9. – Bp., 2014. január 13.)

helytörténész, nyelvész, pedagógus, főiskolai docens

Tungli Károly földműves és Gyűrű Ida fia tanulmányait 1938 és 1942 között a római kat. elemi népiskolában kezdte Izsákfán, majd 1946-ig a →Gyömörei György Polgári Fiúiskolában tanult Celld.-ön. Középiskolai éveit 1946-tól 1950-ig a celld.-i Gábor Áron Gimn.-ban töltötte. Diplomát előbb 1953-ban Bp.-en az Apáczai Csere János Pedagógiai Főiskolán szerzett, majd 1955-ben elvégezte az ELTE BTK m. szakát, később, 1958-ban a történelem szakát is. 1976-ban m. nyelvészetből doktorált, disszertációját „Pápa földrajzi nevei" című értekezésével védte meg.

Vas megyében 18 éves koráig élt. Ka.-n már diák korától kezdve foglalkozott szülőföldje történetével és népnyelvével. 1952/53-ban Mezőlak Általános Iskolájában tanárjelölt, 1955–től 1958-ig az Ajkai Gimn. m. szakos tanára volt. 1958 és 1983 között a pápai Türr István Gimn. m.-történelem szakos tanára, közben 1973/74-ben a Nyitrai Főiskola m. lektora volt. 1983-tól 1992-ig a győri Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola adjunktusa, majd docense volt. 1992/93-ban a Veszprémi Egy. teológia fakultásának pedagógia tanára. 2003-2004-ben – nyugdíjba vonulása után – történelmet tanított a pápai Batthyány Lajos Mezőgazdasági Szakközépiskolában.

1958 óta vett részt az ismeretterjesztésben. Kutatási területei: névtan, művelődéstörténet, helytörténet. 1962 és 1992 között honismereti szakkört, speciálkollégiumot vezetett. Számos tudományos társaságnak (M. Nyelvtudományi Társaság, M. Irodalomtörténeti Társaság, Pápai Művelődéstörténeti Társaság) volt a tagja.

Az 1970-ben Pápán megtartott II. Diák honismereti Konferencia főrendezője volt. 1973-ban lektorként – Tőzsér Árpád költővel együtt – Petőfi-kiállítást rendezett, melyet 6000 szlovák és

m. diák tekintett meg. 1982-ben életre hívta a Ka.-i Baráti Kört, amelynek elnökségi tagja volt és 1988-ban a Pápai Művelődéstörténeti Társaságot. Győrben is végzett magyarságkutató tevékenységet. Részt vett a Veszprémi Akadémiai Bizottság néprajzi és neveléstörténeti tagozatának munkájában. 1992 és 2012 között Pápán folytatta honismereti munkáját. Tevékenyen dolgozott a Várostörténeti és az Ipartörténeti Körben. Aktívan részt vett a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület munkájában és az Országos Honismereti Akadémiák Veszprém megyei delegációjának oszlopos tagja volt.

1969-ben a Művelődési Min. felkérésére egyik szerzője volt a „Honismeret az iskolában" című kiadványnak. 1970-ben jelentette meg a „Hűség" című szakkör folyóiratát. 1987-ben látott napvilágot a „Pápai járás földrajzi nevei" című dolgozata, majd 1995-ben „Izsákfa évszázadai" munkája. Főszerkesztője volt az 1997-ben megjelent Pápai Pedagógus Lexikonnak. 1999-ben jelent meg „Szülőföldünk Kemenesalja" című könyve. 2002 után került kiadásra a Pápai Pedagógus Lexikon II. kötete: „A Pápai Járás Pedagógusainak Adattára", valamint a „Pápai Krónika" című munkája. Nagy gonddal szerkesztette a Pápai Művelődéstörténeti Társaság füzeteit. 2009 októberében jelent meg „A pápai névtani konferencia előadásai" című kiadványa. Több mint 400 cikket publikált különböző újságokban és folyóiratokban. Maradandó értéket tárt fel a tud. élet és az irodalom területén. Évtizedek óta három megyében (Győr-Moson-Sopron, Vas, Veszprém) tevékenykedett a helytörténeti munkában.

Kiemelkedő közművelődési és kulturális munkásságáért, helyi és országos tud. életben betöltött szerepéért, valamint egy életen át tartó pedagógiai munkájáért: 1971-ben, 1978-ban és 1987-ben „Veszprém Megyéért", 1988-ben Csűry Bálint-emlékérem és díj, 1992-ben Pedagógus Szolgálati Emlékérem, 1998-ban Pro Cultura, 2000-ben Celldömölk város jubileumi ezüst emlékérem kitüntetésekben, 2008-ban az „Oktatási Miniszter Elismerő Oklevele" díjban részesült. 2012-ben az Országos Honismereti Akadémián átvehette a mozgalom legmagasabb kitüntetését, a Bél Mátyás-díjat.

Végső nyughelye Celld. Alsósági városrészének temetőjében található.

Egyénisége mély emberszeretetet, barátságot és közvetlenséget sugárzott környezetére. Így fordult tanítványaihoz, barátaihoz is. Ha az ember örömét leli abban, amit csinál, akkor a munka hivatássá válik számára. Számára a pedagógiai és tudományos kutatómunka, az alkotás mély elhivatottságot jelentett.

Ka.-i vonatkozású művei:

→*Kresznerics Ferenc emlékezete.* In: Magyartanítás, 1982. 4. sz. pp. 191-192.

A Kemenesaljai Baráti Kör. In: Honismeret, 1987. 4. sz. pp. 60-61.

Izsákfa évszázadai. Izsákfa. 1995. 181 p.

Szülőföldünk Kemenesalja. Celld., 1999. 181, [2] p.

Irodalom:

Burkon László: *Megjelent Izsákfa monográfiája : Falutörténet egy városrészről.* In: VN, 1995. 157. sz. (július 7.) p. 5.

Németh Tibor: *Tungli Gyula: Szülőföldünk Kemenesalja. Celldömölk, 1999.* [Könyvismertetés]. In: VHHK, 1999. 3. sz. pp. 89-92.

Tungli Gyula. (Összeáll. és szerk. Tölgyesi József). Veszprém. 1999. 53. p. (Veszprém megyei pedagógiai bibliográfiák, 8.)

Tölgyesi József: *Tungli Gyuláról. Pedagógus a kultúra horizontján.* In: Szín, 2009. 1. sz. p. 90.

Kiss Zoltánné: *Tartalmas nyolcvan év.* In: Napló, 2012. 119. sz, (május 22.) p. 15.

Molnár Gábor: *Dr. Tungli Gyula (1932–2014).* In: ÚK, 2014. 4. sz. (március 7.) p. 14.

N. T.

Ughy Jenő

(Celld., 1922 – Bp., 1967. szeptember 15.)

könyvtáros, olvasásszociológus

A nemeskeresztúri szegény környezetből származó fiú csak a szülők keserves erőfeszítései révén szerezhette meg az érettségit. ~ sorsának alakulásába rögtön beleszólt a történelem: szinte az iskolapadból csöppent a II. vh. lövészárkaiba. A világégés következtében kénytelen volt abbahagyni alig megkezdett orvosegy.-i tanulmányait és a fronton harcolt fogságba eséséig. Tífusz tört rá, de sikerült hazatérnie, és a demokratikus átalakulás lázában égő új rendszer mellé állt. A torzulások egyik áldozataként hosszú időszakot töltött a recski internálótábor emberpróbáló bányáiban. Vallásos meggyőződése, az életbe vetett hite adott lelkierőt neki ezekben a nehéz esztendőkben. Szabadulása után Pápán helyezkedett el könyvtárosként, s pár év múlva az olvasószolgálati csoport vezetője lett.

A hatvanas évek elejétől az „Új Könyvek" című állománygyarapodási tanácsadó formálódó szerkesztőségének, majd 1963-tól a Könyvtártud. Módszertani Központ munkatársa lett.

Az „Ezer falusi lakos és a könyv" című, 1965-ben mindössze 300 példányban napvilágot látott olvasásszociológiai alapműve módszertani kézikönyvként forgatható. ~ műhelygyakorlatnak tekintette a kötet alapjául szolgáló, 1964. március 1. és 31. között lebonyolított felmérést: igyekezett kialakítani a reprezentatív kiválasztás technikáját és az interjúkészítés módszertanát. Addigi életútjának, elméleti tájékozottságának és gyakorló könyvtárosi időszakának minden tapasztalatát belesűrítette a vizsgálatsorozatba, amely szigorúan tud. alapon a valóság tükörképét kívánta bemutatni. A vizsgálat módszertani alapját a bielefeldi EMNID Társadalom- és Közvéleménykutató Intézet Rolf Frőhner által irányított „Könyv a jelenkorban" című felmérése jelentette. A falusi lakosság olvasási struktúrájának felvázolása érdekében az ország különböző tájain fekvő, eltérő adottságokkal/viszonyokkal bíró öt más-más népességkategóriába tartozó település 200-200 lakosáról (tehát a nemolvasók köréről is) szakemberek által összeállított 58 pontos kérdőív segítségével készített olvasásszociológiai pillanatfelvételt. A Nyírmeggyesen, Bácsán, Bátorban, Bácsalmáson és Dákán lebonyolított kutatás korszerű művelődési szemlélet jegyében, az olvasást a többi kulturális tevékenységgel egységben vizsgálta. A szabadidő szerkezete, a könyvvásárlás és a könyvtári tagság mellett az olvasás motívumainak és hatásának is gazdag tárházát biztosította a mintegy 80 ezer adat feldolgozása. Az információs bázist az akkoriban korszerű lyukkártyás módszerrel rögzítette. Kutatásainak minden eleme továbbgondolásra érdemes volt, és szinte csábított a folytatásra, még átfogóbb felmérések készítésére: az olvasás összefüggésrendszerének minél pontosabb bemutatására. Tervezte a folytatást, alapozó vizsgálatainak kiterjesztését és továbbfejlesztését. Pályájának felfelé ívelő szakaszában tragikus hirtelenséggel, sok tekintetben tisztázatlan villamos baleset következtében hunyt el. Mo.-on elsőként vizsgálta tud. eszközökkel a községi lakosok olvasási szokásait és a m. olvasásszociológia egyik úttörőjének tekintjük.

Az OSzK Könyvtártud. és Módszertani Központja 1987 novemberében a hazai olvasáskutatás apostola halálának 20. évfordulójáról konferencia keretében emlékezett meg.

Főbb művei:

Egy úttörő falusi könyvtáros: Székely Imre. In: A Könyvtáros, 1961. 10. sz. pp. 593-594. (A nemeskeresztúri könyvtárosról.)

Az olvasás helyzete Dákán (Tóth Dezsővel). In: A veszprémi megyei könyvtár évkönyve. Veszprém. 1961.

Ezer falusi lakos és a könyv. Bp. 1965. 119 p. (A Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadványai 11.)

Irodalom:

Iszlai Zoltán: *Ughy Jenő emlékezete.* In: OSZK Híradó, 1967. 1. sz. pp. 23-24.

Két évtized az olvasáskutatás könyvtári műhelyében : In memoriam Ughy Jenő. In: Könyvtáros, 1988. 4. sz. pp. 189-202.

N. T.

Uhlár Gyula

(Esztergom, 1891. november 24. – Celld., 1955. - április 20.)

kántortanító, karnagy

Mélyen vállásos érzületű családba született, fivére is a pesti Béke téri templom espres-plébánosa lett. Az Esztergomi Érseki Római Kat. Tanítóképző Intézetben 1909-ben szerzett tanítói- és kántori oklevelet. Pályáját Bp.-en kezdte. Tanítói munkája közben 4 félévet hallgatott az egy. jogi karán. Az I. vh.-t követő nehéz időkben abbahagyta jogi tanulmányait. Ebben közrejátszott az is, hogy 1921-ben – zenei irányultságának hatására – a Fejér megyei Bodajkon (hazánk egyik búcsújáróhelyén) vállalt kántortanítói állást. Ezt követően kötött házasságot a jánosházi születésű Fazekas Irénnel. Házassága révén ismerkedett meg Ka.-val és hamarosan beadta pályázatát egy Celld.-ön meghirdetett kántortanítói állásra.

1924. augusztus 7-től lett – a voksolók többségének bizalmából – Celld. kántortanítója és családjával beköltözött a bencés rendház főbejáratával szemben lévő épület kántor-lakásába. Segédkántorként →Horváth Lajost választotta maga mellé. 1928-ban az egyházi főhatóságtól igazgatói címet kapott. A harmincas évek elejétől a Ka.-i Esperesi Kerületben – az esperesi ellenőrzések során – iskolalátogatóként működött közre. Tanfelügyelői javaslatra a Vallás- és Közoktatásügyi Min. 1937-ben iskolafelügyelővé nevezte ki. Iskolai tevékenységén kívül értékes karnagyi munkát is végzett. Ide kerülésekor átvette a Kat. Legényegylet férfikarának vezetését. Az együttessel 1926. augusztus 20-án – a Bp.-i Központi Kat. Legényegylet alapításának 70. évfordulóján – nagy sikerrel vett részt a Zeneakadémia nagytermében rendezett hangversenyen. Rendszeresen vezényelte ezt a dalárdát az egyházi szertartásokon kívül más műsoros rendezvényeken is. 1928-ban megszervezte az egyházi vegyeskart, melynek élete végéig serlegeket nyerő karnagya volt. A Vasutas Kör Koptik utcai székházában 1927-ben férfi dalosokat tömörítő, ún. Vasutas Dalárda szerveződött: első karnagya ~ volt. Vezetésével nagy sikerrel szerepeltek a 1929 júliusában Debrecenben rendezett Orsz. Dalosversenyen. A felnőtt énekkarokon kívül saját iskolájának gyermekkórusát is ő vezette. A „Kis-Mária-Celli Imák és Énekek" c. imakönyv összeállítása és a Székely László által írt „Ének a kiscelli Szűzanyához" c. vers dallamának megalkotása is nevéhez fűződik. Az iskolák államosítása után még két évig tanítóskodott a helyi állami fiúiskolában. 1950-ben nyugdíjba ment, de a kántorizálást haláláig folytatta.

Műve:

Kis-Mária-Celli Imák és Énekek. Imakönyv. Celld., 1934. 304 p.

Irodalom:

Vasmegyei fejek. Szhely., 1930. p. 233.

Celldömölk egyházi zenéje. In: A 200 éves szombathelyi egyházmegye emlékkönyve (1777–1977). Szhely, 1977. pp. 362-376.

A *kántor leánya – Harangozó Miklós beszélgetése Uhlár Saroltával.* 1. rész. Internet: http://www.infocelldomolk. hu/hir_olvas/permalink:a-kantor-leanya-harangozo-miklos-beszelgetese-uhlar-saroltaval-1-resz-2012-10-29-141515/ [letöltés: 2014. 11. 13.]

H. L.

Újváry István

(Alsóság, 1796 – Szhely, 1873. szeptember 7.)

honvéd alezredes (1848/49),
a szabadságharc tábori kórházainak
főfelügyelője

A vagyontalan nemesi származású fiatalember 1813-ban lépett be a császári seregbe és három évtizedet húzott le az erdélyi 31. gyalogezrednél. 1843-ban

főszázadosi ranggal helyezték nyugállományba. Ezután Szhelyen élt a szabadságharc kitöréséig.

1848. június 19-én lett a megyei nemzetőrség őrnagya és az egyik legaktívabb szervezője. Szeptembertől a vasi önkéntes nemzetőr-zászlóalj parancsnokaként a drávai őrvonal védelmében részt vett a Jellačić elleni harcokban, Októberben a Szhelyen alakuló 45. honvédzászlóalj parancsnoka, amelynek élén november 11-én őrnaggyá nevezték ki. Decemberben Perczel drávai hadtestébe, majd 1849 januárjában Görgei feldunai seregéhez csatlakozott egységeivel. A három évtizedes katonai tapasztalattal rendelkező Újváryt Görgei márciusban dandárnokká léptette elő, és a sereg II. hadtestében az I. hadosztály negyedik dandárának parancsnokává nevezte ki. A Kmety-hadosztályhoz tartozó csapatai élén végigharcolta a téli és a tavaszi hadjáratot. Vitézségéért május 3-án 3. osztályú katonai érdemjellel tüntették ki. Buda visszafoglalását követően a város térparancsnoka lett, majd ezután nyár elejétől a Feldunai hadsereg tábori kórházainak főfelügyelője. Augusztus elejétől már alezredesi rangban a Paulis-Világos-Radna térségben koncentrálódott tábori kórházak főparancsnoka. A világosi fegyverletétel után Aradon 12 évi várfogságra ítélték, de Olmützből 1854-ben amnesztiával került haza. Kiszabadulása után napidíjas írnokként tudott munkát találni. A kiegyezést követően telekkönyvi hivatalnok lett Szhelyen. Birtokszomszédjával, egykori fogolytársával, →Berzsenyi Lénárddal alapító tagja lett a Vas megyei önsegélyző honvédegyletnek.

Irodalom:

Bona Gábor: T*ábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban.* 3. átd., jav. kiad. Bp. 2000. pp. 692-693.

N. T.

Uranovicz Imre

(Celld., 1931. május 18. – Bp., 1992. december 23.)

diplomata

Szülei: Uranovicz Mihály és Heiner Rozália. Édesapja ritzer kőfaragó volt a Sághegyen, bár alapszakmája a kocsigyártó bognár volt. Néhány év múlva Bp.-re költöztek, ahol a családfő a csepeli Weisz Manfréd Művek esztergályos-marósa lett. 1944 tavaszán az első bombázások után visszaköltöztek Cellbe a nagyszülőkhöz. Így ~ a 3-4. polgárit már itt végezte. Ezt követően a pápai gimn-ban tanult, majd az akkor induló celli Gábor Áron Gimn.-ban folytatta tanulmányait. Innen népi kollégistaként Pannonhalmára került. Érettségi előtt kirúgták, ezért nem vizsgázhatott, de a négy év tanulmányi eredményei alapján így is bekerült a felsőoktatásba.

1950-től 1954-ig a bp.-i egy. jogtud. karán tanult és summa cum laude végzett, majd 1954/55-ben a Külügyi Főiskolán képezte magát. Közben házasságot kötött Molnár Gizellával és két gyermekük született: László (1954) és Ágnes (1956). 1954-től közel négy évtizeden át a Külügymin. munkatársa volt. 1956-tól 1959-ig a washingtoni m. nagykövetségen és a New York-i m. ENSZ-képviseleten attasé és harmadtitkár. Mandátumának lejártakor hazatérve az állomáson tudta meg, hogy édesanyja meghalt és azonnal indulnia kell a celld.-i temetésre, amellyel megvárták őt...

1959 és 1963 között a Külügymin. nemzetközi szervezetek főosztályán előadóként dolgozott. 1964-től 1969-ig az ENSZ-titkárság politikai és a Biztonsági Tanács főosztályának tisztségviselője, egyúttal 1964 október és 1965 május között a ciprusi ENSZ-erők parancsnokának és az ENSZ-főtitkár ciprusi különmegbízottjának politikai tanácsadója. 1969-től a Külügymin. nemzetközi szervezetek főosztályán főelőadó, 1971/72-ben főosztályvezetőhelyettes, 1973-tól Saigonban a Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottság m. tagozatának általános vezetőhelyettese. 1974 és

1980 között Indonézia m. nagykövete volt, egyúttal Malajziába, a Fülöp-szigetekre, Ausztráliába és Új Zélandra is akkreditálva. 1986-ban újra nősült, második felesége Tóth Györgyi. 1987-től 1991-ig ciprusi m. nagykövet volt Nicosiában, majd 1991 őszétől haláláig a Külügymin. nyugalmazott nagykövete.

Műveiből:

A Vietnami Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottság, 1973. Doktori disszertáció. Bp. 1974. 83, 15 p.

Az emberi jogok napja. In: Magyar Jog, 1988. 3. sz. pp. 193-196.

Irodalom:

Magyar és nemzetközi ki kicsoda 1992. Bp. 1991. p. 901.

Új magyar életrajzi lexikon. VI. köt. Bp. 2007. p. 969.

N. T.

Üllő (ÁL)→Mende Bódog

Vajda Sámuel

(Jánosháza, 1718. február 18. – Szhely, 1795. szeptember 29.)
bencés szerzetes, tihanyi apát

Gazdag, birtokos nemesi családból származott. Vajda Zsigmond és Baczere Julianna László nevű fiát 1718. március 9-én keresztelték meg a római kat. plébánián. Középiskolai tanulmányai után a bencés rendbe lépett 1735. november 28-án és 1736. november 21-én tette le a fogadalmat. A bölcseletet Pannonhalmán tanulta, a teológiát pedig Nagyszombatban, ahol báró Majthényi Ádám esztergomi érseki helynök, püspök 1742. május 24-én szentelte pappá. Visszakerülve Pannonhalmára, egy évig bölcseletet tanított, majd 1743-1757 között – kisebb megszakításokkal – a teológia tanára és pannonhalmi m. hitszónok. 1746-ban a bencések fellázadtak Sajghó Benedek főapát irányvonala ellen (közöttük →Koptik Odó celld.-i apát is) ezért – miután megfosztották katedrájától – 1746. október 6-tól Tihanyban élt. 1747-ben rendtársai bizalmából Jankovics Mártonnal együtt Bécsbe ment panaszra a főapát ellen a Kancelláriához, de Mária Terézia parancsára elfogták, és a bécsi érseki palota börtönébe zárták. A zavargások elültével ismét elfoglalhatta katedráját Pannonhalmán. Életének ebben a szakaszában főleg a teológia elméleti részével foglalkozott, munkái kéziratban maradtak meg Pannonhalmán. Főbb témái: a hit és az isteni erények, az angyalok, az ember céljai, az emberi cselekedetek.

1757 májusától 1760 áprilisáig a dömölki apátság kormányzói tisztségét töltötte be, s annak főleg anyagi ügyeit intézte. Tovább szépítette a Koptik által építtetett új templomot és nevéhez kötődik az új kolostor épületének megterveztetése, az építés előkészületeinek megszervezése és az alapkő letétele 1760. március 14-én. Közben megenyhült a feszültség közte és a főapát között, és 1760. április 16-án a tihanyi bencés apátság vezetőjévé nevezték ki.

Az apátság vagyonával gondosan gazdálkodott, minden esztendőben precíz számadásokat készített. Legendásan aszketikus életmódot folytatott (állítólag 40 évig nem evett húst / nem ivott bort és csupasz deszkákon aludt), szigorúan vette a klauzurát, de ugyanakkor karitatív hajlama is közismert volt az apátsági birtokokon élők körében. A templomot és a rendházat adományokkal látta el, adakozott a bakonybéli bencés templomnak is. Az apátsági templom berendezése sok tekintetben az ő időszakára vezethető vissza: 1765-ben új orgonát szereltek be; Mo-n Vajda építtette az első oltárt Jézus Szívének tiszteletére; a toronyban 3 harangot és 1 órát helyez-

tetett el. Az új templomot 1778. szeptember 13-án Bajzáth József veszprémi püspök szentelte fel.

Sokat köszönhet neki Balatonfüred. Gondoskodása nyomán lett országosan ismert gyógyforrás: apátsága idején ötszobás, emeletes fogadó (1764), kilencszobás épület és nagyvendéglő (1781) épült. A vendéglátó helyeket (fürdő, szálloda, étterem) a bencés rend bérbe adta és Vajda mindig méltányos szerződéseket kötött a vállalkozókkal és ugyanezt a mértéktartást várta el tőlük áraik tekintetében.

Apátsága idején főleg gyakorlati teológiai munkákat írt. Ekkor keletkezett a fő műve, a három kötetes: A Mi Urunk Jézus Krisztusnak élete... (Pozsonyban, 1772–74.). 1782-ben névtelenül kiadta – a Pray-kódex nyomán – Szűz Szent Margit életének legendáját, amely Budán jelent meg. Ugyancsak tihanyi apát korában fordította le VI. Pius pápa imádságos könyvét (Budán, 1784.). A bencés rend 1787-es feloszlatása után hugához, Vajda Annához költötött Szhelyre, majd később annak lánya gondozta. Jó barátságot ápolt Szily János szhelyi püspökkel. Egy 1795. május 19-én Kis Pál veszprémi nagyprépostnak küldött levelében azt írta, hogy majdnem teljesen megvakult. 1795-ben, szeptember 29-én halt meg, és kívánsága szerint a közkedvelt ferences templom kriptájában temették el. Czinár Mór, a 19. század bencés történésze két szóval jellemezte: „universis carus" – mindenki szerette.

Művei:

A' meg-ditsőült szenteknek jelesül pedig a' boldog Szűz Máriának tiszteletéről néhány rövid, és könnyen érthető bizonyítások. Veszprém. 1792. 39. p.

Irodalom:

Csődy Pál: P*api öröm, mellyet fő tisztelendő Vajda Sámuel Szent Benedek szerzete béli tyhanyi apátúr' papságának ötvenedik esztendeje inneplésekor hírdetett Csödi Pál* ... Szombathelyen Kis Aszszony havának 29dik napján. Szhely., 1792. 20 p.

Lukácsi Márk: *Vajda Sámuel élete és irodalmi munkássága.* Pannonhalma. 1997. 198 p. (Pannonhalmi füzetek 40.)

Vajda Sámuel tihanyi apát. In: Sólymos Szilveszter: Ezer év száz bencése. Pannonhalma. 1997. pp. 70-77.

K. J. – N. T.

Varga László Csaba

(Celld., 1957. július 3. - Celld., 2007. június 7.)

gépészmérnök, Celld. alpolgármestere (1990/94)

A Savaria Szakközépiskolában érettségizett Szhelyen, majd Miskolcon a Nehézipari Egy.-en tanult tovább. Gépészmérnöki diplomájának kézhezvételét követően a Tatabányai Szénbányáknál helyezkedett el. 1983 októberében a celld-i gázprogram indulásakor tért vissza Ka.-ra és az ÉGÁZ munkatársa lett. A kirendeltség vezetőjeként koordinálta és szívügyének tekintette Celld. és Jánosháza gázművesítésének fejlesztését. 1987-ben kötött házasságot Kovács Marietta gimn.-i testnevelő tanárral és három gyermekük (Csaba, Réka és Marietta) született. A rendszerváltást követő első önkormányzati választáson független jelöltként a legmagasabb, 62.67%-os támogatottsággal lett a celld.-i helyhatóság tagja. A testület megválasztotta alpolgármesternek és egyúttal Alsóság részönkormányzat-vezetői feladatait is ellátta.

Személyesen is sokat tett a Sághegy lábánál fekvő városrész érdekében és büszke volt az elért eredményekre. A ciklus során épült meg a tornacsarnok, átadták az iskola konyháját és a ravatalozó épületét, valamint elkészült a II. vh. áldozatainak emlékműve. Szívügyének tekintette a hegyen a Bányász Emlékmű felállítását és fontos érdemeket szerzett a geológiai tanösvény megvalósításában. Ebben az időszakban indult el az Alsósági Tavaszi Napok máig tartó rendezvény-sorozata. Közreműködött az olaszországi Pagnaccoval való testvérvárosi kapcsolat kialakításában.

1993-tól négy évig egyéni vállalkozóként működött: 1995-ben újraindította a felesége révén családi vállalkozásnak számító egykori Csoma Sütödét, majd megvásárolta a Jánosházi Sütőipari Kft.-t. A pékség fénykorában celld.-i, jánosházi és sárvári üzemekben is készült a Nyugat-Dunántúlon márkanévvé emelkedett „jánosházi kenyér". Filozófiája szerint a hagyományos technológiájú, adalékmentes és minőségi alapanyagokat felhasználó gyártási folyamat jelentette a siker kulcsát. Tevékenységének elismeréseként a Vállalkozók Orsz. Szövetsége a „2006. év vállalkozója" elismerésben részesítette.

Az 1990-es években a Ka.-i Ipartestület elnöki feladatait is lelkiismeretesen végezte. 1997-től haláláig a Celld. határában épült stratégiai olajtárolót működtető IPR Rt. munkatársa volt. Fiatalon, korunk gyógyíthatatlan betegségében hunyt el.

Irodalom:

Burkon László: *Bemutatjuk Celldömölk új vezetőit – Varga László Csaba alpolgármester.* In: ÚK, 1990. 12. sz. (november) p. 3.

Rozmán László: *A 2006. év vállalkozója – Varga László Csaba.* In. ÚK, 2007. 1. sz. (január 12.) p. 10.

Uő.: *Varga László Csabára emlékezünk.* In: ÚK, 2007. 13. sz. (június 29.) p. 5.

N. T.

Vas Károly

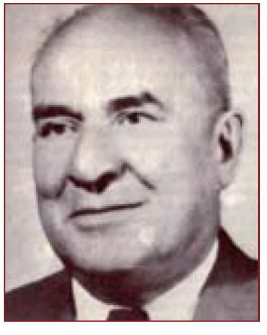

(Nyárád, 1906. december 13. – Pécs, 1985. június 4.)

pedagógus, főiskolai tanár, a celld.-i gimn. első igazgatója

Középparaszti családból származott, Nagy László és Ágh István költők nagybátyja volt. Pályaválasztásában a szülők akarata érvényesült, akik papi pályára szánták, ezért előbb a pápai bencés, majd a veszprémi piarista gimn.-ban tanult. Tanulmányai során azonban erősödő történelem- és társadalomszemlélete – amiben fontos szerepet játszottak a népi írók és műveik – a világi élet felé irányították. A bp.-i tud.egy. bölcsészettudományi karán 1935-ben történelem-latin szakon szerzett középiskolai tanári oklevelet, ezt követően az ajkai Nirnsee Pál nagybirtokos, ogy. képviselő gyermekeinek lett a nevelője.

1939-től 1945-ig az érsekújvári Pázmány Péter Gimn.-ban tanított, ahol az Orsz. Falusi Tehetségmentési akció tankerületi feladataival és népfőiskola szervezésével is megbízták. Ezekről az évekről A magyar lélek szolgálatában (Bp., 1943.) című munkájában számolt be. A háború végén Győrben kapott állást, a Révai Miklós Gimn. igazgatóhelyettese lett. A tankerületi főigazgató 1946-ban bízta meg a történelem, valamint a latin nyelv és irodalom tantárgyak szakfelügyeletével. Tagja és titkára lett a Nemz. Paraszt Pártnak és a Nemz. Bizottságnak. Népi kollégium megszervezésére is felkérték (Kovács Pál Népi Kollégium) melynek egyben igazgatói tisztségét is betöltötte. Azonban alighogy elkezdte a munkát, Keresztury Dezső kultuszminiszter 1947. január 21-től Celld.-re helyezte – az 1946. november 26-án alapított – gimn. és kollégium megszervezésére.

~ magáévá tette azt a saját korát jóval megelőző gondolatot, miszerint az új gimn.-nak úgy kell megépülnie, hogy hozzá kapcsolódjanak, vagy pavilon-szerűen épüljenek ki a közművelődési intézmények: tájmúzeum, kultúrház, nyilvános könyvtár, diákotthon, sportpálya stb. Celld., bár az 1946-os év a gimnázium-alapítás tervével telt, nem volt felkészülve az iskola beindítására. Sem helyiség, sem költségvetési források nem álltak a rendelkezésre. Bebizonyosodott, hogy az eredményesség nem elsősorban a tárgyi feltételek sokaságán múlik, hanem mindenekelőtt a nevelő személyiségeken.

20 évet szánt tervei megvalósítására, azonban csak 23 hónapot tölthetett Celld.-ön, akarata ellenére a szombathelyi tankerületi főigazgatóságra helyezték általános tanulmányi felügyelőnek, majd Bp.-re került az Okt. Min.-ba, a történelem tantárgy orsz. felügyelőjének.

1950-től 1972-es nyugdíjazásáig a Pécsi Tanárképző Főiskola tanszékvezető tanáraként dolgozott, egyidejűleg min. főelőadó-

ként az új történelemtantervek és módszertani útmutatók elkészítését irányította. A történelemtanítás-módszertan nemzetközileg elismert szakértőjének számított. Tankönyveiből és jegyzeteiből tanárok generációi tanultak.

Születésének centenáriumán a Ka.-i Baráti Kör emléktábla avatásával emlékezett a celld.-i gim. első igazgatójára nyárádi szülőháza falán.

Művei:

A történelemtanítás módszertana. Bp. 1960. 271 p.

Érzelmi nevelés az általános iskolai történelemtanításban. Bp. 1963. 36 p.

Irodalom:

Vas Károly : *A celld.-i gimnázium története 1947.* II – 1949. XII-ig. Pécs. 1977. 67 lev.

Vas Károly: *Nevelés a Felsőbüki Nagy Pál Kollégiumban.* In: VSz, 1972. 4. sz. pp. 568-582.

→Tungli Gyula: *Aki tanárnemzedékeket nevelt.* Bemutatjuk Vas Károly nyugalmazott főiskolai tanárt. In: Köznevelés, 1981. 20. sz. p. 5.

Uő: *Nagy László és Vas Károly.* In: Honismeret, 1986. 1. sz. pp. 10-11.

Uő: *Vas Károly (1906–1985).* In: VN, 1985. 150. sz. (jún. 28.) p. 5.

Mácsi Anita: *A Pécsi Tanárképző Főiskola Történelem Tanszéke Vas Károly munkásságának tükrében.* In: Pécsi Szemle, 2005. nyár, pp. 108-113.

Horváth Jenő: *Emlékezés Vas Károlyra.* In: KBKH, 2006. 1. sz. p. 4.

Tungli Gyula: *Ki volt Vas Károly?* In: [Veszprémi] Napló. 2008. júl. 11. p. 15.

K. Gy.

Vathy Elek (ÁL)→Remport Elek

Vidos József

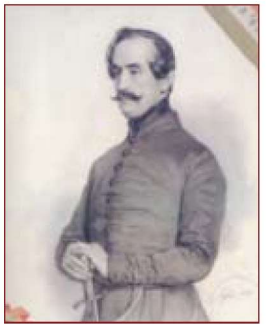

(Kemenesmihályfa, 1805. április 18. – Kemenesmihályfa, 1849. augusztus 3.)

alispán, kormánybiztos (1848/49)

A Vidos család nemessége a 13. századig vezethető vissza, kiterjedt rokonságuk szinte az egész Ka.-t átfogta. Közéleti szerepvállalásukat bizonyítja, hogy a 17. századtól kezdve tagjai sorra bukkantak fel a megyei adminisztráció különféle pozícióiban. A soproni ev. líceum után jogi végzettséget szerzett fiatalember a reformkorban Széchenyi eszméinek követője volt. 1836-tól Vas megye főjegyzője, a liberálisok megyei vezére, akit kétszer választottak alispánná az 1838-1848 közötti években s számos más tisztséget is viselt. →Edvi Illés Pál jellemzése szerint: „Külsejére nézve barna, daliástermetű, nyílt arcú, magas homlokú férfiú. Társalgásban beszédes, lovagi, önkedveltető, mívelt. A jogban jártas, rögtönzött politikai ékeszólás neki nagyon díszlett. Mint ama híres francia költészről, Racine-ről életírója megjegyzé, miszerint oly szép szavú, hogy lehetetlen, neki a mennyek kapui meg ne nyílnának: úgy ~ről is elmondható, hogy neki minden szívek kapui megnyíltak."

Vas megye követeként vett részt az utolsó rendi országgyűlésen, 1848 tavaszától testestől lelkestől Kossuth híve. Aktívan részt vett a diéta munkájában s nevéhez fűződik a népképviseleti törvény azon liberális módosítása, mely szerint az értelmiségű foglalkozásúak az általuk fizetett lakbér összegétől, tehát a cenzustól függetlenül kapják meg az aktív választójogot. Tagja volt a forradalom kitörése előtti napokban Bécsbe küldött ogy.-i deputációnak is. Felemelő érzés lehetett számára, amikor az utolsó rendi ogy. április 8-i ülésén kerületi jegyzőként ő olvashatta fel azt a 31 cikkelyből álló törvényjavaslatot, amelynek V. Ferdinánd általi szentesítésével a polgári Mo. alapköve ünnepélyesen letétetett.

Az 1848 júliusára összeállított 3000 fős nemzetőrsereg parancsnoka a „katonai pályát nem próbált, de sokoldalú, fényes

talentumánál fogva a közbizalmat Vasban osztatlanul bíró" ~ lett 1848. június 19-én Vas megye nemzetőrségének főparancsnoka. →Batthyány Lajos szeptember 19-én a vasi népfelkelés parancsnokává is kinevezi, és Kanizsa felszabadítására utasítja, amit a nemzetőrség Jellačić hátrahagyott helyőrségének elűzésével végre is hajtott. A diadalról küldött beszámoló jelentése után október 4-én hivatalosan kérte betegségére való hivatkozással, hogy katonai megbizatása alól mentsék fel. Eme kérésének helyt adtak, azzal a feltétellel, hogy kormánybiztosi tisztjét továbbra is megtartja. Időközben a vasi nemzetőrökkel és a Miklós huszárokkal visszaindult a megyébe, serege e hazavonulás során szétszéledt, és csupán az önkéntesek maradtak meg, akik a toborzáskor a tovább szolgálatot vállalták. De még így is katonai szempontból a legütőképesebb egységet Vidos vezette, s nemzetőreivel, népfölkelőivel és a Miklós huszárokkal Kiscellen át Csepregre vonult a fosztogató horvát horda ellen. Hadsereg-parancsnoki szolgálata befejeztével 1849 januárjáig, a császáriak bevonulásáig kormánybiztosként működött, majd részese maradt a megyei közéletnek.

A megtorlás elől menekülnie kellett és hosszabb ideig bújdosott Zichy Lajos somlói pincéjében. Augusztusban megtámadta a kolera és Éva testvére szállította haza a kemenesi birtokra. Bátyja ápolása során ő is megbetegedett és egy napon hunytak el. ~et Mersevát határában egy Cinca-parti nagy akácfa tövében temették el. A családi kripta 1852-es megépítése óta már ott pihen Vas megye 1848-as szabadságküzdelmének jeles alakja.

Irodalom:

Ordas Iván: *Vidos József (1805–1849).* In: VSz, 1968. 3. sz. pp. 429-437.

Szász Erzsébet: *Vidos József országgyűlési beszámolója. 1848. május 1-én.* In: VHK, 1978. 1. sz. pp. 35-40.

Tilcsik György: *Széchenyi barátjából Kossuth harcostársává. 180 éve született Vidos József.* In: VN, 1985. 90. sz. (április 18.) pp. 2-3.

Ordas Iván: *1848 Vas megyei eseményeiből. Koltai Vidos József nemzetőrparancsnok.* In: Honismeret, 1986. 2. sz. pp. 13-15.

Molnár András: *A vasi nemzetőrség kanizsai „kalandja" 1848 októberében. Chernel Kálmán visszaemlékezése.* VSz, 1991. 2. sz. pp. 227-232.

Tilcsik György: *Vidos József politikai pályája.* In: Vas megyei levéltári füzetek 6. köt. Előadások Vas megye történetéről II. Szhely., 1993. pp. 27-39.

Baloghné Lasics Judit: *→Edvi Illés Pál végbúcsúja Vidos Józseftől 1849-ben. Gondolatok egy 145 évvel ezelőtti esemény évfordulóján.* In: VN, 1994. 234. sz. (október 6.) p. 6.

Hermann Róbert: *Vidos József kormánybiztos jelentései (1848. október 16. – december 27.).* In: Savaria : A Vas Megyei Múzeumok Értesítője 22/1., Pars Historica : 1992–1995. Szhely., 1995. (!1997). pp. 49-95.

Hermann Róbert: *„... Tán a tavasz a durva tél után kellemetes leend". Vidos József levelei és jelentései 1848 február – szeptember.* In: VSz, 1998. 2. sz. pp. 141-160.

Kozma Gábor: *Testvérek, keresztutak és koszorúk. A Vidos család merseváti sírboltja nemzeti emlékezésünk fontos és értékes darabja.* In: VN, 1998. 62. sz. (március 14.) p. 11.

Kozma Gábor: Gróf Széchenyi István barátja volt : Szinte génjeiben hordozta a hadművészet csínját-bínját : Vidos József és a forradalom. In: VN, 2000. 62. sz. (március 14.) p. 10.

Budai Rózsa: *A nemzetőrség parancsnoka : nemzeti liberális a gyűlésben : Vidos József.* In: VN, 2009. 65. sz. (március 18.) p. 11.

N. L. – N. T.

Villi (ÁL)→Mende Bódog

Virághalmi Ferenc

(Révkomárom, 1826.szeptember 5. – Kiscell, 1875. szeptember 24.)

honvéd százados (1848/49)

NV: Blumentritt Ferenc (1851-ig)

Szülei: Blumentritt Ferenc komáromi városi hivatalnok és Graff Erzsébet. Édesapját 4 éves korában elveszítette. Középiskolai tanulmányait a komáromi bencéseknél kezdte, majd a Pannonhalmi Szent Benedek-rend győri főgimn.-ban fejezte be és a piarista rend fogadalmasaként Besztercén, Kecskeméten és Kolozsvárott volt tanár. A szabadságharc kitörésekor, 1848 szeptemberében honvédnek állt a győri 23. honvédzászlóaljnál. A schwechati ütközetben tanúsított hősies helytállásáért december 5-től az ugyancsak győri 39. zászlóalj hadnagya, majd 1849 áprilisától már főhadnagya lett. 1849 májusában nyitrai térparancsnok és júniustól ugyanitt százados. Haditettei közül kiemelkedik az 1849 júliusi ácsi erdőben lezajlott véres ütközet, ahol három sikeres rohamot is vezetett. Világosnál tette le a fegyvert, s két hónap bujdosás után besorozták az osztrák ármádiába közkatonának. Olaszországba vitték, ahol előbb Piacenzában, majd Bresciában szolgált.

Szabadulása után piarista rendfőnöke elutasította visszatérését a szerzetesek közé. Nagybátyja, Szilágyi Sándor nyújtott számára menedéket nagydémi otthonában. A Szabadhegyi családnál nevelő volt, s itt kezdődött irodalmi munkássága. Jókai mutatta be az irodalmi közéletnek az 1851 óta Virághalmira magyarosított nevű írót. A Győri Közlöny 1858-as évfolyamában értekezést írt egy új ércről, melyet timanynak nevezett el, s országosan ez az első híradás az alumíniumról. 1859-ben két regénye is megjelent Győrben: a „Fegyverkovács" és a „Török világ Győrben". 1862-ben publikált, „A király védencei" című kétkötetes művében a majdani kiegyezés jogalapját fogalmazta meg regényes formában. Az „Egy cserepár naplója" című művében teljes hitelességgel örökítette meg az osztrák katonai szolgálatban a többi magyarral együtt átélt sorsát. Az 1866-ban megjelent első kiadást elkobozták és megsemmisítették.

Tökéletes német nyelvtudása alapján a hatvanas években a fővárosban a Pester Lloyd és az Ungarischer Lloyd munkatársa és más külföldi lapok tudósítója lett. Háza a fiatal ellenzéki írók egyik találkozóhelyévé vált. Balladái, elbeszélései, versei, verses elbeszélései, humoros karcolatai, komoly tanulmányai jelentek meg a korabeli m. lapokban, folyóiratokban. Vas megyei vonatkozásuk miatt külön hangsúlyozandók a „Felső vasmegyei képek" című közleményei. Pesti időszakához fűződik házassága: 1864. április 10-én vette feleségül a veresegyházi származású Ubrankovics Konstantinát (akitől egy fia született), de alig 2 esztendő múltán társa meghalt. Amikor 1868-ban újjászervezték a m. hadügyminisztériumot, elismerve a szabadságharcban szerzett rangját, oda osztották be. 1867-től két évig Győr megye második aljegyzője volt. 1868-ban jelent meg „A bekvártélyozott huszár" című költeménye, amelynek külön érdekessége, hogy Munkácsy Mihály illusztrációi díszítették. 1869-ben Pesten újra nősült és Reischer Irmát vezette oltár elé, s hamarosan egy leányuk született. Virághalmit 1872-ben századosként reaktiválták a honvédségnél, de 1874-ben nyugdíjaztatta magát. 1875-ben a Somló hegy jenei oldalában vásárolt egy új, lakószobákkal és kő dongaboltíves pincével ellátott présházat. Ez a környezet, a Somló sziklaormára nehezedő várrom mély hatással volt az egykori szerzetesre. „Élő hazugságok" címmel kezdett új, önéletrajzi regényébe.

Jó barátjánál, →Hollósy Jusztinián dömölki apátnál tett látogatásakor vízkórban halt meg s a vendéglátónak kellett szomorú szívvel elbúcsúztatnia a temetési szertartáson. A sors furcsa fintora, hogy leghíresebb művének („Egy cserepár naplója") immár legális kiadása csak pár hónappal halála után látott napvilágot. Barátai a Somló hegyen 1880-ban emléktáblát helyeztek el az irodalompártoló Schönauer-család házán, síremléke pedig a celld.-i temetőben az 1848/49-es forradalom és szabadságharc emlékünnepségeinek állandó zarándokhelye. Sírját a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság 2007. március 21-i ülésén a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánította.

Irodalom:

Lám Frigyes: *Virághalmi Ferenc. 1824–1875.* In: A győri Magyar Kir. Állami Leánygimnázium évkönyve az 1926/27. iskolai évről. Győr. 1927. pp. 3-14.

→Nádasdy Lajos: *Tollal és karddal a hazáért.* In: Vigilia, 1977. 3. sz. pp. 167-171.

Nádasdy Lajos: *Híven szolgálta a hazát.* In: Helytörténet I. (Szerk. Káldos Gyula). Celld., 1975. pp. 30-36.

Virághalmy Lea: *Virághalmi Ferenc.* In: Arrabona 35/1-2. Győr. 1996. pp. 261-276.

Bona Gábor: *Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban.* I. köt. Bp. 1998. p. 176.

N. L. – N. T.

Weöres Sándor

(Szhely, 1913. június 22. – Bp., 1989. január 22.)

költő, műfordító

Szhelyen látta meg a napvilágot, mégis a cseri dombok tetején gubbasztó kis falut, Csöngét tekintette szűkebb hazájának, mivel itt, szülei otthonában töltötte gyermekéveit és ifjúkorát. Szűkebb pátriájához, Vas megyéhez és Ka.-hoz egész életén át szoros szálakkal kötődött. Bármerre sodorta az élet, sohasem szakadt el lélekben e tájtól.

A kis Cina már négy-öt éves korában megismerkedett a betűk és a számok világával. Kimagaslóan művelt édesanyja oltotta belé az irodalom szeretetét és nevelőnője segítségével németül és franciául tanította. Nyolc-kilenc évesen már Hutter Zsigmond lelkész nagy magánkönyvtárából Shakespeare műveit vette a kezébe, s mohón végigolvasta az ev. parókián található lexikonokat. A gyermek és ifjú ~ szellemileg szinte hermetikusan elszigetelt, társtalan volt falujában. Ehhez hozzájárult, hogy gyenge egészségi állapota miatt több osztályt is magántanulóként végzett el.

Az elemi iskola elvégzése után a szhelyi reáliskolában végezte középiskolai tanulmányait, s az irodalmár Pável Ágostonéknál lakott. Ekkoriban kezdett el verselni, s mindössze 15 éves volt, amikor megjelent első verse, az Öregek, melyre Kodály Zoltán is felfigyelt és megzenésítette. Rossz tanulmányi eredményei miatt Győrbe íratták át, de végül Sopronban tett érettségi vizsgát.

Az 1929/30-as tanévet Weöres a Révai Miklós Reálgimnázium tanulójaként kezdte meg Győrben. Egy rokon hölgy buzgalmának köszönhetően a nála alig idősebb képzőművésszel, a köcski származású →Illés Árpáddal, aki ekkor már Rudnay tanítványa volt a főiskolán, de a szünidőket Győrben töltötte. A fiatalok között ekkor alakult ki az a barátság, mely halálukig kitartott, hol játékos kalandokra csábítva, hol komoly közös munkákra ösztökélve őket. Életük utolsó évtizedeiben pedig az egymás munkáira reflektáló alkotásokban felragyogva. Illés Árpád 1935 után Weöresnek több könyvét tervezte és illusztrálta, majd hamarosan valódi közös munkákba kezdtek: elkészült A holdbeli csónakos Illés színpadi terveivel, abszurd játékuk, a Tyunkankuru Illés jelmezterveivel; de nagy elhatározással fogtak bele a csak maguk számára készülő „kék, barna és sárga könyvbe" is, amelyekbe az elgondolás szerint Illés rajzai és Weöres szövegei felváltva kerülnek, hogy végeredményként egy közös korpuszt alkossanak.

Weöres a pécsi egy. bölcsészkarán folytatta felsőfokú tanulmányait, ahol esztétikából doktorált. 1932-ben jelent meg első verse a Nyugatban, majd 1934-ben Pécsett első verseskötete, a „Hideg van". 1935-ben Baumgarten-díjban részesült, melynek összegéből távol-keleti utat tett. Ekkoriban már rendszeres kapcsolatban állt Babits Mihállyal és Kosztolányi Dezsővel. Egy.-i tanulmányai végeztével Pécsett lett könyvtáros, majd Bp.-re került. 1947-ben nősült meg, Károlyi Amy költőnőt vette feleségül.

Bölcsőhelyétől soha nem szakadt el teljesen: visszajárt Csöngére, ahol barátai, költőtársai rendszeresen meglátogatták. Szhelyről Pável Ágoston, Bárdosi Németh János, Pécsről Várkonyi Nándor járt ki hozzá, de sűrűn megfordult Csöngén a bakonytamási papfiú, az íróvá lett Tatay Sándor, Pestről pedig Berda József. 1934-ben →Kodály Zoltánt is a vendégül látta.

Egyik legtermékenyebb költőnk volt. 1989. január 22-én, hetvenhat éves korában hunyt el. Bár úgy végrendelkezett, hogy „kis Csöngéje földjében" szeretne nyugodni, az ősi családi sírboltban pihenni meg, özvegye kívánságára mégis Bp.-en, a Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra.

Szűkebb hazája, Csönge, Kemenesalja és Vas megye hűséggel ápolja nagy fia emlékét. Csöngén emlékkiállítás és szobor, a Lánka-patak partján emlékpad őrzi emlékezetét, az általános iskolások körében évente szavalóversenyt rendeznek gyermekverseiből Ostffyasszonyfán. Szhelyen a Weöres Sándor Színház viseli a nevét. Születésének 100. évfordulója alkalmából orsz. centenáriumi emlékév keretében emlékeztek meg a világirodalmi rangú poétáról. Ennek keretében nyílt kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban „A teremtés dicsérete" címmel ~ és Illés Árpád alkotói kapcsolatáról.

Irodalom:

→Szerdahelyi Pál: *Csöngei mozaikok Weöres Sándor gyermek- és ifjúkori éveiből.* In: VHHK, 1974. 1. sz. pp. 145-158.

Szerdahelyi Pál: *„... ámul széles ország, büszke lehet Csönge".* In: Életünk, 1978. 3. sz. pp. 201-212.

Tamás Attila: *Weöres Sándor.* Bp. 1978. 263 p.

Bata Imre: *Weöres Sándor közelében.* Bp. 1979. 367 p.

Kenyeres Zoltán: *Tündérsíp . Weöres Sándorról.* Bp. 1983. 354 p.

Weöres Sándor és Károlyi Amy élete képekben. Bp. 1984. 284 p.

→Kovács Jenő: Weöres Sándor középiskolai diákéveiből a szombathelyi kapcsolatairól (1923–1934). In: VHK, 1987. 2. sz. pp. 24-33

Magyar Orpheus. Weöres Sándor emlékezete. (Összeáll., szerk., sajtó alá rend. Domokos Mátyás). Bp., 1990. 642 p.

Egyedül mindenkivel. Weöres Sándor beszélgetései, nyilatkozatai, vallomásai. (Összeáll., szerk., sajtó alá rend. Domokos Mátyás). Bp. 1993. 485 p.

Weörestől Weöresről. (Összeáll. Tüskés Tibor). Bp. 1993. 365 p.

Szerdahelyi Pál: *Küzdelem egy irodalmi emlékházért. Hogyan sikerült visszaszerezni Weöres Sándorék házát a hetvenes években?* In: Életünk, 1994. 12. sz. pp. 1093-1098.

Czeizel Endre: *Weöres Sándor családfája és értékelése.* In: Jelenkor, 2000. 7-8. sz. pp. 786-798.

Schein Gábor: *Weöres Sándor.* Bp. 2001. 114 p.

Budai Rózsa: *Emlékek Weöres Sándorról. A nyugdíjas ezermester nehéz útja a hálátlan földttől a saját műhelyig.* In: VN, 2002. 76. sz. (március 30.) p. 5.

Domokos Mátyás: *A porlepte énekes. Weöres Sándorról.* Bp. 2002. 199 p.

Öröklét : in memoriam Weöres Sándor. (Vál., szerk. és összeáll. Domokos Mátyás). Bp. 2003. 402 p.

Tüskés Tibor: *A határtalan énekese.* Írások Weöres Sándorról. Bp. 2003. 222 p.

Lőcsei Péter: *Szombathelyi emlékpohár.* Weöres Sándor és Szombathely. Szhely., 2007. 167 p., [20 t.].

Lőcsei Péter: *Weöres-mozaikok, XVI. „Van Csöngén egy poétatársam".* Weöres Sándor és Bognár István barátságának dokumentumaiból. In: VSz, 2007. 5. sz. pp. 611-623.

Fenyvesi Félix Lajos: *Hódolat W. S. mesternek.* Bp. 2013. 178, [5] p.

Kenyeres Zoltán: *Weöres Sándor.* Bp. 2013. 399 p.

Valse triste. A Szombathelyen, Celldömölkön és Csöngén 2013. április 26–28-a között rendezett Valse triste-konferencia szerkesztett és bővített anyaga. Szhely., 2013. 387 p.

Lőcsei Péter: *Weöres mozaik. Dokumentumok, tanulmányok, beszélgetések.* Vasszilvágy – Szhely., 2014. 341 p.

Sz. P. – N. T.

Werner Alajos

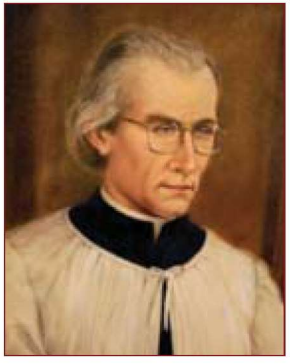

(Tiszakécske, 1905. július 14. – Bp., 1978. november 8.)

egyházzenész, zenepedagógus

A Bajorországból Pozsonyba áttelepült, zongoragyártásról híres Werner-család sarjaként látta meg a napvilágot. Pozsonyi gyermekévei és az érettségi után Győrött jelentkezett kispapnak, de vézna, légies alkata miatt alkalmatlannak tartották a szolgálatra és elutasították. A szombathelyi Mikes János püspök azonban a papi elhivatottságán túl muzsikusi képességeire is rögtön felfigyelt, és hittudományi, valamint zeneakadémiai tanulmányaiban is támogatta. 1928. június 17-én történt pappá szentelése után →Géfin Gyula vicerektor javaslatára Mikes püspök Rómába küldte zenei tanulmányokra, a Gregoriana Egyetem egyházzenei tanszékére. Több megszakítással 1928-1933 között öt évet töltött Rómában, és a magyarok közül elsőként „musica sacra" doktorátussal tért haza. Közben Bp.-en 1931-ben teológiai doktorátust is szerzett.

1934-ben kezdte szervezni a később nagy hírnévre szert tett kórusát, a Schola Cantorum Sabariensist. Szhelyi és környékbeli iskolákat bejárva keresett és válogatott ki 8-14 éves jó hangú fiúkat. Istenadta pedagógiai érzékével, fáradhatatlan és szakszerű zene- és éneknevelésével egy olyan száztagú kórust hozott létre, amely hamarosan orsz. hírnévnek örvendett. Személyiségével, átszellemült vezénylésével szinte megbűvölte tanítványait. Amerre jártak, a közönség lélegzetvisszafojtva hallgatta a sokszor hat-nyolc szólamú gregoriánokat. Egyéniségére jellemző, hogy a tapsot soha nem ő, hanem a kórus két legfiatalabb tagja köszönte meg. Az 1938-ban Bp.-en rendezett Eucharisztikus Kongresszuson való szereplésük hozta meg kórusa számára a nemzetközi elismerést, amely a közelgő II. vh. miatt már nem teljesedhetett ki. A pápai követ, Eugenio Pacelli bíboros – aki a következő évben XII. Pius néven pápa lett – a szereplést aranyórával jutalmazta. (Werner Alajos Szhelyre hazaérve, azt azonnal zálogházba adta, árát pedig a szegények között osztotta szét.)

Időközben, 1936-tól óraadó tanári állást vállalt a zeneakadémia egyházzenei tanszékén. A tanításon túl Harmath Artúrral, Bárdos Lajossal, Forrai Miklóssal, →Kodály Zoltánnal (kinek gyóntatóatyja is volt) együtt tárták fel a m. egyház- és népzene kincseit. Hatalmas munkabírás jellemezte: Szhely és Bp. között ingázva sokszor a vonaton dolgozott. Éjjel utazott, mert azzal is időt takarított meg. Országszerte tartott előadásokat az egyházi zenéről, mellette publikált is. 1944-ben, professzori kinevezése után Pestre költözött, ahol rögtön megkezdte a Schola Regia-kórus építését. A munkával még a város bombázásakor sem hagyott fel: volt, hogy csak 5-6 kórustag jelent meg egy szétlőtt ház 3. emeleti lakásában, akikkel rendületlenül gyakorolták a hangképzést, szolmizálást.

1948-ban lett a Regnum Marianum Hitoktató Központ házfőnöke. Egy évvel később megszüntették az egyházzenei tanszéket, s ezzel Werner atyát is megfosztották tanári állásától. Kántorkáplánként Máriaremetére került, ahol az általa vezetett gyermekkórus meghallgatására egész Bp.-ről zarándokoltak ki az emberek. A Regnum-béli fiatalok nevelésével való foglalatossággal sem hagyott fel, noha paptársaival együtt tudta, hogy tevékenységükért börtön várhat rájuk.

1961. február 6-án 68 paptársával együtt tartóztatták le. Öt év börtönre ítélték. Vagyontárgyait – zongoráját, könyvtárát, írógépét – elkobozták. Kodály Zoltán kísérletet tett a kiszabadítására, de ő állítólag a következőképpen utasította el: „Vagy mindenkit, vagy engem sem." Márianosztrára, majd a Gyűjtőfogház cipészműhelyébe került. A börtönben kórust alapított – rabokkal, börtönőrökkel. Lelket öntött az elítéltekbe, napi rendet tartott a társai között és gyóntatta őket fürdés közben. 1963-ban, a Hruscsov és Kennedy bécsi találkozója kapcsán hirdetett amnesztia alkalmával engedték ki.

Miután Bp. területéről kitiltották és Celld.-re helyezték, itt alapított kórust. Mellette hittant oktatott, felújíttatta az orgonát. 1964 decemberében tartóztatták le újra a „népi demokratikus rend elleni vétségért". 1967-ben engedménnyel szabadult. Bár azt

állította, hogy az öt évi szenvedést nem cserélné fel öt évi római tartózkodásért, egészségileg megviselték a börtönévek. Máriaremetére ment vissza, mivel az újabb ítélet szerint, rendőri felügyelet alatt állva, nem hagyhatta el Bp. területét. A Kodály által visszaszerzett zongoráján, a máriaremetei kórus vásárolta írógépen, maradék megmentett könyvei között dolgozott tovább. Még fogoly volt, amikor a II. vatikáni zsinat nyomán elkezdődött a liturgikus szövegek magyarra fordítása, amelynek munkálataiban, szabadulása után ő is részt vett. Bárdos Lajossal népénekeskönyvet állított össze. Volt több saját műve, de elfoglaltságai miatt nem vált termékeny zeneszerzővé. Anyagi szegénység, lelkiszellemi gazdagság jellemezte. Derűs, nyugodt természetű ember volt. Mindig reverendában járt, más öltözéke nem is igen volt. Magára sajnált költeni. Honoráriumaiból gyerekeket kirándultatott, családokat élelmezett és öltöztetett.

Nem sokkal aranymiséje után, 1978-ban hunyt el szívinfarktus következtében. Lékai László bíboros, esztergomi érsek, többszáz paptársa és többezres tömeg búcsúztatta Bp.-en a Farkasréti temetőben. 2002 július 5-én Máriaremetén temették újra. A kegytemplom melletti kertben nyugszik. Nevét a szhelyi székesegyház kórusa viseli. 2008 novemberében, halálának 30. évfordulója alkalmából a celld.-i kegytemplom Tárházában tisztelői reá emlékező kiállítást rendeztek. Ugyanebben az esztendőben jelent meg a Celld.-i Római Kat. Plébániahivatal gondozásában az „Orgonamuzsika a kiscelli Szűzanya kegytemplomában" című CD, amelyet „Werner Alajos atya emlékére" ajánlva adtak ki és tartalmazta az ő Mercedes-mise című művét is. 2012. július 14-én, születése napján avatták fel Máriaremetén Pintér László szobrászművész róla készített alkotását.

Művei:

A szombathelyi püspöki könyvtár zenei ritkaságai. In: VSz, 1934. 4. sz. pp. 308-314.

Az éneklő egyház. Szhely., 1937. 158 p.

Éneklő élet. Bp. 1947. 256 p.

Beethoven vallásos zenéje. In: Vigilia, 1971. 9. sz. (szeptember) pp. 588-593.

Hozsanna! (átdolg. kiad., Bárdos Lajossal) Bp., 1973. 528 p.

Hangképzés. Bp. 1985. 25 p.

Keresztút az oltáriszentség előtt. Bp. 2009. 55 p.

Irodalom:

Pável Judit: *Emlékezzünk Werner Alajosra!* In: Lélek és Élet, 1991. 3. sz. p. 7.

Gál József: *Schola Cantorum Sabariensis.* Szhely., 1996. 130 p.

Veress Kata: *Werner atya.* In: Budai Polgár, 1996. 10. sz. (máj. 23.) pp. 16-17.

Ignácz András: D*r. Werner Alajos élete és munkássága.* Kézirat. Nyíregyháza. 2002. 31 p. + 11 p. mell.

Gál József: S*zétosztotta javait: az énekkar-alapító tudós pap: 100 éve született Werner Alajos.* In: VN, 2005. 163. sz. (július 14.) p. 8.

Salamon Viktória: *A templom bennünk van...* [Werner Alajos életéről, munkásságáról]. In: Martinus, 2009. 8. sz. (augusztus) p. 13.

G. T. – K. J.

Zádor György

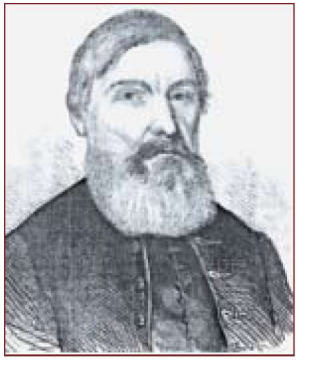

(Duka, 1799. július 3. – Buda, 1866. augusztus 17.)

író, irodalomtörténész, ügyvéd, az MTA rendes tagja

NV: Stettner György (1848-ig)

ÁL: Fenyéri Gyula

Édesanyja, Soós Zsófia révén a Berzsenyi nemzetség leszármazottja. Édesapja korán, 1805-ben meghalt s így öt testvérével együtt árván nevelkedett fel. Tanulmányait 1807-től a német nyelv tökéletes elsajátítása céljából Kőszegen,

1809-től pedig a pápai ref. kollégiumban végezte és a győri jogtud. akadémián fejezte be. Ennek eredményeként 1821. június 26-án Pesten ügyvédi oklevelet szerzett.

Néhány évet dukai birtokán töltött, ahol – anyja 1818-as halálát követően – intézte a családi örökség ügyeit. Szülőfalujában kezdett hozzá egy nagyszabású terve anyaggyűjtéséhez, amely alapját képezte Toldy Ferenc 1828-ban „Handbuch der ungarischen Poesie" címen kiadott, társszerzőként Fenyéri Gyulát (~álneve) megjelölő kétkötetes művének. Tököy Györgynél, s a Nohus családnál uradalmi ügyészként tevékenykedett Blumenthalon és Világoson 1825-ben. Állásáról lemondva 1826-ban Pestre költözött, s ügyvédi gyakorlata mellett bekapcsolódott a korabeli irodalmi életbe. Széles baráti köréhez tartozott Deák Ferenc, Fáy András, Kazinczy Ferenc, a Kisfaludyak, Kölcsey Ferenc és az athenaeumi triász: Bajza József, Toldy Ferenc és Vörösmarty Mihály is. Kisebb írásai Fenyéri Gyula néven jelentek meg 1824 és 1834 között, az Aspasiában, az Aurorában, a Hébében, a Tudományos Gyűjteményben, a Muzarionban.

Elévülhetetlen érdeme, hogy lektorálta és segítette →Kresznerics Ferenc „Magyar Szótár"-ának kiadását. A szótár címében mindez így jelent meg: „Kiadják a magyar nyelv és a szerző néhány barátjai Fenyéri Gyula felügyelete alatt." A javítások és a nyomdai ellenőrzés mellett az előfizetők szervezését is magára vállalta és jelentős részben neki köszönhető, hogy a „gyökerésző szótár" a Tudós Társaság posztumusz jutalmában részesült. Irodalmi tekintélyére jellemző, hogy Vörösmarty betegeskedése idején egy ideig ő szerkesztette a Tud. Gyűjteményt; ugyanakkor az is tény, hogy Vörösmarty örömmel hárította át Stettnerre a szerkesztőségi robot terhét. Kazinczy egyik levelének részlete szintén elismertségét húzza alá: „... én a Fenyéry és a Bajza ítéleteit érdeme szerint tudom is akarom is becsülni." Sokrétű és magas színvonalú irodalmi munkásságáért a MTA 1831-ben előbb lev., majd egy év múlva rendes tagjává választotta. A pápai ref. főiskola jogakadémiai tanárává 1832-ben választották meg. 1848-ban a vallás- és közoktatásügyi államtitkári tisztségre kapott felkérést, amit azonban nem fogadott el. Nevét ekkor magyarosította Zádorra – vélhetően Vörösmarty műveiből merítve ihletet. Ezt követően Deák Ferenc igazságügymin. a pesti váltótörvényszék bírájává nevezte ki. A szabadságharc bukása után állásvesztésre ítélték, de 1851-ben amnesztia után Sopronban lett törvényszéki bíró, 1861-ben pedig a legmagasabb bírói fórum, a királyi Curia bírája.

Irodalom:

Zádor Gyula: *Zádor György emlékezete. I. Levelezések Kazinczy Ferenccel. 1823–1831.* Bp. 1885. 167 p.

Tóth Lőrinc: *Zádor György emlékezete.* Pest. 1896. 116 p.

Nádasdy Lajos : *A három nevű ember.* In: VHK, 1974. 1. sz. pp. 159-163.

Taxner-Tóth Ernő: A *Vörösmarty–Bajza–Toldy „triász" negyedik tagja.* In: Irodalomtörténet, 1975. 3. sz. pp. 692-709.

Nádasdy Lajos: *Zádor György emlékezete.* In: VSz, 1975. 4. sz., pp. 593-601.

Taxner-Tóth Ernő: *A fiatal Vörösmarty barátainak levelezéséből.* Bp. 1987. 183 p.

Tóth Péter: *„A nagyok támasza tudott lenni". A kétszáz éve született Stettner (Zádor) György pályaképe.* In: VSz, 1999. 6. sz. pp. 711-732.

Nádasdy Lajos: *Kétszáz éve született Dukán Zádor György jogtudós, író.* In: ÚK, 1999. 15. sz. (július 29.) p. 9.

Nádasdy Lajos: *A háromnevű pápai ember. Stettner György – Fenyéri Gyula – Zádor György.* In: Honismeret, 2005. 2. sz. pp. 67-74.

N. L. – N. T.

Zongor Ferenc

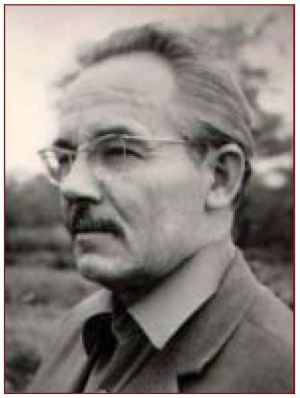

(Nagysimonyi, 1915. december 31. – Veszprém, 1999. augusztus 24.)

helytörténész, pedagógus

Kisnemesi középbirtokos család legkisebb, hetedik gyermekeként született Nagysimonyiban, ahol az elemi iskolát végezte. A celld.-i polgári iskolai tanulmányokat követően átmenetileg elhagyta Ka.-t. 1932-től Sopronban folytatta tanulmányait, ahol megismerkedett a népi írókkal és műveikkel, valamint részt vett a falukutató mozgalomban. 1937-ben szerzett tanítói oklevelet a Soproni Ev. Tanítóképzőben.

A katedra helyett azonban a katonaság, majd a háborúban való részvétel következett. Karpaszományos őrmesterként részt vett a Csallóköz és Erdély visszacsatolásában, végül a II. M. Hadsereg katonájaként harcolt a doni katasztrófánál.

1943-44-ben a Vend-vidéken, a mai Szlovéniában tanított. 1945-ben hazatért Ka.-ra és Mesteriben kezdett tanítani. 1946-tól Hegyeshalomban dolgozott. 1947-ben házasságot kötött pedagógus társával, Moravecz Erikával. Házasságukból két fiúk – László (1949 – 2002) és Gábor (1953) – született. M.-történelem szakos tanári oklevelét a Bp.-i Pedagógiai Főiskolán szerezte (1950).

1953. szeptember 1-től nyugdíjba vonulásáig, 1976-ig az alsósági általános iskolában tanított és 1962-től iskolaigazgatóként tevékenykedett. Az iskolában „nyelvész"- néprajzi szakkört vezetett és létrehozta a jelentős tárgyi anyaggal rendelkező iskolagyűjteményt. 1969-ben életveszélyes balesetet szenvedett a Sághegyen végzett régészeti kutatómunka során. A balesetből szívós munkával épült fel.

Nevéhez fűződik →Kresznerics Ferenc esperes-plébános, nyelvész, akadémikus alsósági sírjának felderítése, valamint a celld.-i posta padlásán →Berzsenyi Lénárd olmützi fogsága idején készített rajzainak megtalálása, publikálása és megőrzése. Ugyancsak felkutatta a II. vh. alatt a Sághegyen működött 410-es különleges büntetőszázad történetét. Élete Ka. szeretete jegyében telt, kutatta a vidék nyelvezetét, néphagyományait, kultúráját, életmódját. Számára a szülőföld, Ka. jelentette a kultúrtájat. Több tanulmánya jelent meg neves szakmai folyóiratokban, valamint lelkesen és sikerrel vett részt megyei és orsz. szakmai pályázatokon. 1989-től haláláig Veszprémben élt, ahol folytatta és rendszerezte kutatásait.

Kitüntetései: A Szocialista Kultúráért (1970), Celldömölk Város Önkormányzata a „Városért" elismerő díszoklevele (1999).

Részt vett a celld.-i Honismereti Munkaközösség és a M. Nyelvtud.-i Társaság tevékenységében, valamint tanácstagként a Celld.-i Nagyközségi Tanács munkájában.

Művei:

Kemenesalja és kémények alja – népi névmagyarázat In: VSz, 1966. 3. sz. pp. 458-459.

→*Kresznericsnek „Sághon hallott" szavairól.* In: M. Nyelvőr, 1967. 1. sz. pp. 53-59.

Egy honismereti – „nyelvész" – szakkör munkájáról I. rész In: Magyartanítás 1967. 4. sz. pp. 233-236.

Egy honismereti – „nyelvész" – szakkör munkájáról II. rész In: Magyartanítás 1968. 2. sz. pp. 91-94.

Honismereti szakkör Alsóságon In: Honismeret, 1976. 5. sz. pp. 40-43.

Alsóság-település történetéről. Elmondások, mondák, történetek és megállapítások alapján. Kézirat. Celld., 1977. 64 lev.

A zárt e és az olvasástanítás. In: M. Nyelvőr 1977. 1. sz. pp. 74-76.

Munkásmozgalmi emlékek Alsóságról. Levélidézetek a 410-es „különleges büntetőszázad" Sághegyen töltött idejéből 1944–45. Kézirat. Celld., 1978. 39 lev.

Anyanyelvünk Kemenesalján a „paraszti életmód-szokások és azok változásai" tükrében. Kézirat. Celld., 1979. 47 lev.

Húsvéti népszokások Alsóságról. In: Honismeret 1979. 2. sz. pp. 27-28.

Emlékező sorok és idézetek – „a földi jogán”. →*Batthyány Lajos életének utolsó évéről.* Kézirat. Celld. 1981. 61 lev.

→*Berzsenyi Lénárd, az olmützi várbörtön „rajzolója”.* In: Honismeret 1982. 2. sz. pp. 34-39.

Fennmaradt szokások, szólások a tarkósebzésről. In: Magyar Nyelv 1982. 3. sz. pp. 338-339.

Kemenesalja földrajzinév-tára. Kézirat. Celld., 1983. 105 lev.

Népi megfigyelések az időjárással kapcsolatban Alsóságról. In: VHHK, 1983. 2. sz. pp. 31-38.

Bábos és gyertyaöntő mesterség (Emlékezés Gecse Ferencre). In: VHHK, 1984. 2. sz. pp. 32-41.

Irodalom:

Ágh István: *Dani uraságnak.* Bp. 1984, pp. 235-238.

Ágh István: *Baltaverte koponya.* In: M. Nemzet, 1987. 44. sz. (február 21.) p. 11.

Burkon László: *Érték, amihez nyúl.* In: VN, 1986. 116. sz. (május 19.) p. 4.

Káldos Gyula: *A mindennapok kutatója: Zongor Ferenc.* In: ÚK, 1989. 3. sz. (július) p. 4.

→Dala József: *Levelek szárnyán.* In: VN, 1991. 61. sz. (március 13.) p. 5.

Z. G.

Zsolnay Dávid

(Jánosháza, 1742 – Veszprém, 1810. augusztus 26.)
kat. püspök

A Davidicum épülete Veszprémben

Többgyermekes családból származott. Péter nevű testvéréhez hasonlóan, aki Pesten lett pálos szerzetes, ő is a papi hivatást választotta. Elemi és középiskoláit Kőszegen és Sopronban végezte el, majd Nagyszombatra került, ahol mint a Szent István Szeminárium növendéke készült a papságra. Teológiai tanulmányait a bécsi Pazmaneumban végezte.

1767. december 19-én szentelték pappá, ezt követően került vissza Nagyszombatra, szentszéki jegyzőnek. Itt ismerte fel kiváló képességeit Bajzáth József esztergomi kanonok. Amikor Bajzáth 1777-ben veszprémi püspök lett, maga mellé vette ~ot, aki gyorsan haladt felfelé az egyházi hierarchiában. 1777-ben somogyi főesperes, hatai prépost. 1778-ban általános püspöki helynök. 1779-től c. apát és Zala vármegye táblabírája. Az 1790–91., 1792., 1796. és 1802. évi ogy.-ken a veszprémi káptalan követe volt. 1801-től veszprémi nagyprépost, 1802-től c. püspök. Püspökké 1806. augusztus 21-én szentelték.

Neve az 1800-ban általa alapított, és róla elnevezett árvaház révén vált országosan ismertté: jelentős összeget, 302.106 Ft-ot

hagyott az intézményre, hogy az árva gyerekeket és a vegyes házasságból születetteket oktassák és kat. szellemiségű nevelésben részesüljenek. A 40 növendéket befogadó, Hild József tervezte klasszicista stílusú épület átadására 1828. augusztus 28-án került sor. Az 1873 ősze óta fiúinternátusként működő intézményben jelenleg a kat. iskolák középiskolai kollégiuma található.

Egész életében bőkezű adakozó volt. Javadalmainak nagy részét az árvaházra költötte, de támogatta többek között Révai Miklós: Elaboratio grammatica hungarica c. művének megjelenését is. A maga korában kiváló szónok hírében álló Hajas István veszprémi esperes beszédeit négy kötetben kinyomatta és elküldte az egyházmegye papjainak. 1788-ban a veszprémi Benedek-hegyen Szent Flórián-szobrot állíttatott. Végrendeletében több templomot is segélyezett, nem feledkezve meg szülőfalujáról sem: a jánosházi templomra 200 ezüstforintot és egy arany miseruhát hagyományozott.

1810. augusztus 26-án hunyt el. A veszprémi székesegyház sírboltjában helyezték végső nyugalomra. Nevét az általa létehozott árvaház ma is őrzi.

Irodalom:

Davidicum: Historia Domus
Veszprémi Káptalan Hiteles Levéltára, D. Zsolnai fasc. 5.

Perényi Antal: *A veszprémi Dávid-árvaház története.* Veszprém. 1892. 127 p.

Strausz Antal: *A veszprémi nagyprépostok 1630–1930.* Veszprém. 1930. pp. 27-29.

A Davidikum története. Emlékfüzet. Szerk. Varga Miklós. Veszprém. 2000. 59 p.

Magyar Katolikus Lexikon. XV. köt. Bp. 2010. *Veszprémi Dávid Árvaház* és ~ szócikke

K. J.

Mutatók

Foglalkozások mutatója

A, Á

agrármérnök: Bartos Attila István, Győrffy Béla, Győrffy László
alispán: Martonfalvay Imre, Vidos József
alkancellár: Medgyesi Somogyi János
állatorvos: Guoth György Endre
alpolgármester: Tima László, Varga László Csaba
altábornagy: Takách-Tolvay József
apáca: Berecz Skolasztika
apát: Hollósy Jusztinián, Jándi Bernardin György, Koptik Odó, Sárközy Pál Endre, Vajda Sámuel
árvaszéki elnök: Jánossy Gábor
asztaliteniszező: Mercz Gábor
atléta: Tima Ferenc

B

balneotechnikus: Cziráky József
belgyógyász: Maráczi Jenő, Szabó Lajos
bencés szerzetes: Hollósy Jusztinián, Jándi Bernardin György, Kalmár Gusztáv József, Koptik Odó, Kühár Flóris Ferenc, Lancsics Bonifác, Magasi Artúr Ernő, Pacher Donát, Sárközy Pál Endre, Vajda Sámuel
betyár: Savanyú Jóska
botanikus: Gáyer Gyula

C

c. egy. docens: Lőrincz József
c. egy. tanár: Győrffy Béla
c. nemzetőr őrnagy (188/49): Vidos József
csendőrtiszt: Göttmann Bódog, Kovács Jenő
csillagász: Hollósy Jusztinián

D

dalszövegíró: Balogh József
diplomata: Takách-Tolvay József, Uranovicz Imre

E, É

egy. magántanár: Atzél Elemér, Györke József
egy. tanár: Bartos Attila István, Fodor Lajos, Gáyer Gyula, Guoth György Endre, Mód Aladár, Sárközy Pál Endre
egyháztörténész: Géfin Gyula, Pacher Donát
egyházzenész: Werner Alajos
emlékiratíró: Böröcz Sándor, Martonfalvay Imre
építészmérnök: Körmendy Nándor, Lőrincz József, Mikolás Tibor
építőmérnök: Berzsenyi-Janosits Miklós
erdőmérnök: Bedy Zoltán, Jenei Jankó Sándor
éremgyűjtő: Tasnádi Géza
éremművész: Esseő Erzsébet
evangélikus lelkész: Ács Mihály, Böröcz Sándor, Edvi Illés Pál, Horváth Zsigmond, Kirchner Elek, Kovács Imre, Mesterházy Sándor, Szerdahelyi Pál
evangélikus püspök: Perlaki Gábor, Szabó József

F

festőművész: Banyó Gyula, Csorba Tibor, Czencz János, Dénes Lajos Szilveszter, Dorffmeister István, Hadnagy Gábor, Karczag Zoltán, Kelemen Etelka, Mikus Gyula,

Móritz Sándor, Nagy István, Rács Reich Imre
filológus: Csorba Tibor
filozófus: Lancsics Bonifác
fizikus: Eötvös Loránd
fogorvos: Atzél Elemér, Gömbös Ferenc
forr. és szabadságharc mártírja (1956): Fehér Ernő, Koloszár Zoltán
fotóművész: Haller Frigyes Gusztáv
főiskolai docens: Tungli Gyula
főiskolai tanár: Jenei Jankó Sándor, Kühár Flóris Ferenc, Mikolás Tibor, Vas Károly
főispán: Gyömörei György, Ostffy Lajos
földbirtokos: Cziráky György, Gömbös Antal, Köcski Sándor, Medgyesi Somogyi János, Ostffy Lajos

G

geográfus: Kalmár Gusztáv József, Lasz Samu
gépészmérnök: Gyömörei György, Kiss Péter, Lázár Jenő, Varga László Csaba
grafikus: Nagy István
gyártásvezető: Fogarasi István
gyógyszerész: Atzél Elemér

H

hegedűtanár: Horváth Marietta
helytörténész: Bedy Zoltán, Dala József, Horváth István, Horváth Lajos, Kovács Jenő, Laky Rezső, Lengyel Pál, Mesterházy Sándor, Molnár Dezső, Nádasdy Lajos, Sükösd József, Szerdahelyi Pál, Tungli Gyula, Zongor Ferenc
hidrogeológus mérnök: Cziráky József
honvéd alezredes (1848/49): Simon András
honvéd ezredes (1848/49): Berzsenyi Lénárd
honvéd őrnagy (1848/49): Rátz Sándor, Széll József
honvéd százados (1848/49): Éberhardt Károly, Virághalmi Ferenc

I, Í

igazságügyi orvosszakértő: Tamás Endre
író: Benedek István, Csorba Tibor, Döbrentei Gábor, Edvi Illés Pál, Horváth Marietta, Horváth Zsigmond, Kisfaludy Károly, Nagy Méda, Németh Andor, Simonffy András, Virághalmi Ferenc, Zádor György
irodalomtörténész: Döbrentei Gábor, Magasi Artúr Ernő, Papp Ferenc, Zádor György

J

játékvezető: Sükösd József, Tarrósy Imre
jegyző: Fehér Ernő
jogász: Atzél Elemér, Berzsenyi Barnabás, Gáyer Gyula, Kovács Jenő

K

kanonok: Horváth István
kántor: Molnár Dezső, Uhlár Gyula
karnagy: Kirchner Elek, Molnár Dezső, Szakály Dezső, Uhlár Gyula
katolikus plébános: Csoma János, Kresznerics Ferenc
katolikus püspök: Hetyey Sámuel, Zsolnay Dávid
kávéháztulajdonos: Steuer Jónás Gyula
keramikus: Szilágyi Mária
kereskedő: Dinkgreve Nándor
kertészmérnök: Bakonyi Károly, Elek László
kormánybiztos (1848/49): Vidos József
koronaőr: Kocsis József
költő: Balogh József, Berzsenyi Dániel, Dukai Takách Judit, Edvi Illés Pál,

	Gömbös Antal, Kunoss Endre, Magasi Artúr Ernő, Nagy Méda, Németh Andor, Petőfi Sándor, Weöres Sándor
könnyűipari miniszter:	Nagy Józsefné
könyvkiadó:	Sík Csaba
könyvtáros:	Györke József, Kiss Jenő, Ughy Jenő
közgazdász:	Limpár József, Nagy Józsefné
közigazgatási szakjogász:	Németh Jenő, Tömböly Tamás
kritikus:	Németh Andor, Sík Csaba

L

labdarúgó:	Tarrósy Imre
levéltáros:	Guoth Kálmán

M

Madách-kutató:	Szabó József
matematikus:	Bartos Attila István, Sárközy Pál Endre
miniszterelnök:	Batthyány Lajos
műfordító:	Csorba Tibor, Horváth Zsigmond, Virághalmi Ferenc, Weöres Sándor
művelődéspolitikus:	Gosztonyi János, Nagy Iván
művelődéstörténész:	Benedek István
művészettörténész:	Sík Csaba

N

„nándorfehérvári hős”:	Dugovics Titusz
népköltésgyűjtő:	Sándor József
népművelő:	Laky Rezső
népzenekutató:	Kodály Zoltán
nótaszerző:	Mihola Gyula
növénynemesítő:	Győrffy Béla
numizmatikus:	Tasnádi Géza
nyelvész:	Beke Ödön, Döbrentei Gábor, Györke József, Kresznerics Ferenc, Tungli Gyula
nyomdász:	Dinkgreve Nándor, Lencz Géza

O, Ó

ókorkutató:	Lázár Jenő
olvasásszociológus:	Ughy Jenő
országbíró:	Köcski Sándor
országgyűlési képviselő:	Cziráky György, Gosztonyi János, Gömbös Ferenc, Gyömörei György, Győrffy László, Horváth Elek, Jánossy Gábor, Kiss Péter, Mende Bódog, Mód Aladár, Nagy Józsefné, Ostffy Lajos, Porkoláb Mihály, Révész Mihály, Takách-Tolvay József
orvos:	Atzél Elemér, Benedek István, Géfin Lajos (1849–1914), Holéczy Zoltán, Mesterházy Gábor, Seregély Pál

P

pápai prelátus:	Géfin Gyula
párbajtőrvívó:	Berzsenyi Barnabás
pedagógus:	Balogh József, Banyó Gyula, Dénes Lajos Szilveszter, Hajas Ilona, Hollósy Jusztinián, Horváth Lajos, Jónás Márton, Kalmár Gusztáv József, Kelemen Etelka, Kresznerics Ferenc, Laky Rezső, Lasz Samu, Lengyel Pál, Léránt Ferenc, Magasi Artúr Ernő, Nagy István, Pacher Donát, Papp Ferenc, Reicher István, Remport Elek, Sándor József, Tima László, Tungli Gyula, Uhlár Gyula, Vas Károly,

	Zongor Ferenc
polgármester:	Gömbös Ferenc, Kiskos István
politikus:	Kiss Adolf, Kiss Péter, Révész Mihály, Takách-Tolvay József, Vidos József
publicista:	Bertha Bulcsu

R

ref. lelkész:	Nádasdy Lajos
régész:	Holéczy Zoltán, Lázár Jenő
rendező:	Soltis Lajos
rendőrkapitány:	Boda Dezső
restaurátor:	Rács Reich Imre

S

sebész:	Szomraky Zoltán, Tamás Endre
sportfotóriporter:	Németh Ferenc
sportvezető:	Tarrósy Imre

SZ

szerkesztő:	Géfin Lajos, Kiss Adolf, Kunoss Endre, Mende Bódog, Politzer Csapó Zsigmond, Sík Csaba
színész:	Géfin Lajos (1888–1925), Soltis Lajos
szobafestő:	Rács Reich Imre
szobrász:	Antal Károly, Esseő Erzsébet, Horváth Marietta
szociálpolitikus:	Kiss Adolf
szőlész:	Szakály Dezső
szőlőnemesítő:	Bakonyi Károly
szűcs:	Tasnádi Géza

T

táblabíró:	Gömbös Antal
tábornok:	Éberhardt Károly
tanácselnök:	Dala József, Kustos Lajos, Limpár József, Németh Jenő
televíziós bemondó:	Hajas Ilona
teológus:	Ács Mihály, Lancsics Bonifác
testnevelő:	Horváth Sándor
történész:	Guoth Kálmán, Horváth Elek, Mód Aladár, Révész Mihály
termelőszövetkezeti elnök:	Győrffy László, Tőke János

U, Ú

újságíró:	Géfin Lajos (1888–1925), Lencz Géza, Mende Bódog, Nagy Iván, Politzer Csapó Zsigmond, Révész Mihály

Ü, Ű

ügyvéd:	Horváth Elek, Kiskos István, Kunoss Endre, Porkoláb Mihály, Zádor György

V

vallástörténész:	Kühár Flóris Ferenc
vasúti főkalauz:	Sükösd József
vegyészmérnök:	Fodor Lajos

Z

zenepedagógus:	Molnár Dezső, Werner Alajos
zeneszerző:	Kirchner Elek, Kodály Zoltán

Helynévmutató

Alsómesteri: Szabó József

Alsóság: Berecz Skolasztika, Kresznerics Ferenc, Molnár Dezső, Remport Elek, Szakály Dezső, Tasnádi Géza, Varga László Csaba, Zongor Ferenc

Boba: Döbrentei Gábor, Győrffy László, Porkoláb Mihály

Borgáta: Böröcz Sándor, Tima Ferenc

Celldömölk: Antal Károly, Banyó Gyula, Bartos Attila István, Bedy Zoltán, Berzsenyi-Janosits Miklós, Csoma János, Csorba Tibor, Cziráky József, Dala József, Dénes Lajos Szilveszter, Dinkgreve Nándor, Fodor Lajos, Gosztonyi János, Göttmann Bódog, Gyömörei György, Győrffy László, Györke József, Holéczy Zoltán, Horváth Lajos, Horváth Marietta, Jándi Bernardin György, Jónás Márton, Kirchner Elek, Kiss Péter, Koloszár Zoltán, Körmendy Nándor, Kühár Flóris Ferenc, Laky Rezső, Lencz Géza, Lengyel Pál, Léránt Ferenc, Limpár József, Magasi Artúr Ernő, Maráczi Jenő, Mercz Gábor, Mihola Gyula, Mikolás Tibor, Mikus Gyula, Molnár Dezső, Móritz Sándor, Nádasdy Lajos, Nagy István, Németh Ferenc, Porkoláb Mihály, Rács Reich Imre, Reicher István, Seregély Pál, Sík Csaba, Soltis Lajos, Sükösd József, Szabó Lajos, Szilágyi Mária, Szomraky Zoltán, Tamás Endre, Tarrósy Imre, Tima László, Tömböly Tamás, Ughy Jenő, Uhlár Gyula, Uranovicz Imre, Varga László Csaba, Vas Károly, Werner Alajos

Celldömölk ld. még: Alsóság, Izsákfa, Kiscell, Nemesdömölk

Csönge: Fogarasi István, Horváth Elek, Horváth Zsigmond, Kelemen Etelka, Kodály Zoltán, Lőrincz József, Mesterházy Gábor, Mesterházy Sándor, Molnár Dezső, Szerdahelyi Pál, Weöres Sándor

Dénesfa: Cziráky György

Duka: Dukai Takách Judit, Simonffy András, Zádor György

Egyházashetye: Antal Károly, Berzsenyi Dániel, Hetyey Sámuel, Kunoss Endre, Németh Jenő

Intapuszta: Benedek István, Gyömörei György, Holéczy Zoltán

Izsákfa: Medgyesi Somogyi János, Savanyú Jóska, Tungli Gyula

Jánosháza: Esseő Erzsébet, Gömbös Ferenc, Kalmár Gusztáv József, Limpár József, Mende Bódog, Sárközy Pál Endre, Szenes Béláné, Vajda Sámuel, Varga László Csaba, Zsolnay Dávid

Karakó: Horváth Lajos, Mód Aladár

Kemenesmagasi: Atzél Elemér, Guoth Kálmán, Győrffy Béla, Jánossy Gábor, Kovács Imre, Kustos Lajos, Papp Ferenc, Sándor József

Kemenesmihályfa: Dorffmeister István, Elek László, Fehér Ernő, Kiss Jenő, Kovács Imre, Mesterházy Sándor, Révész Mihály, Vidos József

Kemenespálfa ld. Martonfalva

Kemenessömjén: Berzsenyi Barnabás, Berzsenyi Dániel, Horváth Sándor, Mesterházy Sándor, Steuer Jónás Gyula

Kemenes-szentmárton: Ács Mihály, Guoth György Endre, Tőke János

Kenyeri: Cziráky György, Dorffmeister István, Horváth István
Kiscell: Batthyány Lajos, Dorffmeister István, Gáyer Gyula, Géfin Gyula, Géfin Lajos (1849–1914), Géfin Lajos (1888–1925), Hollán Sándor, Hollósy Jusztinián, Horváth Elek, Karczag Zoltán, Kiss Adolf, Magasi Artúr Ernő, Nagy Iván, Nagy Méda, Németh Andor, Pacher Donát, Politzer Csapó Zsigmond, Simon András, Takách-Tolvay József, Virághalmi Ferenc
Kisköcsk: Horváth Zsigmond
Köcsk: Dala József, Hajas Ilona, Köcski Sándor
Martonfalva: Martonfalvay Imre
Mersevát: Kovács Jenő, Vidos József
Mesteri: ld. még Alsómesteri
Nagysimonyi: Balogh József, Dugovics Titusz, Hajas Ilona, Kocsis József, Laky Rezső, Mesterházy Gábor, Nagy Józsefné, Zongor Ferenc
Nemesdömölk: Edvi Illés Pál, Kis János, Koptik Odó, Lancsics Bonifác, Ostffy Mihály, Perlaki Gábor, Rátz Sándor, Széll József
Nemeskeresztúr: Bertha Bulcsu, Ughy Jenő
Ostffyasszonyfa: Antal Károly, Czencz János, Fehér Ernő, Gömbös Antal, Győrffy László, Kelemen Etelka, Kocsis József, Laky Rezső, Mesterházy Gábor, Mesterházy Sándor, Ostffy Lajos, Ostffy Mihály, Petőfi Sándor
Pápoc: Éberhardt Károly, Horváth István
Ság hegy: Antal Károly, Bakonyi Károly, Berzsenyi-Janosits Miklós, Dala József, Eötvös Loránd, Lázár Jenő, Lengyel Pál, Szakály Dezső, Varga László Csaba, Zongor Ferenc
Sömjénmihályfa: Banyó Gyula
Szentmiklósfa: Hadnagy Gábor
Szergény: Kiskos István, Lasz Samu
Vönöck: Boda Dezső, Haller Frigyes Gusztáv, Jenei Jankó Sándor, Kisfaludy Károly, Kovács Imre, Sándor József

Rövidítésjegyzék

ÁDOB = Állástalan Diplomások Országos Bizottsága
Bp. = Budapest
c. = címzetes
Celld. = Celldömölk
DLA = Doctor of Liberal Arts (a szabad művészetek doktora)
ÉGÁZ = Észak-dunántúli Gázszolgáltató Vállalat
Egy. = Egyetem
ELTE = Eötvös Loránd Tudományegyetem
eü. = egészségügyi
ev. = evangélikus
gimn. = gimnázium
Hiv. = Hivatal
id. = idősebb
Ka. = Kemenesalja
kat. = katolikus
KBKH = Kemenesaljai Baráti Kör Híradója
ker. = kerület(i)
közig. = közigazgatás(i)
lev. = levelező
m. = magyar
MAFILM = Magyar Filmgyártó Vállalat
MASPED = Magyar Általános Szállítmányozási Vállalat
MÁV = Magyar Államvasutak
Min. = Minisztérium
MKP = Magyar Kommunista Párt
Mo. = Magyarország
MSZDP = Magyarországi Szociáldemokrata Párt
MTA = Magyar Tudományos Akadémia
MTI = Magyar Távirati Iroda
MÚOSZ = Magyar Újságírók Országos Szövetsége
NÉKOSZ = Népi Kollégiumok Országos Szövetsége
Nemz. = Nemzeti
NV = Névváltozat
Ogy. = Országgyűlés
okt. = oktatási
Orsz. = Országos
OSZK = Országos Széchényi Könyvtár
ref. = református
rk. = rendkívüli
Szhely = Szombathely
SZOT = Szakszervezetek Országos Tanácsa
Szöv. = Szövetség
tsz = termelőszövetkezet
tud. = tudomány(os)
ÚK = Új Kemenesalja
vh. = világháború
VHHK = Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények
VHK = Vasi Honismereti Közlemények
VN = Vas Népe
VSz = Vasi Szemle

A lexikon szócikkeinek szerzői

B. E.	=	Böröcz Enikő (†)
B. I.	=	Bóka István
B. R.	=	Barsy Rita
F. T.	=	Fehér Tamás
G. T.	=	Gergye Tamás
Gy. G.	=	Györe Géza
Gy. L. A.	=	Györéné Losoncz Andrea
H. L.	=	Horváth Lajos (†)
K. Gy.	=	Káldos Gyula
K. J.	=	Koltai Jenő
M. G.	=	Molnár Gábor
N. L.	=	Nádasdy Lajos (†)
N. T.	=	Németh Tibor
O. Z.	=	Oszkó Zoltán
P. V.	=	Pup Vilmos
S. Zs.-né	=	Skriba Zsoltné
Sz. Gy.-né	=	Sztrányai Györgyné
Sz. P.	=	Szerdahelyi Pál (†)
T. Gy.	=	Tungli Gyula (†)
Z. G.	=	Zongor Gábor

Tartalomjegyzék

Majthényi László: *Üdvözlet az Olvasónak, köszönet a Szerkesztőknek!* ... 5
Fehér László: *Köszöntő* ... 7
Németh Tibor: *Előszó* ... 9

A, Á

Ács Mihály ... 11
Antal Károly ... 11
Atzél Elemér ... 12

B

Bakonyi Károly ... 13
Balogh József ... 14
Banyó Gyula ... 15
Bartos Attila István ... 16
Batthyány Lajos ... 17
Bedy Zoltán ... 18
Beke Ödön ... 19
Benedek István ... 21
Berecz Skolasztika ... 22
Bertha Bulcsu ... 23
Berzsenyi Barnabás ... 24
Berzsenyi Dániel ... 25
Berzsenyi Lénárd ... 28
Berzsenyi-Janosits Miklós ... 30
Boda Dezső ... 31
Boross Mihály ... 32
Böröcz Sándor ... 33

C

Csoma János ... 34
Csorba Tibor ... 35
Czencz János ... 36
Cziráky György ... 37
Cziráky József ... 37

D

Dala József ... 38
Dénes Lajos Szilveszter ... 40
Dinkgreve Nándor ... 41
Dorffmeister István ... 42
Döbrentei Gábor ... 43
Dugovics Titusz ... 44
Dukai Takách Judit ... 45

E, É

Éberhardt Károly ... 47
Edvi Illés Pál ... 48
Elek László ... 50
Eötvös Loránd ... 51
Esseő Erzsébet ... 52

F

Fehér Ernő ... 53
Fodor Lajos ... 54
Fogarasi István ... 55

G

Gáyer Gyula ... 56

Géfin Gyula ... 58
Géfin Lajos (1849–1914) ... 59
Géfin Lajos (1887–1925) ... 60
Gosztonyi János ... 61
Gömbös Antal ... 62
Gömbös Ferenc ... 62
Göttmann Bódog Félix ... 63
Guoth György Endre ... 64
Guoth Kálmán ... 65
Gyömörei György ... 67
Győrffy Béla ... 67
Győrffy László ... 68
Györke József ... 69

H

Hadnagy Gábor ... 71
Hajas Ilona ... 71
Haller Frigyes Gusztáv ... 72
Hetyey Sámuel ... 73
Holéczy Zoltán ... 74
Hollán Sándor ... 75
Hollósy Jusztinián Ernő ... 76
Horváth Elek ... 77
Horváth István ... 78
Horváth Lajos ... 79
Horváth Marietta ... 81
Horváth Sándor ... 82
Horváth Zsigmond ... 83

I

Illés Árpád ... 84

J

Jándi Bernardin György ... 86
Jánossy Gábor ... 87
Jenei Jankó Sándor ... 88
Jónás Márton ... 89

K

Kalmár Gusztáv József ... 91
Karczag Zoltán ... 91
Kelemen Etelka ... 92
Kirchner Elek ... 92
Kis János ... 93
Kisfaludy Károly ... 95
Kiskos István ... 96
Kiss Adolf ... 97
Kiss Jenő ... 97
Kiss Péter ... 98
Kocsis József ... 100
Kodály Zoltán ... 100
Koloszár Zoltán ... 101
Koptik Odó ... 102
Kovács Imre ... 103
Kovács Jenő ... 104
Köcski Sándor ... 106
Körmendy Nándor ... 106
Kresznerics Ferenc ... 107

Kunoss Endre 110
Kustos Lajos 112
Kühár Flóris Ferenc 112

L

Laky Rezső 113
Lancsics Bonifác 115
Lasz Samu 117
Lázár Jenő 117
Lencz Géza 119
Lengyel Pál 120
Léránt Ferenc 121
Limpár József 121
Lőrincz József 122

M

Magasi Artur Ernő 123
Maráczi Jenő 124
Martonfalvay Imre 126
Medgyesi Somogyi János 127
Mende Bódog 128
Mercz Gábor 128
Mesterházy Gábor 129
Mesterházy Sándor 130
Mihola Gyula 131
Mikolás Tibor 132
Mikus Gyula 133
Mód Aladár 134
Molnár Dezső 135
Móritz Sándor 136

N

Nádasdy Lajos 138
Nagy István 139
Nagy Iván 140
Nagy Józsefné 141
Nagy Méda 142
Nemes Vazul 142
Németh Andor 143
Németh Ferenc 145
Németh Jenő 146

O

Ostffy Lajos 147
Ostffy Mihály 148

P

Pacher Donát 149
Papp Ferenc 150
Perlaki Gábor 151
Petőfi Sándor 152
Politzer Csapó Zsigmond 153
Porkoláb Mihály 155

R

Rács Reich Imre 155
Rátz Sándor 156
Reicher István 157
Remport Elek 158
Révész Mihály 159

S

Sándor József ... 160
Sárközy Pál Endre ... 161
Savanyú Jóska ... 162
Seregély Pál ... 163
Sík Csaba ... 164
Simon András ... 164
Simonffy András ... 165
Soltis Lajos ... 166
Steuer Jónás Gyula ... 168
Sükösd József ... 169

Sz

Szabó József ... 170
Szabó Lajos ... 171
Szakály Dezső ... 172
Széll József ... 174
Szenes Béláné ... 175
Szerdahelyi Pál ... 176
Szilágyi Mária ... 177
Szomraky Zoltán ... 178

T

Takách-Tolvay József ... 179
Tamás Endre ... 180
Tarrósy Imre ... 181
Tasnádi Géza ... 182
Tima Ferenc ... 183
Tima László ... 184
Tőke János ... 185
Tömböly Tamás ... 186
Tungli Gyula ... 187

U

Ughy Jenő ... 189
Uhlár Gyula ... 190
Újváry István ... 190
Uranovicz Imre ... 191

V

Vajda Sámuel ... 192
Varga László Csaba ... 193
Vas Károly ... 194
Vidos József ... 195
Virághalmi Ferenc ... 197

W

Weöres Sándor ... 198
Werner Alajos ... 200

Z

Zádor György ... 201
Zongor Ferenc ... 203
Zsolnay Dávid ... 204
Mutatók ... 207
Foglalkozások mutatója ... 209
Helynévmutató ... 213
Rövidítésjegyzék ... 215
A lexikon szócikkeinek szerzői ... 216

A kötet megjelenését támogatták

DARÁNYI IGNÁC TERV

LEADER

ÚJ MAGYARORSZÁG
VIDÉKFEJLESZTÉSI PROGRAM
2007–2013

Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap:
a vidéki területekbe beruházó Európa

sághegy
LEADER EGYESÜLET

Celldömölk Város Önkormányzata

Vas Megye Önkormányzata

Vas Megyei Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer

Nyomta és kötötte
OOK-Press Nyomda Veszprém
Felelős vezető Szathmáry Attila

Nyomdai előkészítés
Györe Géza
2014

ISBN 978-963-12-0588-6

ISBN 978-963-12-0588-6

9 789631 205886